مشهور سنڌي قصا

عشقيه داستان ڍول - مارو

NBG

شيخ شوڪت علي اينڊ سنز
بندر روڊ - ڪراچي

لوڪ ادب سلسلي جو ٻٽيهون ڪتاب

مشهور سنڌي قصا - ٨

عشقيه داستان: ڍول - مارو

مرتب
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
صدر شعبهٔ تعليم، سنڌ يونيورسٽي
۽
ڊائريڪٽر لوڪ ادب اسڪيم
سنڌي ادبي بورڊ

سنڌي ادبي بورڊ
حيدرآباد سنڌ
پاڪستان
١٩٦٩ع

ڇاپو پھريون   سال ١٩٦٩ع   ڪاپيون هڪ هزار

سنڌي ادبي بورڊ جا حق ۽ واسطا قائم

قيمت [redacted] رپيا

ملڻ جو هنڌ

سنڌي ادبي بورڊ جو بڪ اسٽال،
امين منزل، گاڏي کاتو،
حيدرآباد (سنڌ)

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ پرنٽنگ پريس تلڪ چاڙهي، حيدرآباد ۾ ڇپيو؛ ۽ ڊاڪٽر اسدالله شاهه "حسيني"، اعزازي سيڪريٽري، سنڌي ادبي بورڊ جي آفيس امين منزل، گاڏي کاتو، حيدرآباد سنڌ مان شايع ڪيو.

شيخ شوڪت علي اينڊ سنز

مهاڳ

سنڌ جي 'لوڪ ادب' جي سهيڙڻ لاءِ هڪ تفصيلي تجويز، سنہ ١٩٥٥ع ۾ 'سنڌي ادبي بورڊ' جي سامهون رکي ويئي، جا ١٩٥٦ع جي آخر ڌاري بورڊ بحال ڪئي، ۽ ان جي عملي نگراني ۽ تڪميل بنده جي حوالي ڪئي.

ان تجويز مطابق، جنوري ١٩٥٧ع کان لوڪ ادب سهيڙڻ جو ڪم شروع ڪيو ويو؛ انهيءَ سلسلي ۾ تعلقيوار ڪارڪن مقرر ڪيا ويا ته ڏنل هدايتن موجب، ڀرپاسي مان مواد گڏ ڪري موڪلين. سنڌ يونيورسٽي ۾ 'سنڌي لغت آفيس' سان گڏ 'لوڪ ادب' جي مرڪزي آفيس قائم ڪئي وئي، ۽ ڪارڪن مقرر ڪيا ويا، ته مقامي طور گڏ ڪيل، توڙي ٻاهران آيل مواد کي هدايتن موجب ورچي ورهائي، پوءِ صاف ڪري ڇپائڻ لائق بنائين.

پهريان ٻہ سال، ١٩٥٧ع ۽ ١٩٥٨ع، لوڪ ادب جي مواد سهيڙڻ ۾ صرف ٿيا. انهيءَ عرصي ۾ تعلقيوار ڪارڪنن، ڳوٺن مان گهربل ڳالهيون هٿ ڪيون؛ مرڪزي آفيس جي عملي ڇاپيل ڪتابي ذخيري مان ضروري مواد آتاريو؛ ۽ بنده ڪوشش ڪري سنڌ جي هر ڀاڱي جو گشت ڪري سڄاڻ سگهڙن سان ڪچهريون ڪيون، ۽ عام سنڌي ادب جي هر پهلوءَ کي سمجهڻ، ۽ ان جي خاص ذخيري کي قلمبند ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. انهيءَ سعي ۽ همت، بلڪ جذبي ۽ محبت سان قدري ايترو مواد گڏ ٿيو، جو ان جي آڌار تي عام سنڌي ادب جي هر ڀاڱي بابت نموني طور هڪ ڪتاب مرتب ڪري سگهجي. ڪتابن جي تاليف جو سلسلو ٽئين سال ١٩٥٩ع کان شروع ڪيو ويو.

هت ٻه ڳالهيون واضح ڪرڻ ضروري آهن:

پهريون ته هن تجويز موجب، سنڌي ٻوليءَ جي عام ادب جون اهي جملي جنسون، جيڪي هن وقت تائين ٻهراڙيءَ جي عوام ۾ عام مقبول ۽ مروج آهن، تن کي 'لوڪ ادب' جو ذخيرو تسليم ڪيو ويو آهي. انهيءَ ذخيري ۾ سنڌي ادب جون معياري جنسون پڻ شامل آهن. مثلاً: مداحون، مولود، ٿيهه اکريون، ڪافيون وغيره، مگر جيئن ته اهي هن وقت تائين ٻهراڙيءَ ۾ عام مقبول ۽ مشهور آهن، انهيءَ ڪري انهن کي پڻ 'لوڪ ادب' جي دائري ۾ شمار ڪيو ويو آهي. انهيءَ لحاظ سان، هن تجويز هيٺ گڏ ڪيل 'لوڪ ادب' کي بعينه، 'فوڪ لور' (Folklore) جي مغربي مفهوم سان تعبير ڪرڻ صحيح نه ٿيندو. اسان جي ملڪ ۾ شهري زندگي اڃا ايتري وسعت يا خاص نوعيت اختيار نه ڪئي آهي، جو اها خواص جي زندگي ۽ تمدن جو يا 'معياري ادب' جو سرچشمو بڻجي. سنڌي زندگيءَ جو مرڪزي دائرو اڃا تائين ڳوٺ آهي، ۽ انهيءَ ڪري سنڌي ادب جو وڏو ذخيرو اهوئي آهي، جو عوام جي زندگيءَ جو آئينو آهي. انهيءَ ڪري هن مرحلي تي سنڌي ٻولي جي 'لوڪ ادب' ۽ 'معياري ادب' جي وچ ۾ حد فاصل قائم ڪري نٿي سگهجي.

ٻيو ته هن تجويز ذريعي 'لوڪ ادب' جو سمورو مواد گڏ نه ٿي سگهيو آهي، ان کي سهيڙڻ لاءِ وڏي وقت ۽ ڪافي ذريعن جي ضرورت آهي. لوڪ ادب جو سچو ذخيرو سربستو گڏ ڪرڻ، ڄڻ اٿاهه سمنڊ سوجهي مڙني موتين ۽ مالڪن کي ميڙڻ برابر ٿيندو، جو لاممڪن آهي. البت جو ڪجهه مواد گڏ ٿي سگهيو آهي، سو لوڪ ادب جي هرجنس بابت مثالي مواد آهي. انهيءَ لحاظ سان هن تجويز هيٺ تاليف ڪيل ڪتاب اميد ته آئنده ڪوشش لاءِ نمايان نشان ۽ نيڪ فال ثابت ٿيندا.

'لوڪ ادب تجويز' جيتوڻيڪ بنده جي طرفان ٿي، مگر ان جي عملي سربراهي توڙي تڪميل ۾ گهڻن ئي مخلصن جون ڪوششون

شامل آهن. اول ته 'سنڌي ادبي بورڊ' جي ميمبرن کي جس ڄڃائي، جن هن تجويز کي سنه ١٩٥٦ع ۾ منظور ڪيو. ان بعد گهربل مواد گڏ ڪرڻ ۽ صاف ڪرڻ، ترتيب ڏيڻ، ابتدائي مسودا توڙي پريس ڪاپيون تيار ڪرڻ، ۽ آخر ۾ ڪتابن ڇپائڻ ۾ ڪيترائي ساٿي پاڻهن ڀيلي ٿيا آهن. هن تجويز کي ڪامياب بنائڻ ۾ تعلقيوار ڪارڪن، مرڪزي آفيس جي باهمت فردن، سنڌ جي سڄاڻ سگهڙن، توڙي انهن مڙني دوستن جو حصو آهي، جن بنده لاءِ سگهڙن کي گولي هٿ ڪرڻ ۽ ساڻن ڪچهريون ڪرڻ ۾ پنهنجي طرفان هڙان وڙان مدد ڪئي.

مجموعي طرح سان هيءُ ڪتاب لوڪ ادب سلسلي جو **پنجٽيهون** ڪتاب آهي. ان جو بنيادي مواد جولاءِ ١٩٥٨ع تائين گڏ ٿيو، سڄي مواد کي ڇڪاسي، مختلف روايتن کي ڀيٽي، ترتيب ڏني جون ١٩٦٥ع ۾ ڪتاب جو مسودو تيار ڪيو ويو. مسودي جي آخرين تصحيح سان صاف ڪاپي، جا هن وقت (جولاءِ ١٩٦٨ع) پريس ۾ موڪلجي ٿي، سا هن کان گهڻو اڳ ڇپجي وڃي ها، مگر بدقسمتيءَ سان لوڪ ادب تجويز کي پوري ڪرڻ ۾ رڪاوٽ پئجي وئي ۽ هن ڪتاب جي اشاعت به روڪجي وئي. ٢٥- اپريل ١٩٦٨ع تي سنڌي ادبي بورڊ جي صدر جناب مخدوم محمد زمان طالب المولي (تمغه پاڪستان) جي سفارش تي، سنڌي ادبي بورڊ وري لوڪ ادب تجويز کي پايهٔ تڪميل تي پهچائڻ جو فيصلو ڪيو ۽ اها ذميواري بنده کي سونپي. باوجود انهن تڪليفن جي جيڪي هڪ مخلص ڪارڪن کي پهچن ٿيون، ۽ جيڪي راقم کي به 'لوڪ ادب' جي خدمت ڪندي سهڻيون پيون، بنده هي گرو بار ٻيهر پنهنجن ضعيف ڪلهن تي کنيو، انهيءَ لاءِ ته سنڌي لوڪ ادب جي قيمتي سرمايي کي جيترو ٿي سگهي اوترو سهيڙي ان کي ضايع ٿيڻ کان بچايو وڃي ۽ رٿيل پروگرام موجب "لوڪ ادب تجويز" کي مڪمل ڪيو وڃي.

'ڍولا- مارو' ڳالهه بابت معلومات گڏ ڪرڻ ۾ جن سگهڙن ۽ سڄڻن ڀرو ورتو، تن ۾ پروفيسر جهمٽ مل کوبچند ڀاوناڻي جو

نالو قابل ذڪر آهي. هن صاحب سنه ١٩٥٦ع ۾ هن ڳالهه جي هڪ روايت ٻمبئي مان شايع ڪئي، ۽ پوءِ جڏهن ڪيس خبر پئي ته بورڊ جي 'لوڪ ادب تجويز' هيٺ ڳالهه بابت وڏيڪ مواد گڏ ٿي رهيو آهي ته مهرباني ڪري پنهنجي ڇاپيل ڪتاب واري متن کي وڏيڪ درست ڪري ۽ ٻن ڪي ٻيا نوان دوها هٿ ڪري موڪليائين، جن جي بنياد تي هن ڪتاب جي 'ڀاڱي ٻئي' هيٺ ٻهرين روايت کي مرتب ڪيو ويو آهي.

بورڊ جي نئين اعزازي سيڪريٽري، ڊاڪٽر اسدالله شاهه حسيني، 'لوڪ ادب تجويز' کي نئين سر جيارڻ ۽ هن ڪتاب کي جلدي ڇپائي شايع ڪرڻ ۾ خاص دلچسپي ورتي آهي، جنهن لاءِ اسين سندس ٿورائتو آهيان. مرڪزي آفيس جي ٻن ڪارڪنن مان گڏ خاص طرح محترم ممتاز مرزا ۽ محترم محمد يوسف شيخ هن ڪتاب جي مواد کي آتاري، يڪجاءِ ڪرڻ، پيتڻ ۽ دوباره صاف ڪري لکڻ ۾ تحسين جوڳو ڪم ڪيو ۽ محترم محمد اسمٰعيل شيخ ان سڄي ڪم جي نگراني ڪئي ۽ ڪتاب جي مسودي تيار ڪرڻ ۾ مدد ڪئي. ڪتاب جي آخري سٽاءَ، ترتيب ۽ تاليف لاءِ بنده خود ذميوار آهي.

خادم العلم

نبي بخش

سنڌ يونيورسٽي

حيدرآباد سنڌ

١-مئي ١٩٦٨ع

فهرست

پاڳو پهريون

ڍول ـ مارو جو سنڌي قصو

روايت [١] شاهه جو رسالو: سر ڍول مارو ٥
روايت [٢] رسالو خليفي صاحب جو: سر ڍول مارو ٩
روايت [٣] وچولي ۽ لاڙ جي ڳالهه ١٥
روايت [٤] اُڀرندين ٿر جي ڳالهه ٣٠
روايت [٥] تعلقي ساماري جي ڳالهه ٦٩
روايت [٦] تعلقي کپري جي ڳالهه ٨٣
روايت [٧] تعلقي سنجهوري جي ڳالهه ١٠٧
روايت [٨] تعلقي عمرڪوٽ جي ڳالهه ١١٥
روايت [٩] پارڪر جي ڳالهه ١٢٥

پاڳو ٻيو

ڍول ـ مارو جو پاهريون قصو

روايت [١] پروفيسر جهمٽمل ڀاوناڻي جي لکيل ڳالهه ١٣١
روايت [٢] گجراتي ڪتاب تان ورتل ڳالهه ٢٣٠

ام للانسان ماتمني٥ فلله الاخرة و الاولى

مقدمو

'ڍول-مارو' جو مذڪور سنڌ ۾ مشهور آهي، مگر سنڌ جي ٿرپارڪر ۽ لاڙ وارن ڀاڱن ۾ عام مروج ۽ مقبول آهي؛ ازانسواءِ هن قصي جو ٻڌُ هڪ طرف جوڌپور ۽ جيسلمير طرف ته ٻئي طرف مارواڙ ۽ ڪڇ تائين پکڙيل آهي، ۽ ان جو پڙاڏو اچا به اڳتي راجپوتانا ۽ پنجاب وارن خيطن تائين پهتو ۽ 'ڍولا' لوڪ گيتن جو سرچشمو بڻيو.

هن قصي ۾ 'ڳالهه' توڙي 'ڪهاڻي'* وارا ٽانا موجود آهن: ڍولو ۽ مارو هن ڳالهه جا مرڪزي ڪردار آهن، جن جا ماڳ مڪان بيان ٿيل آهن، پر انهن انساني ڪردارن کان سواءِ هن قصي ۾ 'ڪهاڻي' جا اهڃاڻ پڻ سمايل آهن، جو جانور (آٺ) ۽ پکي (ڪونجون، هنجهه) پڻ ڳالهائين ٿا. هن ڳالهه جي ايرندين ٽڙ واري روايت [ع] تي خصوصاً ڏندڪٿا ۽ ڪهاڻيءَ جو رنگ چڙهيل آهي. 'ڪهاڻي' ۽ 'ڳالهه' جي انهن گڏيل ٽانڻ مان گمان نڪري ٿو ته ٻين ڳالهين جي ڀيٽ ۾ هيءَ ڳالهه نسبتاً اڳاٽي دؤر ۾ آسري.

سنڌ ۾ هيءَ ڳالهه اڄ کان اداڻي سؤ ورهيه اڳ عام مقبول هئي، جاڪاڻ ته 'شاهه جي رسالي' ۾ "سُر ڍول-مارو" جي عنوان سان هن ڳالهه جي ڳاهن وارا بيت قلمبند ٿيل آهن، جي غالباً پٺاڻي صاحب پڌا ۽ بعد ۾ پنهنجن ڪچهرين ۾ پاڻ پڙهيا، ۽ فقيرن پوءِ لکي 'رسالي' ۾ شامل ڪيا. گذريل صدي ۾ خليفي نبي بخش صاحب هن داستان ڪي ڳايو، ۽ اڄ تائين هيءَ ڳالهه سنڌ جي سانگهڙ، حيدرآباد ۽ ٿرپارڪر ضلعن ۾ سگهڙن وٽ هلندڙ آهي. هن ڪتاب جي مواد

---

* 'ڪهاڻي' ۽ 'ڳالهه' جي فرق لاءِ ڏسو لوڪ ادب سلسلي جي ٢٥ ڪتاب جو مقدمو.

سهيڙڻ وقت، 'شاهه جي رسالي' ۽ 'خليفي جي رسالي' کان سواءِ ٻن هن ڳالهه جون ست ٻيون روايتون ان ضلعن مان مليون، جي هن ڪتاب جي شروع ۾ 'ٻهرين ڀاڱي' هيٺ ڏنيون ويون آهن.

سنڌ کان ٻاهر وارين روايتن مان هڪ پروفيسر جهمٽمل کوبچند ڀاوناڻي (بمبئي) جي گڏ ڪيل ۽ ٻي مسٽر منگهارام اوجها (ننگرپارڪر) جي گجراتي ڪتابڙي تان ترجمو ڪيل، ڪتاب جي 'ٽئي ڀاڱي' هيٺ ڏنيون ويون آهن.

مختلف روايتن ۾ ڳالهه جي سٽاءَ بابت جيتوڻيڪ ٿورا گهڻا اختلاف آهن، مگر ڳالهه جو 'تتُ' ساڳيو آهي: يعني ته ٻه خاندان قسمت سان اچي گڏجن ٿا، جن مان هڪ جي گهر ۾ پٽ ۽ ٻئي جي گهر ۾ ڌيءُ ڄمي ٿي، جن جو ٻال ڄمڻ ۾ مڱڻو يا پرڻو ڪيو وڃي ٿو؛ ان بعد اهي خاندان هميشه لاءِ هڪٻئي کان جدا ٿي وڃن ٿا، تان جو ڇوڪرو ڇوڪري جوان ٿين ٿا؛ ڇوڪري کي هڪ ٻي ڇوڪري پنهنجي دلم ۾ ڦاسائي ٿي، ۽ کيس پنهنجي اصل ڪنوار وسري وڃي ٿي، پر وني پنهنجي ورَ کي نٿي وساري ۽ ڏانهنس پنهنجي حسن ۽ جواني جي اڇاڻن وارا پيار پريا پيغام موڪلي ٿي؛ بالآخر ورَ کي پنهنجي ونيءَ جي محبت ۽ صداقت جو احساس ٿئي ٿو ۽ هو اچي ساڻس ملي ٿو.

روايتن جي اختلافن جا هيٺيان پهلو البت اهميت رکن ٿا:

(۱) 'ڍولي' جو نالو قدري اختلاف سان 'ڍول، ڍولو، ڍوليو يا ڍولا' اچي ٿو، مگر ٻارهن مان سٽن روايتن ۾ اهو نالو 'ڍولو' ملي ٿو جنهن جي ٻي صورت 'ڍولا' آهي. 'مارو' جو نالو مختلف روايتن ۾ 'مارو، مارئي، مارونل، مارل ۽ ماروَڻي' اچي ٿو، جن مان 'مارو' فقط ڇهن روايتن ۾ ملي ٿو، ۽ ان جي برعکس ڇهن روايتن ۾ 'مارئي' ۽ ڇهن ۾ 'مارونل' ملي ٿو: يعني ته 'مارئي' يا 'مارونل' نالو وڌيڪ روايتن ۾ ملي ٿو.

(٢) 'ڍولي' جي ماڳ ملڪ بابت روايتن ۾ اختلاف آهي: ڪنهن روايتن موجب ڍولي جو ديس 'نرور ديس' يا 'نرور ڳڍ' (مارواڙ) جو هو، ٻين روايتن موجب هو ڪڇ ملڪ جو هو، مگر ڪهڙي ۽ عمرڪوٽ تعلق سان مليل ٻن روايتن موجب ڍولي جو ديس 'ڍٽ' (سنڌ جو ڀاڱو) جو والي هو. شاهه جي رسالي ۾ قلمبند ٿيل بيتن مان پڻ هڪ اهڙو اشارو ملي ٿو ته ڍولو 'ڍٽ' جو هو، ڇاڪاڻ ته مارو هڪ ڍاٽي (ڍٽ جي رهاڪو) قاصد کي چوي ٿي ته: اي ڍاٽي! جي توکي ڍولو ملي ته ڪيس هي نياپو ڏج (ڍاٽي جي ڍول ملي ـ الخ.)

(٣) اهڙيءَ طرح 'مارو' (مارئي يا مارو ئل) جي وطن بابت پڻ روايتن ۾ اختلاف آهي. ڪن روايتن موجب مارو جو ديس پونگل ديس يا پونگل ڳڍ (مارواڙ؟) جو هو، ٻين ڪنهن روايتن موجب هو ٿر يا ڍٽ جو هو. خليفي نبي بخش صاحب جهڙي جهان ديده درويش پنهنجي بيت ۾ صاف چيو آهي ته: "ڍولو نرور سيرين، مارو پاس 'ٿرين'" (يعني مارو ٿر ۾ آهي). 'وچولي ـ لاڙ جي روايت' موجب مارئي ٿر جي والي 'ٻگر ڀنوار' جي ڌيءَ هئي. تعلقي عمرڪوٽ مان مليل روايت موجب مارل جو ديس 'ڍٽ' جو هو. 'شاهه جي رسالي' ۾ قلمبند ٿيل بيتن مان پڻ هڪڙي ۾ 'مارو' ڍولي کي 'رڻمل سوڍي' سان تشبيهه ڏني ٿي. ٻاهران مليل ٻن روايتن مان جيڪا 'گجراتي' مان ترجمو ڪيل آهي تنهن ۾ پڻ مارو ئل جي ديس کي جاڙيجو (سمو) سڏيو ويو آهي ۽ سندس شهر 'پنگل ڳڍ' کي ٿر ملڪ جو ڪري ليکيو ويو آهي. مٿين اختلافي ڳالهين ۽ آکاڻين کي مدنظر رکندي گمان نڪري ٿو ته شايد هيءَ ڳالهه سنڌ جي ٿرپارڪر واري ڀاڱي ۾ پريان مارواڙ واري ملڪ جي گڏيل اراضين ۾ آسري، جو انهن ٻنهي اراضين جا ناٽا ۽ آکاڻيون هن ڳالهه ۾ نسبتاً وڌيڪ سمايل آهن.

اڳ ۾ ٻڌايو ويو آهي ته هن ڳالهه جي مليل روايتن ۾ ’مارو‘ کان وڌيڪ ’مارئي يا مارئڙي‘ جو نالو اچي ٿو. ٻيو ته ٽر ۽ ڏيت جا احوال پڻ هن ڳالهه ۾ موجود آهن. تيئن ته ڪم از ڪم ٽن روايتن ۾ هن ڳالهه جي پڇاڙيءَ ۾ هيءُ مذڪور اچي ٿو ته مارو يا مارئي کي ٻيو هڪ شخص کڻڻ جي ڪوشش ڪري ٿو جنهن جو نالو سنڌ کان ٻاهران مليل ٻن روايتن ۾ ”اومرا رابيءَ“ (ص ٢٢٤) يا ”امرو سومرو“ (ص ٢٥٤) آهي ۽ سنڌ مان مليل ٻن روايتن ۾ ’عمر سومرو‘ (ص ص ٢٤ ۽ ٦٦) ڪري ڄاڻايل آهي. اهي ٽئي هن ڳالهه توڙي ’عمر-مارئي‘ واري سنڌ جي مشهور ڳالهه ۾ مشترڪ آهن. جيڪڏهن ’ڍول-مارو‘ جي ڳالهه وڌيڪ آڳاٽي آهي ته ائين وسهڻ لاءِ سبب ٿيندو ته ان ڪهاڻيءَ جو عڪس ٻوءِ ’عمر-مارئي‘ جي ڳالهه تي پڻ پيو.

ن-ب.

ڍول - مارو

(ٻاگو ڀھريون)

ڍول-مارو جو سنڌي قصو

[هن قصي جون جملي نَوَ (۹) روايتون هيٺ ڏنيون ويون آهن، جن مان ٻهريون ٻه روايتون ”شاهه جي رسالي“ ۽ ”خليفي نبي بخش جي رسالي“ تان ورتل بيتن تي مشتمل آهن، ۽ باقي ست روايتون نثر ۾ آهن، جي مختلف سگهڙن جي زباني قلمبند ڪيون ويون آهن.

هن قصي جي مجموعي طور سٽاء هن ريت آهي: ”’ڍولاهي‘ جي ملڪ ۾ ڏڪار پوڻ ڪري، ڍولاهي جو پيءُ پنهنجي بادشاهي ڇڏي، عيال ۽ رعيت سميت ٻيءَ بادشاهيءَ ۾ لڏي ويو. اتي جي راجا ڪي ’مارئي‘ نالي ڌيءَ هئي. ڍولي ۽ مارئيءَ جي ننڍي هوندي ئي شادي ٿي. ڍولو جلدئي پنهنجي ملڪ موٽي آيو. وڏو ٿيو ته ٻيءَ هڪ چالاڪ عورت مٿس موهت ٿي، ڪيس پاڻ وٽ ويهاري ڇڏيو ۽ اهڙو بندوبست رکيائين، جيئن مارئيءَ جي ملڪ جو ڪوبه ماڻهو ڍولي سان ملي نه سگهي. مارئيءَ کي جڏهن ڍولي سان پرڻيل هجڻ جي خبر پئي، تڏهن هڪڙو مڱڻهار قاصد ڪري موڪليائين، جنهن چالاڪيءَ سان ڍولي کي مارئيءَ جي حقيقت کان واقف ڪري سندس پيغام پهچايو. ڍولي اُٺ تي سوار ٿي، مڱڻهار سان گڏ، مارئيءَ جي ملڪ ڏانهن ڪاهيو ۽ وڃي مارئيءَ سان مليو.“

شامل روايتن ۾، قصي جي انهيءَ بنيادي سٽاء کان سواءِ ڪردارن جي نالن توڙي واقعن ۾ قدري اختلاف آهن، ۽ جيئن ته اهي روايتون مڪاني طور جدا جدا هنڌن تي عام رائج آهن، تنهنڪري اهي سربستيون هتي قائم رکيون ويون آهن.]

روايت [١]

شاهه جو رسالو: "سر ڍول-مارو" جا بيت*

رسالي ۾ ڏنل 'سر ڍول-مارو' جي بيتن مان هن قصي جا هيٺيان اهڃاڻ ملن ٿا: ڍولو، 'نَرورَ' شهر جو ويٺل هو. مارئي ۽ ڍولي جو ٻالاپڻ جو نينهن هو، ۽ ڍولي، مارئي کي وساري ڇڏيو هو. جڏهن مارئي جوان ٿي، تڏهن خواب ۾ ڍولي کي آيل ڏسي ڇرڪ ڀري اٿي ۽ پلنگ جي ايس ڀڃي پئي. تڏهن ڪونجن جي قطار کي ڍولي ڏانهن نياپو ڏيڻ لڳي. آخرڪار، قاصد هٿان ڍولي ڏانهن چوائي موڪليائين ته: اي ڍولا! تو جيڪا مارئي ننڍڙي ڏٺي هئي، سا هينئر جوان ٿي آهي. سندس سونهن تي پکي به حيران آهن. هاڻي وڌيڪ تنهنجي جدائي سهي نٿي سگهي. تون اچ ۽ پنهنجي مارئيءَ کي اچي مل!

شاهه جي رسالي ۾ "سر ڍول-مارو" واري ڳالهه جا اهڃاڻ.

١. اُتر واو ڪُونڌي، ڀِهلي موسم مِينهَه
ٻالاپڻ جو نينهَه، ڍولا! جِم وساريين.

[جڏهن اُتر واءُ گهليو هو ۽ مينهن جي ٻهرين موسم هئي! اي ڍولا، ننڍيءَ وهي وارو نينهن متان وسارين.]

٢. اُتر ڏيسان آئِيون، ڏکڻ ساوڻيون
ڍولو نَرورَ سيربين، ڏَڻ ٻمڪر ڪڙيان،(١)
ٻيو ڪُونجڙيان، ڪونَ هِياري سڄڻين.

[اتر طرفان (ڪنوڻيون گوڙيون) اچن ٿيون ۽ ڏکڻ ڏس تي ساوڻ ڪن ٿيون. (انهيءَ منڌ) ڍولو 'نرور' شهر جي گهٽين ۾ پيو گهمي ته سندس ناري جي ٻنهي هٿن ۾ ڪڙيون آهن: ڪونجڙين کان ته پڇو ته ڪهڙي سڄڻ جي سڪايل آهي.]

---

* "رسالو شاهه ڀٽائي جو" (بمبئي ڇاپو)، مطبع صفدري بمبئي، سن ١٣٠٦هه.
(١) اصل. ڏڻ ٻکر

٣. ڪُونجان راتِ ڪَريهڙُؤ، ٽولين ٽولين ٽِيس(١)

سُڄي ڍولَ سَنڀرؤ، اُڙ لِي ياڳي اِيسِ.

[رات ڪونجن ڪرڪيو، ٽولي ٽولي ۾ ٽيهه هيون: تڏهن ننڊ ۾ ڍول جي ياد آئي، ۽ اُرهه جي زور سان ڪَنت جي ايس ڀڄي ٿي.]

٤. ڍاڻي! ڍولَ مِلي ته ڍولائين ڪَهِج

ڪُرسڻ ڀَڳو، ڪَڻُ ڇِٽي، لائو آپ ڪَرِيج. (٢)

[اي ڍاڻي قاصد! جي ڍول گڏجئي ته ان ڍولي کي چئجان ته ڪرسڻ گاهه ڀڳو آهي ۽ داڻا ٿو ڇاڻي، تون ڀاڻ اچي لاڀارو ڪج.]

٥. ڍاڻي! جي ڍولَ مِلي، ته کِهڙي سيڻانُ لَڄ (٣)

اَکيان ڪاجَلَ موهيان، تِلڪ ڪِسي ڀَرِيج (٤)

ٿَڻهپ ٻَند ڀهوڙيين، اوسٽ اوسَٽ اڄ. (٥)

[ڍاڻي! جي ڍولو ملئي ته سڄڻن کان کهڙي لڄ آهي، (حال چئي ٻڌائجان ته:) اکيون ڪجل موهيون آهن ۽ هڪ ٽڙ به ٽوڪان ڀري رهيو ٿئو ٿئي. ٿنهنجي محبت ۾ بند ٽيل مکڙي اڄ کُلي ته ڪِلي.]

٦. ڏينهو لَکَ مَڻا ٽَسڪَر جيِسي ٽَڪ(٦)

سَروسَو سَنيهرو مارو ڀَهه سين لڳ. (٧)

[لکين ڏينهو مون کي چور وانگر تکيو بينا آهن پر منهنجو تن من ۽ ڏن (سروسو) محبت سان (سنيهرو) پنهنجي ڍول راجا سان آهي.]

٧. اُرهه سَٽڪا، نين ٽَرنگا، ڏند ڪ ڀتيهه ڀاڻ(٨)

ڍول تماري مارئي جيسي هَنج گت جاڻ. (٩)

(١) اصل. ڀيس (٢) اصل. ڪڻ ڇٽيو (٣) اصل. سڄڻ لڄ (٤) اصل. ڀوبکڻ (٥) اصل. ’ٻه ٻه بند... لڳ‘ (٦) اصل. سرو، سو، نيسرو، مارُو ڀاسي لڳ (٧) اصل. لک مناڙ (٨) اصل. ’اُرهه سٽگا نينهن سپون‘ (٩) اصل. ’جيون سا هنج ٽيان‘

[اَرهه اُپريل، اکيون سهڻي رنگ، ڏند سنها سهڻا ڄڻ پتيهه نيزا آهن. اي ڍوليا! تون ٻنهنجي مارئي هنجهه مثل ڄاڻ.]

٨. آسان ٻَڪا آسِمانُ، وَڻَ ٻَڪا وَڻيانُ

گوڙي گات سَڀ ٻَڪا، رَسُ وَهي نيڻانُ. (١)

[اڀ آما ٻڪا ۽ سڀ وڻ ٻڇي تيار ٿيا آهن؛ گوريءَ جي بدن جا سڀ قتل ٻڪا آهن ۽ نيڻ مد ڀريا آهن.]

٩. اَرَهه سَرنگا، نينهه سِپيا، نَيڻُ تہ وِنگت ونگ (٢)

ڍولَ تَماري مارُئِي، هَڻِي ٻاڻ نِهنگ

مارِي مَنڌ نِسَنگَ، چاڙهي سِيگَ مَلَڪ جِينُ.

[اَرهه سهڻي رنگ، نينهن سرجيو آهي ۽ نين ڏنگا ونگا آهن. اي ڍوليا! تنهنجي مارئي کي مجاز تير ٻيو هڻي. بادشاهن جان کمان کڻي ٻيو تروار مند ماري.]

١٠. اَرَهه سَرنگا، نينهه سِپيا، نين تہ منجهو منجهه (٣)

ڍول تَماري مارئي، هڻي ڪَرندا هنجهه.

[اَرهه سهڻي رنگ، نينهن سرجيو ۽ اکيون اکين ۾ آهن. اي ڍوليا! تنهنجي مارئي ٻوليندڙ هنجهه ٻڌي ماري.]

١١. سيت ٻَتائي ٻاتِلي، ڏوٻو ڏاج نہ کاءِ

کَنوَر جيسي ڪامڻي، هاٿ لڳي مُرجاءِ. (٤)

[رَسي مثل سنهي ۽ ورور، ۽ (ايترو نازڪ جو) لپ اَن (جيترو کاڌو) بہ نہ کائي. کنول جي گل جهڙي نازڪ، جو هٿ لڳي تہ ڪومائجي.]

---

(١) اصل. گرجن سڀ ٻڪا (٢) اصل. "آرهه سُرنگا اُنهن نه سپيان" (٣) اصل. "آرهه آرسنگا نُنهن سپيسان" (٤) اصل. "ڪتريتر جيسي"

١٢. رمون ناته نسنگ، رءِ اڙ اڙ سيسن لاءِ(١)
ڦلان پري ناڙڙي، پنوران پڳي نه جاءِ. (٢)

[آءٌ اڪيلي سر نه ڪيڏنديس، ٻه ڇاتي ڇاتي سان لائي ڪيڏنديس. گلن پري ناڙڙي، پڙن جي ويهڻ سان ڪائي پڇندي.]

١٣. ڍولا! مارئي آيسي پاتلي، جيسي ربڻ کجور (٣)
موته ميني، گرڻ گهڻي، تو کين ڇڏي ڏور.

[اي ڍوليا! تنهنجي مارئي اهڙي ته نازڪ سنهڙي آهي جهڙي 'راڻي جي ميوي' جي وڻ (ريڻ) جي شاخ. پڻ جا ڳالهائڻ جي مني ۽ گهڻن گڻن واري آهي، سا تو ڪيئن ڏور ڇڏي آهي!]

١٤. آپي سورج سامهي، متو پري ميت
تاس تنمطين نيت، هيم-ورني مارئي. (٤)

[ميت پريل متي سان سج سامهون بيٺي آهي. سندس (تاس) بيت ڪپهه جي ڦوٽي مثل هلڪو نرم ۽ نازڪ آهي، ۽ مارئي (ياڻ سڄي) سون ورني آهي.]

١٥. ساجي تيان سيگڙي، رطمل هاٿ ڪري
وڙهندي سر وڀر ٻين، ڪوڻ ڪيسان ڏي. (٥)

[(مارئي تي چوي ته) آءٌ سهڻي سينگاريل ڪماڻ ٿيان جيئن منهنجو پهلوان سوڍو مون کي هٿ ۾ ڪڻي، ۽ ويرين سان وڙهندي ڪوڻ سان ڇڪون ڏئي.]

---

(١) اصل. اڙ اڙ سين (٢) اصل. پورا پڳي - الخ (٣) اصل. رٻن کجور.
(٤) اصل. طاس پنبٽين (٥) اصل. سير سير وير سين

روايت [٢]

خليفي صاحب جي ٻڌڻ مان هن قصي جا هيٺيان اُهڃاڻ ملن ٿا: ڍولو ”نَرورَ“ جو ۽ مارُو، ”ٿَر“ جي ڇوڪري هئي. ننڍپڻ جو نينهن هئن. ننڍي هوندي ئي جدا ٿيا. ڍولي کيس بلڪل وساري ڇڏيو هو، پر مارو سندس واٽ ڏسندي رهندي هئي. جڏهن جوان ٿي تہ پنهنجي حسن ۽ بيقراريءَ جو بيان خط ۾ لکي، ڪانگ جي هٿان، ڍولي ڏانهن موڪليائين. ماروءَ جو خط پڙهي، ڍولي کي ماروءَ جي اهڙي تہ سڪ ٿي جو اُٺ تي چڙهي ماروءَ ڏانهن هليو. اُٺ کي پيرن ۾ ڪڪرا پيل هئا ۽ مهار بہ ڇڪيل هئي، تنهنڪري تکو نٿي هلي سگهيو. اصل ۾ هڪ مالهڻ، ڍولي کي پنهنجي دام ۾ گرفتار ڪيو هو. اُن کي اها بہ خبر هئي تہ ڍولو، ماروءَ سان پرڻيل آهي، سو جڏهن ڍولي کي ماروءَ جو قاصد مليو، ۽ حقيقت معلوم ٿيس، تڏهن ماروءَ ڏي وڃڻ لاءِ سنبريو. مالهڻ کيس گهڻوئي روڪيو، پر ڍولو نہ رهيو. تڏهن هن اُٺ جي پيرن ۾ ڪليون هڻي ڇڏيون، انهيءَ لاءِ تہ اُٺ مَنڊو ٿي پئي، ۽ ڍولي کي ماروءَ تائين نہ رسائي سگهي. ڍولي جڏهن اُٺ جي مهار ڇڪي، تڏهن اُٺ چيس تہ: منهنجي پيرن مان ڪليون ڪڍ، ۽ پوءِ مهار ڍري ڇڏي ڏي تہ آءٌ توکي پل ۾ هلي ٿو ماروءَ تائين رسايان. ڍولي ائين ڪيو ۽ پوءِ اُٺ جا پير، هوا سان همقدم ٿي ويا ۽ تمام جلدي پنجاسي ڪوهہ ڪٽي اچي ماروءَ جي اڱڻ تي پهتو.

ماروءَ کي جڏهن ڍول جي اچڻ جي سُڌ پئي، تڏهن ڏاڍي خوش ٿي، ۽ خوشيءَ پنهنجي مڙس لاءِ سيج وڇايائين، ۽ چوطرف خوشيون ٿي ويون.

رسالو خليفو نبي بخش صاحب، سر ڍول-مارو*

۱. ڍولو نرور سيريڄن، مارو ٻاس ترڳن،
قاسم تر ٻاٻيڙا، آرهر ٻياس مرڳن،
گوري جوئي ٻانيڙي، تون ڍولا آءُ گهرڳن.

[ڍولو، نرور شهر جي گهٽين ۾ واڻن ۾ پيو گهمي، ۽ مارو، ٿر جي ٻاسي آهي. ٿر ٻاٻيها آرهڙ جي لُڪ ۾ جهولي ۾ اُڃ وگهي پيا مرن، ڳوري (مارو) واٽون پئي نهاري ته ڍولا! گهر ڏي اُچ.]

۲. ڍولو نرور سيريڄن، مارو تر رمڪ،
گوري جوئي ٻانيڙي، اوپي ماٿي لڪ.

[ڍولو نرور شهر جي گهٽين ۾ واڻن ۾ پيو گهمي ۽ مارو ٿر ۾ پئي هلي. ڳوري (مارو)، لڪ جي مٿان بيٺي (ڍولي جي) واٽ نهاري.]

۳. مارو ماٿي ميندڙيون، ڍولي منهن ۾ موڇ،
قاسم ڪيم وسارتان، ڍولا سون سريکا سوچ.

[مارو جي مٿي تي ميندڙيون ڳتل آهن، ۽ ڍولي جي منهن ۾ مڇ، ڍولي کي ڪيئن وساريان، جنهن جي ڇاتي سون جي رنگ جهڙي آهي.]

---

* خليفي صاحب جو رسالو، مطبوع سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۶۵ع تان ورتل. خليفو نبي بخش لغاري، پير پاڳاري ميان محمد راشد عرف روضي ڌڻي (وفات ۱۲۳۳هه) جو خاص خليفو هو. سندس آخري سڪونت ڳوٺ منهي (تعلقي ٽنڊي باگي) ۾ هئي، ۽ اتي ئي ۸۰ ورهيه اڳ ۱۲۸۰هه/۱۸۶۳ع ڌاري وفات ڪيائين. سندس شاعري ۽ فقيري جي شهرت، سندس سرائڪي ۾ جوڙيل "سسئي پنهون" سبب ٿي. بيتن ۾ پنهنجو نالو "قاسم" تخلص طور آندو اٿس

٤. مارُو ماٿي ميندِيون، ڍولي ماٿي مول،
ڍولا ٿارِي مارُوئي، ڦول سَرِيکي تول.

[مارو جي مٿي تي ميندِيون آهن، ۽ ڍولي جي مٿي تي مولهيو،
ڍولا تنهنجي مارو جي تور گل جيتري آهي.]

٥. مارُو هاٿي ميندڙي، ڍولي هَٿ ڪَمان،
ڍولو ماري مِرگڙا، مارُو لال جوان.

[مارو جا هٿ مينديءَ رتا آهن، ۽ ڍولي جي هٿ ۾ تير ڪمان،
ڍولو هرڻ ٿو ماري ۽ مارو سهڻا جوان ٿي ماري.]

٦. مارُو هاٿي ميندڙي، ڍولي هاٿ ترار،
ڍولو ماري ايڪ دو، مارُو لاک هزار.

[مارو جا هٿ مينديءَ رتا آهن، ۽ ڍولي جي هٿ ۾ ترار آهي،
ڍولو هڪ-ٻه ماري، پر مارو هزارين لکين (پنهنجي حسن سان)
ماريو ڇڏي.]

٧. مارُو مُونهه ۾ پيڙلو، پان سوپاري ڪاءِ،
ڍولو نَرور سهريهن، اُڙ ڪانگا لي آءِ.

[مارو جي وات ۾ پان آهي ۽ سوپاريون پئي چبي، ڍولو نرور
شهر جي گهٽين ۽ واٽن ۾ پيو گهمي، اُڏام ڪانگا! (تنهن کي
وٺي آءُ.]

٨. ڪوڏي، پَرَٿت، باجري، مونگ، جواري ڪاءِ،
ڦاسر ڪَنول ڪامڻي، چوڏس چنڊ لڄاءِ.

[ڪوڏي، پرت، ٻاجهري، مڱ، ۽ جوار کاءِ.
ڪنول جهڙي سهڻي (مارو) چوڏهينءَ جي چنڊ کي لڄائي ٿي.]

٩. ٻانا جيئي ٻاٽلي، قاسم ڪنول رنگ،
اوڀي آڱڻ تڙتڙي، جيم جوئي ناڱ ٻونگ.

[(مارو) ٻن جهڙي سنهي آهي، ڪنول جهڙو (اڇو) رنگ اٿس، اڱڻ تي بيٺي ڪر موڙي ۽ انتظار ڪري، جڻ ته ڪاريهر ناڱ (ڪارا وار) ڦڻ ڪڍيو بيو نهاري.]

١٠. گم گم ٻائي گونگهرا، جان الٽيو گينڊ،
راهه آنگڻ مارو چلي، [جيم] ٻيني ٻادر چنڊ.

[چيرون ٻڌيو (ٻئي ٽلي)، جڻ ته هاٿي بيو هلي، اڱڻ ۾ مارو ائين ٻئي هلي جيئن ٻيگل (وسندڙ) ڪڪر مان چنڊ چمڪي.]

١١. مارو اوٽا اوتري، ڪڙٻين لاوي ڪيس،
چترٻتيو راجيو، جيم مارن چليو ديس.

[مارو اڱڻ تان لٿي آهي، ۽ وار (ڊگها) چيلهه تي ٻيا لڳنس، راجا چترٻتي جڻ ته ڪو ملڪ فتح ڪرڻ لاءِ سنبريو هجي.]

١٢. ڍولو آوي تو هنس ملون، ٻائون ٻڙون مين توهه،
تجهه ملئيگي آبرو، ٻاڳ، همارو هوهه.

[ڍولو اچي ته ڪيس ڪلي ملان، ۽ توکي ٻيرين ٻوان، توکي عزت آبرو ملندي، ۽ ڀاڳ اسان جو ورندو.]

١٣. اڙ ڪانگا لي جا تون، ڪاگد ميرو آج،
قاسم ڪيم ٻسارتان، ڍولا لاک سريکي لاج.

[ڪانگا! اڏامي وڃ ۽ اڄ منهنجو خط (ڪاغذ) کڻي وڃ، ڍولي ٻنهنجي لکن جهڙي لڄ ڪيئن وساري آهي.]

١٤. ڍولي ڪاڳد وانچتي، "قاسم" لاڳو ٻاڻ،

ڪاڳد پڙهتي ڙڳتي، مَن ۾ تاڻو تاڻ.

[ڍولي ڪي (مارو جو) خط پڙهندي چرڪ نينهن لڳي ويو، ڪاغذ پڙهڻ سان سندس من ۾ تاڻون تاڻ مچي وئي.]

١٥. ٻڪ هووي تو اُڙ مِلونْ، گَڙتي مانجهه رات،

مارُو سبي ٻاتان ڪَرانَ، قاسم ڀاتو ڀانت.

[جيڪڏهن (مون کي) پر هجن ته آڌامي گذرندي پوئين رات (مارو سان) ملان، (۽) مارو سان قسم قسم جون ڳالهيون وهي ڪريان.]

١٦. اَڪَنْڍِيا تنگ تاڻيا، مارُو چِت چَڙي،

آڌي رات اوتار سان، سُوتي سيج پَڙي.

[سڪايل ڍولي (اُن جا) تنگ ڪشيا، جو مارو من تي چڙهي وئي هيس، آڌ رات جو وهي اٿيو ۽ سيج سُتل ڇڏيائين.]

١٧. "قاسم" ڪاڪَر ڪاڍِلي، ڏي مهارڻْ ڍِيلْ

ڍول هماري ٻَگ ۾، ڪِينْ سوڪ لڳايا ڪيل.

[ڍولا! ٻيرن مان ڪکر ڪڍ ۽ مهارون ڍريون جهل. ڍول! اسان جي ٻير ۾ ڪهن ڪشي ڪليون هنيون آهن.]

١٨. ٻاڳِينْ ڪاڍِي ڪاڪرِي، ڪَرهي لاڳي ڪام

گَڙتي مانجهه راتڙي، نَجر پِسْ ڪِيڏو ڳام.

[ٻيرن مان ڪکريون ڪڍيون ۽ اُن کي ڪام لڳي. گذري پوئين رات وهي مارو جي ڳوٺ کي نظر ۾ ڪيائين.]

۱۹. ٻاجهين ڪاڏي ڪاڪري، ڏيڏي تڻ مهار
ٻَڪ ٻوڻَ سي مِل گئي، جا آيو آنگڻ ٻار.

[ٻيڻ مان ڪڪريون ڪيٻون، ۽ مهار کي (ڏولي) ڇهي ڏني. (ڪرهي جا) ٻير هوا سان همقدم ٿي ويا ۽ وڃي (ماروجي) اڱڻ تي بيٺو]

۲۰. ڪَرهي ٻاڏي ڪوسڙي، ٻَل ۾ سات ٻچيس
ڪَٽڪ سَٽيتي ماروئي، اُڙي ٻاڳي اِئس.

[ڪرهي ٻل ۾ ٻنڌ جا ٻنجاسي ڪوهه ڪٽيا، ننڍاکڙي ماروئي جيڻ ڪٽ تان ٽپ ڏيئي اُٿي ته ايس ٻچي ٿئي.]

۲۱. ڏُوم ڏُوم سيتل ٿئي، اُٿر گئي سڀ ٻاپ
ووهي ڏولو گهر آئيو، جو آڻي ڏيڏو ٻاپ.

[رڳا رڳا ٿري ٿئي ۽ سمورا ٻاپ لهي ويا. منهنجي گهر اهوئي ڏولو آيو آهي، جيڪو مون کي ٻيءَ (مڙس طور) ڏنو هو.]

۲۲. مارُو ڀاڙيو ڏولڙو، ساسُو ڀاڙي سيج
آج ڏولو گهر آئيو، مانڊي ملئو ويج.

[مارو کٽ وڇائي، ۽ سس سيج سينگاري. اڄ ڏولو گهر آئيو آهي ۽ سڪايل کي ور مليو آهي.]

۲۳. سوئي ڏولو گهر آئيو جِن ڪِي جوئي ٻاٽ
مَيِن ڏولي سي هَنس ملي، ڪلن لاڳي ڪاٽ.

[اهوئي ڏولو گهر آيو آهي، جنهن جون (مون) واٽون نهاريون هيون. آءٌ ڏولي سان ڪلي مليس ته سيج ۾ ڪلڙ لڳي.]

روايت [٣]*

’وڇولي ۽ لاڙ‘ جي ڳالهه

ڪنهن زماني ۾ ”ڏکڻ“ ملڪ تي ”انور بادشاهه“ نالي هڪڙو حاڪم هو. هُو پنهنجي رعيت جي ڏک سک جو ڏاڍو خيال رکندو هو. هڪڙي ڀيري قدرت سان سندس ملڪ ۾ ڏڪار اچي پيو. بادشاهه پنهنجي خزاني مان اناج گهرائي، لنگر کڻي کوليا، جتان سڄي رعيت پئي کائيندي هئي. تان جو خزانو، مال ۽ ملڪيت سڀ کپي ويا. نيٺ جڏهن ڏٺائين ته هاڻي ملڪ ڇڏڻ کان سواءِ ٻيو چارو ڪونهي، تڏهن راڻيءَ سان صلاح ڪري، پنهنجي لاءِ لشڪر ۽ رعيت سميت اُتان لڏي، ٿر ملڪ ڏانهن رخ رکيائين. ٿوري گهڻي ڏينهن انهيءَ ملڪ جي ٻاهران هڪڙي درياءَ جي ڪپ تي طنبو طولان هڻي ويهي رهيو(١).

”ٿر“ ملڪ جو بادشاهه ”ٻگڙ پنهوار“ هو(٢). سندس هڪڙو وزير روزانو صبح جو انهيءَ درياءَ ۾ وهنجڻ لاءِ ايندو هو. دستور موجب هڪڙي ڏينهن صبح جو اُٿي آيو، تڏهن هڪڙي ڏارئي بادشاهه کي لشڪر سميت ڏسي مُنهون پيڙي

---

* هن متن جو مدار ٽن روايتن تي آهي: پهرين روايت وڇولي (تعلقي حيدرآباد) مان محمد پڇل کان ملي. ٻي لاڙ (تعلقي ٺٽي) مان عبدالله گندري کان، ۽ ٽين لاڙ (تعلقي ٽنڊي باگي) مان مائي زيب النساء کان ملي. ٽنهي روايتن جا اختلاف [ب]، [ع] ۽ [ز] جي نشانين سان نروار ڪيا ويا آهن.

(١) [ز]: انور بادشاهه بي اولاد هو، فقير چيس ته اولاد ٿيندئي پر ملڪ ڇڏڻ قبول ڪر.

(٢) [ب]: دلوري بادشاهه.

وٽي ٻڌو ۽ اچي ٻگر پنهوار کي چيائين ته سائين جن جو خير ڪونهي، جو هڪڙو نئون باد شاهه پنهنجي ملڪ ۾ آيو آهي. پر خبر ناهي ته ڪهڙي مطلب سان آيو آهي! وزير جي اها ڳالهه ٻڌي، باد شاهه کلي چيو ته: وزيرا! مڙيوئي خير آهي. باد شاهه آهي ته ڀلي ڪري آيو. ائين چئي سڄي دربار کي سنبرائي، امير اُمرا وٽي، باد شاهه کي ڪيڪارڻ لاءِ آيو.

ٻنهي باد شاهن هڪٻئي کي حال احوال ڏنا. ٻگر پنهوار انور باد شاهه کي چيو ته: ادا! ڀلي آئين، جيءُ آئين. سڀ ڌڻي ٻاڻي جي اختيار آهي. جيستائين تنهنجو نصيب هتي آهي، تيستائين هلي منهنجي محلات ۾ رهه، هيءُ به ملڪ تنهنجو آهي. انور باد شاهه ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ ٻگر پنهوار جي دعوت قبول ڪري، وٽس وڃي رهيو. انور باد شاهه ۽ ٻگر پنهوار جون راڻيون اميد سان هيون. هڪڙي ڪچهري ڪندي ٻگر پنهوار، انور باد شاهه کي چيو ته ادا! تون به اولاد جو سڪايل آهين، ته آءٌ به خدا کان رات ڏينهن اولاد لاءِ سوال پيو گهران، مون کي به ڪالهه گهر ۾ اميدواري جي مبارڪ ملي آهي. سو هاڻي جڻ ته پاڻ ٻئي سڳا ڀائر آهيون. هاڻي تون مهرباني ڪري منهنجي محلات ۾ هلي رهه. جيڪڏهن مون کي ڄائي ڌيءُ ۽ توکي ڄائو پُٽ ته تون تنهن جو ڌڻي. پر جيڪڏهن توکي ڄائي ڌيءُ ۽ مون کي ڄائو پُٽ ته آءٌ تنهن جو ڌڻي. اها ڳالهه انور باد شاهه کي به ڏاڍي وڻي، سو ڪڻي قبول ڪيائين.

خير خدا جي حڪم سان، پهرن پٺيان ڏينهن، ڏينهن پٺيان مهينا گذرندا ويا. آخر انور باد شاهه کي پُٽ ڄائو، جنهن جو نالو رکيائون ”ڍول“ ۽ ٻئي باد شاهه کي ڄائي ڌيءُ، جنهن جو نالو رکيائون ”مارئي“. انجام موجب ڍول ۽ مارئي کي مڱڻي ڇڏيائون. ۽ فيصلو ڪيائون ته شادي تڏهن ڪنداسين، جڏهن ٻئي ڄڻا وڏا ٿيندا. قدرت سان ٿورن گهڻن ڏينهن بعد مارئيءَ

جو ٻيءَ بيمار ٿي پيو، ويڄ طبيب گهرايا ويا پر بادشاهه آخر هن ڪوڙي دنيا مان لاڏاڻو ڪيو. هاڻي انور بادشاهه ان ملڪ جو بادشاهه بڻجي ويٺو.

ننڍي کان پوءِ مارئيءَ ۽ ڍول کي مڪتب ۾ ويهاريو ويو. هو اتي هر روز گڏجي ويندا هئا ۽ گڏجي ايندا هئا. جيڪڏهن هڪ کي دير ٿيندي هئي ته ٻيو اُن جي لاءِ ترسي ويهندو هو. هڪڙي ڏينهن سندن استاد کي ڪجهه ڪم ٿي پيو، سو مڪتب مارئيءَ جي حوالي ڪري ويو، ڇاڪاڻ ته هوءَ سڀني ۾ هوشيار هئي. استاد جي اچڻ تي، مارئي کيس ٻڌايو ته فلاڻي فلاڻي شاگردن گوڙ ڪيو آهي. انهن ۾ ڍول به هو. تنهن تي استاد مارئيءَ کي حڪم ڪيو ته: انهن کي هڪڙو هڪڙو لڪڻ هڻندي وڃ. مارئي ويچاريءَ گهڻوئي ٽاريو پر نيٺ اُستاد جي چوڻ تي لڪڻ کڻي ٻين کي هڻي وئي، پر ڍول کي نه هنيائين. تنهن تي ٻين ٻارن هُل ڪيو ته: مارئي پيائي ٿي ڪري، جو ڍول کي رهائي وئي آهي. تنهن تي وري استاد حڪم ڏنس ته: ڍول کي به لڪڻ هڻ. ويچاري مارئي لاچار ٿي ڍول کي تمام آهستي هڪڙو لڪڻ هڻي ڪڍيو. اتي ٻار ڍول کي ٽوڪڻ لڳا ته: ڪنوار هڻي مارئيس(١)! ڍول ويچارو شرم ۽ ڏک کان اچي روئڻ لڳو، آخر موڪل ملي. مارئي ٻاهر وڃي ڍول جو انتظار ڪرڻ لڳي. پر هو اتي ئي ويٺو رهيو، جڏهن گهڻي دير گذري، ڍول دستور موجب نه آيو، تڏهن مارئي وڃي ڏسي ته ڍول ڪنڊ ۾ منهن ڪيو ويٺو روئي، مارئيءَ کي تمام گهڻو ڏک ٿيو. پوءِ ته کيس پرچائڻ لاءِ ڏاڍا حيلا ڪيائين، پر ڍول ساڻس نه ڳالهايو. تنهن تي مارئيءَ چيو ته:

(١) ”ب“: ڍول سنگتين سان گس تي راند پئي ڪئي ته مارئي ساهيڙين سميت اتي آئي ۽ ڍول کي چيائون ته گس ڏي ته مارئي لنگهي وڃي. ڍول گس نه ڏنو. مارئيءَ ڪاوڙ ۾ ڍول کي لڪڻ هنيو ته هو ڪيري پيو ۽ روئڻ لڳو.

لکڙي ڪامَ ڪيرپ جو ٻڌڻين، مرد نه سڌبين ڍول،
مُٺيي تيڏي ٻيڙي، جا آندي تنهنجي ٻول (۱).

تڏهن به ڍول ڪوبه جواب ڪونه ڏنو. لاچار مارئي به ڏک سان روئندي روئندي محلات ۾ موٽي آئي. انور بادشاهه جڏهن ڏٺو ته ڍول اڄ اچڻ ۾ دير ڪئي آهي، تڏهن خبر چار لهڻ لاءِ نوڪر موڪليائين. جن اچي ٻڌايس ته ڍول مڪتب ۾ وينو روئي. بادشاهه يڪدم اُٿيو ۽ مڪتب ۾ آيو. سمجهيائين ته ڍول کي ڪنهن ماريو آهي (۲). سو ڪاوڙ مان پڇيائين ته:

ڪنهن ته بابل! توکي ماريو، ڪنهن ته ڏنا توکي ويڻ،
سو ڏَس مون کي ماڻهو ته ڪريانس سمونڊ حوال (۳).

ڍول دل ۾ خيال ڪيو ته ڳالهه ڳري ٿي پئي. ڪيئن پنهنجي مڱيندي مارو جو نالو وٺان. سو ڳالهه لڪائي، پنهنجي ملڪ جي سِڪ ظاهر ڪيائين ته:

---

(۱) "ب": ڪام لڳني ڪيري جو پيڙين، مرد نه سڌبين ڍول
ٻٽي پيئي جا تنهنجي ٻناري، سي ڪيئن پارين قول.
"ز": لکڙي ڪام مارو، ڪيري جو پيڙين، مرد نه سڌبين ڍول
مٺي نه تنهنجي مارئي، ويندي ڪهڙي قول.
هرهڪ ڳالهه ڪان پوءِ وراڻي ڏني ويندي آهي. "ب" ۽ "ز" روايتن جون وراڻيون هيٺين ريت آهن:
"ب": سنيهڙو مارو ڍولا رات، آمرونديڙي آهيان رات
ايءَ ڪئين ونديڙي ڍولا رات، ڍولبا ڙي ڍول سنيهڙو
مارو هلي ڏي دلبر ڍوليا رات.

"ز": آمروندي آهيان مارو ڍول، ڍوليا ڙي
مارو ٻول سنيهڙي، وري آءُ دلبر وري آءُ
(۲) "ب": مارئي، ڍول کي برچائي محلات ۾ وٺي آئي. (۳) "ز": "سچي ڪر ٻيءَ سان ڳالهڙي ته ڪريان سمونڊ حوال".

کنهن نہ بابل! مون کي ماريو، کنهن نہ ڏنا مون کي ويڻ،
ساري اڄ وطن کي، منهنجا ٽمڻ لڳا آهن نيڻ (۱).

ٻُڌَت جا اهي گفتا ٻڌي انور بادشاهہ جي دل ڀرجي آئي. خيال ڪيائين تہ ڍول جائو نينو هتي، تہ بہ پنهنجي اباڻي وطن جي ڇڪ اٿس. پر آءٌ وطن وساري ويهي رهيو آهيان. پوءِ ڍول کي چيائين تہ: ڳالهہ بہ اينتري! تون اُٺي هلي ماني کاءُ. ڍول، پيءُ سان گڏجي محلات ۾ آيو. مارئي بہ آئي ۽ ٽنهي ڄڻن گڏجي ماني کاڌي.

انور بادشاهہ ان مهل ئي پنهنجي وزير کي حڪم ڏنو، تہ ملڪ جي خبر چار لهي اچ. وزير حڪم موجب پنهنجي ملڪ ۾ آيو. ڏسي تہ برساتن سبب ملڪ آباد ٿي ويو آهي، پر ماڻهو ڪوبہ ڪونهي. گهمندي ڦرندي هڪڙي هنڌ اهو گڏهہ ڏٺائين، جيڪو ايرو هڇڻ ڪري ٻڪن ۾ ڇڏي ويا هئا. گڏهہ وس جا گاهہ کائي مڇي پيو هو. گڏهہ جڏهن وزير کي ڏٺو، تڏهن چيائين تہ:

ڀلي آئين وزيرڙا، ڏي انور شاهہ جي خبر،
پنهنجي ملڪ تي مينهڙا وٺا، ڏاڍا ٿيا سُڪر.

وزير گڏهہ کي جواب ڏنو تہ:

بيٺا هي خوش انور شاهہ، هُن وٽ ڏي وائي ولائي هي،
جلدي آسُون ملڪ آڻي، ڏور ٿئي ڏولاوي.

وزير ملڪ جو واءُ سڻاءُ لهي، اچي انور بادشاهہ کي سموري حقيقت ٻڌائي، جو ملڪ جي آبادي جو ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ حڪم ڏنائين تہ مسافريءَ جو سامان تيار ڪيو وڃي. نوڪرن ۾ ٽاڪوڙو پئجي ويو. يڪدم اچي ۽ ڳاڙهي جا کچر ڀرجي ويا.

(۱) ”ز“: ”مارو تہ مون کي ياد جي پيئڙا، نمڻ لڳا اکيون نيڻ“ ”ع“: ”سانگي ماريو ماڻهن جا، نميو پون ٿا نيڻ“

مسافريءَ جو سمورو سامان، تنبو طولان، نوڪر چاڪر تيار ڪري بادشاهہ کي اطلاع ڪيائون. بادشاهہ ان مهل ئي پنهنجي وزير سان گڏ، ٻولو پنهنجي وطن ڏانهن روانو ڪيو(١). منزلون ڪندا ڪندا آخر هڪڙي ڏينهن پنهنجي وطن ۾ بادشاهي باغ جي ڀرسان اچي لٿا. ٻولي کي خبر ئي ڪانہ هئي تہ هي ملڪ ڪنهن جو آهي. سو جيستائين ماني ٽڪر تيار ٿئي، تيستائين ٻول هڪڙو نوڪر ساڻ ڪري باغ گهمڻ ويو. باغ ۾ ڏسي تہ هڪڙي تمام سهڻي ڇوڪري ساڳيا ٻڌي چڙهي. تنهن کان ٻولي پڇيو تہ:

ڪيس ريون آهن ماڙيون، ڪيس رو آهي باغ،
ڪيس ري آهين ڌيڪري، ڪيس رو ڇني تي ساڳ(٢)؟

ڇوڪريءَ جواب ڏنو تہ:

انور بادشاهہ جون آهن ماڙيون، انور بادشاهہ جو باغ،
هيري جي آءٌ ڌيڪري، سُرهو ڇنان تي ساڳ(٣).

اها ڇوڪري، انور بادشاهہ جي مالهي "هيري" جي ڌيءَ هئي. هوءَ تمام سهڻي هئي. سڄي ملڪ ۾ سندس مٽ ڪانہ هئي. ٻولو بہ مالهڻ هڪدم تي موهت ٿي پيا. ٻولي سان گڏ جيڪو نوڪر هو، تنهن چيو تہ: ٻولا! هاڻي هن ملڪ جو تون ئي حاڪم آهين. هلي پنهنجو راڄ ڀاڳ سنڀال. ڇوڪريءَ اها گفتگو ٻڌي، يڪدم شهر ۾ وڃي بہ وڃي اعلان ڪيائين تہ: انور بادشاهہ جي تخت جو وارث اچي لٿو آهي. رعيت ٻولي جي اچڻ جو ٻڌي ڏاڍي خوش ٿي. بادشاهہ کان سواءِ سڀ ڇرواڳ هئا. سي يڪدم ٻولي وٽ آيا بہ ڪمس وٺي وڃي

(١) "ع": ٻول اڪيلو پنهنجي ملڪ ۾ موٽي آيو. (٢) "ع": "اوهين ماڻهو ڪنهن جا، جي سُرهو چنو ساڳ". (٣) "ع": "اسين ماڻهو انور بادشاهہ جا، تڏهن سرهو چنون ساڳ".

تخت تي ويهاريائون (١). ڍول بادشاهہ جو باغائڻ سان اهڙو نينهن ٿي ويو، جو ان کان سواءِ هڪ گهڙي بہ آرام نہ ايندو هئس. سڄو ڏينهن ماڻهن وٽ ويٺو هوندو هو. وزير ڍول کي گهڻوئي سمجهايو تہ بادشاهہ ٿي ڪري تون هڪڙي خسيس عورت جي پٺيان، بادشاهي ڪم ڪاريون ڇڏي، ويهي رهيو آهين. هلي پنهنجي بادشاهي سنڀال ۽ ماڻهن کي ڇڏ. پر ڍول جواب ڏنو تہ: مون بادشاهي ڇڏي، اها تون وڃي سنڀال، آءٌ ماڻهن کي ڪنهن بہ حيلي نہ ڇڏيندس. لاچار ٿي وزير حڪومت هلائڻ لڳو ۽ ڍولو باغائڻ جي عشق ۾ ويهي رهيو.

باغائڻ ڍولي کي وٺي وڃي ماڙيءَ ۾ ويهاريو. خيال ڪيائين تہ ڍولو بادشاهہ آهي ۽ آءٌ سندس رعيت. اسان جي پريت سڄي عمر هلي يا ٿورا ڏينهن، اها هُرڪُر لاهڻ لاءِ، هڪڙي ڏينهن هيرن جو ٿالهہ پري، نجوميءَ وٽ کڻي ويئي، ۽ نجومي کي چيائين تہ:

ٿالهہ پري ڏيئين هيري جو، وٺو پري ڏيئين گيهہ،
مون ۽ ڍولي جو نينهن هلي ڪي ڏينهن؟

نجومي ڀارو هڻي، حساب ڪري جواب ڏنو تہ:

ٿالهہ پري ڏيئين هيري جو، وٺو پري ڏيئين جي گيهہ،
تہ بہ تو ۽ ڍولي جو نينهن هلي اڍائي ڏينهن.

باغائڻ دل ۾ چيو تہ قرب ۾ جيترو وقت گذري سو چڱو. اڍائي ڏينهن بہ چڱا. سو ماڙي ڪري ڍولي سان قرب محبت ۾ گذارڻ لڳي. تان جو سندن اهڙو قرب ٿي ويو جو هڪٻئي کان پلڪ بہ پري نہ ٿيندا هئا. مگر باغائڻ کي هر وقت اهو ڪنڊو لڳو پيو هوندو هو تہ ماڙيءَ جي جنهن محل بہ ڍولي کي ساروڻي ٿي، تنهن محل مون وٽان هليو ويندو. تنهنڪري اهڙي اٽڪل

(١) "ز": انور بادشاهہ جو وزير بادشاهي هلائيندو هو، تنهن ڍول کي بادشاهي تخت تي ويهاريو.

ڪريان جيئن ڪوبہ ڏاڍيو ماڻهو ڊولي سان ملي نہ سگهي. ان ڪان سواءِ مارئيءَ جي ملڪ واري رستي جا سڀ ڪوهہ ۽ ٽلاءَ بہ لٽرائي ڇڏيائين. جيئن اتان جو ڪوبہ واٽهڙو، وات تي ئي مري ڪپي وڃي، ۽ هتي صحيح سلامت نہ پهچي. اهڙيءَ طرح ڪو اتان ماڻهو ايندو، نڪي ڊولي کي مارئيءَ جي يادگيري پوندي.

هوڏانهن مارئي بہ اچي جوان ٿي، پر ڊولي جي انتظار ۾ سڪي پر سڪي ڪنڊا ٿي ويئي هئي. اٿئي ويٺي آرام ئي نہ اچيس. آخر هڪ رات خواب ۾ ڊول کي ڏٺائين. يڪدم سجاڳ ٿي؛ پر جڏهن ڊول کي نہ ڏٺائين ڏک کان روئي روئي ڪنجرو پرچائي ڇڏيائين. صبح جو سنڌس ماءُ ڪنجرو پٽ ڏسي پڇيو تہ:

ڪا جا ڪڪري آيپ پر، ڪا جا بوند پئي،
ڪِ لاڪيڻو ڪنجرو، تو رات پسايو روئي؟

تڏهن مارئي جواب ڏنو:

نڪا ڪڪري آيپ پر، نڪا بوند پئي،
سئو ڪوهہ تان ڊولو آيو، تڏهن ڪنجرو پسايم روئي.

مارئيءَ جو حال معلوم ڪري سنڌس ماءُ کي دل ۾ خيال ٿيو تہ ڊولو جيئن ويو آهي، تنهن وري هن طرف نہ ڪو ماڻهو موڪليو اٿس، ۽ نہ ڀاڻ ئي خبر چار لهڻ آيو آهي. تنهن ڍا ڍکيو جو اعلان ڪيائين تہ جيڪو بہ ماڻهو مارئيءَ جون ٻڪريون ٻارهن مهينا چاريندو، ان کي مارئيءَ جو سڱ ڏينديس. پر شرط انهيءَ سان تہ اهي ٻارهن ئي مهينا ڪيس رو زانو ٿوهر جي ماني ۽ واهي جو ٻوڙ ڪاڻيو پوندو. ڪيئين ماڻهو مارئيءَ سان شادي ڪرڻ لاءِ آيا، پر ٿوهر جي ماني ۽ واهي جو ٻوڙ کان ڀڄي ويا. مارئيءَ جي ماءُ وٽ جيڪو ڏراڙ هو، سو مال چارڻ ۾ سستي ڪندو هو. ڪانئس ڪم وٺڻ لاءِ مارئيءَ جي ماءُ چيو تہ: مال کي ٻارهن مهينا

چڱيءَ طرح چار ته توکي مارئيءَ جو سڱ ڏيان. ڍراڙ اهو ٻڌي خوشيءَ ۾ نه ماپيو سو شرط قبول ڪري مال کي ڏاڍي چاهه سان چارڻ لڳو. ڦوڳ جي ماني کائڻ ڪري هن تي ”ڦوڳيو“ نالي پئجي ويو.

مارئيءَ جي ماءُ جو اهو خيال هو ته ڍول جڏهن اها ڳالهه ٻڌندو تڏهن غيرت سببان يڪدم هليو ايندو، ۽ مارئيءَ سان شادي ڪندو. ڀلا جيڪڏهن ڍول نه آيو ته هيءَ ڍراڙ، ڦوڳ جي ماني ۽ واهي جو ٻوڙ کائي کائي، ٻنهن-ڇهن مهينن اندر ٻاٺي مري ويندو. پر ڦوڳيو هو سياڻو، سو ڇا ڪندو هو جو ڦوڳ جي ماني ۽ واهي جو ٻوڙ کائي، جهنگ ۾ اچي ٻاڪري کير جا گوها هڻندو هو، جنهنڪري هو ڏهاڙي مچندو ويندو هو.

اهڙيءَ طرح ڇهه مهينا گذري ويا. انهيءَ وچ ۾ مارئيءَ جي ماءُ گهڻيئي قاصد موڪليا، پر ڪوبه صحيح سلامت موٽي نه آيو، ڇو ته ٻاغائڻ، ڪوهه ۽ تلاءُ بند ڪرائي ڇڏيا هئا، سو جيڪو انهيءَ گس تان ويندو هو سو واٽ تي ئي اُڃ وگهي مري ختم ٿي ويندو هو. پر جي قضا سان ڪو وڃي پهچندو هو ته ٻاغائڻ جا ماڻهو اُن کي ماري ڇڏيندا هئا. اتي مارئيءَ جي ماءُ ٻيو ڪو وسيلو نه ڏسي ڍاڍي فقير گهرايا، ۽ انهن کي ساري حقيقت ٻڌائي ڍول ڏانهن روانو ڪيو.

ڍاڍي فقير سرندا کڻي روانا ٿيا، ۽ هلندي هلندي هڪڙي ڏينهن اچي ڍول شهر ۾ پهتا. رات جو هڪڙي سراءِ ۾ رهي پيا. قدرت خدا جي اها سراءِ، ڍول جي ماڙيءَ جي ويجهو هئي. اسر مهل ڍاڍي، ساز سُرود کڻي، ويهي ڳائڻ وڄائڻ لڳا. ڍول جي ننڊ هنن جي ڏکاري آواز ڦٽائي ڇڏي، ۽ هو ڪن ڏيئي راڳ ٻڌڻ لڳو. ڍاڍين مان هڪڙي، مارئيءَ کان مليل نياپو ڏنو ته:

ڀاڀي ڀولڻ جي ملي، اوهين ڀولڻ کي ڪَڇجو،
ڪڪڪ ڪي آهي ڪيسرو، تون ٻيگو آءَ.

(ڀاڀي! جيڪڏهن ڀول مليوَ ان کي چئجو ته مارئي هاڻي جوان ٿي وئي آهي، تون جلدي اچ.)

ڀول جي ڪنن تي جنهن وقت اهو پڙلاءُ پيو، تنهن وقت يڪدم ڀاڀين وٽ آيو ۽ ڪانئن خبرچار ورتائين. هنن ساڻس ساري حقيقت ڪئي، اها ڳالهه ٻڌي ڀول سنيرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر باغائڻ حرفت ڪري، هن کي رهائي ڇڏيو.

هوڏانهن ٻارهن مهينا به پورا ٿيڻ تي هئا. مارئيءَ جي ماءُ جڏهن ڏٺو ته اڃا ڦوڳيو جيئرو آهي، ۽ ڪيس مارئيءَ جو سڱ، ڏيڻو پوندو، سو خيال ڪيائين ته ڪنهن نموني سان ڦوڳيي کي ڪڍان. آخر هڪڙي ڏينهن ڦوڳيي کان مارئي کير ونڻ وئي ته هن چاڻي واڻي کير ڏيڻ ۾ دير ڪئي. مارئيءَ هن کي جلد کير ڏيڻ لاءِ چيو. تنهن تي ڦوڳيي هن کي چڙب ڏيئي ڪڍي. مارئي ڪاوڙجي اچي ماءُ سان حقيقت ڪئي. ماڻس ته اهڙا ڏينهن پئي ڳوليا، تنهن ڦوڳيي کي لوڏي ڪڍي ڇڏيو. ڦوڳيي چيو ته: مون ڇهه مهينا ڪمايو آهي، مون کي مارئيءَ جو اڌ ڏيو. مارئيءَ جي ماءُ هن کي ٽڙيون ڏئي ڪڍي ڇڏيو. ڦوڳيي کي به لڳي چڙ سو سڌو آيو عمر سومري وٽ، ۽ ان جي اڳيان مارئيءَ جي سونهن جي اهڙي ته ساراهه ڪيائين جو هو مارئيءَ کي ڪڻي اچڻ جا سانباها ڪرڻ لڳو. عمر بادشاهه، ڦوڳيي کان پڇيو ته: مارئيءَ جي ڪڻي اچڻ جو ڪهڙو رستو سولو آهي؟ ڦوڳيي چيس ته: مارئيءَ سٺر سهيلين سان گڏ کوهه تان پاڻي ڀرڻ ايندي آهي، اتان ڪيس اُٺ تي کڻي اچڻ سولو آهي. ٻيءَ حالت ۾ مارئيءَ جا مائٽ پاڻ کي جيئرو نه ڇڏيندا. ڦوڳيي جي چوڻ موجب عمر بادشاهه، هڪڙو پلو اُٺ ڪاهي، کوهه تي پهتو ۽ ڏٺائين ته مارئي ساهيڙين سان گڏ پئي اچي.

جنهن وقت مارئيءَ دلو ڀريو، تنهن وقت عمر سومرو به رڙهي ويجهو ٿيو ۽ مارئيءَ کان پاڻي گهريائين. مارئيءَ جيئن ئي پاڻيءَ جو وٽو ڀري هن کي ڏنو، تيئن ئي هن کيس ٻانهن کان وٺي کڻي اُٺ تي ويهاريو ۽ اُٺ کي هڪلي روانو ٿيو. ڪجھ پنڌ ڪرڻ کان پوءِ مارئيءَ ڏٺو ته سج به اچي لهڻ وارو ٿيو آهي، سو سج کي چيائين ته:

متان لهين تون سجڙا، متان پوي رڻ ۾ رات،
بگهڙ ٻڪري ٻاڻ ۾، سگ نه وهامي رات!

تڏهن عمر سومري به مارئيءَ جي دل جو شڪ ٻروڙي سج کي چيو ته:

لهي وڃ تون سجڙا، ڀل پوي رڻ ۾ رات،
جيڪا مارئيءَ من ۾، سا نه منهنجي وات،
جيسين نه مارئي ٻاڻ چوي، تيسين پايان 'ڪندن' پيرڻ(١).

رات وچ ۾ عمر بادشاهه، مارئيءَ کي آڻي پنهنجي ڪوٽ ۾ بند ڪيو.

هوڏانهن ڍول هڪڙي ڏينهن چاچي سان ڀاري راند پئي کيڏي، ۽ چاچي کان چار-پنج رانديون لاڳيتيون کٽيائين. انهيءَ تي چاچس مهڻو ڏنس ته 'راند ۾ ته هوشيار آهين، پر پنهنجي مڱيندي مارئيءَ جي به سار لڌي اٿئي، جنهن کي عمر سومرو زوريءَ کڻي ويو آهي؟' انهيءَ مهڻي ملڻ شرط هو يڪدم اٿي کڙو ٿيو ۽ عمرڪوٽ وڃڻ جون تياريون ڪرڻ لڳو. شام جي وقت هو اُٺن جي وڳ ۾ آيو ۽ انهن کي چوڻ لڳو ته:

ڪنهن جي ڪڇي ٻڍان ڳانيون، ڪنهن تي رکان لَڇ،
سوَن ڪوهن جا پنڌڙا، هڪ پهر ۾ ٻهڇائي؟

(١) ڪُندن، عمر سومري جي پيءُ جو نالو

ٻين اُن ڪونه ڪُڇيو، فقط هڪڙي گوڙي چيس ته:

منهنجي ڳچيءَ ٻڌ ڳانيون، مالڪ تني رک لَنچ،
سوَن ڪوهن جا پنڌڙا، هڪ پهر ۾ پهچايان(١).

گوڙي جو اهو جواب ٻڌي ڍول دل ۾ خيال ڪيو ته هي اڃا گوڙرو آهي، تنهن ڪان ايڏي منزل ڪيئن پَنڌي ٿيندي، جتي ٻيا به گهٽيئي گهوڙا اُٺ بيٺا آهن، اهي ڇو نه ڪُڇيا! سو هن کي دڙڪو ڏيئي چيائين:

ٻين ڪرهن ڪين ڪُڇيو، تو ڪيئن ڪُڇيو توڏ؟
اڳيان ميرون مانگر تا سُجهن، سي ته پَٽيندءِ اوجهه.

ائين چئي توڏ جي ڳچيءَ ۾ ڳانيون ٻڌي، پنهنجي ماڙيءَ ۾ تيار ٿيڻ لاءِ ويو. باڏائڻ کي به خبر پئجي ويئي هئي ته ڍول مارئيءَ ڏانهن ٿو وڃي، تنهن ڇا ڪيو جو توڏ جي پيرن ۾ ڪِير هڻائي ڇڏيا ته جيئن اڌ پنڌ تي توڏ هلڻ کان جواب ڏيئي ڇڏي، ۽ ڍول موٽي اچي. ڍول سنهري اچي توڏ تي چڙهيو. اڌ پنڌ تي توڏ هلڻ کان جواب ڏيئي بيهي رهيو. توڏ کي بيهندو ڏسي ڍول چيو ته:

ڍوها! مون سان ڍوهه ڪيئي، اَتي نه ڳالهايئي؟
ڪڍان خنجر گوڏ مان، سيري ڏيئين ٻوڙي وات(٢).

تڏهن توڏ جواب ڏنو ته:

ڪي تون ڪڪرا پير مان، ڍلي جهل مهار،
اڃهو عمر ڪوٽڙو، آءٌ ڏيو نه بارڻ ڏيان.

(١) «ع»: مون تي ٻڌ ڳانيون، مالڪ تي رک اچ،
آءٌ الهر شهر جا توکي ڏيا پارڻ ڏ ڏيان.

(٢) «ع»: ڍوهل مون سان ڍوهه، جو ڪيوئي،
ڪڍي ڪات ڪمر مان سيءَ ڏيئين وات.

ڍول لهي ڏسي تہ مار، توڏ جي ٻيرن ۾ ڪيير لڳا پيا آهن، ۽ هو سمجهي ويو تہ اهو ڪم ٻاغائڻ جو آهي. هن هڪدم اُٺ جي ٻيرن مان ڪيير ڪڍيا ۽ وري سوار ٿيو. اڃا ڏيئي ٽي وٽ ئي نہ لڳي هئي تہ عمرڪوٽ پهچي ويو.

عمرڪوٽ ۾ پهچڻ سان ڍول توڏ جي مهار ڪڍي، چيائينس تہ: هيءَ سڄو ملڪ تنهنجو آهي، هاڻي گهم ڦر ۽ موجون ڀيو ماڻ. پوءِ سڄي شهر ۾ گهمي ڀاڻ ڪي سوداگر سڏائي، هن هڪڙي ڏوتي تيار ڪئي ۽ اُن کي چيائين تہ: آءٌ تو ٽيان فقير تون وڃي اها ڳالهہ مشهور ڪر تہ شهر ۾ هڪڙو اهڙو فقير آيو آهي، جيڪو اهڙا توٽا ٿيڻا ڄاڻي ٿو، جو رَنل بہ پرچايو ڇڏي. پوءِ ڀاڻ هڪڙي هنڌ تي دونهين دکائي فقير بڻجي ويهي رهيو. ڏوتيءَ سڄي شهر ۾ اها ڳالهہ هلائي ڇڏي. ڪئين ماڻهو ڍول وٽ توٽي ٿيڻي لاءِ اچڻ لڳا. تان جو آهستي آهستي اها ڳالهہ عمر بادشاهہ جي بہ ڪن تي وڃي پيئي. تنهن فقير کي ڀاڻ وٽ گهرائي چيو تہ: منهنجي مڱ آهي جا مون سان شادي نٿي ڪري، هاڻي اهڙو ڪو ٻلو ڪر جيئن هوءَ راضي ٿئي. ڍول چيس تہ: جار ٻهر اجازت ملندي تہ اهو ڪم سولائي سان ڪري سگهندس. بادشاهہ فقير کي ڇئن پهرن جي اجازت ڏيئي کيس مارئيءَ وٽ ڇڏي، ڀاڻ هليو ويو.

مارئيءَ، جو فقير کي ڏٺو، سو يڪدم سڃاتائين تہ هيءَ فقير نہ، پر منهنجو مڱيندو ڍول آهي. پوءِ تہ خوش ٿي ڀاڻ ۾ مليا ۽ حال احوال ڏنائون ورتائون. ڍول، مارئيءَ کي چيو تہ: هاڻي هيئن ڪر جو تون عمر سان راضي ٿي ڳالهاءِ ٻولهاءِ، ۽ دلاسو ڏينس. پوءِ جنهن وقت هو مون کي انعام ڏيڻ جي ڪندو، تنهن وقت آءٌ هن کان سندس سواريءَ جو پلو اُٺ گهرندس، ۽ پوءِ رات ڏيئي نڪري هلنداسين. مارئيءَ چيس تہ: عمر بادشاهہ

وٽ پلا ۾ اُٺ آهن، هڪڙو "وايو" ۽ ٻيو "ٽجلو". تون وايو اُٺ گهرجئين. اهڙيءَ طرح پاڻ ۾ صلاح ڪري، شام جو عمر بادشاهه کي خوشخبري ڏنائين، جو يڪدم مارئي وٽ آيو ۽ هن به خوش ٿي ساڻس ڳالهايو ٻولهايو. عمر بادشاهه ڏاڍو خوش ٿيو ۽ ڍول کي فقير ڄاڻي چيائين ته: گهُر جيڪي گهرڻو هجيئي. ڍول ڄاڻي واڻي ٽجلي اُٺ جي گهُر ڪئي، جو عمر بادشاهه خوشيءَ سان هن جي حوالي ڪيو. رات جو ڍول، اُهو اُٺ ڪاهي، مارئيءَ جي محلات جي هيٺان اچي بيٺو. مارئي به اڳيئي سندس انتظار ۾ بيٺي هئي، سا ماڙيءَ تان لهي آئي ۽ ڍول هن کي اُٺ تي چاڙهي اُتي هليو(١).

مارئيءَ جي وڃڻ جي خبر رات وچ ۾ عمر کي پهچي ويئي، ۽ هن کي پڪ ٿي ته اهو فقير نه هو پر لاشڪ ڍول هو، جو مارئيءَ کي کڻي ويو آهي. هن يڪدم وايي اُٺ تي سنج ڪيا، ۽ اڌ پهر تي اچي کين رسيو. مارئي پويان ڏسي ڍول کي چيو ته: تو ٽجلو اُٺ گهريو، هاڻي وايي اُٺ عمر کي اچي رسايو آهي. پر ڍول ڪوبه خيال نه ڪيو. نيٺ عمر اچي کين رسيو ۽ مارئيءَ کي جهڙپ ڏيئي لاهڻ جي ٿي ڪيائين ته اتفاق سان مارئيءَ جي منهن تان چادر جو پلاند کهچي ويو. عمر اُن وقت تائين مارئيءَ جو منهن به ڪونه ڏٺو هو، سو هن جي حسن جو ٽجلو ڏسي بيهوش ٿي اُٺ تان ڪري پيو. ان وقت مارئيءَ ڍول کي چيو ته: هاڻي عمر کي ختم ڪري وايي اُٺ تي چڙهي هليا هلون. مگر ڍول ڇا ڪيو جو جيڪا ڪُتي مارئيءَ پاڻ سان ڪنئي هئي، سا اُتي رکي هڪڙي چٺي لکيائين ته: اي عمر! مارئي منهنجي

(١) "لع": مارئيءَ بادشاهه سان شادي ڪرڻ لاءِ ٻه شرط رکيا: هڪڙو ته فقير کي اُٺ ملي، ٻيو ته مارئيءَ کي درويش جي زيارت جي اجازت ملي. بادشاهه ٻئي شرط قبول ڪيا. ڏوني هنن کي روانو ڪري بادشاهه کي اطلاع ڪيو.

مڱــــ آهي، تنهنجي لاءِ ائين آهي، جيئن تنهنجي سڳي ڀيڻ ڪُندن. اها چئي اُتي رکي ٻاڻ وري اڳتي روانا ٿيا(١).

ٿوري دير ڪان پوءِ عمر بادشاهه سڄاڳـــ ٿيو. ڪُٺي جو وٽو ۽ چٺي ڏٺائين؛ اها پڙهي خيال ڪيائين ته ڍول جي چاهي ها ته مون کي ماري وڃي اُٺ تي چڙهي هليو وڃي ها، جيڪو تجلي کان ٻه پلو آهي؛ پر هن ائين نه ڪيو. مارئي مڱـــ ٻه سنڌيس آهي، تنهنڪري مارئيءَ جو خيال ئي دل مان ڪڍي ڇڏڻ گهرجي. اهو خيال ڪري وڃي اُٺ تي سوار ٿي ڍول جي ملڪ ۾ اچي هنن کي رسيو ۽ کانئن معافي ورتي، مارئيءَ کي پنهنجي ڀيڻ سمجهي ڍول سان شادي ڪرائي، پنهنجي ملڪ موٽي آيو.

---

(١) "ع": عمر هنن کي اچي پهتو. تڏهن ڍول مارئيءَ کان پڇيو ته: "تون ڪنهن جي؟" مارئي جواب ڏنو ته: "اوهان مان جيڪو ڏاڍو، آءٌ ان جي."

روايت [۴]*

آيرندي ٽڙ جي ڳالهه

”لڌاڻي“(۱) جي شهر ۾ هڪ سُونهڙ ۽ سُونهڙي، ڏال مڙس رهندا هئا. ملڪ ۾ اهڙو ڏڪار اچي پيو، جيڪو پنج-ست سال هليو. ٻي سموري خلق ٻين ملڪن ڏانهن ڀڄي وئي، پر سُونهڙ ۽ سُونهڙيءَ اُتان نه لڏيو. ڇو ته سونهڙي تمام حسين هئي. سونهڙ دل ۾ خيال ڪيو ته آءٌ لڏي ٻئي ملڪ ۾ وڃان، متان مون کان ڪو ڏال ٿسي وڃي، سو اُتي ئي ويٺو رهيو. هڪڙي ڏينهن ڏال چيس ته: بکن ۾ مري ويا آهيون، ٻي سب خلق هلي وئي آهي، ڇو نه ڀاڳ به هلي وڃي جي ڪنڌيءَ تي ويهون، ۽ ڪو گذر سفر ڪريون. جڏهن الله راضي ٿيندو، پنهنجي ملڪ ۾ برساتون ٿينديون، تڏهن ورڪي موٽي ايندا سون. مڙس چيس ته: ڳالهه ٺيڪ. هڪڙو ته آءٌ وڏو ڪاريگر ڪونه آهيان، ٻيو ته مسڪين، توکي وٺي هلان، ڪو مون کان زبردستي ڪري توکي کسي وڃي، تنهن کان رُکو سُکو کليو، هتي ئي ويٺا آهيون. ڏال چيس ته: ٻيو خيال نه ڪر، الله تي ڀروسو رکي، مون کي وٺي هل ته هلي ڪو بيت ڀريون:

> رَن ٻَن ۾ رُونگڙو، ڪُوڙ ڪري رکوال،
> ڪاتاري ڪُل آپ رو، ڪاتاري ڪلتار.

---

* هيءَ روايت جان محمد عرف جوهرُو پٽ محڪم الدين ميراسي، ٻڙو ڏڪا، عمر پنجاهه سال، اصل وينل شهر جيسلمير، حال جهل شاهه جو پڙ حيدرآباد، جي زباني ۱۶-سيپٽمبر ۱۹۶۵ع تي حيدرآباد ۾ قلمبند ڪئي وئي. جان محمد اها ڳالهه پنهنجي اُستاد ۽ چاچي فتح محمد ميراسي کان سکي.

(۱) جيسلمير کان ڏهن ميلن مفاصلي تي، اصل ڳالهه لڌرا ڀاڳ.

(جهنگ ۽ رڻ ۾ ٻيٺل ٻُوٽي جي رکوالي ڪير ٿو ڪري؟ اسين زالون انهيءَ مثال آهيون. ڪا عورت پنهنجي ڪُل کي اُجاري، ته ڪنهن کي خدا پناهه ۾ رکي.)

سُونهڙ، زال جي چوڻ تي يقين ڪري اُٿي هليو. منزلون ڪندا ڪندا اُجين نگريءَ ۾ آيا. شهر جي ٻاهران پهتا ته هن زال کي ڦاٽل ڪپڙا پارائي، لٺ هٿ ۾ ڏئي، چيو ته: پوڙهين وانگر لُڏندي لُڏندي هل. شهر ۾ گهڙيا ۽ گهٽيون گهمندا گهمندا هڪڙي سيٺ جي نُهري (بنگلي) اڳيان اچي اُڪريا. سيٺ ڏٺو ته هي ڪي نوان ماڻهو ٿا ڏسجن، سو سڏ ڪري پڇيائين ته: اسان جي ملڪ جا ڪونه ٿا ڏسجو. ڪير آهيو ۽ ڪٿي جا آهيو؟ سونهڙ جواب ڏنو ته: لڏبائي جا سُونهڙ آهيون. ڏڪار جي سبب کان بک جا ماريل آهيون، هن شهر ۾ آيا آهيون، سائينجن مهرباني ڪري رهڻ جي ڪا جاءِ ڏيو. سيٺ پنهنجي نُهري ۾ هڪڙي ڪوٺي ڪمن ڏني. سونهڙيءَ کي مٿي تي هٿ رکي پنهنجي نياڻي ڪيائين، ۽ چيائين ته: جيترا ڏينهن داڻي پاڻيءَ جا هجن، بلاشڪ هتي رهو. سونهڙ ۽ سونهڙيءَ کي جيڪا ڪوٺي رهڻ لاءِ ملي هئي، سا رستي جي ڪپ تي هئي. سونهڙ زال کي چيو ته: آءٌ توکي گهر ويٺي سڀ پورت ڪري ڏيندس. پاڻي به ڀري ڏئي، پوءِ ڪم ڪار سان شهر ۾ ويندس. تنهنجو ڪم ناهي گهر کان ٻاهر نڪرڻ.

سال-ڏيڍ اُتي رهندي ٿي وين. هڪڙي ڏينهن سونهڙ کي دير ٿي وئي. سج لهي ويو، پر گهر نه موٽيو. سونهڙيءَ خيال ڪيو ته منهنجو مڙس ٽڪو ٽُٽو ايندو، گهر ۾ پاڻي آهي ڪونه، وري پاڻي ڀرڻ ويندو. تنهن کان چڱو ته آءٌ گهاگهر کڻي پاڻي ڀري اچان. سج لهي ويو آهي. ٻاهر مون کي ڪو به ڪونه ڏسندو. اهو خيال ڪري گهاگهر کڻي رواني ٿي:

سُنڌر چاڙهي ڏَرَنُ ڀر، جل ڀَر ٽهيريو جَهاج،
وارُونُ چالَ مُرار ڪِئي، سهيت ڀات گَجراج.

(عورت زمين تي ائين هلي، جيئن پاڻيءَ تي جهاز هلي. هنجهه ۽ هاٿيءَ جي چال سندس هلڻ تان گهوري ڇڏيان.)

ڀَناڏَر ڇنُوليي ڀنڃري، سُونڪل ٽوڙي سار،
سينهڻ نيڪلي سهيل نانُ، لَپٽت سَنّا ڪَر نار.

(شينهڻ پڃرو ڀڃي، شيل شڪار لاءِ نڪتي. عورت گهر مان ائين نڪتي آهي.)

سوٽهڙي هلندي وئي ته گهر ڪان ونئي تلاءَ تائين سندس پيرن جا نشان، ڪَنِڪُو رنگ(١) سان ٿيندا ويا. پاڻي ڀري واپس آئي، چُلهه ۾ باهه دکايائين، دونهون ٿيو ته ٻاريءَ (دريءَ) مان دونهون نڪرڻ لڳو. اُن وقت اُجين شهر جي راجا جو نائي به اُتان اچي لنگهيو. تنهن خيال ڪيو ته اڳي هن جاءِ ۾ وسئون ڪانه هئي، هينئر ڪي ماڻهو رهن ٿا ڇا؟ سو ٻاريءَ ۾ منهن وجهي ڏسڻ لڳو ته ان وقت سوٽهڙي ٻئي چلهه ۾ ڦوڪون ڏنيون. باهه ڀڙڪو ڏئي ٻري ته هن ڪنڌ مٿي ڪنيو. نظر نائيءَ تي پيس. نائيءَ ۽ هن جون اکيون مليون ته نائي بيهوش ٿي ڪِري پيو. نائي جڏهن هوش ۾ آيو ته چيائين:

هي هتيماري ڀاڻيي، ڏِيا نه آوي توءِ
مين تو ڪَڇُون نه بگاڙيو، تين مُونت چلائيي موءِ.

(اي هڇاري! توکي ديا نه آئي. مون ته تنهنجو ڪجهه به نه بگاڙيو، پر تو مون کي ويرمُٺ هنئي.)

ائين چئي نائي وڃي پڳو. تلاءَ جي طرف راجا شڪار تي نڪتو هو. هيءُ به هليو تلاءَ ڏانهن، ڏسي ته راجا تلاءَ تي بيٺو

---

(١) ڪنڪو رنگ = ڪنڱو رنگ، ڳاڙها.

آهي. ٻيا سوار بہ ٻيئا آهن. راجا ٻيو تعريف ڪري ته: واه واه! اسان جو هي تلاءُ اهڙو سهاڳو آهي، جو هتي ديوتائون بہ راند رهڻ ٿا اچن، جن جي پيرن جا نشان ڪَيَنڪُو رنگ جا آهن. نائيءَ، راجا کان پڇيو ته: سائين! ڇا جي تعريف پيا ڪريو؟ راجا چيو ته: بيوقوف! ڏسين ڪونہ ٿو ته اسان تي ڏٺيءَ جو ايڏو رحم آهي، جو هن تلاءَ تي ديوتائون راند رهڻ ٿا اچن، جن جي پيرن جا هي نشان آهن. نائيءَ، راجا کي چيو ته: سائين! جن کي ديوتا ۽ ديويون ٿا سمجهو، سي ٻنهنجي شهر ۾ ٿا رهن. آءٌ ڪين ڏسيو ٻيو اچان. راجا چيو ته: ڪير آهي؟ مرد آهي يا ضائفان آهي؟ چيائين تہ: ضائفان آهي. باقي ڪير آهي، سا مون کي خبر ڪانهي. نئين نُهري ۾ رهن ٿا. راجا ٻنهنجي هڪڙي ماڻهوءَ کي چيو: جيڪڏهن ائين آهي تہ نائيءَ کي ٻاڻ سان وٺي وڃ، ڏس تہ اهو ٻير برابر نُهري ۾ وڃي ٿو يا نائي ڪوڙ ٿو ڳالهائي! اهو ماڻهو نائيءَ سان گڏجي اتي آيو، ۽ ٻيرو اچي نُهري جي دروازي تي مُڪايائين. آسپاس مان پڇا ڪيائين تہ هي ماڻهو ڪير آهن، ڪٿان آيا آهن ۽ ڪهڙو ڪم ٿا ڪن؟ سيٺ جي ماڻهن ٻڌايس تہ: لبداڻي جا سونهڙ آهن، ٻاڻ ۾ زال مڙس آهن. ماڻهوءَ اچي راجا کي احوال ڏنو تہ: سائين! لبداڻي جا آهن، جتي سونهڙ جي زال آهي، ٻير برابر اُتي وڃي مُڪا آهن.

رات خير جي گذري. ٻئي ڏينهن راجا، سونهڙ کي ٻاڻ وٽ گهرايو. ڏاڍي عزت آبرو ڏئي، مانَ شانَ سان ويهاري، چيائينس تہ: ادا! مون کي راجا ڪيو آهي تہ اللہ ڪيو آهي، آءٌ بہ سونهڙ آهيان، تنهنجو ياءُ آهيان. تو وٽ هڪڙي شئي آهي، جا مون ياءُ کي ڏي. هن چيو تہ: سائين! مون وٽ اوزار ماڳهين چار آهن، جن سان ٻنهنجو ڪم ڪار ڪندو آهيان، انهن مان

جيڪو ڇٽو سو سائينجن کي ڏيان؟ راجا چيو ته: اوزار مون کي ڪين کپن. ڇٽمن ته اهي ٻاڻ توکي سون جا ٺهرائي ڏيان. سوٽهڙ چيو ته: سائين! ٻوءِ الاجي ڇا ٿا گهُرو؟ راجا چيس ته: ادا! تنهنجي زال مون کي ڏي، ان جي عيوض توکي ٻه زالون پرڻائيندس. هڪڙي ڪاري ٻي پُوري. سوٽهڙ چيو ته: راجا! تون وقت جو بادشاهه آهين، ماري ڇڏين ته ماري ڇڏ، پر آءٌ زال ڪونه ڏيندس. راجا چيس ته: اڇوڪي ڏينهن جي موڪل اٿئي، سوچي، ويچاري، صلاح ڪري صبح جو مون کي جواب ڏجئين، ۽ اهو فيصلو ڪيو اڇجئين ته زال مون کي ڏيڻ ٿو يا نه.

سوٽهڙ موٽي گهر آيو. زال کي چيائين ته: توکي منع ڪئي هيم ته گهر کان ٻاهر نه نڪرجئين، پر تون ٻاڻي پرڻ هلي وئينءَ، راجا توکي ڏٺو آهي، هاڻي تنهنجي ٻانهن ٿو گهري، نه ته ماري ڇڏيندو. تو منهنجو چوڻ نه ڪيو، تنهنجي چوڻ تي لڳي هتي آيس، انهيءَ ڪري ته مون ٻنهنجو ملڪ ڇڏيو. زال چيس ته: مرد جي صورت آهين، زال ڏيڻ وات سان اصل قبول نه ڪجئين. پر جڏهن ڏسين ته ترار سِرَ تي آهي، سِرُ ٿو وڃي، تڏهن چئجئين ته: راجا، هڪڙي ڳالهه آهي، اها مڃين ته زال ڏيانءِ، اها هيءَ ته چنڊ گرهڻ ۾ جهليل هجي، تون ڪوڙي ڪپڙي ۾ ويڙهيل هجين، ۽ ڪوٽ تان لهي، گرهڻ جو دان، گرهڻ جو دان چوندو منهنجي در تي اچين ته ٻوءِ آءٌ توکي زال ڏيندس. راجا اها ڳالهه قبول نه ڪندو، ڇو ته راجا، گرهڻ جو دان نه وٺندو.

سڀ ايريو، ڏينهن ٿيو. سپاهي هن کي وٺي راجا وٽ ويا. راجا ڪيس عزت آبرو سان ويهاري چيو ته ادا! ڪهڙو فيصلو ڪري آيو آهين؟ هن چيو ته: سائين! فيصلو اهوئي ڪيو اٿم ته سِرُ وڃي ته ڀلي وڃي، زال ٻنهنجي ڪونه ڏيندس. راجا

هن کي هيٺ مٿي جون گھڻيئي ڳالهيون ڪيون، پر هن هائو نه ڪئي. آخر راجا نوڪرن کي حڪم ڪيو ته: هن جو مٿو لاهي ڇڏيو. سوٽهڙ چيو ته: سائين! مار نه، هڪڙي ڳالهه منهنجي به قبول ته زال ڏيندس، اها هيءَ ته چنڊ گرهڻ ٿئي ته ڪورو ڪپڙو پنهنجي بدن کي ويڙهي، ڪوٽ کان منهنجي در تائين، ”گرهڻ جو دانُ، گرهڻ جو دان“ چوندو اچين ته زال توکي ڏيندس؛ نه ته ماري ڇڏين ته ماري ڇڏ. راجا چيو ته: قبول آهي. آءٌ گرهڻ جو دان اچي وٺندس. ائين چئي سوٽهڙ کي موڪل ڏنائين.

راجا، پنڊت جوتشيءَ گھرائي پڇيو ته: گرهڻ ڪڏهن آهي؟ هنن پنهنجا پُستڪ ٽپڻا کولي، ڏسي ٻڌايس ته: راجا! فلاڻي تاريخ چنڊ جهلبو. راجا هاڻي انهيءَ تاريخ جي انتظار ۾ رهيو. سوٽهڙ پنهنجيءَ زال سان اچي حقيقت ڪئي. زال چيو ته: جيڪي ڪري آيو آهين، سو ٺيڪ آهي. پر هاڻي تون به گرهڻ جي تاريخ پڇي ڇڏ. هن تاريخ پڇي هٿ ڪئي، آخر چنڊ گرهڻ جو ڏينهن آيو. سوٽهڙي پنهنجي اڱڻ کي ليپو ڏئي، وهنجي سهنجي، جيڪي ڦرياٺا ڪپڙا لٽا هئس اهي پائي، پاڻيءَ جو لوٽو ڀري، گرهڻ جي ٿاپنا ڪري، انهيءَ چونڪ ۾ ويهي رهي. گرهڻ جو دان ڀيل وٺندا آهن، ٻيا ڪونه وٺن. ڀيلن جو گرهڻ ڏٺو سي دان وٺڻ لاءِ گھرن مان نڪري پيا ۽ ”گرهڻ جو دان، گرهڻ جو دان“ چوندا، شهر مان دان وٺڻ لڳا. اهو آواز جڏهن راجا جي ڪن تي پيو، تڏهن ٽپ ڏئي اٿيو، چيائين ته گرهڻ جو دان مون کي به وٺڻو آهي، سو وهنجي سهنجي، ڪورو ڪپڙو بدن کي ويڙهي، گھٽين ۾ گھمڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو ته: ”گرهڻ جو دان، گنگا جو سنان، راجا ڇڏيو ايمان“. گھٽين ۾ اهو هوڪو ڏيندو ڏيندو، سوٽهڙ جي در تي آيو ۽ چيائين ته:

ادا! هاڻي پنهنجو وعدو پورو ڪر، دان ڏي! سونهڙيءَ کان پڇيو ته: هاڻي ڇا ڪريان؟ سونهڙيءَ چيس ته: راجا جو هٿ ۽ منهنجو هٿ گڏي، ٽاپنا وارو ٻاڻي هٿن تي وجهي، چئو ته ”شيري ڪرشنا جو پُنُ“. سونهڙ ائين ڪري، سندن هٿن تي پاڻي وجهي، اڃا هتيوئي ڪين ته راجا جو مٿو اڏاڻو ۽ وڃي پري پيو. وري نظر ڪيائين ته سونهڙيءَ جو به سِرُ اڏامي وڃي پري پيو. حيران ٿي وڃي سونڙيءَ جي مٿان بيٺو ته سندس سِرُ به اڏامي وڃي پري پيو. راجا جي نوڪرن چاڪرن ريت رسم موجب راجا گي وڃي مساڻ ۾ ساڙيو، ۽ ھنن ٽنهي کي اتي ئي ڇڏي ڏنو.

مانسَروَرُ، جنهن تي هنجهه ويهندا آهن. اتي لکين هنجهه ويٺا هوندا هئا. مانسرور، انسان جي روپ ۾ ٿي، روز هنن کان اچي پڇندو هو ته: آءٌ نه هجان ته اوهان کي ڪير سچا موتي کائڻ لاءِ ڏئي؟ خوشامد جي ڪري سڀ هنجهه چوندا هئا ته: مانسرور! تون ته هجين ها ته اسان کي ڏاڍي تڪليف ٿئي ها. هڪڙي هنجهه ٻين هنجهن کي چيو ته: اوهين روزانو ڪوڙ ٿا ڳالهايو، اڄ جيڪڏهن مانسرور پڇڻ آيو ته آءٌ سچو جواب ڏيندس. هنن چيو ته: ادا! هتي سکيا ويٺا آهيون، اجايو وجهندين پاڻڻ ۾ پنج سيري. هن چيو ته: ڪجهه به ٿئي، آءٌ ضرور ڳالهه ڪندس. ايتري ۾ مانسرور به آيو ۽ چيائين ته: هنجهه! ٻڌايو ته آءٌ نه هجان ها ته ڪير اوهان کي سچا موتي کائڻ لاءِ ڏئي ها؟ انهيءَ تي هن هنجهه ڳالهايو ته مانسرور! خبر ٻڌ. جنهن هي سنسار پيدا ڪيو آهي، اهوئي سڀني ساهوارن کي کاڌو به ڏئي ٿو. اسان کي به اهوئي ٻالظهار روزي ڏئي ٿو، تو ۾ ڪهڙي طاقت آهي، جو اسان کي روز رسائين! اهو ٻڌي مانسرور چيُن ته: هاڻي اڏامي هليا وڃو. اوهان کي جيڪو گذران

ڏيندو هئس، سو هاڻي بند اٿو. ٻيا سڀ هنجھ اهي اکر ٻڌي اڏامي ويا، پر هڪڙو ڪنهن ڪُٺل هنجھ هو، سو اتي رهي پيو. ان کي ٻه مانسرور گذر نه پيو ڏئي. هو ويچارو جهونا ٻراٽا، ٽُڪر ٽانُٽيا، ٻچت سچت موتي، جيڪي ٻاهر پيا هئا، سي کائي گذران ڪرڻ لڳو. هڪڙو انسان اتان لنگهيو، سو کيس چوڻ لڳو:

سَرَ سُوڪو، هَنسو ڇڱڙي، اُڏي نهين مَت هيڻ،
ڪاتو سرور ڪَنڊ آڳڙو، يا هَنسو هٿي سُڪلهيڻ.

(تلاءُ سڪندو وڃي ۽ هنجھ ٽٽو اڏامي. يا ته مانسرور جا هنجھ سان ايڏا ڪَنڊ ڪيل آهن، يا هنس اصيل آهي، جو ڇڻي ٿو ته سُک ۾ اتي ڪٽياسون ته ڏک ۾ اتي ئي ڪٽيندا سون.)

انسان جا اهي اکر ٻڌي، هنجھ ورندي ڏنيس ته:

ٽڙ ڪَنڌڙو، اوٻر آڇو، ليمو ساهير کـو منجھ،
ٻانڪ سُهاري ٻَهه ڪران، اڳيا اوڏڻ وارو هنجھ.

(هيءُ مانسرور مٺي اڇو آهي، اندر جو ميرو آهي. هن جو آنٽت ولي ڇڏيو اٿم. آءٌ سَرَ ٻين ٻَرَ ٻين تيار ٿي اڏامڻ وارو آهيان.)

تڏهن اهو ماڻهو وري هنجھ کي چوڻ لڳو:

هَنسا! سرور نه ڇَڏيئي، جي جَل ڪَوڙو هوءِ،
ڇيلڙ ڇيلر ٻَنڪتان، ٻلا نه ڪَهسي ڪوءِ.

(هنجھ! سرور کي نه ڇڏ. ننڍين ٽوين ۽ ٻڍين تي رلندي توکي ڪوبه ڇڱو ڪونه چوندو.)

هنجھ ورندي ٿو ڏئيس:

هَنسلو هيڻي ذات، ڪاتو ڪَڻ رو نه سَهان،
ٻَڪيا پيمني رات، موڙا يا موتي چڱان.

(اسين هنجهه ڪنهن جي ڳلا ڪين ٻڌون، مري به موتي چڳون، ٻيو چارو ڪونه ڪائون.)

هنجهه جو اهو جواب ٻڌي، ان ماڻهوءَ وري مانسرور کي چيو ته:

سَرُورا! هنس مَنايلئي، نيڻانَ تَڪانَ ٻَهوڙِ،
جِڪانَ ٻيڻانَ رَڙياوَڙو، جانَ سهي تاڻ نه توڙِ.

(سرور: هنجهن کي پرچائي وٺي آءُ، اهي ويٺا آهن ته سهڻو تو لڳين، انهن سان ئي توکي مانسرور ٿا چون، اهي نه هوندا ته ٻنيو چوندءِ.)

تڏهن مانسرور ورندي ڏني ته:

اُوڏي تو پَرجو نهين، ٻيئي تو ٻَهوڙِ،
هنسان نانَ سرور گهڻا، تو سرور هنس ڪروڙِ.

(اڏامي وڃن ته جهليان ڪونه، ويهن ته ويٺا هجن. هنجهن کي جيڪڏهن مانسرور ملي ويندا ته مون کي به هنجهه ڪروڙ ملي ويندا.)

لاتي هنجهه، انسان کي چيو ته: ادا! ڇڏ اسان جي ٻڇڙ.

پانڪ سُنهاري ٻَهه ڪران، ڏاڙا رنگ پري،
اُوڏڻ وارو هنجهڙو، پَرڻ پَرڻ ڏُهانَ ڪري.

(ڪنب تيار ڪيا اٿم، اڏامڻ وارو آهيان. هتي جا وڻ ياد ڪندو، هليو ويندس.)

ائين چئي هنجهڙو اڏاڻو، اڏامندو اڏامندو هڪڙي هنڌ آيو، ٻڪ لڳي هيس، هيڏانهن هوڏانهن نهاريائين، هڪڙي ٿُوهر ۾ چيڙن جي ول نظر آيس، جنهن ۾ چيڙ پڪي لٽڪيا، هنجهه ٻڪ ڪان اهڙي ڪٽي کاڌا. وري ڏسي ته ميهن جو ڪُڙ، زمين ۾ ٻاٽيءَ سان پيو پيو آهي، ان ۾ ڏيڏر ويٺو هو، هنجهه

اچي لٿو. ڏيڏر پڇيس ته: ادا! ڪٿي وڃنو آهين؟ چيائين ته: مانسرور ۾. ڏيڏر پڇيس ته: ادا! تنهنجو مانسرور ڪيڏو وڏو آهي؟ هن چيو ته: ادا! تمام وڏو آهي. ڏيڏر هڪڙو هٿ ڊگهو ڪري چيو ته: هيترو وڏو آهي؟ هنجهه چيس ته: ادا! انهيءَ کان ته وڏو آهي. وري هڪڙو پير ڊگهو ڪري چيئين: ڀلا، هيترو وڏو آهي؟ هنجهه چيس ته: ادا! انهيءَ کان ته وڏو آهي. وري ٻيو هٿ ۽ پير ڊگهو ڪري چيائين ته: ڀلا، هيترو وڏو آهي؟ هنجهه چيس ته: ادا! انهيءَ کان ته وڏو آهي. ڏيڏر ٽپ ڏئي کُهه مان ٻاهر نڪتو، ۽ پڇيائينس ته: هيترو وڏو؟ تڏهن هنجهه ٻاٽي ٿي، چيس ته: ادا!

هنجهس کهي ري ڏيڏرا، ساهير لاهير نه سڌ،
ڄيڪان جيترو، جل تاڳيو، جان ۾ آتري ٻڌ.

(ڏيڏرا! تو سمنڊ جون لهرون ڏٺيون ئي ڪينهن. جنهن جيترو ٻاٽي ڏٺو، تنهن ۾ اوترائي عقل آهي.)

هنس ڪنهي ري ڏيڏرا، ساهير لاهير نه ڏٺ،
ڄيڪان ناريلائي نه چکيا، جاڻي چيڙ يا ٻهه ميٺ.

(ڏيڏرا! تو سمنڊ جون لهريون ئي نه ڏٺيون آهن. مون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن ناريل ئي نه چکيو آهي، سو اڄ چيڙ کي مٺو ڀانئي، ڪائي ٻيو اچان.)

ائين چئي هنجهه اڏامي هليو ويو.

هنجهه کي اڏامندي اڏامندي زمين کُٽي وئي. آخر سمنڊ جي وچ ۾ هڪڙو ٽاپُو (ٻيٽ) نظر آيس، ٽاپو ۾ محلات هو، اتي وڃي لٿو. هنجهه جو لهڻ ته هڪڙي ڪنواري ڪنيا ٻاهر نڪري آئي. هٿ ٻڌي هنجهه کي چوڻ لڳي ته: مهراج! تون هنجهه آهين ته هيٺ لهي اچ، ۽ منهنجي دعوت ڪاءِ. هنجهه لهي ڪنيا وٽ آيو. هن کي موتي آڻي اڳيان رکيائين، ڏاڍي

خاطر توجهه ڪيائين. هنجهه کي مهمان ويٺي ٻه مهنا گذري ويا، هڪڙي ڏينهن هنجهه پڇيس ته: ڪنيا! تون جوان جماڻ اڪيلي هتي ويٺي آهين، ٻيو ڪو ماڻهوئي ڪونهي، تنهنجي شادي ٿيل ڪانهي ڇا؟ ڇوڪريءَ چيو ته: مهراج! منهنجو مڱڻو، راجا اندر جي ننڍي پٽ ”پهن“ سان ٿيل آهي. هاڻي هو مرضيءَ وارا آهن، جڏهن شادي ڪن. هنجهه چيس ته: ڪنيا! مون کي جي ڪو ورُ پسند اچي ۽ تنهنجي شادي ڪرائي ڇڏيان ته پسند ڪندينءَ؟ ڪنيا چيو ته: مهراج! جيڪي توکي پسند آهي، سو مون کي به پسند آهي. هنجهه وري به هن کان پڇاڳاڇا ڪري، پڪ ڪري اڏاڻو ۽ اڏامندو اڏامندو ”نرهرگڏ“ ۾ راجا نل جي باغ ۾ اچي لٿو. ماليءَ جي نظر پيس، تنهن ڊوڙي راجا کي خبر ڏني ته: راجا! پنهنجي باغ ۾ هڪ اهڙو پکي آيو آهي، جو مون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن ڪونه ڏٺو آهي. راجا، ماليءَ سان گڏجي باغ ۾ آيو، ڏسي ته هنجهه ويٺو آهي. راجا کيس چيو ته: هنجهه راجا! مهرباني ڪري هيٺ لهي اچ. هنجهه لهي آيو. راجا کيس وٺي پنهنجي محلات ۾ آيو، پوءِ راجا هن سان رات ڏينهن رهاڻيون ۽ محفلون ڪرڻ ۾ لڳي ويو.

راجا کي ٻه-ٽي مهينا ٿي ويا، جو راڻيءَ وٽ محلات ۾ نه ويو هو، رڳو هنجهه جي ڪچهريءَ ۾ ويٺو هوندو هو، راڻيءَ خيال ڪيو ته هي هنجهه ناهي پر ڪو جادوگر آهي، جو رات جو ضائفان ٿيو وڃي، ۽ ڏينهن جو هنجهه ٿيو ويٺو آهي. موقعو ملي ته هن کي ماري ڇڏيان. هڪڙي ڏينهن راجا هنجهه کي چيو ته: تون ويٺو هج ته آءٌ ڪلاڪ کن گهوڙي جو سفر ڪري اچان. راجا گهوڙي تي چڙهي هواخوري لاءِ هليو ويو. راڻيءَ ڏٺو ته اڄ موقعو آهي، هنجهه اڪيلو ويٺو آهي، ڇو نه ماري ڇڏيانس جو راجا تي جادو ڪيو ويٺو آهي. راڻي ڇهبڪ هٿ

۾ ڪٽي انهيءَ محلات ۾ آئي، جتي هنجهه ويٺو هو. پڇيائينس ته: اڙي ڪير آهين؟ هنجهه چيس ته: ديوي! آءٌ هَنْس آهيان. راڻيءَ چيس ته: ڪَنْس آهين؟ چيائين ته: ڪَنْس نه، آءٌ هنس آهيان. راڻيءَ چيو ته: رات جو ضائفان ٿيو وڃين ۽ ڏينهن جو هنس ٿيو ويٺو آهين! ائين چئي ڇهڪ واهيائينس ۽ اڳتي وڌي ته هنجهه کي جهلي سندس کڇي ۾ٽي ڇڏيائين، هنجهه اڏامي وڃي باغ ۾ ويٺو ۽ انتظار ڪرڻ لڳو ته راجا اچي ته ان کان موڪلائي هليو وڃان.

راجا کي اوچتو دل ۾ خيال آيو ته راڻي متان هنس کي ماري نه وجهي، سو جلدي وريو ٿي. محلات ۾ اچي ڏسي ته ڪنبي لٽا پيا آهن، هنس آهي ئي ڪونه. راجا کي سورهن آنا خاطري ٿي ته راڻيءَ هنجهه کي ماري ڇڏيو. ايتري ۾ مالهيءَ اچي ٻڌايس ته: راجا! پيو ٻه هڪڙو هنس اچي باغ ۾ ويٺو آهي. راجا ويو، هٿ جوڙ ڪري، هنجهه کي وٽي آيو. هنجهه چيس ته: راجا! جهڙو تون آهين، تهڙي توکي گهر ۾ زال ڪانهي. راجا چيس ته: مهراج! پيو ڪو ٽيڪو(١) نٿو ملي. هنس چيس ته: مهراج! مون سان گڏ هل ته آءٌ توکي پدمڻي زال پرڻائي اچان. راجا چيس ته: ائين ڪرين ته مهرباني، باقي ڇا گهرجي! هنس چيس ته منهنجي پَرن تي سوار ٿي ته آءٌ توکي وٺي هلان.

هنس، راجا کي پنهنجي پَرن تي چاڙهي وٺي اُڏاڻو، ۽ انهيءَ ٽاپوءَ تي اچي لٿو، جتي ڪنيا ڏٺي هئائين. محلات جي ٻاهران لٿو، ڪنيا ٻاهر نڪري آئي، هٿ ٻڌي بيهي رهي. هنس چيس ته: ڪنيا! آءٌ تنهنجي لاءِ وَرُ وٺي آيو آهيان. ڪنيا چيو ته: مهراج! جيڪا توکي منظور، سا مون کي به منظور آهي. راجا چيس ته: مهراج! هتي برهمڻ ته آهي ئي ڪونه،

(١) گهر وٺي سگهڻ ملڻ جي آڇ.

اسان جي وڏي ڪير پڙهائيندو؟ هنس چيو ته: راجا! برهمڻ مون کان به واڌاري! آءٌ برهمڻ کان وڌيڪ آهيان. ائين چئي چُونڊري ناهي، ڀَلا ڀلي ڀڏي، ويڏي پڙهائي، ٻنهي کي ٻَن تي ڪٽي اُڏاڻو ۽ نرهرگڍ ۾ اچي لٿو. راجا کي ڇڏي چيائين ته: مهراج! هاڻي آءٌ موڪلايان ٿو. توسان کي ڏينهن گڏ گهاريم، اُن جو عيوض اهو ٿو ڏيانءِ، جو توکي ڪميا پڙهايو ٿو وڃان. هنجهه اُڏامي هليو ويو ۽ راجا پنهنجي محلات ۾ سکيو ٿيو.

وڏي راڻيءَ جو محلات، راجا جي محلات جي پاسي ۾ هو. آسُرُ مهل ننڍي راڻي اُٿي ساڙهي ناهڻ لڳي ته سندس ساڙهيءَ جو پلاند هوا تي دريءَ جي اڳيان اُڏامڻ لڳو. وڏي راڻيءَ جي نظر پئجي ويئي، تنهن کي پڪ ٿي ته اهو هنجهه آهي، جيڪو رات جو ضائفان ٿو ٿئي. اڄ راجا جي اڳيان چوڻ وڃي پورو ڪريانس. سو ڪٽنديءَ ئي ڇهڪ اچي محلات ۾ گهڙي. راجا جي نظر پيس ته اُٿي اڳيان تي بيٺو ۽ پڇيائينس ته: ڀيا لاءِ آئي آهين؟ چوڻ لڳي ته: هي هنس، رات جو راڻي ٿئي ۽ ڏينهن جو هنس، تنهن کي مارڻ آئي آهيان. راجا چيس ته: هيءَ هنس ناهي، منهنجي راڻي آهي، جيڪا پرڻجي آيو آهيان. اڳتي وري هن محلات ۾ پير به نه رکجئين. جي آئين ته ماري ڇڏيندوسئين. صبح جو ننڍي راڻي، راجا کي چيو ته: مهراج! آءٌ راجا اندر جي پاءُ ٻَن جي مڱيندي آهيان. اِندر پاڻ کي تڪليف ضرور ڏيندو، تنهن جو بندوبست ڪرائي ڇڏيو، جيئن هتي پاڻ وٽ اچي نه سگهي. راجا پهرا لڳائي ڇڏيا ۽ حڪم ڏنائين ته ڪو به ماڻهو، منهنجي اجازت کان سواءِ مون وٽ نه اچي ۽ نوڪرن چاڪرن کي به حڪم ڏنائين ته هر وقت ننڍي راڻيءَ جي خدمت ۾ وينا هجو.

راجا اِندر کي به خبر پئي ته منهنجي ننڍي پاءُ جي پانُهن نرهرگڍ جو راجا نل، شادي ڪري وٺي ويو آهي. سو پاڻطيهي

(جامڙي) جو روپ ڪري، پهريدارن کان موڪل وٺندو وٺندو اچي راجا وٽ محلات ۾ نڪتو ۽ چيائين تہ: راجا! مون کي سڃاڻين ٿو؟ راجا چيس تہ: نہ. هن وٺي قد ڪيو تہ آسمان سان وڃي چوٽي لڳس ۽ پير پٽ تي پيا هئا. اندر چيس تہ: منهنجو نالو اندر اٿئي، جنهن جي پاڻ جي پانهن ڪٽي آيو آهين. هاڻي توکي ٽي شرط چوان ٿو، انهن مان ڪو بہ هڪ قبول ڪر: (۱) جيتري دير ڳئون ڏُهي، اوتري دار جي برسات قبول ڪر، (۲) يا تہ ٻارهين سال جو ڏڪار قبول ڪر، (۳) يا تہ وري لڙائي قبول ڪر. راجا پنهنجي راڻيءَ کان پڇيو تہ: هاڻي ڇا ڪريون؟ راڻيءَ چيس تہ: مهراج! ڳئون ڏُهي، اوتري دير جي برسات ۾ اندر ٻار ڪي ٻوڙي ڇڏيندو. لڙائيءَ ۾ بہ ٻار هن کي پڇي ڪو نہ سگهنداسون. تنهن کان ٻارهين سال جو ڏُڪر ڪٽي قبول ڪر. راجا ٻارهن سالن جو ڏڪر قبول ڪيو. اندر ويندو رهيو ۽ پنهنجي ٻارهن ئي مينگهن کي حڪم ڏئي ڇڏيائين تہ: منهنجي حڪم کان سواءِ، ٻارهن سالن تائين، راجا نل جي زمين تي بُوند برسات جي نہ ڪيري.

راجا نل جي ملڪ ۾ اچي ڏڪار پيو. هڪڙو سال ڏڪار جو گذريو، ٻيو گذريو، ٽيون گذريو. رعيت ۾ پيچ پوڙ پئجي وئي. ماڻهو لڏي، ٻين ملڪن ۾ وڃي گذر سفر ڪرڻ لڳا. راجا ۽ راڻي فقط بہ ڄڻا وڃي بچيا. راجا چيس تہ: راڻي! هاڻي تہ صفا سُڃ ٿي وئي آهي. ملڪ ۾ ٿوري ڪاڻ رهي آهي. هاڻي ٻار بہ هلي ڪنهن وسڻ تہ پيڙا ٿيون، جيسين ڏڪار جا سال پورا ٿين.

راجا ۽ راڻي، ملڪ ڇڏڻ وقت ٻار ۾ وعدو ڪيو تہ جيسين هي ڏُک جا ڏينهن آهن، تيسين هڪبئي سان قرب محبت ڪونہ

ونڊ پنداسين. ٻئي گهوڙن تي سوار ٿي قلعي کان ٻاهر نڪتا. راجا نل، قلعي کي سلام ڪيو.

نَل راجا ٻيڪو ڀڙيو، ڪَرِي گهوڙان ٻر زين،

نَل راجا مُجرو ڪيو، جڏ نويا ڪنگرا تين.

(جڏهن نل راجا تي مصيبت جو وقت آيو، تڏهن گهوڙن تي زين وجهي هلڻ لاءِ تيار ٿيو. قلعي کي سلام ڪيائين ته قلعي جي ڪنگرن به نمي سلام جهليو.)

نَل راجا ٻيڪو ڀڙيو، گهاتيو گهوڙان ٻر ڀار،

ٻارهي ٻرسي ميلسيان، نه ته نرهرگڍ جُهار.

(نل راجا کي جڏهن اوکي ٿي، تڏهن گهوڙن تي ٻار وجهي چيائين ته "نرهرڪوٽ! ٻارهين ورهين اچي ملنداسين نه ته هي آخري سلام آهي.")

راجا ۽ راڻي، ٻئي مرداني لباس ۾، گهوڙن تي سوار، منزلون ڪندا هليا. ڪين آن" ڪاڏي چار ڏينهن ٿي ويا. ڪو ٻکي ٻکڻ نظر ڪونه آين جو ڏڪار جي ڪري، سڀڪو ساهوارو وسنديءَ واري ملڪ ڏانهن هليو ويو هو. پنجين ڏينهن ٻارهن ٽنڊ اڏامندا نظر آين. راجا ٻارهن ئي ٽنڊ ماري توبري ۾ وڌا ۽ وري اڳتي هليا. هڪڙي شهر جي ٻاهران اچي ويٺا ته ڪنهن ماڻهوءَ چين ته: هتي هڪڙي سيٺ جي سداورت هلي ٿي، جيڪو چار مانيون ۽ ٻاءِ ڳڙ جو هرهڪ ماڻهو کي ڏئي ٿو. راجا دل ۾ خيال ڪيو ته اهي وٺي اچان ته ڪائي ٿي، تڪ پڇي وري اڳتي ٻنڌ ٿجي. گهوڙي تان لهي، ڪانيون ڪري، راڻيءَ کي چيائين ته: ٻاهه ٻاري، ٽيتر پڇي وٺ ته آءٌ مانيون وٺي اچان.

راجا، سداورت ڏانهن روانو ٿيو. راڻي کي خبر ڪانه هجي ته ٽيتر پُڇجن ڪيئن. تنهن ڪنهن سوڌا ٽيتر ڪڍي، ٻاهه ۾ وڌا.

ڪنهن سڱندا وڃن ته تيتر گيڏندي ٻاهر رکندي وڃي. جڏهن ٻارهن ئي تتر ٻڌجي ٻاهر رکيائين، تڏهن تتر پڇڪو ڏئي اڏامي ويا ۽ ائين چوندا ويا ته ”سائين! تنهنجي قدرت“. راڻي خيال ڪيو ته راجا پڇندو ته ”راڻي، تتر؟“ آءٌ چونديس ته اڏامي ويا ته راجا پڇندو ته ڪو ٺ ته مئل تتر ڪيئن اڏامندا. تنهنڪري راجا کي چونديس ته ’راجا! ٻڪ جي ڪري مون اهي ٻارهن ئي تتر کائي ڇڏيا. هاڻي ٻڌو سمجهين يا ڀلو، تنهنجي مرضي.‘

راجا به سڌاورت تان آٺ مانيون ۽ اڌ سير گيڙ وٺي، هٿ تي رکي، ڪنيو پٺي آيو ته سيرڻ جا هٽي جهڙپ ته اٺئي مانيون ۽ گيڙ کٽي تي رواني. خيال ڪيائين ته راڻي پڇندي ته ’راجا! مانيون؟‘ آءٌ چوندس ته راڻي، سرڻ کٽي وئي، هوءَ اعتبار ڪانه ڪندي، تنهنڪري چوندس ته راڻي، ٻڪ سان ٿي مئس، سو اٺئي مانيون گيڙ سميت کائي ڇڏيم. راڻي، راجا کي ٻريان ايندو ڏسي چيو ته: راجا! ٻانهن لوڏيندو اچين، مانيون ڪٿي؟ راجا چيس ته: راڻي! ٻڪ ٿي مئس، سو آٺئي مانيون گيڙ سميت کائي ڇڏيم. راجا جا اهي اکر ٻڌي، راڻيءَ چيو ته: سائين! سٺو ٿيو. تيتر به مون ٻارهن ئي کائي ڇڏيا. اچ ته هاڻي گهوڙن تي چڙهون.

وري به ٻئي ڄڻا، گهوڙن تي سوار ٿي اٿي، هليا. اڳيان اچن ته ٻڌوگل گيڊ جو راجا پينگل، هاٿيءَ جي انباريءَ ۾ ويٺو آهي. پيا لشڪر جا ماڻهو گڏ اٿس. شڪارين شينهن کي وڃي اٿاريو ته شينهن هڪل ڪري راجا پينگل جي مٿان لٽوهه ڪئي. راجا نل جي راڻي به مرداني ويس ۾ گهوڙي تي سوار هئي، تنهن راجا نل کي چيو ته: راجا! ٻاڻ ڪاڻ ته تخت راڄ سڀ ويو، ٻر هن ٿهيل نڪيل راجا کي ته شينهن ٿو ماري! ٿي سگهئي ته انهيءَ جي مدد ڪر. راجا چيس ته: راڻي! تون ٻنهنجي

گهوڙي کي سنهاري اٿي ٻيهه ته آءٌ ٻڇي ڪٽي، وچ ۾ گهوڙو ڪُڏائي وجهي ٿو ٻيهان، اميد ته شينهن کي ماريندس. راجا، گهوڙي جي لغام ۾ هٿ وڌو ته راڻي چيو: راجا! آءٌ به گڏ ٿي هلان. ٻوءِ ٻئي ڄڻا گهوڙن کي ڪُڏائي، راجا ڀنگل ۽ شينهن جي وچ ۾ اچي بيٺا ۽ شينهن اجا هوا ۾ ئي هو ته ان کي ٻڇين ۾ ٽنبي ڪٽي ويندا رهيا، ۽ وجهي ٻري اڇلايائونس. راجا ڀنگل، شينهن جي دهشت کان بيهوش ٿي ويو هو، شينهن کي مئل ڏسي، لشڪر وارا به ڊوڙي اچي هاٿيءَ جي پاسي ۾ بيٺا، راجا هوش ۾ آيو ته سندس ماڻهو ٻٽاڪون هڻڻ لڳا؛ ڪو چوي ته مون تير هنيو، ڪو چوي ته مون ٻڇي هنئي. سڀڪو پنهنجي سَرَسي ڏيکارڻ لڳو. راجا ڀنگل چيو ته: مون اوهان سڀني کي ڏٺو، پر شينهن مارڻ وارا هو به جوان آهن، جيڪي پريان بيٺا آهن. وٺي اچونِ ته پڇان ته ڪير آهن.

ماڻهو، راجا ۽ راڻيءَ کي وٺي آيا. راجا نل، راجا ڀنگل کي سلام ڪري اڳيان بيهي رهيو. راڻي به گهوڙي تي ويٺي هئي، راجا ڀنگل پڇيو ته: خبر ڏيو ته ڪير جوان آهيو، ڪٿي جا آهيو ۽ ڪيڏانهن نڪتا آهيو؟ راجا نل چيس ته: راجپوت آهيون، ۽ ٻاڻ ۾ سالو پيڙيو آهيون، پيٽ گذر لاءِ نڪتا آهيون. راجا ڀنگل چين ته: توهان منهنجي جان بچائي آهي تنهنڪري مون وٽ ئي هلي نوڪري ڪريو، ۽ منهنجي پلنگ جي حاضريءَ ۾ رهو. هنن چيو ته: اسان کي ڪجهه پيٽ گذر، سو جي توهان وٽ ملي ته اسين ٻئي هنڌ ڇو وڃون؟ راجا ڀنگل کين پنهنجي شهر ڀُوگل ۾ وٺي آيو. رات جو راجا نل پهري تي بيهي، سڄي رات پهرو ڏئي ۽ ڏينهن جو سندس راڻي، مردانو لباس ڍڪي پهرو ڏئي. کين رهڻ جي جيڪا جاءِ ملي، سا راجا ڀنگل جي راڻين جي محلات پرسان هئي.

راجا نل ۽ سندس راڻي ڪي، اتي نوڪري ڪندي، ٻه-چار سال گذري ويا. برسات جي مند آئي، آکاڙ جو مهينو هو، هڪڙيءَ رات راجا نل، راجا ڀنگل جي محلات ڪي پهرو ٿي ڏنو، سندس راڻي پنهنجي جاءِ ۾ سُتي پئي هئي. برسات ڏسي، سندس دل ۾ اُمنگ اُٿڻ لڳا. اِتري ۾ پپيهي ڳالهايو ۽ 'پيهي پيهي' جو آواز ڪيائين، تڏهن راڻي چيس ته:

پپيها پيهي پيهي ڪري، پيا نيڙو پرديس،
اِتي پيا سهي جڏ ميلان، جاوان آپڻي ڏيس.

(پپيها! 'پيا پيا' ڪرين ٿو، منهنجو پيا ويجهو آهي، پر منهنجي ليکي پرديس ۾ آهي. پنهنجي پرين سان تڏهن ميلان، جڏهن پنهنجي وطن موٽي هلان.)

وري چيائين ته:

پپيها! چڙهه ڏونگري، وات وِهنتا جوءِ،
اُوڻان ميهان، آڻان ساجڻا، مانڃا ڪَڏان مهڙا هوءِ.

(پپيها! جبل تي چڙهي ڏس ته منهنجي ملڪ جي برسات ۽ پنهنجي مڙس سان منهنجو ڪڏهن ميل ٿيندو؟)

اهي اکر راجا ڀنگل جي راڻيءَ ٻڌي ورتا، تنهن پنهنجين ٻانهين کي چيو ته: راجا وٽ جيڪي نوان پهريدار آهن، سي سالو پيڙهيو ناهن، پر ڏکن جا ماريل زال مڙس آهن. جيڪو رات جو پهرو ڏئي ٿو، سو مرد آهي ۽ جيڪو ڏينهن جو پهرو ڏئي ٿو، سا زال آهي. ٻانهيون عجب ۾ پئجي ويون. چيائون ته: راڻي! ائين ڪيئن هوندو؟ ائين هجي ها ته هيترن سالن ۾ ڪنهن نه ڪنهن طرح ڳالهه ضرور کُلي پوي ها. راڻيءَ چيو ته: جي سچ ڪوڙ جي خبر وٺڻي اٿو ته اوهان مان هڪڙي جٽي وڃي، جيڪو جڳهه ۾ ويٺو آهي، تنهن کي چوي ته توکي راڻيءَ گهرايو آهي،

هو اچي ته اوهين هوشيار ٿي ويهجو. قنات جي ٻئي پاسي ڪيس ويهارجو. اک جو اشارو ڪريان ته ڏهه-ٻارهن ڇٽيون چڙهي وڃوس، پوءِ ڏسو ته زال آهي يا مرد!

ٻانهي ڊوڙندي راجا نل جي راڻيءَ وٽ آئي. چيئي: ٺاڪر! راڻي توسان ڪجهه ڳالهائڻ ٿي گهري، تنهنڪري توکي گهرايو اٿس. هيءَ خود راڻي هئي، تنهن کي سڀ خبر هئي ته راڻين وٽ ڪهڙي طريقي سان وڃڻو آهي. سا هٿيار پنوهار ڇڏي، دُشالو ڪلهي تي ڪري، ٻانهيءَ سان گڏ اچي ڏيڍيءَ تي بيٺي. راڻيءَ ڏيڍيءَ جي اندران ٻانهين کي حڪم ڪيو ته: اندران قنات هڻي، ٺاڪر کي گاديلو وڇائي ڏيو ته ويهي. حڪم موجب ٻانهين گاديلو وڇايو. هُن کي ويهڻ جي اجازت ملي. راجا ڀنگل جي راڻيءَ چيس ته: ٺاڪر! خبر ڏي ته رات جو جيڪو پهري تي ويهي ٿو، سو تنهنجو ڀيڻويو آهي؟ ڀانيان ٿي ته اڃا تنهنجي ڀيڻ جو رڳو مڱڻو ٿيل آهي. اوهين ٻئي ڪنوارا آهيو. هن کي ڳالهين ۾ لڳائي، ٻانهين کي اشارو ڪيائين، اهي ته اڳيئي تيار بيٺيون هيون، سي يڪدم مٿان چڙهي ويس. شيرواڻي لاهي ڏٺائونس، ڀلا زال ماڻهو ڪا لڪڻ جي آهي! ضائفان ظاهر ٿي پئي. ٺڪي، جي ڪيرڻ سان مٿي جا وار اچي ڪَڙيءَ سان لڳا. اتي راڻيءَ روئي، راجا ڀنگل جي راڻيءَ کي چيو ته: اسان جي ظاهر ڪرڻ مان توکي ڇا هٿ آيو؟ راڻيءَ چيو ته: سچ ٻڌاءِ ته ڪير آهيو؟ راجا نل جي راڻيءَ چيو ته: رات جو جيڪو پهرو ٿو ڏئي سو نرهرگڙهه جو راجا آهي، ۽ آءٌ سندس راڻي آهيان. راجا اندر جي دشمنيءَ ڪري ٻارهن سالن جو ڏڪار قبول ڪيو اٿئون.

ڏڪار جي ڳالهه ته سڀ هنڌ مشهور هئي. سو راجا ڀنگل جي راڻيءَ يڪدم پنهنجون ٻيٽيون ڪولي، اچون ۽ عاليشان

ھوشاڪون ڪيدي، راجا نل جي راڻيءَ کي ٻارايون؛ ۽ ٻانھيءَ کي حڪم ڪيائين تہ: وڃ، راجا ڀنگل کي وڃي چئو تہ توکي راڻي گھرايو آھي. ٻانھي، راجا وٽ آئي، عرض پيش ڪيائين. راجا محلات ۾ آيو تہ راڻي سندس اڳيان اچي بيٺي. راجا کي چيائين تہ: جيڪي ۾ ڄڻا تنھنجي ڀرپ تي آھن، تن کي سڃاڻين ٿو تہ ڪير آھن؟ راجا چيو تہ: ھا، راجپوت آھن. فلاڻا نالا اٿن ۽ فلاڻيون ذاتيون اٿن. راڻيءَ چيس: راجا! پنھنجو پاڻ کي لڪائڻ لاءِ ائين ٻڌايو اٿن، حقيقت ۾ ٽڙھوگڏ جو راجا نل ۽ سندس راڻي آھن. رات جي پھري تي راجا نل آھي ۽ ڏينھن جي پھري تي سندس راڻي. راجا چيو تہ: ان ڳالھ جي توکي ڪھڙي خبر؟ راڻيءَ کيس سموري حقيقت ٻڌائي. راجا ڀنگل ڏاڍو ارمان ڪري پنھنجي بنگلي ۾ آيو. اينديءَ سٽ راجا نل کي پاڪر پائي چيائين تہ: راجا! تو قھر ڪري ڇڏيو، جو مون جھڙي ادنيٰ ماڻھوءَ جي اڳيان نوڪر ٿي رھڻ منظور ڪيو اٿئي! معاف ڪجانءِ جو مون کي خبر ڪانہ ھئي. راجا نل چيو تہ: راجا ڀنگل!

سُک دُک سمپت بپ بسو، نر ڪاھير مت ھوءِ،
مَرڻ جيئڻ وجوڳتا، ڪلتار ڪري سوءِ.

(سُک ڏک، خوشي ۽ بيوسي ۾ مرد ڪاھل نہ ٿئي. مرڻ جيئڻ ۽ وڇوڙڻ رب جي وس آھي. جيئن ڪري تيئن ٿئي.)

اسان کي اھي ڏک ڏاکڙا لکيل ھئا، سي ڪاٽياسون. توکي شاباس آھي جو اسان کي ھيترو وقت نيڪ سمجھي پہ روزگار سان لڳايئي.

راجا نل ۽ سندس راڻيءَ کي رھڻ لاءِ خلاصو محلات مليو، جتي سندن رھڻ، کائڻ، پيئڻ جو بندوبست ٿيو. ھڪڙي ڏينھن راجا نل ۽ راجا ڀنگل چوپڙ راند ڪرڻ لڳا. راند ڪندي ڪندي راجا ڀنگل پاسو (ڊارو) جھلي چيو تہ: راجا! اچ پاڻ ۾ وعدو ٿا

ڪريون ته جي توکي پُٽ ٿيو ۽ مون کي ڌيءَ ٿي ته آءٌ توکي پرڻائي ڏيندس؛ ۽ جي توکي نياڻي ٿي ته مون تي مهرباني ڪجِ. راجا نل چيو ته: تو سان وعدو آهي ته ائين ئي ٿيندو، جيئن تو چيو آهي.

نَل پنگل پيڙا هئا، پارس پيپل هيٺ،
جَنڊڪا پولا پوليا، ڍولو مارو پيٽ.

(راجا نل ۽ راجا پنگل پپر جي وڻ هيٺ ويهي، تڏهن پاڻ ۾ ٻول ڪيو، جڏهن ڍولو ۽ مارو اڃا پيٽ ۾ هئا.)

راجا نل ۽ راجا پنگل، ٻنهي جي گهر ۾ اميدواري هئي، نوَ مهينا ڏهه ڏينهن خير جا گذريا. راجا پنگل کي ”مارو“ نالي ڌيءَ ڄائي، ۽ راجا نل جي گهر ”ڍولو“ ڄائو. چون ٿا ته ڍولو ۽ مارو، اهي سُونهڙو ۽ سُونهڙي هئا، جن ڪرهڻ جي دان ۾ پنهنجا سير ڏنا هئا، ۽ ٻي جُوڻ وٺي آيا هئا ۽ اهو راجا، جنهن سونهڙي گهُري ٿي، سو راجا جسونت سنگهه جي ڏاچين جي وڳ ۾ ”ڪَرهيو“ ٿي پيدا ٿيو.

ڍولو ۽ مارو، چاليهن ڏينهن جا ٿيا. راجا پنگل کي راجا نل چيو ته: ڏٺي راضي ٿيو آهي، منهنجي ملڪ جون پرسائون مون کي ڏسڻ ۾ آيون آهن. هاڻي آءٌ سگهوئي پنهنجي وطن موٽي ويندس. پر ڍولي ۽ مارو جي شاديءَ جو سوڻ ڪريو وڃان ته ڏاڍو چڱو. راجا پنگل هائوڪار ڪئي. پوءِ سون جي ٿالهه ۾ ڍولي ۽ ماروءَ کي ويهاري، سندن شادي ڪرائي ويئي. راجا نل پنهنجي ملڪ تي آيو. ٿورن گهڻن ڏينهن کان پوءِ راجا نل مري ويو. ڍولي کي راجا جسونت سنگهه جي ڌيءَ مالوَڻ جو ٽيڪو آيو. شادي منظور ڪيائون. ڍولي پنهنجي ڄڃ وٺي وڃي ڏاڍي ٺٺ سان شادي ڪئي. ٻه ٽي ڏينهن ڄڃ اُتي ترسي موٽڻ جي تياري ڪئي. موڪلائڻ وقت ڍولي، مالوَڻ کان پڇيو ته: تنهنجي پيءُ

جي گهر ۾ ڪهڙي شيءِ سُٺي آهي جا ڏيج ۾ وٺجي؟ مالوڻ چيس ته: منهنجي پيءُ جي گهر ۾ جو ڪجهه آهي، سو تون به راجا آهين، تو وٽ اُن کان به وڌيڪ آهي. مگر منهنجي پيءُ وٽ هڪڙو اُٺ آهي، اهڙو اُٺ ٻي ڪنهن به راجائي ۾ ڪونهي. اُنهيءَ جي گهُر ڪج. ڍولي چيس ته: وڳ اُٺن جو وڏو آهي، تنهن مان اهو اُٺ ڪيئن سڃاڻجي ۽ اُن جي سڃاڻپ ڪهڙي آهي؟ راڻي چيس ته: سفيد ڪپڙو ڪڍي، اُنهيءَ اُٺ جي ٻُنيءَ تي گسائبو ته ڪسُونبي رنگ تي ٿي پوندو. راجا جسونت هنن جي تياري ڏسي ڏيج ڏيڻ لڳو. ڍولي چيس ته: پيو ڏيج مون کي ڪو نه گهرجي، فقط هڪڙو ڪرهيو گهرُجيم، اهو مون کي ڏيو. راجا جسونت چيس ته: جيڪو ڪرهيو کپئي سو کڻ. راجا جسونت جا وڳ، حاضر ٿيا، کيس پڪ هئي ته ڍولو منهنجو خاص ڪرهيو سڃاڻي ڪو نه سگهندو. گهڻئي ٿُلها متارا اُٺ آهن، اُنهن مان هڪڙو ڪڍندو. ڍولي حڪم ڪيو ته سفيد رنگ جو ڪپڙو آڻيو. اتي راجا جسونت دل ۾ چيو ته هي گهَرو پيد لڳل آهي، سو ڪرهيو مون کان ويو. سڄي زندگي وري اهڙو ڪرهيو مون کي هٿ نه ايندو! لاچار مجبور ٿي ڏيڻو پيس. پوءِ ڍولو، مالوَڻ کي وٺي، ڄڃ ۽ لشڪر سميت اچي پنهنجي ملڪ پهتو ٿيو.

مالوَڻ کي خبر هئي ته ڍولي جي شادي ننڍي هوندي مارو سان ٿيل آهي، ۽ مارو تمام سهڻي آهي. تنهن پنهنجي شهر جي ٻاهران ٻهري جو بندوبست رکي، حڪم ڪري ڇڏيو ته پنگل جو ڪو به ماڻهو اچي ته اُن کي ماري ڇڏيو. ڍولي ۽ مالوَڻ جي شاديءَ کان ٿورا گهڻا ڏينهن پوءِ، هڪڙي ڏينهن پنگل ديس ۾ مارو پنهنجي محلات ۾ ستي پئي هئي ته ڍولي جو خواب آيس، اهو خواب ڏٺئين پئي، ته ڪُونجون وٺي، ڪرلاءِ

ڪيو، جيڪي محلات جي ٻاهران تلاءَ تي ويٺيون هيون. مارُو چرڪ پري آئي. تڏا ساهه کڻي، ارمان ڪرڻ لڳي. پنهنجيءَ ماءُ کي چيائين:

ٻابل! تال پنجائي ڏي، ڪا ڪُونجهان ڏي مَراءِ،
جب سُوئان هيڪلي، مَنان آنانڻءِ ڪُرلاءِ.

(اما! اهو تلاءُ پڃائي ڇڏ، جو نہ هجي ٻاڻي ۽ نہ هجن ڪُونجون. جو تہ جڏهن ٻہ هيڪلي تي سمهان، تڏهن ڪُرلاءُ ڪيو مون کي ننڊ مان اُٿاريو ڇڏين.)

تڏهن ڪونجن چيو تہ: مارُو! ڪاوڙ مان تلاءُ نہ پڃاءِ. اسين ٻکي آهيون، سو تنهنجي ٻئي ڪم ڪونہ اچي سگهنديونسين، باقي جي اسان جي ڪنهن تي ڍولي ڏانهن پيغام لکي ڏين تہ اهو وڃي رسايون.

مارُو! ميين ماڻس نهين، مين هان ڪُونجڙيان،
ڍولهي تڻا سُنديسڙا، مين نان ليک دي ٻنگڙيان.

(مارو! اسين ماڻهو ناهيون، ٻر ٻکي آهيون. ڍولي جا سنيها اسان کي ٻرن تي لکي ڏي تہ وڃي پهچايونس.)

تڏهن مارو، ڪونجن جي ٻرن تي ڍولي ڏانهن سنيهو لکيو تہ:

جَوَ جيتري ٻرڻي هنتي، تيل جيتري تڻي،
اُرهہ نہ ماوَئي ڪنچوو، ڍولا! پيگي ٻڙڻ ڪري.

(جَو جيڏي تمام ننڍڙي هيس. جڏهن ٻوڻي هيس، تڏهن تير جيڏي منهنجي ڇاتي هئي. هينئر اُرهہ انگئي ۾ نٿو ماپي. ڍولا! جلدي اچجانءِ.)

ڪيهڙ رُوڻنڪ، پُرت ڪڻ، تڙپُون راتا تُوس،
ڍولا! تُمڻي ماروي، هت اوهڻي ٻاريو اوس.

(ڍولا! جنهن ملڪ ۾ رڳو ڪنڊا، ڪرڙ، توهہ ۽ واريءَ جون پٽون آهن، انهيءَ ملڪ جي مارئي هاڻي ساماڻي آهي.)

ڪونجون، مارو جو اهو پيغام کڻي اُڏاڻيون ۽ نرهرگڍ جي تلاءَ تي اچي لٿيون. ڍولو، سندس ماءُ ۽ مالوڻ، محلات جي ڪنهڙي ۾ ويٺا هئا. هڪڙي پاسي ڍولي جي زال مالوڻ، ٻئي پاسي ڍولو، ۽ وچ ۾ سندس ماءُ ويٺل هئي. تلاءُ محلات کي سامهون هو، وڇاڙيون ڪونجون تلاءَ تي ويهي، ڪنهن کي هيٺ مٿي پيون ڪن، پر ڍولي کي خبر نڪا چار. ان مهل ٻنگل گڏ ۾ مارو، ڪنهن ڳالهه تان ٿورو مُرڪي ته سندس ڏندن جو چمڪار، وڄ وانگر نرهرگڍ ۾ ڏسڻ ۾ آيو. ڍولي چيو ته: انهيءَ طرف وڄ جا چمڪاٽ پيا ٿين. ضرور برسات وُٺي هوندي. تڏهن ماڻس چيو ته:

مارُوڙ مُرڪو ڪيو، تهي سڳجو ڍولا ڪَنت،
چَهُون ڏِس ۾ چَمڪو ڀَيو، بيج نهين، اي ڏَنت.

(ڍولا! ٻڌ. تنهنجي زال مارو مُرڪي آهي. چئوطرف جيڪو چمڪار ٿيو آهي، سا وڄ ڪانهي، پر اُن جي ڏندن جو چمڪار آهي.)

ڍولي چيس ته: اما! اهو ڇا چيئي؟ اِتي مالوڻ پنهنجيءَ سس کي ٿونٿ هڻي ته ڳالهه نه ڪر. ڍولي اِها ٿونٿ ڪانه ڏٺي. تڏهن ماءُ ڳالهه ڦيرائي چيس ته: ابا! مارو نالي هڪڙو ملڪ آهي، اُن ۾ اها وڄ چمڪي آهي. ڍولي خيال ڪيو ته اما، ڀورين ته. هڪڙي ڳالهه ڪئي ۽ هينئر وري ٻي ڳالهه ٻڌائي. مارو عورت ڇٺي هئائين ۽ مون کي سندس مڙس چيو هئائين.

ان بعد مالوڻ، چونڪين تي هيڪاري زبردست پهرو ويهاري ڇڏيو ته مارو جو ڪو به ماڻهو اچي ته ماري ڇڏجو، جيئن ڍولي تائين پهچي نه سگهي. ماروءَ جي پيءُ راجا پنگل جو ”بيٺل“ نالي ميراسي، ماروءَ وٽ آيو. ڳالهيون ٻولهيون ڪري چيائين ته: الله ڪري ته ڍولو اچي ته اسان کي به ڪا

ڇھن ڀيڻن جي ڪمائي ٿئي. مارئيءَ چيس تہ: ٻيجل! ڍولو ٻاڙهي ڪونہ ايندو، تون وڃي اچينس. جي آڻينس ٿو تہ مالامال ڪري ڇڏينديسئين. ھن جواب ڏنو تہ: مارو! مون کي ھڪڙو تکو گھوڙو ۽ گھر جو خرچ ڀکو ملي ۽ وڃڻ لاءِ تيار آھيان. مارئيءَ کيس يڪدم بندوبست ڪري ڏنو.

ٻيجل پنھنجا ساز سامان کڻي، گھوڙي تي سوار ٿيو ۽ منزلون ڪندو نرھرگڍ جي پاھران جيڪي چونڪيون رکيل ھيون، انھن مان ٻارھين چونڪيءَ تي اچي ترسيو. چونڪي وارن کي سلامي ڏنائين. ھنن پڇيو تہ: ڪير آھين، ڪيڏانھن ٿو وڃين؟ چيائين تہ: پنگل گڍ جي راجا نل جو ميراسي آھيان. گھمڻ ڦرڻ ويو ھئس، ھاڻي موٽي وريو آھيان، ڇو تہ چوڪيدار جوان آھن تن سان رھاڻيون ڪندو وڃان. ائين ڪري رات انھيءَ چونڪيءَ تي ترسي پيو. اھڙيءَ طرح ھڪڙي ھڪڙي رات ٻارھنئي چونڪين تي رھندو، آخر اچي شھر ۾ گھڙيو. ڍولي وٽ حاضر ٿي سلامي ڏنائين. ڍولي پڇيس تہ: ڪٿي جو آھين، ڪنھن جو فقير آھين؟ ھن چيو تہ: ماروءَ جو ميراسي آھيان. ڍولي پڇيس تہ: مارو ڪير؟ چيائين تہ: ڍولا تنھنجي راڻي. ڍولو عبرت ۾ پئجي ويو، ۽ چيائينس تہ: منھنجي راڻي مارو! مون کي تہ خبرئي ڪانھي تہ مارو منھنجي راڻي آھي. ڪير آھي ۽ ڪٿي جي آھي؟ ھن چيو تہ: راجا! پنگل گڍ جي راجا جي ڌيءَ آھي. اوھان کي ننڍھيءَ ۾ ويھاري پرڻائيو ھئائون، سا اڄ گھر ۾ ويٺي ماڻي ۽ اوھان کي يادئي ڪانھي! ڍولو ويچار ۾ پئجي ويو. ٻيجل چيس تہ: راجا! مھرباني ڪري ھلو ۽ پنھنجي راڻيءَ کي وٺي اچو. اوھان جي ياد ۾ رات ڏينھن مڇيءَ وانگر تڙڦي رھي آھي. ڍولي چيس تہ: ٻيجل! تو ماڻ پنھنجي اکين سان ماروءَ کي ڏٺو آھي تہ ڪھڙي آھي؟ ٻيجل چيو تہ: ھائو سائين!

ھڪڙي ڏينھن جي ڳالھ مون کي ياد آھي، تيھ جو ڏينھن ھو مارئي، سھيلين سان گڏ ٻڙ سان جھُولو ٻڌل، تنھن تي ٿي لُڏي ۽ بيت تان ساڙھيءَ جو پلاند ڀري ٿي ويس.

مارو ڌڻ کيلتيي ھنتيي، ٻلڻ کيس ڳيو بيت مٿا،
تو سؤ ماريا ٻاٻلا، ڍولا! ھنسلا کيروڻ ڪيتا.

(مارو کيلي ته بيت تان ٻلؤ ڪڇي ويس. آن جي آھاءَ سان ٿؤ سؤ تپشي مري ويا. ڍولا! ھنجھ ته ڪروڙ ڪان ٻ گھڻا مئا.)

آن بعد مارئيءَ جي سونھن جو بيان ڪرڻ لڳو ته:

ترڻ سينگڙي، نَڪ سيھلي، ڏَنت گُلابي ڦُل،
جڳ سارو ڦِر جوئيو، ڍولا! تيريا نہ مارُو تُل.

(ترڻ سيڱن وانگر ڇھنبيارا، نُڪ سنھين سيھين جھڙا، ڏند گلاب جي گلن جھڙا. ڍولا! سڄي دنيا گھمي ڏٺي اٿم پر مارو جي مَٽ ٻي ڪاب عورت نظر نہ آيم.)

ڀاوَ ٻندم ايڏي لسڻ، ڏَنت گلابي جاڻ،
ڍولا! تُميٺي ماروي، ڪَسوڙو ڪيڪاڻ.

(ڀير ۾ ٻدم، ٿوم جي ڳڙيءَ جيڏي ڪُڙي، گلابي ڏند. ڍولا! تنھنجي مارئي جڻ ته سنڌيل گھوڙو آھي.)

ڍولي چيو ته: بيئل! ھلنداسون ۽ ٻاڻ مارئي کي ھلي ڏسنداسون مالوَڻ کي اھا خبر پئجي وئي ته مارو جو ميراسي ڍولي وٽ پھچي ويو آھي، ۽ سموري خبر ڍولي کي ڏني اٿس. ھاڻي ڍولو ضرور اوڏانھن ھليو ويندو. اھو خيال ڪري ڪرھيي وٽ آئي، ۽ آن کي چيائين ته:

ڪرھيا ماري ٻاپ رو، مارو ٻچن سڱِي،
ڍولا سيڏاوي سامري، ڪوڙو ٻاوَ ڏَري.

(تون منھنجي پيءُ جو ڪرھيو آھين، منھنجي ڳالھ ٻڌ. ڍولي کي مارو جي ميراسيءَ سڄي حقيقت ٻڌائي آھي. ھاڻي ڍولو ماروءَ

جي ملڪ وڃڻ لاءِ سنيهو آهي، ۽ تون ڄاڻي واڻي ھڪڙي ٻير
ڪان منڊو ٿي پئو.)
اُت ورندي ڏني ته: مالوڻ!

ڪوڙو ھُڻان تو ڏنهسيي، ٻاڍو ٻوک مران،
جاوان ڍولهي ري ساسُري، سڦرا مُونگ چران.

(منڊو ٿيان ته ڏنب ڏيندو ۽ ٻڌل ھوندس ته ٻک مرندس.
تنهن کان ھليو ته وڃان ڍولي جي ساھُري، جتي مُڱن جون
ڀريل ڦريون کائي ڍؤ ڪريان!
تڏھن مالوڻ چيس ته: ڪرھيا! رکو منهنجو چيو مڃ ته:

سون سَرائيي ڏنهسيان، چانٺان تيل چنٻيل،
ٻانڌان ٻَڙ ري چانھڙي تنهان نيران ناگرويل.

(ڪرھيا! توکي سون جي سرائيءَ سان ڏنب ڏينديس ۽ چنبيليءَ
جي تيل سان مالش ڪنديس. ٻڙ جي ڇانوَ ۾ ٻڌي ناگرول جا
پن چارينديسانءِ.)
ڪرھيو تو چويس ته:

سون سَرائي ڏنهسيو، ڪارو تيل چنٻيل،
ناڍي ٻڙ ريِ چانھڙي، ڪڙوي ناگرويل.

(مالوڻ! سون جي سرائيءَ سان ڀ ڏينديئين ته ڏنب ته؟ چنبيل
جو تيل مون کي ڪارو ٿو لڳي. ٻڙ جي ڇانوَ ۾ ڪانه وڻيم ۽
ناگرول ڪڙي لڳيم.)

ڪرھيي جڏھن ڇوڙ نه مڃيو، تڏھن ڪاوڙ ۾ مالوڻ،
سندس ٻير ٻڌرائي، ڇٽني ٻيرن ۾ سُونا ھٽائي ڇڏيا. آسرَ جي
مهل ٿي ته ڍولو مهار ۽ گهنگهرن واري ڳاني ڪلهي وجها ۾ آيو
۽ ڳاني ڇمڪائي ڇوڙ لڳو ته:

ڪيڻ ڳل گهتان گهُوگهرا، ڪيڻ ڳل گهتان مُهار،
ايئان ڪرهان ۾ ڪرهيو ڪُنڻ، مَنان ھنگل ڪري ڄُهار.

(ڪنهن جي ڳچيءَ ۾ مهار ۽ ڳاني وجهان، جيڪو هڪڙي ڏينهن ۾ مون کي ٻنگل هلي رسائي.)

ڍولي ٻہ-ٽي گهرا وڳا ۾ چيو، پر ڪنهن ٻہ اُٺ نہ ڳالهايو. اُتي ڪرهيي ورندي ڏنيس تہ:

مينُ ڳـل گهاتـو گهُوگهرا، مين ڳـل گهاتو مُهار،
اِيئان ڪرهيان مين ڪرهيو هئُون، تَنهان ٻنگل ڪران جُهار.

(منهنجي ڳچيءَ ۾ مهار ۽ ڳاني وجهہ. هنن هيترن ڪرهين ۾ آءٌ ئي هڪڙو ڪرهيو آهيان، جو توکي ڏينهڪ هلي ٻنگل رسايان.)

ڍولي، ڪرهيي کي ڏسي چيو تہ:

ٻيجا ڪَرهيا ٻوليا نهين، تُـو ڪِيهان ٻوليو تـوڏ،
راڳان پيڙي پانهہ ڏيهان، ٻڙيا ٻُرک سہي دوڏ.

(ڪنوانڙا! ٻين اُٺن نہ ڳالهايو، پر تون جو وچ ۾ ٽپ ڏئي ٻيو آهين. سو ٻڌي ڇڏ تہ آءٌ رائُون پيڙي ٻاسرائيون پڇي ڇڏيندو وسٽين. ٻوءِ وات تي ٻيا ڪانئوَ ڪائيندءِ.)

ڪرهي چيو تہ: ڍولا! تون ٻہ ٻُڌي ڇڏ:

جوڌاڻي ۾ جنميو، ايڏر مارو ڪهيت،
ٻاڙان ٻنگل راڪُونگرا، ٻيسان اِيڏر ٽيڪ.

(جوڌپور ۾ ڄائو آهيان، ايڏر ۾ چَرِي وڏو آهيان. ٻير جي ٽنڊي سان ٻنگل جي ڪوٽ جا ڪنگرا ڊاهي، مٿان اَرهہ ڏيئي ويهندس.)

ڪنوانڙي جا اِهي ٻول ٻڌي، ڍولي مٿس ڳاديون، ٻاڪڙا وجهي، ڳاشو تيار ڪيو. ٻوءِ ڍولو اُٺ تي ۽ ٻينل گهوڙي تي سُوار ٿيو. ٻئي ڄڻا ٻنڌ ٻيا. اڃا شهر کان ڪجهہ منزلون اڳتي ٿيا تہ مارُوڻ هڪڙي چني لکي طوطي جي ڳچيءَ ۾ ٻڌي، طوطي کي موڪليو تہ وڃي ڍولي کي ڏئي اچ. ٻينل جو گهوڙو ٻوئتي رهجي ويو هو ۽ ڪرهيو اڳي نڪري ويو هو. طوطو اڏامي

اچي ڪرهيي جي ٻاڪڙي جي پيرڙي تي وينو. ڏولي ڇني ڪولي پڙهي، آن ۾ لکيل هو ته:

ڏولا! تنهنجي ڏيس ۾ هيڪ ڀات جهه ڇني،
تان ڏنو ٻنگ، ٻاڳڙي مالوڻ آتي منهيي.

(ڏولا! تنهنجي ڳوٺ ۾ هڪڙي ڳالهه ٿي، تو ڏنو رکيب ۾ پير ۽ مالوڻ مري وئي.)

ڏولو اداس ٿي، اٺ کي جهلي، اتي ئي ويهي رهيو. ٻيڻل جڏهن گهوڙو هڪلي ويجهو آيو، تڏهن ڏولي کي غمگين ٻيڻل ڏسي چيائين ته: ڏولا! ڇو ويهي رهيا آهيو؟ ڏولي وراڻي ڏني ته: ٻيڻل! قهر ٿي ويو. مالوڻ منهنجي وڇوڙي ۾ مري وئي، تڏهن ٻيڻل چيو ته:

ناڪ ميں نٿ نهين، ڪا ڳڙو آڏوڙي هوءِ،
ڪنٺ وچو ٽيي ڪانٺي، ڏولا! موڻهيي نسٽي ڪوءِ.

(ڏولا! سهاڳڻيون، مڙس جي وڃڻ ڪان پوءِ نڪي نڪ ۾ نٿ وجهن، نڪي ڳچيءَ ۾ هار وجهن. باقي اسان کو نه پڌو ته مڙس جي ڇڏي وڃڻ تي ڪا عورت مري وئي!)

ڏولي سمجهي ورتو ته مالوڻ مون کي موٽائڻ جو ٻهانو ڪيو آهي. سو وري به اڳتي هليو.

اٺ جي ڇني پيرن ۾ سنئا لڳل هئا، تنهنڪري هو تکو هلي نٿي سگهيو. سج لهڻ کي اچي ويجهو ٿيو هو، ۽ ڏولي جي هٿ ۾ هڪڙو لڪڻ هو، تنهن سان اٺ کي اشارو ڪيائين. هڪڙو ٻڪراڙ، ٻڪرين جو ڌڻ ڪاهيو ٻئي آيو، تنهن ڪرهيي کي ڏسي، وري سوار ڏي ڏٺو. سمجهائين ته ڏولو آهي، جيڪو ماروءَ ڏانهن پيو وڃي. تڏهن ڏولي کي چوڻ لڳو ته:

هڙڪ مٿيي، گهاگهر ٻيتي، ڪنڌ ڀرني ٽار،
اوءِ مارو ري ڪرڙهي، ڏولا! ڪرهيي ڪونسب نه مار.

(ڀوڻ جهڙو مٿو، ڳهاڳهر جيڏو پيٽ، هاٿيءَ جهڙو رنگ. ڍولا!
انهيءَ ماروءَ جي لاءِ ڪرهي کي ڪم نه هڻ.)

ڍولو وري به اُداس ٿي اُٺ کي جهلي بيهي رهيو. خيال ڪيائين ته پڪرار ضرور ماروءَ کي ڏٺو آهي، تڏهن ان جا پار ٿو ٻڌائي. ايتري ۾ بيينل به اچي پهتو. چيائين: ڍولا! وري بيهي رهيو آهين؟ چئي: بيينل! ميراسين واريون ڏاڙون هڻي، مون کي وٺيو ٿو هلين. پڻ، پڪرار ڇا ٿو چوي؟ بيينل سمجهي ويو ته پڪرار ضرور ڪا گهٽ وڌ ڳالهه ڪري ڍولي کي ڀرغلايو آهي. سو چيائين ته:

ايوڙ ۾ بيوڙ چَرِي، بيوڙ ۾ آسَن،
ڍولو سيڏاوي ساسُرِي، مورک پاڳو مَٿن.

(ڀِتن ۾ ڪيئن مورک ڀڪرين جا ڌڻ ڪاهيو پيا گهمن تن کي کهڙي خبر ته مارو ڪهڙي آهي! ڍولو پيو ساهري وڃي، مورک ان جو من اداس ڪري وڌو آهي.)

پوءِ چيائينس ته: ڍولا! هاڻي ماروءَ جي سونهن جو بيان ٻڌ!

ڪاجل ٽيبي، نادڪ سَل، خنجر نيڻ خِتنگ،
ڍولا! تُنهنجي مارئي، جلنهِ چڙهيو پتنگ.

(ڪجل جو تلڪ، نڪ جا ڳهڻا، اکيون خنجر جهڙيون. ڍولا! تنهنجي مارئي ائين آهي، جڻ آب ۾ پتنگ پيو اُڏامي.)

ڪاجل ٽيبي، ناڪ سَل، دَنُت پتيسي ٻاڻ،
ڍولا! تُنهنجي مارئي، رُوپ بيڻو ٻناڻ.

(ڪجل جو تلڪ، نڪ جي سَرَن، تيرن جيان ٻتيهن ڏندن سان، ڍولا! تنهنجي مارئي ائين ٿي ڏسجي، جڻ ته ٻناڻ ڪاوڙيو وينو آهي.)

اهو ٻڌي ڍولو خوش ٿيو، مارئيءَ ڏانهن هلڻ لاءِ تيار ٿيو. پر ڏٺائين ته سج لهڻ کي اچي ويجهو ٿيو آهي، پر اڃا مارئيءَ جي ملڪ نه پهتا آهيون. تڏهن ڪرهي کي چيائين ته:

ڏِٺِ ڪيمو ڏَرَ ڏُونگرين، ٻَنهيا گيا ٻَٽِيمِنِ،
ڪاڙي ڪاوڙي ڪَرَهيا، ٻوليو ڪَيهاڙي ڪُٽِيمِنِ.

(سڀ ڏونگرن ۾ وڃي لهڻ کي ويجهو ٿيو آهي ۽ وهيا وڃي وٽن ۾ ويٺا. ڪرهيا! توکي نانگ ڪاٽي، جو ڏيهڪ ٻچڻ جو مون سان وچن ڪيو هيئي، ٻر اڃا اڄ ۾ ٻه ڪونه آيا آهيون.)

ڪرهيي وراڻي ڏني ته:

ڪاٽيي ٻانڌڻ ٻاڪڙي، ڏيلي ڇوڙ مُهار،
ڪاڏي ٻڳوُن را تاڪڙا، تين ٻنگل ڪَرانِ جُهار.

(ڏولا! ٻڳ کي ڇڪي مضبوط ٻڌ، مهار ڍلي ڇڏ ۽ منهنجي ٻيرن مان سُوئا ڪڍ ته اِنتروئي سڀ ٻينو هجي ته توکي هلي ٻنگل ۾ پهچايان.)

ڏولي هيٺ لهي، اُٺ جي ٻيرن جا سُوئا ڪڍي ڦٽا ڪيا، پوءِ وري چڙهي اُٺ تي روانو ٿيو.

ڪرهيي زمين کي ائين ويڙهي ورتو، جيئن ڏيريءَ جو سُٽ ويڙهيو آهي. ٻنگل کان چار-پنج ميل پري آيو ته هڪڙي ڪاتيي (سونهڙ) جو کيت هو. ڪاتيءَ جي ڌيءَ جو نالو به ”مارو“ هو، تنهن سڏ ڪري پنهنجي ڌيءَ کي چيو ته: مارو! پوک تان جهار هڪل. ”مارو“ ”مارو“ جو ڪيائين ته ڏولي ڪنڌ ڦيرائي ڏٺو. خيال ڪيائين مارو ڇيلهه جيڏن پرٽن ۾ ٻئي ڏوڙي. اِها جي مارو آهي ته ميراسيءَ ماري ڇڏيو، هوڏانهن زالن جهڙي زال به مري ويئي! سونهڙ جي ڌيءَ ڊوڙندي اُٺ ۽ سوار کي ڏٺو. دل ۾ خيال ڪيائين ته خدا نه ڀُلائي ته اهو ڏولو آهي، جنهن جو اُٺ ايڏو سهڻو آهي. منهنجو نالو مارو ٻڌي، نالي تي پلجي بيهي رهيو آهي. سا ڊوڙندي به وئي ۽ هيئن به چوندي وئي ته:

ڪيڄڙيو ڊَرَ ڊَنگرو، ڪُونئٽ ڪاڇي لوءِ،
هُونِ ڪاتيي رِي ڏِيوڙي، ڏولا! مارو مِلي هوءِ.

(ڍولا! آءٌ سونهن جي ڏيءَ آهيان، جيڪا ڪنڌن ۽ ٻُرن ۾ ٿي ٻوڙان، تون ماروءَ کي محلات ۾ وڃي ڏس.)

ڍولي کي ڍاڍاءُ تي ته نه ٻيلي، مارو اڃا ڪا ٻي آهي. سو وري اُٺ کي اڳتي ڪاهيائين. سج به لهڻو هو ته ڍولو وڃي ٻنگل گڍ رسيو. ٻيڻل پوئتي رهجي ويو هو. ڍولي ڏٺو ته مون سان پيو ماڻهو به ڪونهي جيڪو واڌائي وڃي ڏئي. هاٿي چونه ڪرهيي کي ڇڏيائين ته اهو وڃي تلاءَ تي پاڻي پيئي، ماڻهو ڏسندا ته اهڙو اُٺ هتي ڪنهن جو ڪونهي، تن کي منهنجي اچڻ جي خبر پوندي. اهو خيال ڪري اُٺ کي ڇڏيائين، اُٺ وڃي پاڻيءَ جي حوض تي بيٺو. ان وقت حوض مان ماروءَ جي ٻيءَ جي وڳ پاڻي ڀري پيتو، "تارو" ۽ "مارو" ٻئي ڀيڻون، حوض جي مٿان بيٺيون هيون، ڪرهيو به اچي انهيءَ وڳ سان ماروءَ جي پاسي ۾ بيهي، حوض مان پاڻي پيئڻ لڳو. ماروءَ، تاروءَ کي چيو ته: هي پرايو اُٺ ڪنهن جو آهي، جو وڳ ۾ اچي گهڙيو آهي؟ اٿين ڇٽي ڇهڪ هٿ ۾ ڪري، اُٺ کي ويڄهي وئي، تڏهن تاروءَ هڪل ڪيس:

سُتو ٻاٻيهٿا ٻاوَ تيي، هيڪ آهيٿا ٻاوَ،
ڳڏا نوڙڻ ري ڪانڀڙي، ڪرهيي نانءُ مَتَ ٻاهه.

(سوين اُٺ ٻنهنجي ٻيءَ جا ٻيڻي پيارين، تنهنجو هڪڙو ته پيئڻ ڏي. ڳڏهن کي هڪلڻ واري ڪام ڪرهيي کي نه هڻ.)

تارو، اڳتي ماروءَ سان چرچو پوڳ ڪندي هئي ته منهنجي پيڻ جي سيڻن اچي ٿيندي، تڏهن ڍولو ايندو. تنهن اها ڳالهه ٻڌي، سمجهيو ته تارو شايد چرچو ٿي ڪري، سو ڪاوڙ مان هٿ وارو لڪڻ اُٺ کي واهيائين، جيڪو اُٺ کي ڇڙن وچان وهي ويو. ڪرهيو موٽي ڍولي وٽ آيو ته ٻيڻل به اچي رسيو. ڪرهيي کان ڍولي پڇيو ته: ڪرهيا! پاڻي پيئي آئين؟ ڪرهيي جواب ڏنو ته:

کهي ٻيا، کهي ٻوسانُ، ڪا ٻئل ري ڪُوئهي،
مارُوئل ٻاهيي هيي ڪانڌڙي، ڍولا! ٻيسر سهي مُوئهي.

(ڪجهه ٻيٺو اٿم، ڪجهه ٻيٺندس، پر مارُوئڻ جي ڪوهه تان. ڍولا! مارُوئل مون کي ڪم هٿي ڇپ ڇيري وڌو آهي، اهو مون کي مُٺهي وسرندو.)

ڍولو، ڪاوڙ ۾ اٿي ڪڙو ٿيو، چيائين ته منهنجي ڪرهيي جي واهه جا خاطري ڪئي اٿس. ائين چئي موٽڻ لاءِ تيار ٿيو. ٻيئنل گهڻوئي سمجهايس ته: ڍولا! اڄاڻائيءَ کان ائين ٿيو هوندو پر ڍولو نه ترسيو. اها حالت ڏسي ٻيئنلُ ٻوڙندو ڪوهه تي آيو، مارُوءَ ۽ تارُوءَ کي چيائين ته: اوهان ڍولي جي ڪرهيي کي ڪم هٿي، ان جو ڇپ ڇيري وڌو آهي، هاڻي ڍولو ڪاوڙجي وڃي ٿو پوئتي. مارئي، ٻاڻيءَ جي ٻرپل حوض تي ٻيٺي هئي، تنهن خيال ڪيو ته: هنن هٿن کي ٻاهه ڏيان، جن سان انهيءَ ڪرهيي کي ڏڪ هنيو اٿم، جنڪو ڍولي کي وٺي آيو آهي، هن جيئڻ کان مرڻ ڀلو آهي. اهو خيال ڪري ٻاڻ کي حوض ۾ ڪٽي چڙهيائين. ماڻهن خبر ٻڌي، سي ڪي ڍول کي پرچائڻ لاءِ ويا، ڪي مارئيءَ کي حوض مان ڪڍي، محلات ڏانهن ڪٽي ويا. هوڏانهن طبيب دوا درمل ڪرڻ لاءِ آيا ۽ هيڏانهن ڍولي کي منٿون ميڙون ٿيون ٿيون ته واپس هل. پر ڍولو چوي ته: منهنجي ڪرهيي کي لڪڻ واهيو اٿس، هاڻي آءٌ ڪونه هلندس.

مارئيءَ جي ساهيڙين سرتين جڏهن خبر ٻڌي ته ڍولو آيو آهي، پر ڪاوڙجي ٿو وڃي، سي سڀ ڊوڙي آيون ۽ جن ماڻهن ڍولي کي ورائڻ لاءِ منٿون ٿي ڪيون، تن کي چيائون ته: اوهين ڇڏيو. ڍولو اسان جو پيٽوپو آهي، اسين ماڻهي ٿيون پرچايونس، ۽ وٺي هلونس. ائين چئي ڪي اچي اٺ کي ڳچيءَ ۾ چنبڙيون، ڪي جهاڳن کي، ڪي مهار کي ته ڪي ورڪي ڍولي

کي ڇنڊڙي ڇڏيون، ۽ چوڻ لڳيون تہ: ڍولا! ٻڌاءِ تہ وچين ڪهڙي ڳالهہ تان ٿو؟ ٻڌاءِ تہ ٻوءِ توکي ڇڏيون! ڍولي چيو تہ: منهنجي ڪرهي کي ڪام هڻي ٿو،اُن جو ڇپ ڦاڙي وڌو اٿس. ڇوڪرين چيو تہ: بس، ڳالهہ بہ اها. اها مارئي جي ڳري هٿي، جنهن ڇهڪ هنيو هٿس. اسان منجهان ڪا هجي ها تہ ڪرهي جو مٿو لاهي وجهون ها، جو جنهن ڍولي لاءِ ويچاري مارو ورهين کان ٻٽي سڪي، تنهن کي هيئنئر ڪٿي آيو آهي، اڳي ڪٿي ڪٿي آيو؟ ڍولو ٻرچي پيو، هڪڙي سرتيءَ ٻوڙي اڳوات محلات ۾ آئي ۽ ڍولي جي اچڻ جي واڌائي ڏنائين.

آيا سڄڻ الميليان، ڪيريا ڏکڻ ٻرڪيمڊ،
ايڪ سهيلي اُوڙڪيا، ٻوڙ وَڌائي ڏيدَ.

(هڪڙي سهيلي ٻوڙي وڃي واڌائي ڏني تہ ماروءَ تي ڏٺيءَ ٻاجهہ ڪئي، جو سڄڻ هلي آيو آهي.)

ڍولي کي محلات ۾ آڻي ويهاريائون، سڄي شهر ۾ خوشيون ٿي ويون. سڄ لٿو تہ کانا کائي، ڍولي کي ماروءَ وٽ وٺي وڃڻ جي تياري ٿي. سڄي شهر جون زالون ۽ ڇوڪريون اچي گڏ ٿيون. مارئيءَ کي هار سينگار ڪرائي ڍولي وٽ وٺي آيون، سهيلين سان ماروءَ جي پيڻ تارو بہ گڏ هئي. ساليون ۽ سهيليون ريت رسم موجب ڍولي سان ڳالهائڻ ٻولهائڻ ڪري، ماروءَ کي اتي ڇڏي ٻاهر نڪتيون ۽ ليڪي ڇپڻي، ليڪا ٻائي، مارو ۽ ڍولي جي ملاقات ڏسڻ لڳيون.

ڍولو، ماروءَ سان ڳالهيون ٻوليون ڪندي مارئيءَ جو حسن ۽ جواني ڏسي، حيرانيءَ ۾ ٻڏجي ويو. چيائين تہ:

مارو ڏکڻ ٻتليي گهڻي، جيهسي ڏيهي ڪيي لوءِ،
ڪؤنڇو ڪيي ڪنس ڪوانتان، ڍولو رهيو اچنڀي جوءِ.

(مارو اهڙي سنهي، جهڙي ڏيهي جي لاٽ، هي جيڏهي ڪيڏهن تي ۽ ساهہ ڪيڏهن تي ڪٿي!)

ماروَ ڏڻ ڀَتَلي گهڻي، سيب پريو آن" کاءِ،
ڍولو لام ڀيهي رهيو، مٿان لَنَنڪ ڪڙڪو کاءِ.

(مارو تمام سنهي آهي، سيب جيترو اناج کائي ٿي، سندس
چيلهه ايترو ته باريڪ آهي جو ڍولي کي ان جي ڀڄي پوڻ جو
گمان آهي!)

ٻئي ته ڍولو ۽ مارو خوش ٿي رهاڻ ڪرڻ لڳا، ۽ باقي
رات پيار ۽ محبت ۾ ڳالهيون ڪندي گذاريائون.

ڪرهي کي جيئن ٻاهر ٻڌو هٿائون، تيئن خوشيءَ ۾ ان
جي چاري جي ڪنهن کي به يادگيري ڪانه پئي. نه ڍولي کي
نه ماروءَ کي. صبح جو سج ايريو ته ڍولو ڪرهي وٽ آيو،
تڏهن ڪرهي چيس ته:

ڪاڙي ماڻهي رو مانوي، هئون راڻهي ماڻهي رو اونٺ،
تين ٽيڪُٽهي سُون ڪُڻ ڪيو، مٿان سُوکهي ٻڌيو ٽونٺ.

(تون ڪاري مٽي وارو ماڻهو، آءٌ ڳاڙهي مٽي وارو اُٺ، تو
بي ڪُٽهي سان ڪُڻ ڪيم ته مون کي چڪي سُڪل ٻنڍ سان
ٻڌي ڇڏيئي.)

ڪرهي کي چارو وجهارائي، ڍولو وري رس رهاڻين کي
لڳي ويو. مارو ڏري ڏري اٿي ڏسي ته سج اڃا بيٺو آهي.
سج لاڙائو ٿيو، تڏهن چيائين ته:

جا ڏڻ گهر آهري، سنجهه اُرهيري آءِ،
بالا سڄڻ گهر پيراوٽا، منهنجي ڏر سُپَنگا ٻاوَ.

(سج! وڃ پنهنجي گهر، رات! تون اوري آءُ ته پيارو سڄڻ منهنجي
محلات ۾ اچي، ۽ محبت جا پير گهمائي.)

ڏسندي ڏسندي ڏاڍين مشڪلاتن سان وڃي ڏينهن
ڪانيائين. پهر ڪن رات جو گذريو، ڍولي کي محلات ۾ سڏ ٿيو.
وري به تارو ۽ سهيليون، ماروءَ کي وٺي اچي ڍولي وٽ حاضر

تيون. ساليون سهيليون چرچا ڀوڳ ڪنديون، ماروءَ کي ڏولي وٽ
ڇڏي اٿي هليون. ٻهڙين رات تہ ڏولي، ماروءَ کي غور سان
ڏٺوئي ڪين هو. ٻي ٻيءَ رات، ماروءَ جي ڪارن نانگن جهڙن
وارن، هرڻ جي اکين جهڙين اکين، ۽ هنجهن جهڙي هلڻي ڏسي،
حيرت ۾ پئجي ويو. نيٺ ماروءَ کان پڇيائين تہ:

ڪڏهين ناسنگ ڀيساسيو، ڪڏ نين ليا ميرگهہ جهل،
مانسرور ڪڏ گيا تا، مارو! هنسان سيکيڻ هل.

(مارو! ڪڏهن نانگن کي پنهنجي وس ۾ ڪيئي، ڪڏهن هرڻ
جون اکيون کسيئي، ڪڏهن مانسرور ويئينءَ، جو هنجهہ جو هلڻ
سکي آئينءَ؟)

ماروءَ وراڻي ڏنيس تہ: ڏولا!

ٻارهين ناسنگ ڀيساسيو، تيرهين نين ليا مرگهہ جهل،
پندرهين مانسرور هنون گئي، ڏولا! هنسان سيکڻ هل.

(ٻارهن سالن جي تيس تڏهن، نانگن کي پنهنجي قبضي ۾ ڪيم،
تيرهن ورهين ۾ هرڻ کان اکيون کسيم. پندرهين سال مانسرور
ويس، اتان هنجهہ جي هلڻي سکي آيس.)

ٻانڌڻ پچرنگ موڙيو، ڪنٺون ڏڙ ڪنٺي ڏل،
ڏولو ٻڌاريا آنگٺي، هنون هنسين نہ سيکان هل.

(پنجن رنگن جو پٽڪو ٻڌي، ڪلهي کان ڍال ۽ ترار لٽڪائيندي،
منهنجي گهر هلي آيا آهيو. آءٌ هنجهن واري هلڻي اجا بہ
نہ سکان؟)

وري بہ ڏولي پڇيس تہ: مارو!

کهڙ رونک پرت ڪڙ، ڪونهت ڪير ڪيا،
ڏولو پوڇي ڏڻ مارئي، تين ۾ اتيرو روپ ڪيتا.

(مارئي! تنهنجي ملڪ ۾ رڳا ڪنڊا، ڪرڙ، پرت، ڪونهت،
انهن کان سواءِ ٻي ڳالهہ ڪانهي، تنهن هوندي بہ تو ۾ اتيرو حسن
ڪٿان آيو؟)

رتنا ساگر رېليو، ٻڌو گيو ٻاهڙيئي،
گوپي هتيي ڪانَ رِي، ٻڌ پُول ٻڌي تڙي ئي.

(ڍولا! رتن سمنڊ ۾ آءٌ رهندي هيس. ڪرشن جي گوپي هيس. سمنڊ ڇول ڏني، مون کي اُڇلي ڪٺي پٽن ۾ ڇڏيو آهي.)

ڍولو ٻه ـ چار راتيون اُتي ترسيو. پوءِ موڪل وٺي، مارئيءَ کي پنهنجي ملڪ وٺي وڃڻ جي تياري ڪيائين ۽ ساهڻ کان موڪلائي، مارئيءَ کي اُٺ تي چاڙهي روانو ٿيو.

عمر سومري کي خبر هئي ته ڍولو ويو آهي مارئيءَ کي وٺڻ. سو هُو پنهنجو سپاهه وٺي، ٻنگل ۽ نرهر جي وچ رستي تي، پنهنجا تنبو لڳائي، ويهي رهيو ته ڀاڳي ڍولو انهيءَ منزل تان ايندو. راهون ٻئي نهاريائين ته هڪڙي ڏينهن ڍولي کي ايندي ڏٺائين، عمر سومرو اڇي اُٺ جي اڳيان بيٺو. ڍولي کي سلام ڪري چيائين ته: مبارڪون هجنئي ڍولا! لهه لاٿي، رس رهاڻيون ڪري پوءِ وڃ. ڍولي چيو ته: مارو مون سان گڏ آهي، آءٌ ڪو نه ترندس. پر عمر سومري گهڻو زور پريو، تڏهن اُٺ رستي تي جهڪائي، ڍولو لهي پيو. مارئيءَ جي ڳچيءَ ۾ سونَ جي هنسي پئي هئي، اها اُٺ جي گوڏي ۾ وڌائين ته اُٺ اُٿي نه سگهي. پوءِ عمر سومري سان گڏ تنبوءَ ڏي هليو. مارئي اُٺ تي ويٺي رهي، ڍولي چيو ته: عمر سومري وٽ رڳو ڀاڳي پي موٽي ٿو اچان.

تنبوءَ ۾ عمر سومري جا ماڻهو تيار ويٺا هئا ته رڳو اندر اچي. اچا تنبوءَ جي طرف ويا ٿي ته عمر سومري جي ميراسيءَ کي ڍولي ۽ ماروءَ جي صورت ڏسي رحم اچي ويو ته ڪهڙو نه حسين جوڙو ٿا ڦيٽائين. ميراسي، ڍولي جي اڳيان سارنگي تي ڳائيندو پئي آيو. ارادو ڪيائين ته ڪنهن طرح کين خبردار ڪريان، پوءِ ڪتن پاڳ. سو چوڻ لڳو ته:

تانتِ جهڪُوڪي ڀيا منڍ ڀڳيي، ڪرهيو اُڳاڙي،
چِنگيي جوڙي ٻيچڙئيي، سگهڙ مارو هووي تو اُباري.
(تند وچي ٽٽي، ڪرهيو ٿيو اوگهاڙي، ڏولي جو سِر تو وڃي، جيڪڏهن مارو سمجهه واري هجي ته اُن کي بچائي.)

ڏولي هلندي، ڪنڌ ڦيرائي، مارو جي طرف ڏٺو. مارئي ڏوهيڙو ٻڌڻي، ڳالهه سمجهي وئي، ڏولي کي ٻه هٿ جو اشارو ڪيائين ۽ ميراسيءَ کي ٻه اشارو ڪيائين. اڳ ۾ ڏولو، پٺيان ميراسي. ڏولو اچي اُٺ جي پرسان بيٺو. مارئيءَ چيس ته: اُٺ تي چڙهه، هتي دغا آهي، جو ٻوڙ کي ميراسيءَ ٻڌايو آهي. عمر ٻري ڪان بيٺي ڏٺو ته ڏولو، مارئيءَ جي ڳالهه ٻڌي وري ٿو اچي. ڏولي ورڻ جي ته ڪٿي ڪاڻ. اُٺ تي چڙهي، مهارن ۾ هٿ وجهي، اُٺ کي اُٿاريائين. اُٺ ٽن پيرن تي اٿي کڙو ٿيو. مارئيءَ پنهنجي آڳر مان سوا لک جي منڊي ڪڍي، ميراسيءَ کي اُڇلائي ڏني. عمر پنهنجي ماڻهن کي سڏ ڪيو ته: گهوڙن تي سوار ٿيو، ڏولو اُٺ تي چڙهيو ٿيو وڃي، نه وڃڻ ڏيوس. ماڻهو گهوڙن تي چڙهيا، ڏولي اُٺ جي مهارن ۾ هٿ وڌو. ٽي پٺون ڇڏي، چوٿين وڏيءَ پٽ تي اچي چڙهيو. اتي ڏسي ته هڪڙو غريب شخص وات ڏيو ٿيو اچي، تنهن کي چيائين ته: ادا! اُٺ جي گوڏي ۾ هيرن جي جڙاءَ واري سوني هنسي پيل آهي، سا ڪڍ. هن ماڻهوءَ اها ڪڍي ڏولي کي ڏني، پر ڏولي چيس ته: اها هنسي آئي انعام ۾ توکي. پر پويان عمر سومرو پيو اچي، ان کي منهنجو هيءُ هڪڙو پيغام ڏيئي ڇڏج:

ٻاڏان ڇڏيا ٽيين، ٽنڻ، چوٿان آئت نه پار،
ڪنهجو عمر سومري نان، تاڏا ترِي نه مار.

(ٽن پيرن تي هو ته ٻه تنهنجا گهوڙا نه رسيا، هاڻي چارئي پير خلاصا آهن، تون هين پٽ تي رسندين ته آءٌ وڃي نرهڳيد ۾ رسندس. تنهڪري پنهنجا متارا گهوڙا نه مار.)

اها ٻڌڻ پيٺ تي عمر جو لشڪر چڙهيو ٿئي ته اُن شخص اچي پيغام ڏنو. عمر پنهنجو لشڪر ورائي موٽڻي ٿيو. ڍولو اچي پنهنجي شهر جي ٻاهران ويٺو. رعيت، اميرن ۽ وزيرن جو ڏنو، سي سڀ اچي، ڍولي سان مليا، واڌايون ڏنائون ۽ دهلن دمامن سان ڍولي کي محلات ۾ وٺي ويا.

مَٽن ميليا، تَنَ تَنوُسيا، ڏُرجن ڏور ٿيا،
سَڄڻ پَٽو پاڻ ۾، ڪيلي ڪيم ٿيا.

روايت [٥]*

تعلقي ساماري جي ڳالهه

”راجا نل“ کي اولاد ڪونه هو. وسڪاري جا ڏينهن هئا، جو هڪڙي دفعي شڪار تي نڪتو، اوچتو ڪيس ”اندر ديوتا“ گڏيو، چوڻ لڳو ته: اي راجا! توکي نه ڇڏيندس. راجا پڇيو ته: ڇو نه ڇڏيندين؟ اندر ديوتا ورائيو ته: اي راجا! ٻه شرط آهن. انهن مان ڪو ٻه هڪ قبول ڪندين تڏهن ڇڏيندس. هڪڙو ته ٻارهن ميگهه يعني سانده ٻارهن سال برساتون قبول ڪر يا ست ڏڪار يعني سانده ست سال ڏڪار قبول. نل راجا چيس ته: آءٌ پنهنجي صلاحڪارن سان صلاح ڪري پوءِ جواب ڏيندس. ائين چئي راجا پنهنجي محلات ۾ موٽي آيو. راڻيءَ سان اها ڳالهه ڪيائين. راڻي به عقل واري هئي، تنهن سوچي ويچاري جواب ڏنس ته: ٻارهن ميگهه ٻاڻ جهلي ڪين سگهنداسين، جو ميينهن سڄي ملڪ کي ٻوڙي ڇڏيندا، باقي ڏڪار هوندو ته ڏکيو سکيو وقت گذاري وينداسين، تنهنڪري ڏڪار قبول ڪر.

راجا نل کي راڻيءَ جي صلاح دل سان لڳي، تنهن راجا اندر کي چيو ته: مون ۾ ٻارهن ميگهه جهلڻ جي وسيعت ڪانهي، تنهنڪري ست ڏڪار قبول اٿم. اندر ديوتا جي چوڻ موجب نيٺ سندس ملڪ ۾ اچي ڏڪار پيو. ٽي-چار سال ڏڪار جا ته ڏکيا سکيا پنهنجي ئي ملڪ ۾ گذاريائون.

---

* هيءَ روايت چوني لال امرچند هيرانندائي (نائب ماستر، اسڪول عبدالله خان ڪيري، تعلقو ساماري). ڀڳائي ٻٽ ڪٽراڻي ميراسيءَ جي زباني تاريخ ٢٤- فيبروري ١٩٥٩ع تي قلمبند ڪئي.

گهڻو ڪري صبح جو ڪنهن بي اولاد ماڻهوءَ جو مُنهن ڏسڻ بدسوڻ سمجهيو ويندو آهي. سو راجا نل ﺑﻪ جڏهن محلات مان ٻاهر نڪرندو هو ته ماڻهو ڪيس ڏسي مُنهن ڦيرائي ڇڏيندا هئا، سمجهندا هئا ته ملڪ تي ڏُڪار جي مصيبت فقط بي اولاد راجا جي ڪري آئي آهي. راجا جي محلات جي پرسان هڪڙو سوداگر رهندو هو، جنهن کي ٽي پُٽ هئا. هڪڙي ڏينهن سوداگر کي پُٽ جي سڱ لاءِ ٻئي ڪنهن شهر ۾ وڃڻو هو. جيئن ئي صبح جو سويل سوداگر گهر کان ٻاهر نڪتو، تيئن اتفاق سان راجا مُنهن ۾ ملي ويس. سوداگر، راجا کي ڏسي ٻئي شهر وڃڻ جي بدران اُتان ئي موٽي گهر هليو ويو. راجا جو اهو لقاءُ ڏٺو ته سوداگر مون کي ڏسندي ئي موٽي ويو آهي، سو اُن جي سبب معلوم ڪرڻ لاءِ سوداگر جي پٺيان آهستي آهستي هلڻ لڳو. سوداگر جي موٽي اچڻ تي زال سبب پڇيس، جواب ڏنائين ته: وڃڻ وقت بي اولاد نياڻي ماڻهوءَ جو مُنهن ڏٺم، تنهنڪري بدسوڻ سمجهي موٽي آيو آهيان. زال پڇيس ته اهو نياڻو شخص ڪير هو؟ سوداگر وراڻيو ته: خود راجا.

راجا نل لڪي لڪي سوداگر ۽ سندس زال جي گفتگو ٻئي ٻُڌي، سو ڏکارو ٿي محلات ۾ موٽي آيو. وزير سان حال ڪيائين، جنهن چيس ته: اي راجا! چوندا آهن ته ”بي اولادي ۽ بي سنتتو (ساعتو) ڪُتو بہ نہ هجي.“ سو توکي بي اولادي ڏسي، ماڻهو بدسوڻي سمجهن ٿا. اها ڳالهه ٻُڌي راجا ڳڻتيءَ ۾ پئجي، راڻيءَ وٽ آيو ۽ ان کي ﺑﻪ اها ڳالهه ٻڌايائين ۽ چيائين ته: هلو ته هيءَ ملڪ ڇڏي، ٻئي ڪنهن ملڪ ۾ هلي رهون. جڏهن اولاد ٿيندو ۽ ملڪ ۾ سُڪار پوندو، تڏهن جيئرا هونداسين ته موٽي ايندا سين.

راجا نل، راڻيءَ کي ساڻ ڪري، حڪومت وزير جي حوالي ڪري، اُٺ تي سوار ٿيو. جڏهن هلڻ لڳو، تڏهن پهريدار بہ ساڻس گڏجي هلڻ لڳا.

نر راجا ٻڪو ڪيو، اُنان' ڪَسيو ڀار،
ڪَر جوڙي سروجو ڪيو، نرورگڍ جُهار.

(نل راجا کي ملڪ جو وڇوڙو پيو آهي ۽ اُن تي ڀار لڏيو آهي، نرورگڍ جا پهريدار بہ هن سان پريت هيٺ ڪري، گڏ هلڻ لاءِ تيار ٿيا آهن.)

تڏهن راجا کين چوڻ لڳو تہ: اوهين هتي قلعي جي سنڀال لاءِ ترسي پئو، قسمت هوندي تہ وري اچي ملنداسين. تنهن تي اُهي ترسي پيا ۽ راجا پنهنجي راڻيءَ سميت روانو ٿيو.

پنڌ ڪندي ڪندي، ڏُک ڏاکڙا سهندي، آخر اچي پنگل راجا جي ملڪ پهتا. پنگل راجا خود بي اولاد هو. نل راجا جي راڻيءَ مردانو ويس ڪيو، ۽ ٻاڻ کي سالو پيٽويو سڏائي، پنگل راجا جي دربار ۾ آيا. راجا کي نوڪريءَ لاءِ عرض ڪيائون، جنهن کين بهادر ۽ جاڻا جوان ڏسي، پنهنجي محلات جي چوڪيداريءَ جي نوڪري ڏني. راجا نل ۽ سندس راڻيءَ کي اتي نوڪري ڪندي ڪجھ عرصو گذري ويو. آخر برسات جي رُت آئي ۽ اونداهيءَ رات جو ڪينوڻ ٽيڻ لڳي. راڻيءَ کي پنهنجو ملڪ ياد آيو، سو ڪينوڻ کي چوڻ لڳي:

ماري ديس ري پيهڙي، نيڙي ڪينُوري نهل،
ڪا پنگل گڍ پاکيڙ ري، ڪا مارُو تڻي محل.

ديس و ديس مارو ٻرين، ٻانڊو کي وٽس،
جڏهن جاوان' ديس آپڻي، تڏ ٻرين' نان' ٻرين' ڪَهيس.

(منهنجي ديس جي ڪينوڻ! هينئر تون ويڇڙائي ۾ ڇمڪين ٿي
يا ٻنگل گڏ جي ويڇڙائيءَ ۾ آهين يا محل جي پرسان آهين؟
ڪينوڻ! تون ديس پرديس ڦيرين ٿي. منهنجو مڙس هينئر نوڪر
جي ويس ۾ آهي. جڏهن آءٌ موٽي پنهنجي ملڪ ۾ ويندس،
تڏهن پنهنجي پرينءَ کي پرين چوندس.)

اهو آواز ٻنگل راجا جي راڻيءَ جي ڪن تي پيو. اها راجا کي چوڻ لڳي ته: اهي ٻئي چوڪيدار ٻاڻ ۾ زال مڙس آهن. راجا چوڻ لڳو ته: نه اهي سالو پيٽوپيو آهن. راڻيءَ چيو ته: پنهنجي انهيءَ ڳالهه تي شرط آهي. هاڻي ڀلي صبح جو ڪين ڪچهريءَ ۾ گهرائي حقيقت جي پڇا ڪجو! صبح جو راجا انهن ٻنهي کي ڪچهريءَ ۾ گهرائي پڇا ڪئي. تنهن تي ٻَل راجا سمورو ذڪر، شروع کان آخر تائين ڪري ٻڌايو. ٻنگل راجا حقيقت ٻڌي اچرج ۾ پئجي ويو. پوءِ ته ڪين ڏاڍي عزت ڏيئي جدا محلات رهڻ لاءِ ڏنائين، جتي هو عيش آرام سان گذارڻ لڳا.

هاڻي ٻنهي راجائن جي ٻاڻ ۾ گهاٽي دوستي ٿي پئي. سندن اُٿڻ-ويهڻ گڏ هو، ۽ هڪٻئي جي صلاح کان سواءِ ڪوبه ڪم ڪار نه ڪندا هئا. هڪڙي پيري اڌ رات جو ٻئي ڄڻا، هڪٻئي کان موڪلائي، پنهنجي پنهنجي محلات ڏي وڃڻ تي هئا ته پري کان جبل تي روشني ڏسڻ ۾ آين. صلاح ڪيائون ته اها روشني ڏسي اچون. سو ٻئي ڄڻا جبل ڏي راهي ٿيا. اتي ڏسن ته هڪڙو جوڳي دونهين دکايو مست ٿيو ويٺو آهي. هنن جي سلام تي هو سجاڳ ٿيو ۽ کانئن اچڻ جو سبب پڇيائين. ٻنهي راجائن اولاد جي گهر ڪئي. جوڳيءَ کي به مٿن رحم آيو، سو دعا ڪيائين ۽ رُڪ مان ٺهيل لڪڻ ڏيئي چيائين ته: پنهنجي باغ ۾ انبن جي وڻ ۾ ڏڪ هڻجو، هڪڙو انب ۽ هڪڙي انبڙي ڪرندي، انب آهي پُٽ ۽ انبڙي ڌيءَ. اهي وجهي پنهنجن

راڻين کي ٽارائڻو. لڪڻ ڪٽي ٻئي ڄڻا روانا ٿيا ۽ اچي ٻانَ ۾ پهتا. هرڪنهن پنهنجي واري سان وڻ کي ڏڪ هنيو، نل راجا کي انب مليو ۽ پنگل راجا کي انبڙي. سي ڪٽي پنهنجي محلات ۾ ويا ۽ هرڪنهن پنهنجي راڻيءَ کي آنڊل شئي ڏني. قدرت سان ٻئي راڻيون اميد سان ٿيون.

هڪڙي ڏينهن ٻئي راجا گهمندي ڦرندي اچي هڪڙي ٻير جي وڻ هيٺ ويٺا. اتي پنگل راجا، راجا نل کي چيو تہ: اڄ پنهنجي ڌيءَ تنهنجي پُٽ کي ٿو ڏيان. جڏهن تنهنجو پٽ وڏو ٿئي، تڏهن ڄڃ وٺي اچجانءِ ۽ منهنجي ڌيءَ پرڻائي وٺي وڃجانءِ.

نَل پِنگل آ روجِيا، بڙ پيپل هيٺ،
جڏڪا ڪوٺا ڪرپيا، ڍولو ماروئل پيٽ.

(نل ۽ پنگل راجا، ٻڙ ٻير جي وڻ هيٺ ويٺا آهن. ڍولي ۽ ماروئل جو مڱڻو ڪن ٿا، جڏهن اڃا اهي پيٽ ۾ آهن.)

قصو ڪوتاهہ، راجا نل کي پٽ ڄائو، جنهن جو نالو رکيائون "ڍولو" ۽ پنگل راجا کي ڌيءَ ڄائي، جنهن جو نالو رکيائون "ماروئل". ٿوري گهڻي ڏينهن نل راجا پنهنجي ملڪ موٽي آيو. ڏڪار جا ست سال پورا ٿي چڪا هئا. ملڪ آسودو ٿي ويو هو. راجا نل پنهنجيءَ رعيت سان سکيو وقت گذارڻ لڳو، تان جو ڍولو اچي جوان ٿيو.

مالوا جي شهر ۾ هڪ مالهڻ رهندي هئي، تنهن سان ڍولي جي پريت ٿي وئي، ۽ ان ۾ اهڙو تہ محو ٿي ويو، جو پنهنجو ملڪ وساري اتي ئي ويهي رهيو. ساڳئي وقت ماروئل بہ اچي ڦوهہ جوانيءَ ۾ پهتي، سا بہ پنهنجي پرينءَ جي يادگيريءَ ۾ وقت گهارڻ لڳي. ماروئل، ڍولي کي گهرائڻ لاءِ ڪيترائي ماڻهو موڪليا، پر ڍولي، مالهڻ جي محبت ۾ ڪجهہ بہ نہ ٻڌو. آخر ماروئل پنهنجي منگتي کي روانو ڪيو، جنهن مالوا جي شهر

۾ اچي راڳ شروع ڪيو. منگتي جي راڳ جي ساراهه سڄي شهر ۾ ٻڪرجي وئي. ڍولي به سندس ساراهه ٻڌي، کيس پاڻ وٽ گهرايو. جڏهن منگتي، ڍولي کي ڪچهريءَ ۾ ويٺل ڏٺو، تڏهن ڪٺي ماروئڙ جي ساراهه شروع ڪيائين ته:

اُرهه سُنهنگو، نڪ سِپِلا، ڏَنت ٻَتريسي ٻاڻ،
ڍولا! تَنهنجي ماروي، جڻ پَرهه اوڳو ڀاڻ.

(ڇاتي سخت ٻتر جهڙي، نڪ سِپ جهڙو ۽ ڏند ٻٽيهه موتين جهڙا آهن. ڍولا! تنهنجي ماروئڙ چوڏهينءَ جي چنڊ جهڙي آهي.)

راتي سارَس ٻوليا، درياهه ڀيلي دنگ،
مين سوتي ڍولو ساريو، اُرڳت ڀيڳي انگ.

(رات جو درياهه جي ڀرِ ٻنءَ پر جڏهن هنجهن ٻوليو، تڏهن مون ننڊ ۾ توکي ياد ڪيو ۽ تنهنجيءَ سِڪ منهنجي انگ ۾ اچي ڏيرو ڄمايو.)

راتي ڪُونجان ٻوليا، ٽوليي ٽوليي ٽِرِيس،
سُوتي ڍولو ياريو، مين اُرڙي ياڻگي ليس.

(رات جڏهن ڪونجن ٻوليو ۽ ٽوليءَ ٽوليءَ ۾ ٽيهه ڪُونجون هيون، تڏهن مون ڀانيو ته ڍولو آيو آهي. سو ٻاسو ورائيندي ڪٽ جي ليس ڀڳي پئي.)

جَوَ جيڏي ٻرٽيو، ٽِير جيڏي ٽنڪي،
اُرَهه نه ماٺي ڪانچُوئي، ڍولا مهلي ورڻ ڪري.

(ڍولا! تون مون سان تڏهن ٻرٽيو هئين، جڏهن مون کي ٽير جيڏا اُرهه هئا، ۽ اڄ جَوَ جيڏي هيس. هينئر منهنجي اُرهه تي ڪنچروئي نٿو ماپي.)

مارُو مانگا آئيا، ڍولهي را ٻردان،
ڏَڻ پِتياڻي ماروئڙ، جي رو ٻرماني ڍولو ڇهواڻ.

(هينئر پتياڻي قوم مان ماروئڙ، جنهن جو پتار ڇهواڻ نسل جو ڍولو آهي، تنهن جي ٻانهن ڍولي جا مائٽ گهرڻ آيا آهن.)

ڍولا! آءُ تو آيا ر، سيراوڻ ڀلي ماس،
نهين تو مَٺيڙا ٻيجا ولورسي، باقي رَهسي چاس.

(ڍولا! اچين ته ساوڻ جي ڀرئين مهيني ۾ ضرور اچج. نه ته کير ٻيا ولوڙي ويندا باقي وڃي ڏڌ رهندو.)

ڍولا! آءُ تو آيا ر، سيراوڻ ڀلي تيج،
نهين تو هيڙا مين ئي ٻرا هاڪسان، مانگهي ٽانگهي ٻيج.

(ڍولا! اچين ته ساوڻ جي ڀرپور تيج تي ضرور اچج، نه ته آءٌ ٻين کان اُڌارو ٻج وٺي، هر ڪاهي ڇڏينديس.)

اِتري ٻڌڻ سان ڍولي، منگتي کي چيو ته: هتان جلد ئي روانو ٿي، ۽ ٻارهن ڪوهن کان ٻه ٻري هلي ترس. مالهڻ کي خبر پئي ته توکي مارائي ڇڏيندي. تنهن تي منگتو واپس ٻنگل ڏي روانو ٿيو. پوءِ ڍولو محلات ۾ ويو، اوندو ڪنڌ ڪري سمهي رهيو ۽ ننڊ سان پيٽ کوٽڻ لڳو. ڍولي کي اداس ڏسي مالهڻ چيو ته: محلاتن جي سيڪ تي اٿئي يا ڪا ڇوڪري چيت ۾ ياد آئي اٿئي؟

ڍولو اُٿيو اُٿا ٿيو، نِنڊ سهين ڪوپي پيت،
ڪا ملهي من ۾، ڪا ڇوڙيلي چيت.

تڏهن ڍولي جواب ڏنو ته:

نڪا منهجي من ۾، نڪا ڇوڙيلي چيت،
ٻانڻ گئي را گهوڙا وڪجي، مينا سودو چڙهيو چيت.

(مون کي نڪا محلاتن جي يادگيري ٿي آهي، نڪا مارو ئل ياد آئي آهي. پر ٻانڻ شهر جا گهوڙا وڪري لاءِ آيا آهن، اهي سودڻ جي خواهش ٿي اٿم.)

مالهڻ کيس دلداري ڏني، ان بعد ڍولو سمهي رهيو. صبح جو سوير ڍولو ڏاچين جي وڳ ۾ ويو. وڳ ۾ هڪڙو ڏيرو ڪنوات سينگي کان ٻيرو ويٺو هو. ڍولي چيو ته:

ڪهڙي ڳلهي ٻڌان گهوگهرا، ڪهڙي ڳلهي ٻڌان لاڄ،
ائيان سانئيڻيان ۾ ڪوئي ڪرهو، جو ميهان ٻنگل ڇڏائي آڄ.

(ڪنهن جي ڳلي ۾ گهنگهرا ٻڌان ۽ ڪنهن جي ڳچيءَ ۾ مهار وجهان، جيڪو مون کي اڄ ئي ٻنگل کان ڇڏائي؟)

ٻيا سڀ اُٺ ماٺ ڪري ويٺا رهيا، پر ڪنوات جواب ڏنو ته:

مَين ڳلي ٻڌاڙو گهوگهرا، مَين ڳلي ٻڌاڙو لاڄ،
آئيان سانئيڻيان ۾ هئون ڪرهيو، جو تيهان ٻنگل ڇڏاڙان آڄ.

(منهنجي ڳلي ۾ گهنگهرا وجهه ۽ مون کي ئي مهار وجهه، ڇو ته آءٌ ئي توکي اڄ جو اڄ ٻنگل کان ڇڏائيندس.)
اهو ٻڌي ڍولو چوڻ لڳو ته:

ٻيڇا نه ٻوليو ٻاڪهيتيا، تو ڪيان ٻوليو توڏ،
ٻيڙي ڀڃانءِ ٻاسري، ٿانرو اينڊر ڇڪي دوڏ.

(جڏهن ٻيا اُٺ ماٺ ڪيو ويٺا آهن، تڏهن تون ڪيئن ٿو ٻٽاڪ هڻين؟ آءٌ به جڏهن توکي ڇڪي ڪاهيندس، تڏهن ٻاسريون ڀڄي پونديءَ ۽ تنهنجو اينڊر [ڌُن جي پر وارو ڳوڙهو = ڪوڙي] وڃي زمين کي لڳندي.)
تڏهن توڏي وراڻي ڏني ته:

ڍولا! مهينڙ تو ماٺا چلي، توڏڪ ڇهيڪا چالهي ٻگ،
آئيان ناگرويل نه ڇڪهيئي، ڇڪهيئي ٻوڌي سيڻهيئي ري ڇگ.

(اي ڍولا! اهي جيڪي مٺارا اُٺ آهن، سي آهستي آهستي هلندا. چاڪاڻ ته انهن ناگرول نه چکي آهي، پر رڳو سڙيل سيڻ جون ڇڳون کاڌيون اٿن. پر آءٌ تکو هلندس، جو مون ناگرول کاڌي آهي.)

تڏهن ڍولي وڃي توڏي جي ڳچيءَ ۾ گهنگهرا ٻڌا ۽ ٻاڪڙو وجهي تيار ڪيو. ماڙهوءَ ڍولي کي گهر ۾ نه ڏسي،

هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ لڳي. ڏسي ته ڍولو ٻرڀان ڏاچين ۾ ويٺو آهي، سو اوڏانهن ويئي. ڍولو سامان کڻڻ لاءِ واپس آيو ته ٻنهي مالهڻ، توڏي کي چوڻ لڳي ته:

مانُهجي ٻاپ را ڪرهيا، مانُهجي وچن هلي،
ڍولهي سانُماهيا ساسرا، تون ڪوڙي ڀاڳ چلي.

(منهنجي پيءُ جا توڏا! تون منهنجي چوڻ تي هلجانءِ. هيئنر ڍولو پنهنجي ساهري گهر ڏي سنڀريو آهي، تنهنڪري تون آهستي آهستي منڊ ڪائي هلج.)

تڏهن توڏي وري مالهڻ کي وراڻي ڏني ته:

ڪوڙو ٿيان تو هون ڏانُپ لنيان، ڀڏو ٻُڪ مران،
جائون ڍولهي ري ساسري، هُون سڦرا مُونگ چرَان.

(منڊو ٿيان ته ڀوءِ مان ڏنڀ ڏياريان ۽ هڪ هنڌ ٻڌل رهي چو ٻُڪ مران! وڃان ٿو ڍولي جي ساهُري، جتي ساوا مڱ چرندس.)

مالهڻ وري چوڻ لڳي ته:

تِينان ڏانُپان سون سرائي سين، آن چانُپان تيل ڦُليل،
ٻَڌان ٻڙ ري شاخ سين، آن نيرا ناگرويل.

(توکي آءٌ سونَ جي سرائيءَ سان ڏنڀ ڏيندس ۽ پوءِ اُن مٿان تيل ڦُليل جي مالش ڪنديس ۽ ٻڙ جي ڇانوَ ۾ ٻڌي ناگرول جا پَنَ چارينديس.)

پر ڪرهي صفا جواب ڏئي ڇڏيو، تڏهن مالهڻ ليڪ ڇپ ۾ تِکا رُڪ جا سُئا توڏيءَ جي پيرن ۾ هڻي ڇڏيا ۽ پاڻ واپس گهر هلي ويئي. هاڻي ڍولو به سامان سڄو کڻي آيو ۽ توڏو سنباهي روانو ٿيو. مالهڻ جڏهن ڏٺو ته ڍولو بلڪل نٿو رهي، تڏهن وڃي ساهيڙين کي چيائين ته: ڍولي کي ڪيئن به ڪري اڄ ترسايو. هو منهنجو چوڻ نٿو ڪري، اڄ ترسي پيو ته پوءِ

ساهُري کونه ويندو. آهي ڍولي کي وکوڙي ويون، اُنهن مان هڪ ڄڻي چوڻ لڳي ته:

مَرو سَرو سهيليان، ڪارڻ آهڻي ڪڇ،
ڍولو سانباهيو ساسري، ميثا بالم آئي گيو اڄ.

(اي سهيليون! اوهين مرو ۽ هتان ٽري وڃو. ڍولو اڄ ساهُري سنبريو آهي، مون کي اڄ ڇڏيو ته ڍولي سان رات گذاريان.)

تڏهن ڍولو چوڻ لڳو ته:

مَرو سَرو سهيليان، والهي تيو جائي وران،
ڍولو سانباهيو آڄ ساسري، اوهين ٻلائو جائي گهران.

(اي سهيليون! اوهين مَرو ۽ هتان ٽري وڃو، ۽ پنهنجن مڙس وٽ وڃو. آءٌ اڄ ساهُري سنبريو آهيان ۽ اوهين پنهنجي گهرن ۾ وڃي پنهنجي پتارن سان رات گذاريو.)

سهيليون واپس هليون ويون. آخر ماهڻ پنهنجو ٻاليل چِتُون پڃري مان ٻاهر ڪڍيو، اهو اُڏامي اچي ڍولي جي پيرسان پير تي ويٺو. ڍولي، چِتُون کي ڏسي کانئس پڇيو ته:

سائي ٻَک را سُئُهڻا، ٻيٺو آهي پورڙيان،
ڪا ماهڻ رو موڪليوڙو، ڪا ڪارڻ گورڙيان.

(اي چِتُون! تون اچي پير تي ويٺو آهين. ماهڻ جو موڪليل آهين يا ڇوڪرين لاءِ آيو آهين.)

تڏهن چتونءَ وراڻي ڏني ته:

ڍولا! ٿان ڇڙهي ٿا توکيا، تو هيڪڇ بات هُئِي،
ٿان ٻگ آڻي ٻاگوڙي گهتيو، تو ماهڻ ڄ پري مُئي.

(اي ڍولا! تون روانو ٿئين ته هڪڙي ڳالهه ٿي هئي، اها هيءَ ته جيئن تو رکيب ۾ پير رکيو، تيئن ماهڻ مري ويئي. هاڻي موٽي هلي سندس مُنهن ڏس.)

تڏهن ڍولي وراڻيو ته:

لانگهي ڏيهه لانگهيا، ڏونگهي ڏوئي ڏيهه ڏاگ،
مالهڻ منهنجي تو گهوري، وريو ماروئڙ رو ڀاڳ.

(توهين چڱي ڀلي سان ڪٽي آهه ڏيهه ۽ ٻنهي هٿن سان ڪاٽيون وجهجو. مالهڻ منهنجي ته گهوري، جو هاڻي وري ماروئڙ جو نصيب کليو آهي.)

ائين چئي ڍولو روانو ٿيو ۽ ڪرهي کي تکو ڪاهيندو هليو، مٿان اچي شام ٿي. سج لهڻ کي ويجهو آيو، ڀر ڀنڊ اڃا گهڻي رهجي ويو، تڏهن ڍولي چيو:

ڏينهن گيو ڏري ڏونگري، وهيا گيا وڻي،
ڪاري ڪائي تنان ڪرهيا، ميهان روليو وچ رڻي.

(سج وڃي جبلن جي چوٽين کي ويجهو پهتو آهي ۽ وهيا وڃي ٻنهجي آکيرن ۾ لڪا آهن. ڪرها! توکي شل ڪارو نانگ کائي جو مون کي هيڏي وچ رڻ ۾ رلايو اٿئي.)

تنهن تي ڪرهي جواب ڏنو ته:

ڍولا! ڪڏي ڀڳان را ٽڪرا، ڍيلي چڙ مهار،
هلان ڍولي ري ساسري، گهر گهر ڏيان جهار.

(اي ڍولا! منهنجي چڱي ڀيرن ۾ سڱا لڳل آهن، سي ڪڍي ڇڏ ۽ مهار ڍري ڇڏ ته تنهنجي ساهري گهر هلي واڌايون ڏيان.)

ڍولي، ڪرهي کي هيٺ ويهاري، سندس ڀيرن مان سڱا ڪڍيا ۽ پوءِ ڪرهي کي وٺي هڪليائين ته ٿوري ئي وقت ۾ وڃي ماروئڙ جي شهر ۾ پهتو.

شهر جي ڀرسان باغ هو، ڍولو اتي وڃي لٿو ۽ ڪرهي جي مهار ڇڏي، ساهي پٽڻ لڳو. ڪرهو اڃايل هو، سو وڃي باغ ۾ پهتو. اتي ماروئڙ جو کوهه هو، سا به پنهنجا ٻاڌا ڀيارڻ لاءِ آئي هئي. ڪرهو به وڃي حوض مان پاڻي پيئڻ لڳو ته کي

چنڊا وجهي مارئيءَ کي لڳا. اُن وقت مارئيءَ جي هٿ ۾ ڪنهن وڻ جي ٽاري هئي، جا ڪرهي کي مُنهن تي هنيائين. چون ٿا ته اُت جو مٿيون چپ اڳي چيريل نه هو، پر مارئيءَ جي لڪُڻ لڳڻ بعد سندس لڪُڻ جو نشان چپ تي قائم ٿي ويو ۽ پوءِ هميشه لاءِ سندس مٿيون چپ چيريل ڏسجڻ ۾ اچي ٿو. ڪرهو مارئيءَ کي چوڻ لڳو ته:

هُون ڍولي رو ڪرهو، تون ڍولي ري نار،
آئيان پاڌيان وارڻ ري ڪانُب سين، تون مڻان متي مار.

(آءٌ ڍولي جو ڪرهو آهيان ۽ تون ڍولي جي زال آهين. جنهن لڪڻ سان تون پاڏا ٿي ڪاهين، تنهن سان مون کي نه مار.)

اهو ٻُڌي مارئيءَ کي تمام گهڻو ڏُک ٿيو ۽ ڪرهي کي ڳلي ۾ ٻاڪر وجهي، تمام گهڻو پيار ڪرڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي ته:

تَين جه سَنڌي ڪانبڙي، مين جه سَنڌي پري راڙ،
سيٽان گَناتان ري گام ۾، همي سيٺڙي ويڻ مت هار.

(تو هين لڪڻ جو ڏک سَنو آهي ۽ مون گار سَنڌي آهي. هاڻي هت سيٽن گناتن جي شهر ۾ هيمٿون نه هار.)

تڏهن ڪرهي وراڻي ڏني ته:

ٻاڻي پيي تَرُ‍ٽ ڪر، ڪا ڪَرُ‌ئي ڪُوئي،
اَنسَر باهي ڪانبڙي، هي وِسر سيي مُوئي.

(هن ٿرن واري ڪوهه تي مون ٻاڻي ٻي ڍؤ ڪيو آهي، پر هينئر جيڪو ڏک تو مون کي هنيو آهي، سو مُئي به نه وسرندو.)

ڪرهو واپس ڍولي وٽ آيو ۽ ساڻس حال اوريائين. مارئي به ٽڪڙي ٽڪڙي وڃي پنهنجي محل ۾ پهتي. ڍولي ڇا ڪيو جو هڪڙي سُڪل ٻُنڊ سان ڪرهي کي ٻڌي، محلات ڏانهن رُخ رکيائين. ڍولي کي ايندو ڏسي محلات ۾ واڌايون

وري ويون. ڍولي ۽ ماروئل جي ملاقات ٿي، ڍولو، ماروئل جي سونهن ڏسي حيران ٿي ويو ۽ ڪانئس پڇڻ لڳو ته:

ڪيھڙو رُونڪ، پُرت ڪڙ، اُونڊو نير اٿاه،
ڍولو پڇي ماروئل، تين وٽ اهڙو روپ ڪھا؟

(ڍولي، ماروئل کان پڇيو ته: هتي ڪنڊا جهڙا سُڪل ٻُنڊ، گاهه پرت جهڙو ۽ پاڻي، تمام اونهون آهي. انهيءَ هوندي به تو اهڙي سونهن ڪٿان آندي آهي؟)

تڏهن ماروئل جواب ڏنو ته:

رهتيي وينجها بن ۾ آن سورهن سؤ سهيليان،
گوپي هتيي هُون ڪان ري، پُول رهي تَريان.

(چئي: آءٌ وينجها ٻن ۾ پنهنجن سورهن سؤ سهيلين سان گڏ رهندي هيس ۽ ڪرشن مهراج جي گوپي هيس، ۽ هتي واريءَ جي پٽن ۾ پلجي آئي آهيان.)

تڏهن ڍولي وري پڇيو ته:

ڪَڏهان تين نانگ نــاٿيا، ڪڏهن ميرگ ليا مُک جهل،
ڪَڏهان مــانسروور گـئي، تــي هنسان چــالڻ هــل.

(اي ماروئل! تو ڪڏهن نانگ پاليا؟ ڪڏهن هرڻ جهليا؟ ڪڏهن مانسروور ڍنڍ تي وئينءَ؟ ۽ ڪڏهن هنجهن کان هلڻ سکئينءَ؟ يعني ڪڏهن تنهنجا وار واسينگ جهڙا ٿيا، ڪڏهن تنهنجون اکيون هرڻ جي اکين جهڙيون ٿيون، ڪڏهن تنهنجو بت برف جهڙو اڇو ٿيو ۽ ڪڏهن ناز وارو هلڻ سکئينءَ؟)

ماروئل جواب ڏنو ته:

آٺي وَرسي ناگ ناٿيا، ٻارهي وَرسي مرگ ليا مُک جهل،
سورهي وَرسي مانسروور گئي، تي هنسان چالڻ هــل.

(يعني اٺن ورهين جي هيس تڏهن وار وسيهر ٿيا، ٻارهين ورهيه ۾ اکيون هرڻ مثل ٿيون، سورهين ورهيه ۾ بدن برف جهڙو اڇو ٿيو ۽ هنجهه جي نموني هلڻ سکيس.)

اهي جواب ٻُڌي ٻولو تمام خوش ٿيو. ٻيو ته اٺ ڏينهن اٺ راتيون مارُوئَل وٽ محلات ۾ ويٺو رهيو ۽ ويچاري ڪرهي جي ڪابه خبر ڪانه لڌائين. اوچتو ڪرهي جي يادگيري آيس، ٻاهر نڪري ڏسي ته ڪرهي تي واري وري وئي آهي، فقط ڪنڌ ٻاهر رهيو اٿس. ٻول کي ايندو ڏسي، ڪرهو چوڻ لڳو:

ڪاري مٿي رو آدمي، ڌوري مٿي رو اونٺ،
نِڳُڻي سان ڳُڻ ڪيا، تاڻهي ٻڌيو ٿُونٺ.

(تون ڪاري مٿي وارو ماڻهو، آءٌ اڇن وارن وارو اُٺ. تو ٻي ڳُڻي سان مون ڳُڻ ڪيو ته اُن جي عيوض مون کي سَنگل ٻنڌڻ سان ڪٺي ٻڌءِ!)

ايترو چئي ڪرهي ساهه ڏنو، ٻولي کي اُٺ جي مرڻ جو ڏاڍو ارمان ٿيو، آخرڪار ٿوري گهڻي ڏينهن ڏاڍي ڌام ڌوم سان مارُوئَل کي، پنهنجي ملڪ وٺي ويو.

Nabi Bagh ... School
NISHTAR ROAD, KARACHI.

روايت [٦]*

تعلقي ڪپري جي ڳالهه

ڪنهن زماني ۾ ڍٽ جو بادشاهه "ڱڄر" نالي هو، اڳئين زماني ۾ آباديون مينهن تي ٽينديون هيون. هڪڙي سال ڱڄر جي بادشاهيءَ ۾ ڏڪار پيو، هن پنهنجي وزيرن کي خزانا ڏيئي، چئني ڏسين تي اماڻيو، ته ڏسو ته ڪنهن ملڪ ۾ مينهن وٺل هجي ته مال ڪاهي، مال جو گذارو ڪري اچون. ٽي وزير گهمي ڦري وري آيا، چيائون ته: سڄو ملڪ، جيڪو اسين گهميا آهيون، تنهن ۾ ڏڪار آهي. هڪڙي وزير وٽ هڪ گهوڙي ڪي چڪيو؛ سو هڪليندي هڪليندي هڪڙي رڻ پٽ ۾ آيو. گهڻوئي هٿ ڪيائين، پر رڻ نه ڪٽي. آخر خيال ڪيائين ته جي موٽي پنتي ورندس ته به رڻ ۾ رات پئجي ويندي، تنهنڪري چوڻ جيسين رات پوي، تيسين گهوڙو ڪاهيو وڃان. نيٺ هڪڙي هنڌ رات پئجي ويس، پر رڻ نه ڪٽو. تڏهن اتي گهوڙو ڇوڙي، سنڃ سيرانديءَ ڪري سمهي پيو. صبح جو اٿي ڏسي ته گهوڙو نهي ئي ڪونه. سنبن جا نشان وٺي، گهوڙي جي پويان پيو. قدرت خدا جي ايا اڳتي هليوئي مس ته ملڪ آباد ۽ سائو نظر آيس، گاهن جا گلزار لڳا پيا هئا ۽ سندس گهوڙو به اتي بيٺي چريو. هو ڏاڍو خوش ٿيو ۽ خيال ڪيائين ته يڪدم وڃي بادشاهه کي هن جُوءِ جو اطلاع ڏيان. سو گهوڙي کي سنجي، واپس روانو ٿيو.

---

* هيءَ روايت سگهڙ راڄڻ، وينل تعلقي ڪپري، ضلعي ٿرپارڪر جي زباني قلمبند ڪئي وئي.

ٽوروئي ٻڌي ڪري دل ۾ خيال ڪيائين ته بادشاهه مون کان پڇندو ته: ڳاهه ڪهڙي ملڪ ۾ ڏٺي؟ مون کي ملڪ جو نالو ڪو نه ٿو اچي، ڪهڙو جواب ڏيندس؟ ڇو نه ڪنهن وَسنءَ ۾ وڃان ۽ اتان ھن ملڪ جو نالو پڇي، پوءِ وڃي بادشاهه کي ٻڌايان! انهيءَ خيال سان گهوڙو کي موٽايائين. آخر هلندي هلندي، هڪڙي ننڍ تي وڃي پهتو، اتي ماڻهن جا مال به چارَ ڏنائين، ماڻهو هن کي ڦري آيا، جن ڏاڍو آدرڀاءُ ڏيئي ڪانئس خبرون ورتيون. وزير چيو ته: ڳُجر بادشاهه جو وزير ۽ ڀٽ ملڪ جو رهاڪو آهيان. ڳاهه نهارڻ نڪتو آهيان، جو اسان جي ملڪ ۾ ڏُڪار آهي، ڳاهه ته ڳولي لڌم پر ملڪ جو نالو معلوم نه هو. ائين چئي هنن کان خبرون ورتائين، جن ٻڌايس ته: هيءُ ملڪ "راءِ ڏياچ" جو آهي، اهو "ڄنگل گڊ" جي شهر ۾ رهي ٿو. اهو ٻڌي وزير خيال ڪيو ته اڳو پوءِ بادشاهه سان سهنجي پوءِ وڃان، سو گهوڙي تي چڙهي بادشاهه جي شهر ڏانهن روانو ٿيو. ٿوري گهڻي ڏينهن اچي ڄنگل گڊ ۾ رهيو.

بادشاهه جي ڪچهري لڳي پيئي هئي، وزير کي پرديسي ڏسي، نوڪرن سندس گهوڙو جهليو، ۽ کيس عزت آبروءَ سان وٺي آڻي ڪچهريءَ ۾ ويهاريائون. وزير سڄو هفتو اتي رهيو پر بادشاهه کانئس خبرچار نه ورتي. آئين ڏهاڙي چيائين ته: مسافر! ترت خبر وٺڻ معنيٰ مهمان کي اماڻڻ. توکي منزلن جو ماريل ڏٺم، تنهنڪري چيم ته ڀلي آرام ڪري ٿڪ ڀڃ، هاڻي خبرون ڏي. وزير حقيقت حال بيان ڪيو ته: ڀٽ جي شهر جو وينل آهيان، راجا ڳُجر جو وزير آهيان. اسان جي ملڪ ۾ ڏُڪار آهي، مال تڪليف ۾ آهي؛ ڳاهه جي ڳولا ۾ نڪتس، توهان جي ملڪ ۾ ڳاهه ڏسي خوش ٿيس ۽ توهان سان ملي حقيقت پيش ڪيم.

پوءِ بادشاهه اهو ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو، چيائين ته: وزير! عمر ڪاٽ ڪري آهي، سال ڪرٻو آهي، گڏجي چرنداسون. منهنجي خدا ڪارڻ دعوت پنهنجي بادشاهه کي ڏج. وزير يڪدم موٽيو ۽ ٿوري گهڻي ڏينهن اچي ڍٽ ۾ رسيو. بادشاهه خبرون پڇيون، چيائين: ٻنگل گڏي ۾ گاهه آهي. راءِ پوءِ اُتي جو بادشاهه آهي، جنهن توکي دعوت ڏياري موڪلي آهي. بادشاهه پڙهو ڏياريو ته: جنهن کي هلڻو هجي سو هلي. ماڻهو اڳئي آنا وينا هئا، سي ٽپڙ ناڙي ٻڌي هلڻ لاءِ تيار ٿيا. بادشاهه پنهنجو مال ڪاهرائي، رعيت سميت اُتي پنڌ پيو ۽ ٿوري گهڻي ڏينهن اچي ٻنگل گڏي ۾ پهتو.

راءِ پوءِ هنن جي اچڻ ڪري هڪڙي اراضيءَ مان پنهنجي رعيت لڏائي پٺي پاسي اُماڻي، رعيت کي اُن اراضيءَ ۾ رهايو ۽ بادشاهه جي لاءِ محلات خالي ڪري ڇڏيا. راءِ پوءِ پنهنجي رعيت ۾ پڙهو گهمايو ته: آيل ماڻهن جو مال، جي ڪنهن جي پوک ۾ پوي ته مال نه ورائجو. جنهن هاريءَ جي ٻني، مال کائي وڃي ته اُن کي ٻن خرارن جي نقصان بدران چار خرار اَنُ ڏيندس. هاري تمام خوش ٿيا ته مَنَ منهنجي پوک ۾ مال پوي ته بادشاهي زبان تي وهنوار وٺي ڇڏيون. راءِ پوءِ جو اهو حڪم جڏهن راجا گُجر ٻُڌو، تڏهن ڏٺائين ته منهنجي رعيت هنن ويچارن جون ٻنيون کائي چٽ ڪري ڇڏيندي، تنهن وري پنهنجي رعيت ۾ اهو پڙهو گهمارايو ته: جنهن به ماڻهوءَ جو مال ٻنگل گڏي جي ٻنين ۾ پيو، ان کي ٻارهن مهينا ٽيپ ملندي ۽ مال کي نيلام جو داغ ايندو. اها ڳالهه ٻُڌي جنهن مال سان اڳي هڪڙو ڏنار ڀري، تنهن سان چار ڀرڻ لڳا. قصو ڪوتاهه - خدائي گاهه جي اتي ڪمي ڪانه هئي، راجا گُجر جي رعيت ڏاڍو خوش وقت پئي گذاريو.

راجا ڳُجر کي ڏولو نالي هڪڙو تمام سهڻو پٽ هو. ان جي شاديءَ لاءِ مڱڻهارن ۽ ٻين ماڻهن کي وَڙولون وڌيون هئائين. اهي ماڻهو ڏِسيون گهمي آيا. جنهن ڏولو ڏٺو، سو چوي ته: هن صورت تي ٻيو ماڻهو ٿيو ئي ڪونه ٿو. نڪو اسان ڏٺو. اهي ڳالهيون هلنديون رهيون. راجا ڳُجر وٽ هڪڙو مڱڻهار هو، تنهن عرض ڪيو ته: مون کي جي هڪڙي ڏينهن جي مهلت ملي ته راءِ ٻنيءَ جي دربار ڏسي وڃان. راجا ڳُجر کيس منع ڪئي ته: تون مڱڻهار آهين. جتي ويندين، اتي ائين چوندا ته پنڻ آيو آهي. سو جي راءِ ٻنيءَ وٽ ويندين ته هو چوندو ته راجا ڳُجر اهڙو ٻڪيو آهي، جو سندس مڱڻهار ٻين راڄن ۾ پيا پنن؛ تنهنڪري تنهنجو اوڏانهن وڃڻ مناسب ناهي. مڱڻهار عرض ڪيو ته: وٺندس ڪڏهن ڪين. تڏهن راجا ڳُجر کيس اجازت ڏني.

مڱڻهار، ٻنگل گڍ جو شهر گهمندو گهمندو نَوَ ڪُوٺي محلات وٽ پهتو. ان وقت محلات تان هڪڙي عورت هيٺ لٿي، جا پوشاڪ مان کيس بادشاهزادي نظر آئي. مڱڻهار خيال ڪيو ته هيءَ عورت اڪيلي ڪيڏانهن ٿي وڃي، سو وڌي وڃي ان جو اڳ ورتائين. ڏٺائين ته هڪڙو ننڍڙو ٻار هنج تي کڻيو پئي وڃي. پڇيائينس ته: ڪير آهين؟ جواب ڏنائين ته: مون جهڙي ڪا وڃائي اٿئي ڇا؟ هن جواب ڏنو ته: نه. مڱڻهار فقير آهيان، پڇيم ته انهيءَ ۾ ڪو گناهه آهي ڇا؟ هن جواب ڏنو ته: آءٌ راءِ ٻنيءَ جي ٻانهي آهيان. منهنجي ٻُڪر ۾ راءِ ٻنيءَ جي نياڻي آهي، جا آءٌ پاليندي آهيان. هن کي ڪير پياري، ڪنيو پئي وڃان. مڱڻهار چيس ته: جهڙي اها نياڻي آهي، تهڙي آءٌ به راڄ-نياڻي آهيان، رڳو منهن تان پلؤ کڻي پاسي ڪر ته بادشاهه جي نياڻي ڏسان. ٻانهيءَ ڇوڪريءَ جي مُنهن تان پلؤ پاسي ڪيو، مڱڻهار جي نظر جڏهن شهزاديءَ جي منهن تي پئي، تڏهن

حسن ڏسي ڏندڻ ٻڌي ويس، ۽ بيهوش ٿي وڃي ڪريو. بازار هلندڙ هئي، تنهنڪري ٻانهيءَ ڏٺو ته ناحق خون ٿو ڳچيءَ ۾ پوي، سو شهزاديءَ کي پٽ تي سمهاري، مڱڻهار جا ڏندڻ پڪائين. مڱڻهار جي هٿ ۾ حقو هو، جنهن جي ٽوپي ڪيرڻ سان ڀڄي پيئي هئي، ٻانهيءَ کي چيائين ته: جهڙو مون تي احسان ڪيو اٿئي، جو منهنجا ڏندڻ پڪا اٿئي، تهڙو ٻيو به احسان ڪر، اهو هيءُ، جو حقي جي ٽوپيءَ جو اگهه ڀڏايو وڃ. ٻانهيءَ جواب ڏنس ته: تنهنجا جهڙا افعال آهن، تهڙا ٽوڪي ٽوپين جا اگهه اڳتي گهڻا ڀڏائيندا.

مڱڻهار فقير ٻانهيءَ کان جند ڇڏائي راڻي پٽيءَ جي ڪچهريءَ ڏانهن واهو ٿيو، ۽ ڀڄائيندو ڀڄائيندو اچي اتي پهتو. عام دربار لڳي پيئي هئي، راڳ ٿي ٿيو. هيءُ به وڃي هڪڙيءَ ڪنڊ ۾ ويٺو. آخر جڏهن ڪچهري ٻاهڙي، تڏهن راڻي پٽي هن کي آڏرڀاءُ ڪري احوال پڇيو. مڱڻهار چيس: سائين، اوهان جي ڪچهري ڏسڻ آيو هوس. بادشاهه چيو ته: تون منهنجي ڪچهريءَ ۾ آيل آهين، منگتو فقير آهين، خالي هٿين نه وڃ، جيڪي گهرندين سو ملندءِ. مڱڻهار چيس ته: تنهنجي دعا ٿي گهرجي، ٻيو ڪجهه نه کپي. پر بادشاهه چوي ته: ڏني کان سواءِ نه ڇڏيندوسانءِ، اڄ جيڪي گهرندين سو ملندءِ. مڱڻهار بادشاهه کي چيو ته: جيڪي جو مطالب گهڻو آهي، متان حضور جن ڀڃي نه سگهن. بادشاهه کي اهڙي خبر ڪانه هئي ته ڪو منهنجا ٻار ڏسي آيو آهي، سو چيائينس ته: جيڪي گهرندين سو ملندءِ. تڏهن مڱڻهار جُتي چنبڙي هٿ ۾ ڪري، پڇڻ لاءِ تيار ٿي، چيو ته: توهان جي نياڻي "مارئيءَ" جو سڱ، اسان جي بادشاهه جي پٽ "ڍوليءَ" کي ڏيو. بادشاهه ته ڪونه ڪڇيو، باقي نوڪرن ڪٽي ڳچيءَ ۾ هٿ وڌس. مڱڻهار نوڪرن کان جيئن

تيئن جند ڇڏائي وٺي ڀڄو ۽ يڪساهي ڊوڙندو پنهنجي بادشاه جي ڪچهريءَ ۾ اونڌي منهن اچي ڪريو. بادشاه چيو: آهي ته خير؟ چيائين: خير هجي ته هري هري ٻيو اچان ها، اڳي ڪڏهن آءٌ اهڙو ڀڄندو آيو آهيان؟ هاڻي اُن تي ٽپڙ وجهو ته پنهنجي ملڪ هلون، نه ته بادشاه کي اهڙو اکر چئي آيو آهيان، جو جاڻ ته لڙائي لڳي. بادشاه چيس ته: ويهه، تنهنجي چئي تي لڙائي ڪانه ٿيندي. جي بادشاه ميار رکي ته توکي ڪٽي چريو بنائيندا اسون. بادشاه کي چيائين ته: منهنجي پنيان جيڪي لڳا ٿا اچن، سي مون کي چريو ڪري ڪونه ڇڏيندا. اوهين ڀلي ترسو، منهنجي الله واهي. بادشاه چيس ته: جي ٽٽو وسهين ته سامهين جبل تي وڃي ويهه، جيڪڏهن لشڪر ايندو ڏسين ۽ لڙائي ٿئي ته ڀڄي وڃجانءِ. اها ڳالهه منظور ڪري، مڱڻهار وڃي ڪنهن مٿانهينءَ جاءِ تي ويهي رهيو.

هوڏانهن راءِ ڏيئي ڳٽتيءَ ۾ پهچي، پنهنجي محلات ۾ داخل ٿيو. جيتوڻيڪ پنهنجي راڻيءَ سان ڏاڍو قرب هوس، ڪچهريءَ بعد باقي رات راڻيءَ سان ڪلي گذاريندو هو، پر انهيءَ رات جيئن پنهنجي پلنگ تي آيو، تيئن وڙهجي سيڙهجي سمهي رهيو. راڻيءَ پڇيس ته: ڪهڙو غم اٿئي؟ بادشاه ڳالهه ڪري ٻڌايس ته هن طرح مڱڻهار کي مون چيو ته جيڪي گهرندين سو ڏيندوسانءِ. مڱڻهار مون کان ماريءَ جو سڱ گهريو. انهيءَ ارمان ۾ آهيان، جو ست راڄيءَ ۾ منهنجي بيعزتي ٿي آهي. راڻيءَ جواب ڏنو ته: "پنهنجي وڏيءَ جو ويچ لکو طبيب." نياڻيءَ جي زبان ٿيڙي هئي سا ٿي ويئي. بادشاه اها ڳالهه ٻڌي خيال ڪيو ته راڻي جيڪي چوي ٿي سو صحيح آهي. ڪرڻ به ائين گهرجي، جيئن مڱڻهار چيو آهي. پوءِ ته يڪدم چار ڏاها ماڻهو راجا گنجر ڏانهن موڪليائين ته ان کي پنهنجي ڌيءَ جي وهانءَ جي مبارڪ ڏئي اچو.

راءِ ٻٽيءَ جا ماڻهو گهوڙن تي چڙهي راجا ڳجهر ڏانهن روانا ٿيا، راجا ڳجهر جي عام دربار لڳي پئي هئي، نوڪرن هنن جا گهوڙا جهليا. راجا ڳجهر به هنن کي گهڻي عزت ڏيئي ويهاريو. هنن ڍولي جي وهانءَ جي مبارڪ ڏني، راجا ڳجهر بيحد خوش ٿي کين ڪئين سوکڙيون ڏنيون. راجا ڳجهر دل ۾ خيال ڪيو ته جنهن ايڏو احسان ڪيو آهي، تنهن وٽ چار پير پري وڃڻ واجب آهي، سو انهن ماڻهن سان گڏ روانو ٿيو. مڱڻهار به انهيءَ انتظار ۾ ويٺو هو ته ڏسان، اهي ماڻهو منهنجي پٺيان آيا، سي ڪهڙي ڪارروائي ڪري ويا. اها ڄاڄ وٺڻ لاءِ راجا ڳجهر جي محلات تي آيو. اُتي جيڪي نوڪر ويٺا هئا، تن هن کي يڪدم ڪڍي ڇڏيو. تڏهن هنن کان پڇيائين ته: مون کي ڇو ٿا ڇڏيو؟ هنن چيو ته: اول اهو اسان کي جواب ڏي، اسان وٽ ڪيترا ماڻهو آيا ۽ ڪيترا واپس ويا؟ مڱڻهار جواب ڏنو ته: هُتان کان چار ماڻهو آيا هئا ۽ هيتان پنج واپس پيئي ويا. تڏهن چيائونس ته: بيوقوف، تنهنجي عيوض بادشاهه کي وٺي ويا آهن ته اسان کي مڱڻهار جي پانهن ڏيئي، پنهنجو بادشاهه واپس وٺي وڃو. تنهنڪري اسان توکي ڇڏيو آهي. مڱڻهار دل ۾ خيال ڪيو ته ناحق آيس! اسان کي جيڪو خيرات ڏيندو، سوئي اسان جي لاءِ بادشاهه آهي. پراون ڀٽن جي شاديءَ لاءِ پڇڻ ۽ ڏڄڻ جو آزار اچي شروع ٿيو آهي. ايتري ۾ راءِ ٻٽيءَ جو ماڻهو به اُتي اچي نڪتو، تنهن پڇيو ته: مڱڻهار کي ڇو ڇڏيو اٿوَ؟ هنن چيو ته: اسين هن سان ٺرچو ٿا ڪريون. تڏهن انهيءَ ماڻهوءَ مڱڻهار کي چيو ته: تنهنجي چوڻ تي بادشاهه جي پُٽ جو وهانءُ قبول ٿي ويو. آءٌ تنهنجي لاءِ هار ڪڍي آيو آهيان، پر تون ته ڇڏيو ويٺو آهين! مڱڻهار چيو ته: اِهي جيڪڏهن بادشاهه جا نوڪر آهن ته ٿوري عرصي ۾ مون وانگر بادشاهه به اٿي ئي ڇڏل ڏسندين. اهڙن بيوقوفن سان سرڪشي ڪرڻ ۾

سيرَ جو خطرو آهي. اها ڳالهه ٻڌي هنن مڱڻهار کي ڇوڙيو، ٻوءِ ته دُهل ڪٽي خوشيءَ ۾ وڄائڻ لڳو ۽ سموري رعيت کي مبارڪ ڏنائين.

ٿوري وقت کان پوءِ راجا گَنجر به راڻي پنهنجيءَ سان ملي، موٽي آيو ۽ مڱڻهار کي انعام اڪرام ڏيئي پڇيائين ته: تو رعيت کي مبارڪون ڏنيون آهن؟ مڱڻهار جواب ڏنو ته: اسين اوهان جي نوڪرن جي احسان مان نڪري ڪو نه سگهياسين. مون تي توهان جي نوڪرن شاديءَ جي خوشيءَ ۾ ڏاڍا گل چنبڙيا آهن، جهڙي توهان جي نوڪرن جي سخا تي ڏسجي ته اوهان صاحبن تي به ڪڏهن نه ڪڏهن اهڙا گل چنبڙيندا. بادشاهه اها ڳالهه ٻڌي نوڪرن کي تمام گهڻو جهڙڪيو، پوءِ مڱڻهار کي چيائين ته: آءٌ تنهنجي روبرو منهنجي نوڪرن سان تمام گهڻو وڙهيو آهيان، هاڻي منهنجو ڪوبه قصور ڪونهي، نوڪر خراب آهن. مڱڻهار چيو ته: سائين! چاليهين پتي رئيس جي لِٽڻ نوڪرن کي به هٿ ايندي آهي، گناهه معاف ڪجو. بادشاهه چيس ته: تڏهن مان به نوڪرن جهڙو آهيان. مڱڻهار چيو ته: قبلا! معاف ڪجو. آءٌ نشي ۾ آهيان، تنهنڪري غلط ڳالهائي وينس.

ٿوري گهڻي ڏينهن پُولي ۽ ماروءَ جي شادي به ڏاڍي ڌام ڌوم سان ٿي گهوٽ ڪنوار اڃا ننڍڙا هئا، تنهنڪري فيصلو ڪيائون ته نيڪيتي تڏهن ٿيندي جڏهن وڏا ٿيندا. سال پورو ٿيو ته پُٽ جا پانڌيڙا آيا، بادشاهه کي مبارڪون ڏنائون ته ملڪ ۾ ڏاڍا مينهن آئا آهن ۽ ملڪ تمام آباد ٿيو آهي. بادشاهه ٻُڌي خوش ٿيو ۽ راڻي پنهنجيءَ کان موڪلائي، رعيت وٽي اڇي پُٽ پيڙو ٿيو.

راجا گَنجر کي هڪڙو پاءُ هو، جو آڌ حڪومت ۾ ڀائيوار هو. ان کي "مومل" نالي فقط هڪڙي ڌيءَ هئي، پيءَ جي

مرڻ کان پوءِ "مومل" حڪومت مان آڏ وٺي جدا رهڻ لڳي. مومل کي ڍولي سان شاديءَ ڪرڻ جو تمام گهڻو خيال هو، پر ڍولي هن سان شادي نه ڪئي. ڍولو ٻه ٿوري عرصي ۾ اچي جوان ٿيو پيءُ کي چيائين ته منهنجي شادي ڪيل آهي يا ڪندؤ؟ پيءُ جواب ڏنس ته: ٻَت، تنهنجي شادي ننڍڙي هوندي ئي "پنگل گڍ" جي راءِ پنيءَ جي ڌيءَ "مارئيءَ" سان ٿيل آهي. هاڻي جيڪڏهن ساهُرن ڏانهن وڃين ته ڀلي وڃ. ڍولو وڃڻ لاءِ تيار ٿيو پر چيائين ته: سؤ گهوڙا، هڪ رنگ ۽ هڪ قد جا ڏي، سؤ سپاهي، هڪجهڙا ۽ هڪ وهيءَ جا ڏي ۽ انهن سڀني کي پوشاڪ به هڪجهڙي پهريل هجي، مٿيون سڀ شيون ملن ته آءٌ وڃڻ لاءِ تيار آهيان.

راجا گُجر، ڍولي جي چوڻ موجب گهوڙا ۽ سپاهي چونڊي ڏنا. جڏهن ڍولو پيءُ کان موڪلائي وڃڻ لاءِ تيار ٿيو، تڏهن پيءُ چيس ته: انهيءَ رستي تي تنهنجي سؤٽ "مومل" جو شهر آهي، ان کان پاسو ڪجئين. ڍولو ۽ سندس سپاهي هلندا هلندا جڏهن مومل جي شهر کي ويجها ٿيا، تڏهن صلاح ڪيائون ته پاسو ڏيئي جهنگ مان هلون، تنهن کان چڱو آهي ته شهر مان هلون. مومل پاڻ کي ڇا ڪندي؟ سو هڪلي اچي شهر ۾ پهتا. مومل جي هڪڙي ٻانهي، اوچتو سپاهين کي ڏسي انهن کان پڇا ڪئي، جن ٻُڌايس ته اسين ڍولي سان گڏ سندس ساهُرين ڏانهن پيا وڃون. ٻانهي اها خبر ٻُڌي، مُٺيون ڀيڙي وٺي ڀڳي ۽ مومل کي اچي ٻڌايائين ته ڍولو ڄڃ سميت مارئيءَ ڏانهن پيو وڃي. اهو ٻُڌي هن يڪدم شهر جي ٻاهران سپاهي بيهاري، ڍولي کي چوائي موڪليو ته: آءٌ اوهان جي مهماني ڪريان ٿي، سا مهرباني ڪري قبول ڪريو. ڍولي اها دعوت قبول ڪئي پوءِ مومل، ڍولي کي سهيلين کان سوڻ ڪرائڻ جي بهاني تي محلات ۾ وٺي آئي.

رات جو ماني کائي شراب پيئڻ وينا تہ مومل شراب ۾ ٻاڻ پيتو، ۽ ڍولي کي اهڙي کا دوا پياري، جو هو بيهوش تي ويو. سپاهين مان فقط هڪڙو ڄڻو ڍولي سان گڏ محلات ۾ ويو هو؛ سو هن کي بيهوش تيل ڏسي، محلات مان هيٺ لٿو ۽ ٻين سپاهين کي وڃي ڄاڻ ڪيائين تہ: ڍولي کي نشو پياري، اتي ئي قابو ڪري ڇڏيو اٿن. اها خبر ٻُڌي هنن تياري ڪئي، تہ لڙائي ڪري بہ ڍولي کي ڇڏايون تہ ايتري ۾ مومل جا سپاهي مٿن اچي ڪڙڪيا ۽ هنن کان گهوڙا ڦُري، کين سنڌڻ شهر ڏانهن روانو ڪري ڇڏيائون. ڍولو گرفتاريءَ جي حالت ۾ مومل وٽ رهي پيو. اها ڳالهہ هلندي هلندي وڃي ٻنگل گڏ ۾ پهتي. وچاري مارئي اها ڳالهہ ٻُڌي افسوس ۾ پئجي ويئي، مومل کي اهو ڊپ هو تہ متان کو قاصد مارئيءَ جو نياپو کڻي ڍولي وٽ اچي، تنهن وري شهر جي چوڪين تي سپاهي ٻهاري ڇڏيا تہ کو بہ ڌاريو ماڻهو شهر ۾ نہ اچي. مارئي وچاريءَ ڍولي جي جند آزاد ڪرائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي ۽ اعلان ڪيائين تہ: اهڙو کو ماڻهو هجي، جيڪو ڍولي کي آزاد ڪرائي اچي تہ ان کي تمام گهڻو انعام ڏيان، پر ڪير بہ ڪونہ سنهيو. سندس سهيليون وري کيس روزانو اچي ڍولي جون ڳالهيون ٻڌائينديون هيون جنهنڪري هيڪاري غمگين رهڻ لڳي.

هڪڙيءَ رات مارئيءَ خواب لڌو تہ ڍولو موٽي آيو آهي، اتي خوشيءَ ۾ پرجي آرس موڙيائين تہ کٽ جي ايس پئجي پيئي. روزانو صبح جو مالهڻ هن کي ٻنجن گلن ۾ توريندي هئي، پر اُن ڏينهن، گُل کڻي اچي توريائين تہ سندس تور وڌي پيئي. تڏهن مالهڻ کي چيائين تہ: اها ڳالهہ ڪنهن سان بہ نہ ڪجئين. مالهڻ دل ۾ خيال ڪيو تہ رات محلات مان ڪات لڳي ويو آهي، تنهن ۾ کو بہ شڪ ناهي، هاڻي اها ڳالهہ جيڪڏهن

بادشاهہ کي نہ ٻُڌايم تہ ڦاسي چڙهي ويندس، پوءِ تہ مُنهنجون پيڙي پڳي ۽ بادشاهہ سان وهي حال ڪيائين. بادشاهہ بہ اها ڳالهہ ٻُڌي دل ۾ تمام گهڻو افسوس ڪيو تہ جيڪڏهن ڍولو اها ڳالهہ ٻڌندو تہ ڇا چوَندو! پوءِ محلات ۾ اچي مارئيءَ کان پڇيائين تہ: هيءَ ڇا ٿيو؟ تڏهن مارئيءَ جواب ڏنو تہ:

وات بہ ڪُرجهان ٻوليو، ٽوليءَ ٽوليءَ ٽيس،
سُنتي تہ ڍول سنڀاليو، آر سان' ٻڳم ايس.

تڏهن راڻي ڀٽيءَ چيو تہ: منهنجو مڱڻهار ٻاهر ويل آهي، سو اچي تہ موڪليونس تہ وڃي ڍولي کي وٺي اچي. تڏهن مارئيءَ وري بہ چيو تہ:

رات بہ ڪُرجهان ٻوليو، سالوڻ ڀلي ٽيچ،
هارين هنَر سنڀاليا، ڏرتي منگي ٻيچ.

بادشاهہ سپاهين کي حڪم ڪيو تہ: ڪو بہ منگتو شهر ۾ ڏسو تہ مون وٽ وٺي اچوس. شهر ۾ ڳوليندي ڳوليندي هنن کي ”بيڃهو“ نالي هڪڙو مڱڻهار ملي ويو، جنهن کي وٺي آڻي بادشاهہ وٽ حاضر ڪيائون. بادشاهہ چيس تہ: ڍولو، مومل نالي هڪ شهزاديءَ وٽ قيد آهي، تون مڱڻهار ماڻهو هلندؤ گهمندؤ آهين، ڪنهن بہ اٽڪل سان ڍولي کي وٺي اچ. منگتي چيو تہ: آءٌ پيڙيوال ماڻهو آهيان، گهر ۾ ٻيو ڪمائڻ وارو ڪونهي، تنهنڪري آءٌ ٻاهر نڪري ڪو نہ سگهندس. بادشاهہ چيس تہ: آءٌ توکي ايتري ملڪيت ٿو ڏيان جو پلي تہ تنهنجيون ست پيڙهيون ويهي کائين. ائين چئي مڱڻهار کي ساڻ ڪري اچي خزاني جا دروازا کوليں، مڱڻهار کي چيائين تہ: چئن ٻهرن ۾ جيترو بہ خزانو کڻي سگهين اوترو کڻي وڃ. مڱڻهار ڪافي ملڪيت گڏ ڪئي، مڱڻهار جي زال کانئس پڇيو تہ هيءَ ملڪيت ڪٿان آندي اٿئي. چيائين تہ: ملڪيت ڪا سولي ڪانہ ملي آهي؛ پر مون پنهنجو سِرُ ڏيئي

ورتي آهي. تڏهن زال چيس ته: تو جيڪڏهن سيرُ ڏيئي ورتي آهي ته ٻوءِ مون کي به تنهنجي سير کان وڌيڪ ڪا شيءِ ڪانهي. هاڻي آءٌ به توسان گڏ هلنديس. ملڪيت بادشاهه جي خزاني ۾ رکي، ٻانڪ اللہ توهار ڪري هلون ٿا. سنپري تيار ٿي نڪتا. اڳتي هليا، زال، مڙس کي چيو ته: ٻانڪ ٻيرين ٻيادا هلنداسين ڇا؟ مڱڻهار چيو ته: ها. مڱڻهار کي چيائين ته: مون کان پيادو ڪو نه هليو ٿيندو. ائين ڇڻي هوءَ ٻوئتي موٽي، تڏهن مڱڻهار چيس ته: ملڪيت جي ٻارت اٿئي؟ ٻوءِ مڱڻهار بادشاهه کي چيو ته: اوهان کي جيڪڏهن ڍولي ڏانهن ڪا سوکڙي ٻاکڙي موڪلڻي هجي ته ڏيو! بادشاهه چيو ته: آءٌ ڪونه ٿو ڏيان، پر مارئي ضرور ڏيندي. مڱڻهار سڌو لنگهي مارئيءَ وٽ ويو، مارئيءَ کي چيائين ته: جيڪڏهن ڍولي ڏانهن ڪو سنيهو ڏين ته کڻيو وڃان. تڏهن مارئيءَ سنيهو ڏنو ته:

ڍاڻي ڍولو جي ملي، ته جاوي لڻن ڪنهيج،
وڃان وهن ٿا واهڙا، اوڏاڻي پايان ڏور.

تڏهن مڱڻهار چيس ته: مارئي! اهو سنيهو مون کي پسند نه آهي. تڏهن وري چيائين ته:

ڍاڻي ڍولو جي ملي، ته منهنجو ائين چئيج،
ڪرسڻ ٻچي ڪڻهاريو، تنهن کي لاهيارو ٿي لڻيج.

آنيهو ڪڇ ۾ ڪڇڙا، ڪيري ۾ ڪائهن،
ڪڇڻ ٻچي ڪڻهاريو، ٻوءِ ڏاٿر ڏاند چرن.

هاڻي مڱڻهار روانو ٿيو. ٻند ڪندو، هڪليندو، ٿوري گهڻي ڏينهن وڃي ان ملڪ ۾ رسيو. جڏهن شهر کي ويجهو ٿيو، تڏهن ڏسي ته ڪي ڇوڪرا ڪانيون ٻيا ڇونڊين، انهن کان ٻڇيائين ته: هن شهر ۾ ڪو اهڙو ماڻهو آهي جو مسافرن کي

رات ٽِڪائي؟ چوڪرن چيو ته ڌاريئي ماڻهو کي شهر ۾ وڃڻ جي منع آهي، باقي دروازي تي چونڪيءَ وارا ويٺا آهن، سي رات به رهائين ٿا ۽ خيرات به ڏين ٿا. هيءَ جڏهن اتي ويو، تڏهن چونڪيءَ وارن پڇيس ته: ڪير آهين ۽ ڪيڏانهن ٿو وڃين؟ تڏهن جواب ڏنائين ته: آءٌ منگڻهار آهيان، شهر مان خيرات وٺندس. تڏهن چوڪيدار چيس ته: هن شهر جو قاعدو آهي ته ڌاريئي ماڻهوءَ کي جيئرو نه ڇڏيو، پر تون منگتو فقير آهين، تنهنڪري توکي ٿوري سزا ڏئي ڇڏيئون ٿا، وري هن پاسي منهن نه ڪجئين. پوءِ ته هن کي پيرن کان جهلي اڇي واڪڻ لڳو، جڏهن هو ساڻو ٿي پيو، تڏهن ڇڏيائينس. منگتو اچا ٿورو هوش ۾ آيو، ته وري نشي جي طلب ڪيائين. چوڪيدار ڏنو ته فقير جندئي لٿو ڇڏي، سو وري به هن سان ساڳي حالت ڪيائين. اتي منگتي چيو ته: پيلي، مون نشي گهُرڻ جي پڇرئي ڇڏي، رڳو جيئرو ڇڏيوم. تڏهن سپاهين قياس ڪري چيس ته: توکي بيگناهه سزا ڏني اٿئون، هاڻي رات جو اسان کي ڪچهري ٻُڌائي ماني ٽِڪي کائي، صبح جو هليو وڃج. هو اها ڳالهه مڃي اتي ويهي رهيو.

منگڻهار، ڳائڻ وڄائڻ جو سدا ملوڪ هو، تنهن هنن کي سڄي رات ڪچهري ٻُڌائي ڏاڍو خوش ڪيو. صبح جو هنن وري قياس ڪري شهر ۾ خيرات گهرڻ جي موڪل ڏنس. منگڻهار اچا شهر ۾ گهڙيو ته هرڪو ماڻهو هن کي ڏک هٽي پيو ڪيرائي، تڏهن چيائين ته: هن شهر جو قانون اهو آهي يا مون هڪڙي سان پيا ظلم ڪريو؟ پر ڪير به هن جو چوڻ ٻُڌي ئي ڪونه. ڏاڍو بيحال ڪيائونس، آخر هڪڙو وڏو محلات ڏسي، مٿي چڙهي ويو ۽ اتي ويٺل ماڻهن کي چيائين ته: ادا! مون کي تماڪ ڏرو ته ڏيو. هنن تماڪ ته ڏنس، پر جڏهن ڏٺائون ته هي ماڻهو

ڪنهن ٻئي شهر جو آهي، تڏهن ماڙيءَ تان ونئي جو تيري هنيائونس ته ڀت تي اچي ڦهڪو ڪيائين ۽ بيهوش ٿي ويو. ڪجهه وقت ڪان پوءِ سُرت ۾ آيو ۽ هڪڙي واڻهڙو ڪان پڇيائين ته: هن شهر ۾ ٻئي ڪنهن مڱڻهار جو به گهر آهي يا مون هڪڙي سان هيڏو ويل ٿيو ٿئي؟ تڏهن ان ماڻهوءَ چيس ته: فقير، هن شهر جي راڻيءَ جو حڪم آهي ته جي ڪو غير واقف ماڻهو اچي ته ان کي موت جي سزا ڏني وڃي. پر اسين توکي جيئدان ٿا ڏيون. مڱڻهار هن شهر ۾ ڪو نه ملندءِ، پر ڀرواڙيءَ ۾ ضرور هوندا. تڏهن شهر ڇڏي ڀرواڙيءَ ڏانهن هلند ٿيو.

هڪڙي هنڌ ڏٺائين ته ڪي ڇوڪرا راند پيا ڪن. انهن کي چيائين ته: ابا! مون کي ڏس ڏيو ته مڱڻهارن جا گهر ڪٿي آهن؟ ڇوڪرن ڏس ڏنس ته ادا! پريان جتي ڪانگ پرن تي ويٺا آهن، انهن جي هيٺان منگتن جا گهر آهن. انهنَ گهرن کي ويجهو ٿي وڃي ڏسي ته اٽڪل ٽيهن-چاليهن گهرن جو ڳوٺ آهي، مڱڻهار ويٺا ساز ٺاهين ۽ ڪچهري ڪن. هن انهن سان ڳالهايو، پر ڪو به مڱڻهار ڪڇيو ڪو نه. آخر هڪڙيءَ عورت جواب ڏنو ته: اسان جي راڻيءَ جو حڪم آهي ته ڪنهن به ڌاريئين ماڻهوءَ سان ڳالهائڻو ڪونهي، تنهنڪري توسان ڪو به نٿو ڳالهائي. اهو ٻُڌي جواب ڏنائين ته: آءٌ به مڱڻهار آهيان، اوهان جي نيڪي ٻُڌي ولايت ڪان ڪَهي، اوهان سان مائٽي ڪرڻ لاءِ آيو آهيان. اتي مائيءَ عزت ڏيئي اندر ويهاريس، پر مردن مان ڪنهن به نڪي ڳالهايس، نڪا خبرچار پڇيائونس. رات ٿي ته هو ساز کڻي روانا ٿيا. اتي ٻينجهي، مائيءَ ڪان پڇيو ته: هي ڪيڏانهن ٿا وڃن؟ مائيءَ چيو ته: هن شهر ۾ هڪڙو شهزادو، ديولو نالي، اسان جي شهزاديءَ وٽ قيد ٿيل آهي، ان کي وندرائڻ لاءِ ٿا وڃن. تڏهن هن پڇيو ته: اتي انعام ڪيترو ٿو ملي؟ مائيءَ

چيو تہ: جيڪڏهن ڳائڻ پسند ايندو آهي تہ انعام بہ گهڻو ملندو آهي. وري مائيءَ ڪانئس پڇيو تہ: ادا، تون ڳائي ڄاڻندو آهين؟ تڏهن ورندي ڏنائين تہ: منهنجو ڳائڻ، ٻڌڻ سان خبر پوندي. مائيءَ چيو تہ: ٻيءَ رات توکي الهيءَ شهزادي وٽ ڳائڻ جو وارو ملندو، پر شرط انهيءَ سان تہ انعام مان اڌ مون کي ڏيندين. مڱڻهار چيو تہ: مائي، سڀ انعام وٺجي ڪڻ، مون کي فقط نيڪي گهرجي.

ٻيءَ رات زالن صلاح ڪري، مڱڻهارن کي چيو تہ: اوهين وڃي رهو، اڄ پلي تہ نئون مڱڻهار وڃي ڳائي. اتي ٻينجهي چيو تہ: مون سان هڪڙو ٺلو ڳڏجي هلي، جيڪو مون کي راڻيءَ جي محلات تائين وٺي هلي ۽ وري وٺي اچي. تڏهن هڪڙو ڇوڪرو ان سان گڏي ڇڏيائون، جو هن کي محلات پر وٺي ويو. محلات پر مهمان بہ وينا هئا، خوب ڪچهري لڳي ٻيٺي هئي، ٻينجهي کي ايندو ڏسي چيائون تہ: اڄ تہ ڪو نئون مڱڻهار اچي پيو ۽ ضرور نوان ڪلام ٻڌائيندو. ڍوليءَ چيو تہ: اي فقير، ڪي نوان ڪلام ٻڌاءِ. ٻينجهي چيو تہ: آءٌ گهڻو ڪري ڏوهيڙا چوندو آهيان، ۽ ڪلام گهٽ ڄاڻان. چيائونس تہ: جيڪي ٻڌائين سو ٻڌاءِ. تڏهن مڱڻهار بيت ڏنو:

هٿ سچيلا سيپلا، ڏند ٻٽيهي ٻاڻ،
ڍول تمڪي مارئي، ٻَر ٻَر اوڳو ٻاڻ.

تڏهن ڍولي جواب ڏنو تہ:

وينجها ڪر واڪاڻ، ڪِر ڏٺ سان ڏٺي مارئي؟

مڱڻهار وري بيت ڏنو:

هٿ سچيلا سيپلا، ڏند ٻتيسي ٻاڻ،
ڍول تنهنجي مارئي، ڪو ڪو هنجهہ نهاڻ.

تڏهن ڍولي وري بہ ساڳيو جواب ڏنو. وري بہ مڱڻهار بيت ڏنو:

هٿ سڄيلا سيبلا، ڏند ٻتيهي ٻاڻ،
ڍول ٽميٺي مارئي، جهڙو رتل هجي ٻناڻ(١).

ڍولي کوبه جواب ڪونه ڏنو ۽ ڪمر ۾ ٻڌجي پيٽ ڪوٽڻ لڳو. تنهن تي مومل، جنهن مٿان ويٺي سمورو لقاءُ ڏٺو، سا سمجهي ويئي ته اهو ماڻهو مارئيءَ جي پاسي جو آهي، ۽ ڍولي کي وٺيو تو وڃي. تڏهن چيائين ته:

ڍولو اوٺڻ ڏوهٺو، تنهن سان ڪوٽي پيٽ،
يا ته چڙهي چوڙيلي چٽ تي، يا ڪا مڃيلي ميٽ.

ڍولي ڏنو ته جي سچي ڳالهه ڪندس ته مومل، مڱڻهار کي مارئي ڇڏيندي، تنهنڪري ٽاڪل ڪري جواب ڏنائين ته:

نڪا چوڙيلي چٽ تي، نڪا مڃيلي ميٽ،
ٻالهڻ ٻُرَ ۾ گهوڙا ڀڪڇين، سو ته سودو چڙهيو چيٽ.

مومل چيو ته: فڪر نه ڪر، توکي رات جي پيٽ ۾ ڀلا گهوڙا اچي ملندا. صبح جو گهوڙا اچي مليا. مومل چا ڪيو جو مڱڻهار لاءِ ماني تيار ڪرائي 'سنڌُسُل وهه' اُن ۾ وجهي، ٻانهيءَ کي چيائين ته وڃي مڱڻهار کي ڏي. ٻانهيءَ دل ۾ خيال ڪيو ته جي هن زهر کاڌي فقير مري پيو ته اهو گناهه مون تي پوندو، تنهنڪري ان کي اشاري سان ماني کائڻ کان منع ڪيائين. مڱڻهار سمجهيو ته ٻانهيءَ کي شايد مانيءَ کائڻ جي مرضي آهي، پر اتي ڍولي به ڪنڌ سان اشارو ڏنس ته ماني نه کاءُ. پر تڏهن به مڱڻهار نه سمجهيو ۽ هو گراهه کڻي وات ۾ وجهڻ تي هو ته ڍولي هٿ هڻي گراهه ڪيرائي وڌو. اهو گراهه اُتي ٻلو ويٺو هو، سو کائي ويو ۽ کائڻ شرط ڪري پيو. اتي ڍولي چيس ته:

(١) ٻيون پڙهيون:

ڍول ٽميٺي مارئي، جهڙي ڪمبل هجي ڪاڻ.

—

ڍول ٽميٺي مارئي، جهڙي ڪمبل ڪهڪاڻ.

ٻلي کي هٿ لائي ڏس ته ڪهڙي حالت اٿس. مڱڻهار جان ڪٽي ٻلي جي ٻچي کي هٿ لائي ته رڳو ڪَنَ ٻيا چرن. دل ۾ چيائين ته زهر خطرناڪ هو، مرڻ کان بچي وڃان ها، پر ٻلي واري حالت ضرور ٿئي ها. ٻوءِ ته ٽپ ڏيئي اٿي ڪڙو ٿيو ۽ ڍول کي چيائين ته: منهنجو هتي رهڻ مشڪل آهي، تنهنڪري هاڻي اوهين هلڻ يا نه هلڻ جو مون کي جواب ڏيو، ۽ مون کي به شهر کان ٻاهر اماڻي ڇڏيو ته خير سان ڳوٺ پهچان. ڍولي چيس ته هتي سڀ اٺ، راڻيءَ جا سيڪاريل آهن، سي ٻنهنجو چيو ڪونه مڃيندا، پر سياڻي جيڪڏهن ڪنهن اٺ پاڻهي جاڻي هائو ڪئي ته چوريءَ به نڪري هلنداسين. ٻئي ڏينهن صبح جو ڍولو ۽ مڱڻهار گڏجي تلاءَ تي آيا، جتي مومل جا وڳ پاڻي پيئندا هئا. اتي ڍولي اُٺن ۾ نيهي چيو ته:

کنهن ڳل ٻڌان ڳينگهرا، کنهن ڳل ٻڌان ساڄ،
ٿئي ڪو منهنجو اونٺيو، جو مون کي مارل ميلي راتب.

اُنهن اُٺن ۾ هڪڙو بيمار اٺ هو، جنهن کي ڳَرَ جي بيماري هئي. مومل ڏنو ته هن هڪڙي اٺ مان سڄي ڳلي کي بيماري وٺي ويندي، تنهنڪري جتن کي حڪم ڏيئي ڇڏيو هئائين ته هن ڳَرَي اٺ کي ٻَچي مان جهلي اهڙي مار ڪڍو، جو هيءَ جُوءِ ڇڏي وڃي. ڍولي کي ٻين اُٺن ته جواب ڪونه ڏنو، پر انهيءَ اٺ جواب ڏنو ته:

مون ڳَل ٻڌج ڳينگهرا، مون ڳَل ٻڌجان ساڄ،
ٿيان تنهنجو اونٺيو، توکي مارل ميليان راتب.

ڍولي مڱڻهار کي چيو ته: اِهو اٺ ڏس ته ڪهڙو آهي؟ مڱڻهار ڏسي اچي ٻڌايو ته: هيءُ اٺ اهڙو ته اڀرو آهي، جو سير اٽي جو به ڪونه ڪڍندو. تنهن کان سواءِ ڳرَ جي بيماريءَ ۾ ورتل

آهي، پاڻ چڙهنداسين ته پاڻ کي به اها بيماري وٺي ويندي. تڏهن ڍولي اُن اُٺ کي چيو ته:

ڪين ڪُڇيا سي ڪرها، تون ڪيئن ڪُڇين توڏ،
پيڙي پڇندو سڀين پاسرين، تنهنجو سرو ڪائيندا ڍوڏ.

تڏهن وري اُٺ جواب ڏنو ته:

پيڙي پڌ جان پنهنجي پاڳڙي، منهنجي ڍرڙي ڇڏج مهار،
هلان تنهنجي ساهُرين، گهر گهر ڏيان جُهار.

ڍولي چيو ته: هاڻي هن اُٺ تي هلنداسين، پوءِ اُٺ کي جهلي مومل جي محلات هيٺان وٺي آيا ۽ ان تي پاڪڙو وغيره وجهي تيار ڪيائون. مومل کي انهيءَ وقت خبر پئي ته ڍولو وڃي ٿو، سو خيال ڪيائين ته ڪنهن الڪل سان اُٺ کي هلڻ کان بيڪار ڪري ڇڏيان. تڏهن اُٺ کي چيائين ته:

ڪوڙو تيڇان ڪرها، توکي وليون چاريان آءٌ هاٿ،
عجب رنگ الله جو، ڪرهو نه سُٽي ڪا ٻات.

اُٺ جواب ڏنو ته:

ڪوڙو تيانُ ته ڏنڀجان، ڏُچَرَ ٻَڪ مَران،
هاڻ وڃان ڍولي سٿ سان، جيت ساوا چِيز چَران.

مومل، اُٺ جو صاف انڪار ٻُڌي، سندس پيرن ۾ لوهه جا ڪيل هڻي، ڪيس هلڻ کان بيڪار ڪري ڇڏيو. ڍولو ۽ مڱڻهار تياري ڪري واپس آيا ۽ اچي اُٺ کي اُٿاريائون، پر اُٺ هلڻ کان جواب ڏنو ۽ دانهون ڪري ويهي رهيو. ڍولي اهو حال ڏسي چيو ته: جيڪو قول ڪري پوءِ ڦيري وڃي، اُن سان ڪهڙي جُٺ ڪجي؟ اتي هڪڙو لوهار ويٺو هو، تنهن چيو ته: اُٺ کي مَڻ جي سيخ تپائي ڏنب ڏجي. مڱڻهار چيو ته: تڏهن وارو ڪر. هن اُٺ کي اهڙي سيڪت ڏجي جو سڄي عمر ياد ڪري. يڪدم هڪڙي سيخ ڪڍي باهه ۾ وڌائون.

اُتي اُٺ، مومل کي چيو ته: هاڻي ته هي مون کي ڏنيئندا! مومل چيو ته: تون ماٺ ڪري ويٺو ڏس، توکي ڪونه ڏيئيندا. آخر سيج ڪٺي اُٺ کي ڏنب ڏيڻ تي هٿا ته وري مومل کي چيائين ته: ڏنڀين، ٿاه. تڏهن مومل چيو ته: آءٌ توکي مرڻ ڪانه ڏينديس. مون وٽ اهڙا حڪيم ويٺا آهن، جيڪي مڙل کي به جياري ڇڏين. تڏهن اُٺ دل ۾ خيال ڪيو ته مون سان مومل جو خاص دشمنو آهي، آءٌ مري ويس ته هوءَ ٻاڻ خوش ٿيندي. تڏهن پڙڪو ڏيئي اُٺي رواڻو ٿيو. ڍولو ۽ مڱڻهار به سندس پنيان ڪاهي پيا ۽ هلندي هلندي شهر مان نڪري ٻاهر ٿيا.

مومل وٽ هڪڙو ڇتون ڏاڍيل هو، جو هميشه سندس ساڄي هٿ تي ويهندو هو، ڪابي هٿ تي اصل ڪونه ويهندو هو. اُنهيءَ ڏينهن ڇتون اُڏامي اچي ڍولي جي کٻي هٿ تي ويٺو. تڏهن ڍولي پڇيو ته:

سائي ٻکين سيپنا، ويٺين ڏائي هٿ،
توکي سڄڻ ميڙيو، ڪِ تون هلين منهنجي ساٿ.

طوطي جواب ڏنو ته:

سائي ٻکين سيپنو، آءٌ ويٺس ڏائي هٿ،
ڍولي لهندي ڏيٺ کان ٻو مڙ ٻيٺي جاءِ اٿ.

ڍولي، مڱڻهار کي چيو ته: مومل مري ويئي آهي، ان جو لاش دفن ڪري پوءِ هلون.

مڱڻهار جواب ڏنو ته:

ڍولا! هلڻ‌هاڻ مون سان، اهي ڪر مون تي احسانَ،
ڪانڌ ٻرائي لاءِ ڪاهڻي، اڳ مُٺيي سٺون ٿا ڪانَ.

وري چيائين ته:

ڪارا ڪندي ڪپڙا، وڙلا ڪندي ويس،
ڍولو لهندو ڏيٺ ڪان ته ڇتائيندي پيا ديس.

ڍولو، مڱڻهار جي ڳالهه تي اعتبار ڪري، شهر مان ٻاهر نڪتو ۽ سمجهيائين ته هوءَ مُئي ڪانهي، پر نڳي تي ڪري. پوءِ ته اُٺ کي وٺي چڪيائون، هڪلي وڃي ڪنهن رڻ پٽ ۾ پيا. سج لهڻ تي هو ته ڍولي خيال ڪيو ته اُٺ اسان سان جيڪو انجام ڪيو هو، سو ڪو نه ٻَريو، سج هتي ئي لهي ويو آهي. تڏهن اُٺ کي چيائين ته:

سج لٿڙي ويو ڏونگرين، وهيا ويا وڻين،
ڪاري ڪائي توکي ڪرهيا، تو ٻوليو کهڙي ڳُڻين؟.

تنهن تي اُٺ جواب ڏنو ته:

ڪَڍِ ڀيرن جا ٽانڪلا، ڍرڙي ڇڏ مهار،
هلان تنهنجي ساسري، گهر گهر ڏيان جُهار.

ڍولو اُٺ کي وهاري جان ڪٺي ڏسي ته برابر ڀيرن ۾ ڪيل لڳا پيا آهن. آهي ڪڍي وري اُٺ تي چڙهيا ته اُٺ واچوڙي وانگر هلڻ لڳو، تان جو رڻ پٽ مان لنگهي، وڃي ماروءَ جي ملڪ ۾ پهتو. برسات نه پوڻ ڪري پيا سڀ وڻ سُڪي ويا هئا، فقط هڪڙي چار رستي جي ڀرسان سائي بيٺي هئي. تنهن تي ڍولي، چار کان پڇيو ته:

ٻَڻ سُڪي ٻڻات ٿيا، تون ڪيئن سائي چار،
توکي سَڄڻ سينچيو، ڪِ تنهنجي پاڙ رَسي پاتار.

تڏهن چار جواب ڏنو ته:

نڪي مون کي سَڄڻ سينچيو، نڪي پاڙ رَسي پاتار،
مارڳ ويندي مارئي، پنهنجو ڪرهو لاڙيو ڏار.

اها ڳالهه ٻُڌي ڍولي اُٺ کي چيو ته:

تاهي تاهي سُڄاڻ، مارل جي هيءَ ٻات،
حيف هُجي توکي ڪرهيا، اجا رڻ ۾ وڃهين رات!

تڏهن اُٺ جواب ڏنو ته:

ڍاٽي ڍولا ڍٽ جا، ائين نه مون کي تات،
ڏينهن ٻئي ڏسندين مارئي، تنهن کان اڳ ڏيکاريندين ولات.

اُٺ جي اها ڳالهه ٻُڌي، ونيءَ مهارن کي ڇڪيائون ته کين پلڪ ۾ پنگل گڍ ۾ هڪڙي تمام سهڻي باغ ۾ اچي پهتا. مکڻهار چيو ته: ڍولا! پنگل گڍ پهچي ويا آهيون. هيءَ راڻي پنيءَ جو باغ آهي، جو خاص مارئيءَ جي سير ڪرڻ لاءِ آهي. توهين هتي ويهو ته آءٌ بادشاهه کي جاڻ ڪريان، پوءِ هو اوهان کي دستور موجب وٺي ويندا. مکڻهار هن کي باغ ۾ ڇڏي سڌو پنهنجي گهر ويو ۽ لٽ ڪوڙي سمهي رهيو. پيو ڏينهن به گهر کان ٻاهر نه نڪتو. ڍولو اُتي باغ ۾ ئي انتظار ۾ ويٺو رهيو. مارئي روزانو شام جو ان باغ ۾ گهمڻ ايندي هئي. ڍولي اُٺ کي کولي ڇڏيو هو، جنهن باغ جا وڻ ڪائي ڍؤ ڪيو هو. اوچتو چوڪيدارن جي نظر وڃي اُٺ تي پئي. تن جڏهن ڏٺو ته هڪڙو ڏاڍو اُٺ باغ چري ويو آهي، مارئيءَ کي خبر پوندي ته اسان جي ڪَمل ٻُڌه سان پرائي ڇڏيندي، سو اُٺ کي جهلڻ لاءِ ٿري آيا. اُٺ به ڪايو موالي ٽيو ويٺو هو، تنهن هنن کي ڊوڙائي ڊوڙائي ڪَک ڪري ڇڏيو. مارئي به پنهنجي وقت تي ڏولي تيار ڪرائي، خچر تي رکي باغ ڏانهن رواني ٿي. ان وقت ڍولو به اُٺ کي وٺي ڪوهه تي پاڻي پيارڻ لاءِ آيو، جتي مارئي اچي ويٺي هئي. پنهنجي خاص ڪوهه مان هڪڙي ڏاڍي اُٺ کي پاڻي پيئندو ڏسي، هن کي ڏاڍي ڪاوڙ لڳي سو ان وقت رُڪ جي ڪام هٿ ۾ هيس، اُن سان اُٺ کي ڇهن وارو ڏک هنيائين، ته هن جا ڇپ ڇيرجي پيا. تڏهن اُٺ چيو ته:

آءٌ ڍولي جو ڪرهو، تون ته ڍولي جي نار،
جنهن ڪام سان ڪُٽجن گڏهڙا، تنهن سان مون کي نه مار.

اها ڳالهه ٻڌي ماروئي ڏاڍي پشيمان ٿي، هن وقت تائين ماروئيءَ جي نظر ڍولي تي ڪانه پئي هئي سا ڏکاري ٿي، محلات ڏانهن موٽي آئي. اتي ڍولي چيو ته:

ڪٺيو ڪانءُ رُڪ جي، پئي ڪُتين اوڻا ڦَر،
جا ٻانهن ڏيندئينءَ سڄڻين، سا ٻانهن ڏني ٿئي ڪَر.

ماروئيءَ هن کي ڏنو به ڪونه ۽ وڃي پنهنجي محلات ۾ پهتي. هوڏانهن وري ڍولو، اُٺ تي ٽپڙ رکي واپس روانو ٿيو. ماروئي وڃي پيءُ سان خبر ڪئي ته هن نموني سان آءٌ ڍولي کي ڏسي ۽ ڪاوڙائي آئي آهيان. راءِ پتيءَ يڪدم ماڻهو روانا ڪيا ته ڍولي کي ڏاڍي عزت سان وٺي اچن.

ڍولو به باغ مان نڪري، شهر جي ڇيڙي تي پهتو ته اُتي ڪن زالن پئي ڇيڻا چونڊيا، تن ڍولي کان پڇيو ته: اي مسافر! تون ڪير آهين؟ تڏهن ڍولي جواب ڏنو ته: آءٌ ڍٽ جو وينگل آهيان، ڍولو منهنجو نالو آهي. ماروءَ سان منهنجي شادي ٿيل آهي، اُن سان ملڻ آيو هئس، پر سندس بد اخلاقي ڏسي، واپس پيو وڃان. تڏهن هڪ مائيءَ پڇيس ته: اها ڪهڙي سواريءَ تي هئي؟ جواب ۾ ڍولي چيو ته: اُها گڏهه تي سُوار هئي. چيائين ته: ڪٿي ڏٺي هُيئي؟ ڍولي جواب ڏنو ته: باغ ۾. تڏهن وري مائيءَ پڇيس ته: تو ماڻ سڃاتي يا پئي ڪنهن ڳالهه ڪئي؟ ڍولي چيو ته: مون ننڍي هوندي شادي ڪئي هئي، آءٌ هن کي بلڪل ڪونه سڃاڻان. مون کي منهنجي اُٺ ٻڌايو ته اها ماروئي آهي. مائيءَ چيو ته: اُٺ جي ڳالهه تي ڪو اعتبار ڪبو ڇا؟ هن ايا اُتي ئي پيئي سوال جواب ڪيا ته راءِ پتيءَ جا ماڻهو به پهچي ويا، سي ڍولي کي ڏاڍي عزت سان محلات ۾ وٺي ويا.

رات جو ڍولو، هڪڙي ٻانهيءَ سان گڏجي ماروئيءَ جي محلات ۾ داخل ٿيو. اتي ڏسي ته هڪڙي کٽ هنڌ سميت

خالي ٻئي آهي، ٻيءَ ڪٿ تي ڪو ماڻهو سٽو ٻيو آهي، جنهن جو مُنهن ٻنيءَ وانگر ٻئي ٻَڪيو. ڍولي خيال ڪيو ته هيءَ ماڻهو ناهي، ٻر ڪو ڪاڄ آهي، جيڪو ماڻهوءَ جي نموني ناهي، مون سان چرچو ڪيو اٿن. تڏهن ڍولي چيو ته:

آڪ ٻـُـڙي ڪـان ٻانٺليي، ڏوٻـو آنُ نـه ڪـاءِ،
آهين سهيلي مارئي ته اسان جو انگ لڳي مر جاءِ.

اها مارئي هئي جيڪا چمڪي رهي هئي تنهن، جواب ڏنو ته:

چيلهه مهنجي ڇهڪ جهڙي، آڱر جا سنهڙي نار،
ڳُلن پري هجي ناڙي، ته ٻؤنر ٻڳي ڪا جاءِ.

اها ڳالهه ٻُڌي ڍولو خوش ٿيو ۽ مارئيءَ سان ملي مجلس ڪيائين. صبح جو ڍولو شهر مان نڪري اتي آيو، جتي اٺ کي ٻڌل ڇڏيو هئائين. اٺ کيس ڏسي چيو ته:

ڪاري مٽي جو ماڻسيو، ڳاڙهي مٽي جو اونٺ،
ٻي ڪنمي سان ڳـُن ڪيو، تڏهن ٻڌي ڇڏيائين ٿُونٺ.

ڍولي اها ڳالهه ٻُڌي اٺ کي ڇوڙيو ۽ راڻ ٻنيءَ تي ڪاوڙجي، هلڻ جي تياري ڪيائين ۽ چيائين ته: منهنجي اٺ جي خدمت ٻه ڪو نه ڪيائون. راڻ ٻتي هن کي منٿون ڪري واپس وٺي آيو، پوءِ اٺ باغ ۾ ڇوڙي ڇڏيائين ۽ ٻاڻ ٻارهن مهينا اتي ترسيو. ٻارهين مهيني جڏهن اٺ کي جهلڻ ويو ته اٺ کي سڃاڻي نه سگهيو. گهڻي نوچ ڪان پوءِ، اٺ کي سڃاڻي، ان تي ٻاڪڙو رکي، مارئيءَ کي ساڻ وٺي، پٽ ڏانهن روانو ٿيو.

هلندي هلندي واٽ ٻاڇي، وري اچي مومل جي شهر ۾ نڪتو. اتي ڍولو اٺ کي جهڪاري، مومل جي محلات ڏانهن هليو ۽ مارئيءَ کي اٺ وٽ ڇڏيائين. جانُ ڪٺي مومل جي محلات ۾ وڃي ته مُنظهار پيو ڳائي ۽ مومل، سندس افسوس ۾ ڪارا ڪپڙا ڪريو ويٺي آهي. ڍولي کيس ان منگتي جو ڳائڻ ڏاڍو

پسند آيو، سو تورو وقت اتي ترسي پيو. مومل يڪدم نشي جون ٻوتلون گهرايون ۽ مڱڻهار کي چيائين ته: اڄ هن کي نشو ٿي پيارڻ ۽ تون هن کان مُنڊي گهُري وٺ، ڇو ته جيڪڏهن اها مُنڊي هٿ ۾ هونديس ته دارون نشو ڪو نه ڪندو. مڱڻهار هائوڪار ڪئي ۽ مارئيءَ کي چيائين ته:

ويهه نه ٿي ويسلي، اَنڙا تون نه اوڳار،
هُجين سهيلي مارئي، ته ڍولو ڀاهون وار.

اهو بيت ڍولي ٻه ٻُڌي ورتو. هو سمجهي ويو ته مون لاءِ ڌوهه ٿي رهيو آهي، سو يڪدم اُٿي ڪڙو ٿيو ۽ محلات مان نڪتو. مومل ترسڻ لاءِ گهڻئي منٿون ڪيس، پر هن نه مڃيو ۽ مارئيءَ کي اُٺ تي چاڙهي ڏيت ڏانهن روانو ٿيو. رات اچا گڏي پئي هئي ته ڪرهو وڃي ڏيت ۾ پهتو. ڍولي ڏٺو ته جيڪڏهن رات جو محلات ۾ وڃبو ته هرو ڀرو پيءُ کي تڪليف ٿيندي، تنهنڪري پنهنجي باغ ۾ ترسي پيا.

باغ ۾ مالهي پئي باغي ورايو، مارئيءَ جي حُسن جو اهاءُ ڏسي وڃي راجا گُجر کي ٻڌايائين ته: باغ ۾ ڪا روشني نظر آئي اٿم، تنهنڪري ڏسجي آيو آهيان. راجا گُجر پنهنجي ماڻهن کي روانو ڪيو. هنن يڪدم موٽي اچي کيس مبارڪون ڏنيون ته ڍولو، مارئيءَ کي وٺي خير سان پهتو آهي. راجا خوش ٿي کين محلات ۾ وٺي آيو. پوءِ ڍولي ۽ مارئيءَ حياتيءَ جا باقي ڏهاڙا پيار ۽ محبت سان گذاريا.

روايت [V] *

تعلقي سنجهوري جي ڳالهه

ڪنهن زماني ۾ ٿر ملڪ جو حاڪم ”راجا انيراءِ“ هو. هڪڙي ڀيري سندس ملڪ ۾ اڃ ڏڪار پيو. راجا سڄي رعيت کي گهرائي، صلاح ڪئي ته ٻه-ٽي ڏينهن سانگ جا هلي ڪنهن ٻئي ڏيهه ڪاهيون ته چڱو. اها ڳالهه ٻڌي مال متاع ڪٺي نڪري پيا. ڪاهيندا ڪاهيندا ٿوري گهڻي ڏينهن اچي ”راءِ ٻنگل“ جي ملڪ ۾ نڪتا. ملڪ هو سکيو ستابو، مال جو چراهو چام، سو اتي خيما کوڙي ويهي رهيا. منجهانئن کي چار چڱا لنگهي ويا راءِ ٻنگل وٽ. ان سان دل جو حال اوريائون. راجا به چڱو آدرڀاءُ ڪري، پنهنجي ملڪ ۾ رهڻ جي موڪل ڏني.

ڳالهيون سگهيون ٿين، ڏينهن پنهنجي مُدام تي گذرن. بهار جي موسم آئي، جهنگلن ۾ جهوم لڳي وئي، هرطرف کان گلن ڦلن جي هٻڪار اچڻ لڳي. منگتا فقير، بهار جي منڊ ۾ ڪينرو ڪلهي ۾ وجهي، سرنهه جا گل ڪٺي، بادشاهن ۽ اميرن جي در تي وڃي راڳ، ڳائيندا آهن، ۽ بهار جي واڌائي ڏئي، دان گهرندا آهن. راجا انيراءِ سان به ڪو منگتو گڏ هو. سو انيراءِ کان موڪلائي، ڪاهي پيو راءِ ٻنگل جي راڄ ۾. آخر هڪڙي ڏينهن وڃي راءِ ٻنگل جي در تي سَپُن هنيائين. راءِ ٻنگل کي ”مارل“ نالي ڌيءَ هئي، جا اُن وقت ننڍڙي هئي. هوءَ تمام

---

* پير شاهنواز شاهه ”عارف المولائي“ (تعلقو شهدادپور) جي قلمي بياض تان ورتل. جنهن محمد حاجي، ويٺل جمڙائو جي ڀاڄي موري لڳ (تعلقو سنجهورو) جي زباني قلمبند ڪئي.

سهڻي نينگر هئي. مڱڻهار جي سَٽين تي نظر آئي. هو مارل جي سونهن ڏسي حيران ٿي ويو.

انيراءِ کي وري "ڍول" ناليءَ پٽ هو، جو پڻ سونهن سوڀيا ۾ پنهنجو مَٽ پاڻ هو. منگتي کي يڪدم خيال آيو ته مارل جي شادي جيڪڏهن ڍول سان ٿئي ته ڪهڙو نه چڱو! سو اها ڳالهه دل ۾ رکي، دان وٺي، موٽي انيراءِ وٽ آيو، ۽ اُن سان حال حقيقت بيان ڪيائين. انيراءِ چيو ته: فقير! پاڻ آهيون پرديسي، سو ڪيئن راجا کي چئي سگهون؟ مڱڻهار چيو ته: چوندس آءٌ پاڻهي. مون کي رڳو سونَ جو نن‍ڍڙو هر پانڃاري، ۽ چانديءَ جا نن‍ڍڙا ٻه ڏاند ٺهرائي ڏي. حڪم جي دير هئي، مڱڻهار کي جهٽ پٽ هر پانڃاري ۽ ڏاند ٺهي مليا.

ٻئي ڏينهن منگتو فقير، هر پانڃاري ۽ ڏاند بگريءَ ۾ وجهي، سُرندو کڻي، راءِ پنگل جي ڪچهريءَ ۾ اچي ويٺو. رس رهاڻ سان راجا کي ريجهائي، هري هر پانڃاري ڪڍي کڻي راجا جي اڳيان رکيائين. راجا ماڻ پروڙي وزير سان صلاح ڪئي، ۽ مائٽي قبول ڪري، منگتي کي واڌائي ڏنائين. راءِ پنگل ۽ انيراءِ وچان وچو نظري ويو. هُن ڍول ۽ مارل جو مڱڻو ڪري ڇڏيو.

ڍول ۽ مارل گڏجي ڪتاب ۾ پڙهڻ ويندا هئا. هڪ دفعي ٻئي ڄڻا، پڙهي ٻئي موٽيا ته ڪنهن ڳالهه تان ڪاوڙجي پيا. مارل ڇهڪ هڻي ڪڍيس. ڏک لڳڻ تي ڍول روئڻ لڳو ۽ روئندو روئندو گهر ويو. پڇيس ڪيس روئندو ڏسي چيو ته:

ڪنهن ته توکي ماريو، ڪنهن ته ڇپيا توکي وِڇڻ،
سيري لُٽايائنس سيگهه مان، اُڪاري سمنڊ جي سيپ.(١)

(١) هرهڪ ڳالهه، ڪان پوءِ هي لفظ وراڻيءَ طور چوندا آهن:
اُمروندي ڍول مارو، لڄ وندي ڍول مارو،
ڍول رُٺي! ڏي سنبهو ڍو ليا!

ڍول ويچار ۾ پئجي ويو ته پنھنجي مڱينديءَ جو نالو ڪيئن وٺان! سو جواب ڏنائين ته:

ڪنھن نه مون کي ماريو، ڪنھن نه ڇپا مون کي ويڙ،
ساٿيھ پنھنجو ساريم، تڏھن نيم وھايم نيڻ.

انيراءِ ڍول جو اھو جواب ٻڌي، دل ۾ چيو ته: مارا! اسين وڏا به پنھنجو وطن وساريو ويٺا آھيون، پر ھن ٻالڪ کان اڃا ساٿيھ جي سڪ نه وئي آھي! اھو خيال ايندي ئي وطن ڏانھن ورڻ جي سنمت ڪيائين. راھ پنگل گھوٽئي روڪيس، پر ھاڻي ھن لاءِ ھڪڙو ڏينھن به سال برابر ٿي آيو ھو، سو ٿوري گھڻي ڏينھن اچي پنھنجي بادشاھيءَ ۾ نڪتو.

گھڻي زماني ۽ وڏي مفاصلي سبب انھن ٻنھي دوستن جي وچ ۾ ويڇو پئجي ويو. ڍول ۽ مارل به اڄ ننڍا، سڀان وڏا، نيٺ اچي جوان ٿيا. سندن مائٽن به خيال ڪيو ته ٻري جون ميٿيون ڪير سنڀاليندو ۽ ڪير ٻيو ڏيھ ڏوريندو؟ سو ٻنھي کي وري پنھنجي پنھنجي ملڪ ۾ مڱائي ڇڏيائون. ھاڻي شادين جون تياريون ھيون ته ڍولي کي ڪنھن عورت طعنو ھنيو ته: تون ته راھ پنگل جي ڌيءَ ماروءَ سان مڱيل آھين، اھا ڇڏي وري ھت ٿو ونگجين! اھو ٻڌي ڍولي، پيءُ کي چيو ته: بابا! آءٌ پنھنجي مڱ ڳولي لھندس. پوءِ ته ڍول به سھي سنيري لشڪر وٺي، ماروءَ جو ملڪ ڳولائي نڪتو ۽ ڪَھندو ڪَھندو اچي اُنھيءَ ملڪ ۾ پھتو، جنھن راجا سان ماروءَ جي شادي ٿيڻي ھئي. اُن راجا جي پيمڙ کي جڏھن خبر پئي، تڏھن ھن ٻاڻ ڳي مارل مشھور ڪيو ۽ ماڻھو پکيڙي ڇڏيائين ته ڍول کي ڪنھن به حيلي سان وٺي اچو. نيٺ ڍولو، ھن جي قبضي ۾ اچي، ڪيس مارو سمجھي، اتي ئي ويھي رھيو.

هوڏانهن ماروءَ هڪڙي رات خواب لڌو ته ڍولو ڪَهي آيو آهي ۽ اسان ٻنهي ۾ ملي محبت ماڻي آهي. انهي خوشيءَ ۾ جو آرس ڀڳائين ته ڪٿ جي ليس ڀڃي پئي. پوءِ صبح جو ٻيءَ کي نياپو موڪليائين ته: مون پنهنجو سچو پڇو مڙس رات خواب ۾ ڏٺو آهي، هاڻي آءٌ پنهنجو ورُ ڳولي لهنديس:

ڪُونجن ٽوليون ٽوليون، ڪونجن ٽوليءَ ٽيس،
مون سُتي گهوٽ سنڀاريو، تڏهن آرس ڀڳي ليس.

راجا خيال ڪيو ته ماريءَ انگل تي ڪري، سو ٻانڀڻ کي سمجهائي موڪليائين ته: تون ٻـ-ـئي ڏينهن گذاري اچي چئج ته پنو ڪونه پيو. پر مارو ته سياڻي هئي، تنهن چوائي موڪليو ته:

ٻـابـل! ٻـانـڀـڻ نـا مُڃو، ٻـانـڀـڻ آلڪي ذات،
ڍولي مُنهنجو منگتو، مـون کـي جـاڳـايـو رات.

(يعني، ٻانڀڻ ڪانءَ جي ذات آهي، جو لالچ رکي هيڏانهن هوڏانهن گهمي موٽي ايندو، تنهنڪري مڱڻهار فقير موڪليو، جيڪو پنندو کائيندو ويندو. تڪو الله جو نالو ڪُٺي، تڪي منگتو موٽي.)

تڏهن منگتي کي ڍولي ڏانهن وڃڻ جو حڪم مليو. مارو منگتي کي سڏائي ڍول ڏي نياپو ڏنو ته:

جـَـوَ جيڏي ڄڻيون، تـون تِـل جيڏي تـاڻـي،
هاڻي اُرهه نه ماهي ڪنجرو، توکي الله شال آڻـي.

(ڍول! تون مون سان تڏهن ڄڻيو هُئين، جڏهن آءٌ جَوَ جيڏي هيس ۽ تون تِر وانگر هئين. اڄ منهنجي جوڀن ۽ جوانيءَ سبب بدن تي ڪنجرو به نٿو ماپي.)

آيُـونَ ڪاچ ٻـه ڪاچڙا، ڪيڙي منجهه ڪاڻن،
ڪَنڊ ڀڃي ٿئي ڪانڌلو، پوءِ ڏالر ڏانـد چڙن.

(ڪچڙا آيون ڪائڻ ۾ لذيذ ٿين ٿا، اهي مُند تي نه ڪاڏا نه ٻوءِ ڏاڍا ڇِٻِڙا ٿيندا، جي ڏاندن جو ڪاڄ آهن.)

سرو لڳي، سَرَ موريا، نيسريا ڪانڌَن ٻـ نيچ،
هارين هر سنڀاهيا، ٻَـنـي ڳهُرِي تـي ٻـيـج.

منگتو، ماروءَ جو نيابو ڪٺي، ڪَنهندو ڪَنهندو نيٺ اچي انهيءَ ڳوٺ وٽ پهتو، جنهن ۾ ڏول، ماروءَ جي پولهي تـي محبت جي موج ۾ وينو هو. سڄ لٿي جي مهل هئي، منگتو به هڪڙي گهر ۾ گهڙي پيو. اهو گهر بـ ڪن مڱڻهارن جو هو، جي ماني ٽِڪي ڪائي، ساز سَرُندا ڪٺي ڏولي ڏي وڃڻ لاءِ سنبريا. منگتي جي پڇا ڪرڻ تي ٻڌايائون ته: ڏولي کي روز رات جو راڳ ٻڌائڻ ويندا آهيون. هُـن چيو ته: مون کي بـ انهيءَ ڪچهريءَ ۾ وٺي هلو. نيٺ سڀئي گڏجي ڪچهريءَ ۾ آيا. واري سان هرڪو ڳائيندو آيو. جڏهن ماروءَ واري منگتي کي وارو مليو، تڏهن پهريون بيت ڏنائين ته:

آيـون ڪاڄ بـ ڪاچـڙا، ڪيـڙي منجهه ڪائـن،
ڪَـڻ پچي ٿـي ڪانڌلو، ٻـوءِ ڏالـر ڏاند چَـرن.

ڏولي کي ته ڪابه خبر ڪانه هئي، ٻر ڳالهه ٻڌي، ڏولي جي زال ڪَـن ڪڙا ڪيا ۽ سمجهيائين ته اڄ، ڪو وانگي وريو آهي. منگتي بـ سهي ڪيو ته موچڙا اجهي ڪـي اجهي آيا، ٻر نيابو ضرور پهچائڻو آهي. سو همت ڪري ٻي ڳالهه ڏنائين:

ڏول! جَـوَ جيڏي تون ٿـئيون، تِـل جيڏي ٿاٽـي،
هاٿي اُرهه نـه ماهي ڪنجرو، توکي اللهُ شل آٽـي.

اتي منگتي تي موچڙن جو مينهن وسي ويو. تڏهن ڏولي بـ اک ٻـتي ۽ چيائين ته ٻيلي! آهي ته ڪو منهنجو قاصد. ٻوءِ تـه منگتي کي موچڙن کـان ڇڏائي، سربستو احوال پڇيائين ۽ تياريءَ لاءِ تڪڙو وهٽ ڳولڻ لڳو. اتي ڪن ماڻهن چيس تـه

لهر-ڏاچي روز سؤ ڪوهه پند ڪري، چندن جا وڻ چري، واپس وٿاڻ تي ورندي هئي، ان جو ٽوڏو ٽوڪي جهٽ اتي رسائيندو.

ڍولو، صبح جو اُنهن جا ساز ڪڍي، ٽڙ تي آيو ۽ ٽوڏن ڏي نهاري چيائين:

ڪنهن ڳل ٻڌان گهنگهرو، ڪنهن ڳل ٻڌان لنڄ،
لهر پيٽؤن جيڪو ليٽيو، سو هرڻ ملائيندم اڄ.

لهر-ڏاچيءَ جي ٽوڏي ڪنڌ چار ڪري، اچي ڍول جي ڪُلهن تي ڳاٽ ڌريو ۽ چيائين ته:

مون ڳل ٻڌج گهنگهرو، مون ڳل ٻڌج لنڄ،
لهر پيٽؤن آءٌ ٿيس، ٽوڪي هرڻ ملايان اڄ.

ڍولي ڏٺو ته هن کان سيا ستارا ته ٻيا ٽوڏا آهن، هي متان چٽو ٿو ڪري. سو چيائين ته:

ايڏن مٿين ڪين ٻوليو، تون ڪيئن ٻوليو ٽوڏ،
تنگ ڇڪيندي تون مرين، اکيون ٽٽينديئي روڏ.

ٽوڏو ماٺڙي ڪري وڃي چرڻ لڳو. ڍولي جي راتيءَ ڏٺو ته متان ٻرولو هليو وڃي، سو ٽوڏي کي چُونگ ڏنائين ته هو ٻه ٽنگ ڪڍي ٻيهي رهيو. اتي ڪي چار سچوٽ ڍولي جا ٻه هٿا، تن چيو ته: ڏنب آهي ٿنب؛ ٽوڏي کي ڏنب ڏي ته چاق ٿي پوي. اتي ڍولي جي زال کي به الڪو ٿي پيو ته ٽوڏو نه مري پوي، سو ڍول ۽ ٽوڏي ٻنهي کي سمجهائي ڏنائين ته:

ڍول! اسان جي ملڪ ۾، سوين مٿيا چرن،
هر ڪرهل نا ٿئي ڪوهڙو، گڏهڙا ڏنجن.

تڏهن اُٺ جي بدران هڪڙي گڏهه کي ڏنب ڏنئون ته اُٺ چاق ٿي پيو. هاڻي ڍولي به اچي ٽوڏي کي پلاڻيو. جڏهن تنگ ڇڪيائين ته ٽوڏي چيو ته:

ڇڪي ٻڌج تنگڙو، ڇڪي ٻڌج ٻگ،
ڍريون ڇڏج مهارون، تو کي ٻرين ملايان اڄ.

ٻوءِ ته ڍول، توڏي تي چڙهي، شام ڌاري اچي راءِ ٻنگل جي شهر ٻاهران، هڪڙيءَ ڄار هيٺ لٿو. قدرت سان اُن ڄار ۾ خوشبوءِ هئي، جنهن جي خمار ڍول جو من مست ڪري ڇڏيو. تنهن ڄار کان پڇيو ته:

آڪ ٻٽوڙ ٻبل ٻاوري، تون ڪيئن نيلي ڄار؟

ڄار وراڻيو ته:

هُونءَ هيٺ مارل وينڙي، تون جهلي ڪرَهو ڄار.

اتي ڍول ڪاوڙجي پيو. چئي: مارل اهڙي تي آهي جو ٻاهر ٻئي گهمي ڦري. سو ڪاوڙ مان اتي ئي سمهي پيو. تڏهن منگتي چيس: ڍول! خير ته آهي؟ هل محلات ۾. تڏهن ڍول، ڄار واري ڳالهه ڪري ٻڌايس. تنهن تي منگتي چيس ته: اڙي ڍول! ڪنهن سمي، مينهن گهڻا وٺا. ڪوٽ تي ٻُڌو، سو راءِ ٻنگل اتي اچي ٽاڪ ڪيو. مارل نديڙي ۽ بي سمجهه هئي، سندس پينگهه انهيءَ ڄار سان ٻڌل هئي. مارل جي سڙهي ساهه جي همڪار سان ڄار واسجي ويئي ۽ هميشه لاءِ خوشبودار ٿي ويئي آهي. منگتي جي واتان اهي لفظ ٻڌي، ڍول اتي دربار ۾ آيو. پير تي ڏؤنڪو لڳو، دشمن پؤ کان ڀڳو. ڏاڍي ڌام ڌوم سان شادي ٿي. نيٺ سهاڳ جي ساعت آئي. راجا رات جو رنگ محل ۾ آيو. مارل ماڙيءَ تي ٻَٽ جي شال تاڻيو ستي پئي هئي. ڍول خيال ڪيو ته ستل کي اوچتو اٿاريندس ته متان ڇرڪ پري، تنهنڪري پلنگ، جي پيرانديءَ کان ويهي چيائين:

تهين نوبلي سيپلي، ڏند ٻتيھ سير وات،
اُٺي مارل سجاڳ ٿي، متان انگ لڳني مرجات.

تڏهن مارل ڪرَ موڙي، مُنهن تان پاند هٽائي، ڍول کي جواب ڏنو ته:

ٻري ويھ نہ ڍوليا، هيئون هيئين سان آڻ،
مارل پلي ماڻئين، جيئن چڪوڙي زهہ ڪماڻ.

روايت [٨]*

تعلقي عمرڪوٽ جي ڳالهه

”ڍيٿ“ ۾ ”اُنڙ“ ۽ ”ٻينگڙ“ نالي ٽي شخص ٻاٺ ۾ گهاٽا دوست هئا. وٽن ٻئي مال کان سواءِ اُٺن جا وڏا وڳ هئا. هڪڙي ڏينهن هي ٻئي دوست تلاءُ تي ويٺا هئا ته هڪڙو نجومي فقير اُتي آيو ۽ ٽڪ ٻڌڻ جي خيال سان هنن جي پرسان ويهي رهيو. هنن کانئس حال احوال ورتو، ۽ جيئن ته سنڌن گهرن ۾ اميدواري هئي، تنهنڪري پڇيائونس ته: اسان کي اولاد ڪهڙو ٿيندو؟ نجوميءَ حساب ڪري هنن کي ٻڌايو ته: اُنڙ کي پٽ ڄمندو ۽ ٻنگڙ کي ڌيءَ ڄمندي. اهو ٻڌائي نجومي ته ويندو رهيو، پر هنن اُنهيءَ وقت ئي ٻاٺ ۾ سڱا ڪري ڇڏيا. ٿوري وقت کان پوءِ اُنڙ کي پٽ ڄائو، جنهن جو نالو ”ڍولو“ رکيائين ۽ ٻنگڙ کي ڌيءَ ڄائي، جنهن جو نالو ”مارل“ رکيائون.

ڍولو ۽ مارل اڃا ننڍڙن ۾ ئي هئا ته ملڪ ۾ اچي ڏڪار پيو. جنهنڪري سڀڪو پنهنجي پيٽ ۽ مال جي سانگي سان پنهنجي مُنهن روانو ٿي ويو. اُنڙ ۽ ٻنگڙ به هڪٻئي کان جدا ٿي ويا. اُنڙ پنهنجا وڳ ۽ ٻار ٻچا وٺي ڪڇ ۽ گجرات طرف رخ رکيو، ۽ ٻنگڙ پنهنجو مال وٺي، زال ۽ معصوم ڌيءَ ساڻ ڪري اچي سنڌ ۾ پير ڌريا. قدرت سان اُنڙ کي ڪو خزانو ملي ويو، جنهنڪري بادشاهه بڻجي ويهي رهيو. ڪجهه زماني کان پوءِ اُنڙ ۽ ٻنگڙ گذاري ويا. اُنڙ جي جاءِ تي ڍولو

* هيءَ روايت ٿرپارڪر (تعلقي عمرڪوٽ) مان محمد عمر ”معمور“ يوسفاڻي کان ملي.

بادشاهه ٿيو. ڍولي ست شاديون ڪيون. سنڌس راڻين کي خبر هئي ته ڍولي جو مڱڻو مارل سان ٿيل آهي ۽ مارل هاڻي اچي وڏي ٿي هوندي. هوءِ متان ڪو ماڻهو نه موڪلي ۽ ڍولو اوڏانهن نه هليو وڃي، تنهنڪري ڪوٽ جي ٻاهران ٻيا به ست ڪوٽ ڏياري، هرهڪ ڪوٽ جي دروازي تي سخت پهرو بيهاري ڇڏيائون ۽ پهريدارن کي حڪم ڏنائون ته ڪوبه ڌاريو ماڻهو اندر نه اچي.

هوڏانهن مارل به اچي وڏي ٿي. ڪيس روزانو گلن سان توريندا هئا. هڪڙي ڏينهن جيئن ئي ڪيس توريائون، تيئن هميشه کان وڌيڪ گلن ۾ تري. ٻانهين اها حقيقت وڃي مارل جي ماءُ سان ڪئي، جنهن وري مارل کان سبب پڇيو. پهرين ته مارل انڪار ڪيو، پر پوءِ چيائين ته:

راتِ ڪُونجن ٻوليو، هيون ٽوليءَ ٽيس،
سيج سُتي مون ڍول سنڀاليو، آرس پڳي ايس.

(يعني: رات جنهن وقت ڪونجن پئي ٻوليو، ۽ ٽوليءَ ۾ ٽيهه ڪونجون هيون. ان وقت مون خواب ۾ ڍول کي ڏٺو. ان سان قرب واري رهاڻ ڪيم، ۽ انهيءَ حالت ۾ پاسو اُٿلائيندي کٽ جي ايس به ڀڄي پيئي.)

اتي ماڻس کي ڍولي جي يادگيري آئي، سو ان مهل ئي هڪڙي ٻانهڻ کي اوڏانهن وڃڻ لاءِ تيار ڪيائين ته اُن کي وڃي مارل سان ٿيندي هوندي ٿيل مڱڻي جي يادگيري ڏياري. ٻانهڻ جي اوڏانهن وڃڻ جو ٻڌي، مارل ماءُ وٽ آئي ۽ چيائين ته:

ٻانہڻ ٻانہڻ مَ ڪريو، ٻانهڻ ڇاڇيل ذات،
بابي جي در جو منگتو، مُڃيو انهيءَ وات.

(ٻانهڻ جو ناٽو نه ونو. ٻانهڻ لالچي ٿيندو آهي، تنهنڪري ان تي ڀروسو ڪرڻ اجايو آهي. باقي بابي جي مڱڻهارن مان ڪو موڪليو ته وڃي ڍولي کي خبر ڏي.)

مارل جي صلاح تي ٻانڀڻ جي بدران هڪڙي مڱڻهار کي تيار ڪيائون. مڱڻهار روانو ٿي ٿيو ته مارل چيس ته: ڍولي جي روبرو وڃي منهنجو هيءُ پيغام ڏج:

ڍاڍي! ڍول جي ملي، ته وڃي ائين چئيج،
ته ڍولا! تنهنجي مارئي، سڪ نه سمهي سيج.

—

ٻيل جيڏي ٻرڻين تون، جئن جيتري جوءِ.
هاڻي اُرهه نه ماڻي ڪنجرو، تولاءِ رتو روءِ.

—

رات هو ڪونج ٻوليو، سانوڻ ٻهرئين سيج،
هاريس هر سنڀاهيا، ڏرتي منگي ٻيج.

مارل جو اهو نياپو ياد ڪري، مڱڻهار پنهنجو منهن وٺي روانو ٿيو. هن کي اها خبر ئي ڪانه هئي ته ڍولو ڪهڙي ملڪ ۾ رهي ٿو. آخر هلندي هلندي ڪن ڏينهن کان پوءِ هڪڙي رڻپٽ ۾ وڃي پهتو. اتي ڏسي ته هڪڙو فقير ويٺو آهي، سندس پاسي کان دونهي پئي دکي. مڱڻهار ٻري کان ئي "آديس گرو، آديس گرو" چئي هن کي سلام ڪيو! فقير سلام جو جواب ڏئي کيس ويهڻ جو اشارو ڪيو. جنهن تي مڱڻهار ادب سان ويهي رهيو. ڪجهه مهل کان پوءِ فقير هن کان خبرچار پڇي، جا هن سربستي ڪري ٻڌائي، تڏهن فقير کيس ڍولي جي ملڪ جو ڏس ڏنو، ۽ اهو به ٻڌايو ته اتي سخت ٻهرو آهي، جنهنڪري ڪو به ڌاريو ماڻهو اندر نٿو وڃي سگهي. اها خبر ٻڌڻ سان حال ته مڱڻهار هيڻو ٿي پيو، پر پوءِ خيال ڪيائين ته هيڪر ته اُتي هلي بخت آزمائي ڏسجي، پوءِ ڪٿن ڀاڳ.

مڱڻهار، فقير جي ڏس تي هلندو هلندو، ڪن ڏينهن پڄاڻا اچي ڍولي جي ملڪ کي ويجهو پهتو. اتي ڇا ڏسي

ته هڪڙو وڏو ڪوٽ چوڌاري ڏٺل آهي، جنهن جي دروازي تي سخت پهرو بيٺل آهي. ڪنهن به ڌاريي ماڻهوءَ کي اندر ڪنا ڇڏين. اها حالت ڏسي ڏاڍو ارمان ٿيس. هڪ ٻه دفعا پهريدارن کي منٿون به ڪيائين، پر هنن نه ڇڏيس. نيٺ اٽڪل ڪري، ڪپڙا لاهي، لُنگ ڪڍي، ڀوت مڪي، چرين وانگي اٻتيون سُبتيون ڳالهيون ڪندو، اچي ڪوٽ جي دروازي تي پهتو. چوڪيدارن کي چيائين ته: اُٺ وڃايو اٿم، جنهن جو پير ڪٿي هتي پهتو آهيان، موڪل ڏيوم ته اندران اُٺ ڪاهي اچان. پهريدارن هن کي چريو ڏسي اندر وڃڻ جي موڪل ڏني. اهڙيءَ طرح هيءُ ست ئي ڪوٽ لنگهي اندر پهتو. شهر ۾ اچي، ڪپڙا پهري ٽورو اڳتي هليو ته ننڍڙا ٻار راند ڪندي ڏٺائين. هن ٻارن کي خرچي ڏيئي، پڇيو ته: مڱڻهارن جا گهر ڪٿي آهن؟ ٻارن ڪيس مڱڻهارن جي گهرن جو ڏس ڏنو.

مڱڻهار اُتي پهتو ته ڪي مڱڻهار ڪيس پنهنجي وڏي وٽ وٺي آيا، جنهن هن کان خبر چار پڇي. هن ٻڌايو ته: آءٌ ڀِٽ جو رهاڪو آهيان. اُتي ڏڪار پوڻ ڪري رلندو رلندو اچي اوهان جي اچهي ۾ پيو آهيان. وڏي فقير چيس ته: ابا! ڀلي ڪري آئين. جهڙو حال ڪميمان، تهڙو پيش پيربان. پوءِ ته هيءُ انهيءَ وڏي فقير وٽ رهڻ لڳو.

اُتي جي مڱڻهارن جو دستور هو ته روزانو رات جو ساز کڻي، ڀولي جي دربار ۾ ويندا هئا. انهيءَ طرح سندن گذران پيو ٿيندو هو. اهو سمورو رنگ مارل جو موڪليل مڱڻهار به پيو ڏسندو هو. هڪڙي ڏينهن هن، انهن مڱڻهارن کي چيو ته: يار! هڪ دفعو مون کي به پاڻ سان وٺي هلو ته آءٌ به ڀولي جي رهاڻ ڏسان پُڌان. جنهن تي مڱڻهارن ٻئي ڏينهن هن کي پاڻ

سان ونئي وڃڻ جو وعدو ڪيو. ٻئي ڏينهن مقرر وقت تي جڏهن مڱڻهار ٻولي ڏانهن روانا ٿيا ته هيءَ ٻه ساڻن گڏجي هليو. ٻولي وٽ به مڱڻهارن راڳ ڳايو ته هن ٻه ويٺي ٻڌو. جڏهن راڳ جي محفل ختم ٿي، تڏهن ٻولي ڳائيندڙن کي انعام ڏيئي رخصت ڏني. هن هلڻ وقت ٻولي جي سامهون بيهي ڳالهه ڏاي ته:

تيل جيتري ٻرنڻين، جتو جيتري جوءِ،
هاٿي آرهه نه مابي ڪنجرو، تولئي رتو روءِ.

ڳالهه ڏيئي هيءَ روانو ٿيو. ڳالهه ٻڌڻ سان ٻولي جا حواس خطا ٿي ويا؛ ۽ مڱڻهار محلات کان ٻاهر نڪري چڪو هو. ٻئي ڏينهن هيءَ دربار ۾ ڪونه ويو. تنهنڪري ٻولي، مڱڻهارن کان پڇيو ته: راتوڪو نئون مڱڻهار ڪٿي آهي؟ هنن جواب ڏنو ته: اڄ هن کي ڪو ڪم ٿي پيو، تنهنڪري ڪونه آيو آهي. ٻولي ان کي گهرائڻ لاءِ يڪدم هڪڙي مڱڻهار کي موڪليو. راڳ ختم ٿيڻ بعد، ٻولي ٻين مڱڻهارن کي موڪل ڏيئي، هن کي ٻاڻ وٽ ترسائي، پوءِ اڪيلائيءَ ۾ هن کان پڇيائين ته: تون ڪير آهين، ڪٿي جو رهاڪو آهين؟ جيڪا ڳالهه ڏنئي، تنهن جو مطلب ڇا آهي؟ تنهن تي هن وري ٻي ڳالهه ڏني ته:

رات ڪُونجن ٻوليو، هيون ٽوليءَ ٽيس،
سيج سُتي مون ٻول سنڀاليو. آرس ٻڳي ايس.

اها ڳالهه ٻڌي، ٻولو مرڇوڪي منجهي پيو. تنهن تي مڱڻهار وري ٽين ڳالهه ڏني:

رات هو ڪُونجل ٻوليو، سانوڻ ٻھرئين سج،
هارين هتَ سنڀاهيا، ڏرتي منگي ٻج.

ڍولي حيران ٿي مڱڻهار کي چيو تہ: خدا جي واسطي جلدي ٻڌاءِ تہ ڳالهہ ڇا آهي؟ تنهن تي مڱڻهار ٻچاڙيءَ واري ڳالهہ ڏني تہ:

مون کي مليو هو سنيهو، تہ وڃي ائين چئيج،
تہ ڍولا تنهنجي مارئي، هر ڪي تنهنجي هيج.

اها ڳالهہ ٻڌڻ سان ڍولي کي ننڍپڻ جو زمانو ياد اچي ويو. پوءِ تہ مڱڻهار کي ٻانهن کان جهلي، ويهاري، سچي خبر چار پڇيائين. مڱڻهار بہ کيس مارئي جي سڀ خبر ٻڌائي، اچڻ جو مقصد بہ ظاهر ڪيو ۽ اهو پڻ چيائين تہ: جيڪي ڳالهيون مون توکي چئي ٻڌايون، سي بہ مارئي جي ئي طرفان آهن، هاڻي تنهنجي مرضي. بس، پوءِ تہ ڍولي جو ويهڻ وڙهيہ ٿي پيو. هن کي چيائين تہ: سڀاڻي هلڻ جي تياري ڪجي. ان بعد مڱڻهار کي موڪل ڏئي، پاڻ وڃي آرامي ٿيو، پر کيس ننڊ ڪانہ آئي. ڍولي جي اها حالت ڏسي، سندس راڻين کي ڏاڍي حيراني لڳي. سو راتو رات پڇا ڳاڇا شروع ڪري ڏنائون. آخر پتو پين تہ هڪڙو پرديسي مڱڻهار آيل آهي، جيڪو مڱڻهارن وٽ رهي ٿو. راتَ ان سان ڍولي رهاڻ ڪئي آهي، تنهن کان پوءِ ئي ڍولي جو اهو حال ٿيو آهي. اتي راڻين کي پڪ ٿي تہ اهو مڱڻهار مارئي وٽان آيل آهي، سو ارادو ڪيائون تہ ڪنهن بہ طرح انهيءَ مڱڻهار جو خاتمو آڻجي، نہ تہ ڍولو هليو ويندو.

صبح جو ڍولو اٿي اُٺن جي وڳ ۾ ويو، ۽ اُٺن جي وچ ۾ بيهي چيائين:

ڪنهن کي ٻڌان گهنگهرا، ڪنهن کي ٻڌان لاڄ،
سؤ راڻين جو پنڌ ڪري، پهچائي مارئي جي راڄ؟

اُن تي ڪوبہ اُٺ ڪين ڪڙڪيو. نيٺ هڪڙو ٽڪل ڳوڙرو ڏپ ڏيئي اُٿيو، ۽ چيائين تہ:

مون کي ٻڌ گهنگهرا، مون کي ٻڌ تون لاڄ،
سؤ راڻين جو ٻنڌ ڪري، ڀڄايان مارل جي راڄ.

ٽوڏي جي اها جرات ڏسي، ڍولي کي حيرت ٿي. سو هن ڏي منهن ڪري چيائين ته:

ٻيا ڪين ٻوليا اُنٺا، تون ڪيئن ٻولئين ٽوڏ،
ڀيڙي ڀيهانءِ ٻاسريون، هڏا ڪائنئي ڊوڏ.

تنهن تي ٽوڏ جواب ڏنو ته:

ٻيا ڪين ٻوليا اُنٺا، آءٌ ٻوليس انهي لَل،
لهريءَ ٻيٺ ۾ ليٽيس، جنهن چيني نڱرول.

(ٻيا اُٺ ڪين ٻوليا ۽ آءٌ انهي ڪري ڪُڇيس جو منهنجي ماءُ، جيڪا لهريءَ جي نالي سان مشهور هئي، سا هڪڙيءَ رات ۾ سؤ ڪوهه ٻنڌ ڪري، نڱرول چَري آسُر مهل ورِي اچي وڳ سان گڏبي هئي.)

ڍوليو اهو جواب ٻڌي خوش ٿي موٽيو، ۽ مڱڻهار کي گهرائي چيائين ته: صبح جو سوير منهنجي در تي اچجئين ته ٻئي ڄڻا اُٺ تي چڙهي هليا هلنداسين.

هوڏانهن راڻيون، مڱڻهار کي مارڻ جي خيال ۾ هيون، تن صبح جو در تي مڱڻهار کي بيٺل ڏسي، سهي ڪيو ته اهو ئي مڱڻهار آهي. ويتر ڀڙڪا ڪري ٻڪ ڪيائون. پوءِ ته ماني مهٽي، اُن ۾ زهر ملائي، ٻانهيءَ کي ڏنائون ته وڃي مڱڻهار کي ڏي، کائڻ سان مري پوندو. پوءِ ڪيس جنگهه مان جهلي، گيهلي اروڙيءَ تي چڙهي اچ ته اسين ٻه ڏسون. ٻانهي ماني کڻي مڱڻهار وٽ آئي ۽ هن کي چيائين ته: هيءَ ماني، راڻين تو لاءِ موڪلي آهي؛ پر کائين متان، هن ۾ زهر مليل آهي. پر مڱڻهار کي اعتبار ڪونه آيو. مهٽيل ماني ڏسي، هن جو وات ٻاڻي ٽيڻ لڳو. ٻانهيءَ کي چيائين ته: تون ڪوڙ ٿي ڪرين. تنهنجو خيال

آهي ته ماني هيءَ نه کائي ٻر آءٌ کان. انهن ڇهي جهت هٽي، ٻانهيءَ کان مانيءَ جو ٽانءُ ڦري ورتائين. تنهن تي ٻانهيءَ رڙ ڪري چيس ته: خدا جا ٻندا! جيڪڏهن اعتبار نه اچئي ته ڀري ٻائين گرانهه ڪتي کي ڏيئي ڏس. تنهن تي مڱڻهار هڪڙو گرانهه ڪٽي ٻه ٽي ٻيئل ڪتي کي ڏنو، جو کائڻ سان ونجي ڪري پيو ۽ دم ڏنائين.

اها حالت ڏسي مڱڻهار، ٻانهيءَ جا ٿورا مڃيا. ان بعد ٻانهيءَ، مڱڻهار کي چيو ته: مون کي حڪم آهي ته توکي ماري، اوڙيءَ تي چڙهي اچان، جيئن سڀ راڻيون ڏسن ۽ ڪين دلجاءِ ٿئي ته تون مري ويو آهين. اهو ٻڌي مڱڻهار مڪر ڪري، پٽ تي ڪري پيو. ٻانهيءَ ڪيس چنگهه مان جهلي، آڻي اوڙيءَ تي چڙهيو. اهو سمورو لقاءُ راڻين محلات مان ٻيٺي ڏٺو، ڏسن سمجهيو ته مڱڻهار مري ويو، هاڻي ڊولو ڪونه ويندو.

جڏهن راڻيون محلات جي درين کان ٻاسي ٿيون، تڏهن مڱڻهار وري اچي در وٽ لڪي ويٺو. ٿوريءَ دير بعد ڊولو ٻه اٺ کاهي آيو. ٻوءِ ٻئي ڄڻا اٺ تي چڙهي روانا ٿيا. راڻين مڱڻهار کي مارائڻ کان سواءِ، انهيءَ اٺ کي منڊ ٻنائڻ جي ٻه رٿ رٿي هئي. جنهن تي ڊولي کي چڙهي ويٺو هو. هنن اٺ جي پيرن ۾ لوهي ڪلا هٽائي ڇڏيا هئا، جنهنڪري هو تکو هلي نٿي سگهيو. ڊولي گهڻئي هڪليس، پر اٺ منڊڪائيندو هليو. ٽان جو سج لهڻ کي اچي ويجهو ٿيو. اها حالت ڏسي، ڊولي کي اٺ تي ڪاوڙ آئي، سو چيائين ته:

ڏينهن ويو ڏونگرين، وَهيا ويا وڻ،
ڪاري ڪائي توکي تونڏڙا، تو راهي ڪيا رڻ.

تنهن تي اٺ جواب ڏنو:

ڪڍي ٻيرن مان ٽڪلا، ڍاري ڇڏ مهار،
ته هلان تنهنجي ساهرين، چران هلي جوار.

اهو ٻڌي ڍولي هيٺ لهي، اُٺ جي ٻيرن مان ڪيلا ڪڍيا، پوءِ اُٺ وڻي هوڪاريو. صبح ٿيندي ئي اچي مارل جي ڳوٺ وٽ پهتا. جهنگ مان هلندي، واٽ تي ڍولي هڪڙي جار ڏٺي، جا سائي بيٺي هئي، ۽ آسپاس ۾ پيون سڀ جاريون سُڪل هيون. تنهن هن جار کان پڇيو ته:

پيون سڀيئي سُڪيون، تون ڪيئن سائي جار،
توکي سڄڻ سيڱچيو، يا ٻاڙ ويئي ٻاتار؟

تنهن تي جار جواب ڏنو ته: آءٌ انهي ڪري سائي آهيان، جو:

نڪو مون کي سڄڻ سيڱچيو، نڪا ٻاڙ ويئي ٻاتار،
مارڳ ويندي، مارل جي ڪرهي، ڀڳو منهنجو ڏار.

ڳوٺ جي ويجهو هڪ تلاءُ هو، جتي مارل جا اُٺ پاڻي پيئندا هئا. هي اُتي اچي لٿا. ڍولو اُٺ تان لهي وڃي هڪڙي وڻ هيٺ ويٺو. اُٺ وري پاڻي پيڻ لاءِ تلاءُ ۾ ڍِري پيو. مارل به ڪا اُن مهل اُتي بيٺي هئي، جنهن هڪڙي اوپري اُٺ کي تلاءُ مان پاڻي پيئندو ڏسي، ڪلر هٽي ڪڍي. تنهن تي ڪرهي ڪنڌ مٿي ڪٽي، مارل کي چيو ته:

آءٌ ڍولي جو ڪرهو، تون ڍولي جي نار،
مون کي مار مَ ڪامڙي، وٽ پنهنجو پتار.

اهو ٻڌي مارل ساموهون ڏٺو ۽ وڻ هيٺ ڍولي کي ويٺل ڏسي، شرم کان ولي گهر ڏي ڀڳي ۽ ماءُ کي اچي ٻڌايائين. ٿوريءَ دير بعد ڍولو ۽ مڱڻهار به اچي مارل جي گهر وٽ پهتا. ڍولو، در وٽ اُٺ جو گوڏو ٻڌي، گهر ۾ گهڙيو، ۽ وڃي سَسُ ۽ مارل سان مليو. مارل جي حسن تي موهت ٿي، ڍولو

ٽي ڏينهن گهر ۾ ويٺو رهيو. چوٿين ڏينهن ياد آيس ته مار! اٺ جو جيڪو گوڏو ٻڌي ٻاهر ڇڏيو هئم، تنهن سندس خبر ڪانه لڌم. ٻوءِ ته يڪدم ٻاهر آيو ۽ اٺ جو گوڏو ڇوڙيائين. تڏهن اٺ ٻولي ڏانهن منهن ڪري چيو ته:

ٻي ڪُٺي سان ڳُرڻ ڪيم، جنهن تاڻي ٻڌي ٽنگ،
هاڻي آءٌ وڃان ٿو ٻوڙيئي، تون هٿ ڪر ٻيو اُٺ.

ائين چئي اٺ پنهنجو ڳس وٺي هليو ويو ۽ ٻولو وڃي ماڙل سان سکيو ٿيو.

روايت [۹]*

ٿرپارڪر جي ڳالهه

"ٺر" ۽ "ٻينگهر" ٻئي ڀائر هئا. ٺر وڏو هو. ٻئي ڀائر بي اولاد هئا. پاڻ ۾ ڏاڍي پريت هين. هڪڙي ڏينهن شڪار ڪندي، ٿڪ ڀڃڻ لاءِ ٻير جي هڪڙي وڻ هيٺ ويهي رهيا. اتي ڳالهيون ڪندي پاڻ ۾ وچن ڪيائون ته پاڻ مان جيڪڏهن هڪڙي کي پٽ ڄائو، ۽ ٻئي کي ڌيءَ ڄائي ته انهن جي پاڻ ۾ شادي ڪرائينداسون.

قدرت سان جلدئي سندن گهر ۾ اميدواري ٿي. مُدي پڄاڻا "ٺر" کي پٽ ڄائو، جنهن جو نالو "ڍوليو" رکيائون ۽ ٻينگهر کي وري ڌيءَ ڄائي، جنهن جو نالو "ماروئل"" رکيائون. ڍوليي ۽ ماروئل جي ڄمڻ تي ڏاڍيون خوشيون ٿيون. هي ٻئي ننڍڙا ۽ بي سُرت ئي هئا ته ڇونڙي ڦيرائي، ٻنهي جي شادي ڪرائي ڇڏيائون ۽ کين شاديءَ جي خبر به ڪانه رهي.

ٿوري گهڻي ڏينهن "ٺر" ۽ "ٻينگهر" ٻئي مري ويا. ڍولو تمام سهڻو ۽ لائق هوندو هو. جيئن جيئن وڏو ٿيندو ويو تيئن تيئن کيس شڪار جو شوق به وڌندو ويو. هڪ دفعي ڍوليو، شڪار سانگي هلندو هلندو وڃي "اوڇا نگري" ۾ پهتو. اتي هڪ عورت "ٿولان" نالي ماڻهڻ مٿس موهجي پئي ۽ هن تي سحر ڪري، کيس پاڻ وٽ ويهاري ڇڏيائين.

هيڏانهن ماروئل به اچي وڏي ٿي. جيڏين سرتين ٻڌايس ته تنهنجي شادي ٿيل آهي. پڇيائين ته: ڪنهن سان؟ چيائونس ته: تنهنجو ڀتار ڍوليو آهي، جو تمام حسين ۽ لائق آهي. اُن جهڙو ماڻهو هن ڏيس ۾ ڪو ڏسجي ئي ڪونه ٿو. اهو

ٻڌي مارئيءَ ٻنهنجي پنار ڍوليءَ لاءِ واجهائڻ لڳي. آخرڪار معلوم ٿيس تہ ڍوليءَ کي ڦولان مالهڻ سحر ڪري روڪي ويهاريو آهي.

مارئيءَ ڪئين قاصد ڍوليءَ ڏانهن موڪليا. پر ڦولان مالهڻ اهڙو بندوبست ڪري ڇڏيو هو، جو ڪوبہ ڏاريو ماڻهو ڍوليءَ سان ملي نٿي سگهيو. آخرڪار مارئيءَ هڪڙي مڱڻهار کي موڪليو، جنهن اَتي وڃي، سُرندو وڄائي، ڳائڻون ڏيئي، ڳائڻ ۾ ڍوليءَ کي سڄي ڳالهہ سمجهائي تہ: ڍوليا! تنهنجي شادي مارئيءَ سان ٿيل آهي، جنهن جهڙي سهڻي عورت ٻي ڪانہ لهندي. ڍوليءَ اها ڳالهہ ٻڌي ڦولان کي ڇڏيو، اُٺ تي سوار ٿي، مڱڻهار سان گڏجي، مارئيءَ کي اچي مليو.

*هي روايت تہ ڳجهي فقير مڱڻهار، وينل ضلعي ٿرپارڪر جي زباني قلمبند ڪئي وئي.

ڍول - مارو جو ٻاهريون قصو

(ٻاڱو ٻيو)

ڍول - مارو جو ٻاهريون قصو

[هن قصي جون ٻه روايتون هن بعد شامل ڪيون ويون آهن. (١) پهرين روايت پروفيسر جهمٽمل خوبچند ڀاوناڻي (بمبئي) جي ڇپايل ڪتابڙي "ڍولا-مارو" تان ترتيب ڏني وئي آهي. (٢) ٻي روايت پڻ گجراتي ٻوليءَ ۾ ڇپيل ڪتابڙي جو ترجمو آهي. انهن ٻنهي روايتن جو زياده تر مدار هندي ۽ گجراتي ٻوليءَ جي دوهن تي آهي.

سنڌ کان ٻاهر هيءُ قصو "ڍولا-مارو" جي نالي سان هلندڙ آهي ۽ قصي جي سٽاءَ پڻ سنڌ ۾ عام رائج قصي کان قدري مختلف آهي. جيئن ته:

نرور جي راجا کي "ڍولا" پٽ هو ۽ پنگل جي راجا کي "مارئي" نالي ڌيءَ هئي. تيرٿ جي موقعي تي ٻنهي راجائن جي دوستي ٿي. ڍولا ۽ مارو اڃا ننڍا هئا ته کين پرڻائي ڇڏيائون. وڏي هوندي ڍولا ۽ مارو کي انهيءَ پرڻي جي يادگيري ڪا نه رهي. ڍولا، مالوڻيءَ سان شادي ڪئي. مارئيءَ خواب ۾ ڍولا کي ڏٺو، ۽ پيءُ مان حقيقت معلوم ڪري، هڪڙو مڱڻهار ڍولا ڏانهن موڪليائين. مالوڻيءَ کي ڍولا ۽ مارئيءَ جي شاديءَ جي خبر هئي، تنهنڪري ڪنهن به ڌاريي ماڻهوءَ کي ڍولا سان ملڻ نه ڏيندي هئي. مڱڻهار ڪنهن حيلي سان ڍولا کي ملي، يادگيري ڏياري، پنگل ۾ آندو. ڍولا، مارئيءَ کي وٺي موٽيو ته واٽ تي اومرا نالي هڪ راجا، مارئيءَ کي ڪڍي وڃڻ لاءِ پويان ڪاهيو، پر ڍولا ۽ مارئي سلامتيءَ سان نرور وڃي پهتا.

روايت [١]*

اٽڪل هڪ هزار ورهيه اڳ، راجا نل، 'نرور ديس' ۾ راڄ ڪندو هو. هُو ڪڇواها ڪُل جو راجپوت هو. راجا نل کي اولاد ٻچندو ئي ڪونه هو. ڏٺيءَ در سوال ڪيائين ته: ڏاتار! هڪ پُٽ بخشيم ۽ ڪيس وڏي چمار ڏي: جي پٽ ڄائم ۽ ٻي سال جيئرو رهيو ته ورسهندس ته منهنجو هيءُ عرض اگهيو آهي ۽ ٻوءِ پُشڪر تيرٿ تي وڃي پيتا ڏيندس. ڏٺيءَ مٿس مهر ڪئي ڪيس پٽ ڄائو: جنهن جو نالو ”سالهڪمار“ عرف ”ڍولا“ رکيائون. هو ٽن ورهين جي چمار جو ٿيو ته راجا نل، قول موجب ٻارن ٻچن سميت پشڪر تيرٿ تي روانو ٿيو.

تن ڏينهين، مارواڙ جي ”پونگل ديس“ تي ”پنگل“ نالي راجا راڄ ڪندو هو. راجا پنگل اڃا پرڻيو ئي ڪين هو، تڏهن به پُونگل جي گاديءَ تي ويٺو. هڪ ڏينهن شڪار تي نڪتو ته واٽ تي ڪيس ”پائو“ نالي هڪڙو پٽ فقير گڏيو. جيئن ته انهن ڏينهن ۾ پٽن فقيرن جو گهڻو مانُ هوندو هو، سو راجا پنگل، پائُو کي به ساڻ ڪنيو. پائو پٽ، راجا جي سونهن ۽ بهادري ڏسي، ڪيس چيو ته: اي راجا! راجائي تڏهن سونهي جڏهن راجا سان گڏ راڻي به هجي. ”جالوڙ“ جي راجا ”سامنتيءَ“ جي ڌيءَ ”اُما ديوي“ ڇتيهه لکڻي آهي. اهڙي سهڻي ڇوڪري صرف تو جهڙي ناهوڪي ۽ بهادر راجا جي ئي پٽ-راڻي ٿيڻ جي لائق آهي. اهو چئي پائو اچي اُما ديوي جي واڪاڻ ۾ چٽڪيو

---

* هن روايت جي متن جو مدار پروفيسر جهمٽمل کوبچند ڀاوناڻي جي تاليف ڪيل ۽ ڇپايل ڪتاب ”ڍولا - مارو“ (مطبوع ”هندستان ڪتاب گهر“ بمبئي سنه ١٩٥٦ع) ۽ ان بعد پروفيسر ڀاوناڻي جي درست ڪيل متن ۽ وڌيڪ ڏوهن جي موڪليل مواد تي آهي.

راجا ڀنگل، ڀائو ڀٽ جي واتان آما ديويءَ جي واکاڻ ٻُڌي، ڪيس ساڻ ڪري، محل ۾ موٽي آيو.

ڪن ڏينهن بعد، راجا پنهنجي وزير ”جيسل“ کي جالوڙ روانو ڪيو، جنهن وڃي راجا سامنتيءَ کان ڀنگل ڪاڻ آما جو سڱ گهريو. معلوم ٿيو ته آما اڳيئي گجرات جي راجا اديچند جي پٽ ”رٽڊول“ سان مڱايل هئي. اديچند زورآور هو ۽ کيس ناراض ڪرڻ معنيٰ دشمني پرائڻ. انهيءَ ڪري راجا پنهنجيءَ راڻيءَ سان صلاح ڪئي ته ڇا ڪجي؟ راڻيءَ کي ته اڳيئي رٽڊول جو سڱ پسند نه هو، ڇو ته اها ٻري جي مائٽي هئي. ويتر جو جيسل وزير، راجا ڀنگل جي سونهن ۽ بهادريءَ جا ڏَسَ ٿي ڀريا، سو راڻي هرکي ته ڪنهن نموني، آما جي شادي ڀنگل سان اهڙي اٽڪل سان ڪجي، جو راجا اديچند جي ڪاوڙ کان بچي وڃجي. نيٺ راڻيءَ هڪ سٽ سٽي. اها هيءَ هئي ته آما جي شاديءَ جي تاريخ پڪي ڪري، رٽڊول کي اهڙي تنگ وقت ۾ ڄاڻ ڪجي، جو سندس لاءِ وقت سر پهچڻ مشڪل ٿي پوي؛ ساڳئي وقت راجا ڀنگل، پُشڪر تيرٿ ڏي ويندي اچي جالوڙ مان لانگهائو ٿئي. مائٽ انتظار ۾ هجن ته ڪنوار جا ساٿ سوڻ ڪجن، نيڪ ساعت ٿي ٽري! ۽ گهوٽ جو پتو ئي ڪونهي. اهڙي حالت هيٺ، جڻ ته مجبور ٿي، آما جي شادي راجا ڀنگل سان ڪرائي ڇڏجي. اها اٽڪل سڀني کي وڻي. ان بعد، جيسل وزير موڪلائي واپس پنهنجي ملڪ آيو ۽ سموري حقيقت اچي راجا ڀنگل سان ڪيائين. مقرر ڏينهن تي راجا ڀنگل به ٺهي ٺڪي تيرٿ تي وڃڻ جي بهاني سان انهيءَ ڏينهن اچي جالوڙ مان لانگهائو ٿيو.

جنهن ڏينهن تي آما ديويءَ جي شادي رٽڊول سان ٿيڻي هئي، شاديءَ جون سڀ تياريون مڪمل هيون، مگر جيئن ته

رٺڊول اڃا ٻهتوئي ڪوڏ هو، تنهنڪري ان جو تمام گهڻو انتظار هو، ڇو ته شاديءَ جي نيڪ ساعت ٽي ٽري. اهڙي خوشيءَ جي موقعي تي راجا ٻنگل اچي سهڙيو هو، سو اُن کي به ڏاڍيءَ حب مان مهمان ڪري ٽڪايائون. جڏهن راجا سامنتيءَ ڏٺو ته شاديءَ جي نيڪ ساعت ٽي ٽري ۽ رٺڊول اڃا نه ٻهتو آهي، تڏهن اُما ديوي جي شادي راجا ٻنگل سان ڪرائي ڇڏيائين. رسم موجب راجا ٻنگل، اُما کي ٿوري وقت لاءِ مائٽن ۾ ڇڏي، ٻاڻ تيرٿ پهتيندو موٽي ٻُونگل ٻهتو. هوڏانهن راجا سامنتيءَ جو ٻانيهڻ شاديءَ جي تاريخ ڪڍي، راجا آديچند وٽ ٻاڪل شاديءَ واري وقت وڃي ٻهتو ۽ دير جو سبب هيءَ ٻڌايائين ته: وات تي بيمار ٿي پيس. راجا اديچند کي ته اها ڀڪ هئي ته راجا سامنتيءَ جي مجال ناهي جو تٿ ٽري وڃڻ ڪري اُما جو سڱ ٻي ٿوڙي ڇڏيندو، تنهنڪري رٺڊول کي سنهرائي جيج سان جالوڙ روانو ڪيائين. رٺڊول اڃا ٿوري پنڌ تي ئي هو ته وات تي هڪڙو مگڻهار گڏيس، جنهن سچي حقيقت ٻڌايس ته شاديءَ جي تٿ تي نه ٻهچڻ ڪري، اُما ديوي جي شادي راجا ٻنگل سان ٿي وئي.

رٺڊول هي خبر ٻڌي سڙي ويو. اڳتي ڪين وڌيو ۽ اتي ئي منزل ڪري، پيءُ کي سچي حقيقت کان واقف ڪيائين. راجا آديچند به اهو احوال ٻڌي باهه ٿي ويو. هڪدم لشڪر تيار ڪري، رٺڊول ڏي روانو ڪيائين ته چڙهائي ڪري، ٻنهنجو سڱ کيس به ڪري ڪڍي اچ.

هوڏانهن راجا سامنتي به سجاڳ هو، تنهن کي جڏهن اهو اطلاع مليو، ته ٻنگل کي چوائي موڪليائين ته: تون ٻنهنجي ڪنوار کيس به ڪري ڪيڏي وڃ، اسان جو ڀاڳ اسان سان. پر راجا ٻنگل مڃي ئي ڪو، ڇو: ٻهريائين آءٌ سامهون ٿيندس،

ٻوءِ اوهين. تڏهن جيسل وزير سمجهايس تہ: اي راجا! انهيءَ لڙائيءَ ۾ اَما ديويءَ جي سلامتي جوکي ۾ آهي، تنهنڪري ڀريائين اوهين ان کي هتان ڪڍي پنهنجي ملڪ موڪليو، ٻوءِ راجا آڏيچند کي منهن ڏيو ڏيو، اها ڳالهہ راجا ٻنگل بہ مڃي. ٻوءِ جيسل وزير پير مرد جو ويس ڪري، ۽ اَما ديويءَ کي گاڏيءَ ۾ ويهاري ٻُونگل ڏانهن روانو ٿي ويو ۽ سلامتيءَ سان اتي وڃي پهتو.

جيسل وزير جنهن وقت اَما کي ڪٺي ٻونگل وڃي رهيو هو، تنهن وقت رٺڏول بہ پنهنجي لشڪر سميت چانوٺي هنيو ويٺو هو. جيسل ۽ اَما بدايل ويس ۾ هئا، سي بہ چانوٺيءَ وچان لنگهي ويا ۽ اُن وقت تہ ڪنهن کي سمڪ ئي ڪانہ پيئي تہ گاڏيءَ ۾ اها ڇوڪري آهي، جنهن لاءِ هيءُ سمورو مانداڻ متو آهي؛ پر ٻوءِ جڏهن جاسوس اچي رٺڏول کي ڄاڻ ڪيو، تڏهن اندر ۾ سڙي ڪارو ٿي ويو. آخرڪار نااُميد ٿي لشڪر سميت واپس گجرات ڏي راهي ٿيو.

هيڏانهن اَما جڏهن ٻونگل ديس پهتي، تڏهن ڏاڍيون خوشيون ٿي ويون ۽ ڪيترا ڏينهن جشن پئي هليو. انهيءَ اَما مان راجا ٻنگل کي "مارئي" نالي ڌيءَ ڄائي:

١- مائٽ ڌوئيي ميٽ، اُپيي سورج سامهين،
تانهن آهني پيٽ، موهڻ ويلي مارئي.

(مارئيءَ جي ماءُ متو ميٽ سان ڌوئي، سورج سامهون اُڀي هئي، وار پئي موهيائين، نپوڙي سُڪايائين، تنهن ويلي مارئيءَ سندس پيٽ مان پيدا ٿي.)

مارئي اڃا ڏيڍ سال جي مس هئي تہ ٻونگل ۾ برسات نہ ٻوڻ سبب اچي سخت ڏڪار پيو. مارو ماڻهو مال سانگي لڏي ويا؛ سو راجا ٻنگل بہ ديس ڇڏي، ٻارن ٻچن سميت سنهري نڪتو

۽ هلندا هلندا وري اچي ٻُشڪر تيرٿ تي نڪتا. اتي، جو آنَ" ٻاڻي جام ڏنائون، سو اتي ئي ترسي پيا. خدا جي قدرت جو هن دفعي ٻه "پائُو پٽ" گهمندي گهمندي اتي اچي نڪتو. هن جو راجا پنگل کي ڏنو، سو هڪٻئي سان ملي ڏاڍا خوش ٿيا.

هيءُ اهوئي وقت هو، جڏهن نرور ملڪ جو راجا نَل، پنهنجي ٻارن ٻچن سميت، ٽن ورهين جي "ڍولا" جي مڱڻا ڏيڻ لاءِ اُتي آيل هو. ٻ رلجائون اچي هڪڙي تيرٿ تي، هڪڙي ئي وقت نڪرن، سو هڪٻئي جي اچڻ جي سُڌ ٻه ترت پيس. پائو پٽ، راجا پنگل کي چيو تہ: اوهان جي اچڻ جي مون کي ڄاڻ ڪانہ هئي، پر آءٌ آيو آهيان راجا نَل وٽ، جو تہ آن جو درٻاري آهيان. هاڻي اجازت ڏيوم تہ وڃي راجا نَل وٽ حاضر ٿيان. راجا پنگل کيس گهڻوئي ڏان ڏاج ڏيئي روانو ڪيو.

پائوءَ جي مَن ۾ وچان ئي ڪا ٻي هئي. أما جي هنج ۾ مارئي ڏنائين. هنج ۾ ئي ٻئي ٻَهڪڻي. هوڏانهن ڇمپاوتي راڻيءَ کي تہ ڍولا سندس هونديئي اتي ڄائو هو، سو ان جي سونهن جي ٻہ سُڌ هيس. سوچيائين تہ هيءَ جوڙي ٺاهوڪي ٿئي. انهيءَ اُڌمَ سان ويو راجا نَل وٽ. ڍولا جي مڱڻا تي راجا نَل کان، راجا پنگل کي راڻيءَ سميت ڪوٺ ڏيارايائين. نرور وارن، پنگل وارن جو گهڻو آدرڀاءُ ڪيو. ٻنهي ڪُلن جي ٻاڻ ۾ ڳهاڻي ٻريت ٿي. راڻيءَ أما، ڍولا کي ڏٺو ۽ سندس روپ ڏسي ڳاڍو ريڌي.

٢- نرورَ نَل راجا تَڪِڙو، ڍولَہ ڪنئورَ آنوپُ،
راڻي راءِ پينگل تڻي، ريجهي ويکي روپ.

(نرور جو راجا نَل، تنهن جو پٽ ڍولا، لاثاني هو. راجا پنگل جي راڻي، سندس روپ ڏسي هرکي ويئي.)

٣- پَنگل پُتري پدمڻي، مارو ڪِئي تَڻ نام،
جوڙي جوءِ وچاريئه، ڏَن وڌاتا ڪام.

(راجا ٻنگل جي ٻُمري جهڙي ڌيئڙي، سندس نانءُ مارئي. راڻيءَ، جوڙي ڏسي ويچاريو ته قدرت! هھڙو جوڙ جوڙڻ ۾ تنهنجوئي ڪم آهي.)

ٻئي طرف وري دل ۾ ڪتڪو پيو پيس ته سندس مائٽن ئي پرديس جي مائٽي کي جنجال ڄاڻي، رڻڍول کي ڏني، ڪيس راجا ٻنگل سان پرڻايو هو، سو هاڻي باڻ وري ڪيئن پنهنجي مارئي پرديسين کي پرڻائي! راجا ٻنگل کي پنهنجي منشا سڻايائين ته انهي چيس ته: پرديسي گهانگل گهڻا، پر جوڙي برابر ساريکي ٿيندي. پائُو پٽ سان صلاح ڪيائون. هو چوي ته: راجا نَل برابر پرديسي آهي، پر لکيي آڻي اوهان کي هيت گڏايو آهي، سو انهيءَ ۾ به ڪو راز آهي. جوڙي ساريکي آهي، سوڻ سڀئي سُٺا آهن. هن ناتي جو ڦَل تمام سُٺو ٿيندو.

راجا ٻنگل سوچيو ته سندس خوشيءَ جو ڪارڻ به اهوئي پائُو پٽ هو، تنهنڪري اُن تي ڀروسو ڪري، ٻنگل ۽ اُما پنهنجي سِر ته ناتو جوڙڻ لاءِ تيار ٿيا، پر چمپاوتيءَ جي مَن ۾ به ساڳيائي ويچار هئن. هوءَ به پنهنجي ڀتار کي ٻئي چوي ته جوڙي ساريکي ٺهي. آهي به ٿا صلاح ڪن پائُو پٽ سان، ته اهو وري مارئيءَ جي سونهن جا ڏُک پرڻ لڳو. وري جو تنهن رات برسات اچي وٺي، ۽ چوطرف وڄ چمڪڻ لڳي، سو ٻنهي ڌرين سوچيو ته قدرت، راضپي جا اهي اُهڃاڻ پُڪا آهن. ائين هيءُ ناتو پڪو ٿيو ۽ ڌام ڌوم سان شادي ٿي.

۴- ڍولڻ-مارو پرڻيا، وَرَ دل هوءَ اُڇاهه،
آ ٻنگل جي ڌيئڙي، آ نرور ڇهناهه.

(ڍولا ۽ مارو پرڻيا. سڀن ڪُلن ۾ اُتساهه ٿيو. هوءَ ٻنگل جي شهزادي ۽ هو نرور جو شهزادو.)

هڪ پاسي نل ۽ پنگل، ٻئي پاسي چمپا ۽ اما، ڪير ڪٽنب تي ويا. وهانءَ بعد راجا پنگل کي راجا نل دعوت ڏيئي پنهنجي ملڪ وٺي ويو، جتي هو ڪيترائي ڏينهن مهمان ٿي رهيو، ۽ سندن پريت ۾ گهڻي وڌي. پوءِ جڏهن چئوطرف برساتيون ونيون، کيت ساوا ٿيا، تڏهن راجا پنگل، راجا نل کان موڪلائي پنهنجي ڪٽنب سميت پونگل وريو. جيئن ته ڪنوار اڃا ننڍي هئي، سو اها به ماءُ سان وٺي پونگل ويا.

ورهيه گذري ويا. ملڪ جون حالتون اٿليون سٿليون ٿي ويون. ڦٽل ملڪ وسي ويا، وسيل ملڪ ڦٽي ويا. لڙايون لڳيون. ڪي ديس ڪن هٿان ويا ته ڪي ديس ڪن جي هٿ آيا. ڪو ڪٿي وڃي نه سگهي. واٽ گهاٽ تي ڌاڙيلن جو هلڙ ٿي بند. نه سڌ نه سماچار، سڀ ناتا به الڳ ٿي ويا. نرور ۽ پونگل وارن جي اچ وڃ به بلڪل بند. نه پونگل وارن کي نرور وارن جي سڌ، نه نرور وارن کي پونگل وارن جو سماءُ.

٥ـ دَئيو رَس ري ماروي، تيهَن وَر سانڍه ڪَنمنت،
بالپڻمَ پرڻيان پهڻ، آنتَر پڙيمَ آنمنت.

(ڏيڍ ورهيه جي مارئي، ٽن ورهين جو ڪانڌ. ننڍپڻ ۾ پرڻيا، وڏو عرصو لنگهي ويو. ويڇو پئجي ويو.)

ڍولا سان جيڪا ٿي گذري هئي تنهن جي پونگل وارن کي پوري سڌ ڪانه پئجي سگهي. درحقيقت راجا نل گذاري ويو جنهن بعد سندس ڀاءُ، ڍولا جو حق غصب ڪري، راجا بڻجي ويهي رهيو. ڍولا اڃا صغير هو سو سندس ماءُ پرڀاتو ويس ڪري، ڍولا کي نوڪريءَ ۾ وجهي، مٿي تي رکي، واهه نرور مان نڪتي ۽ اولهه طرف هلندي هلندي نيٺ وڃي "ميڻا راجپوتن" جي نگر "ڪوگانو" لڳ پهتي. بک ۾ ڀاهه ۽ ٿڪل. ڍولي واري نوڪري پٽ تي رکي، ڏٺ

ڏونرا چوندڻ لڳي. او چتو نظر وڃي ٽوڪريءَ تي پيس. ڇا ڏسي ته هڪڙو نانگ ڦڻ ڪڍيو ٽوڪريءَ تي چڙهيو ويٺو آهي. دانهن ڪري ويس. آواز تي هڪڙو واٽهڙو براهمڻ ڊوڙي آيو. جنهن چيس ته: اُلڪو نه ڪر، اُلٽو خوشي ڪر، جو اِها تنهنجي ٻالڪ جي مرتبي جي نشاني آهي. پر ويچاري ماءُ! جواب ڏنو ته: اڳتي ڇا ٿيندو، تنهن جو اونو هيئڙ آءٌ ڪهڙو ڪريان، جڏهن هن وقت آءٌ بک ۾ پئي ٻاهه ٿيان. انهيءَ تي براهمڻ ڪيس "ڪوڳانو" نگر جي دڳ لائي ڇڏي. ويچاري ٽوڪري مٿي تي رکي هلندي وڃي نگر ۾ پهتي، جنهن جي چوطرف رڳا جهل ئي جهل هئا.

نگر ۾ پهچڻ سان هن کي "ميٺا راڻي" جي ٻانهي ملي، جنهن کي پيٽ اڱڻ تي ڪجهه پورهيو وٺي ڏيڻ لاءِ ويٺي ڪيائين. اها ڳالهه ميٺا راڻيءَ تائين پهتي، جنهن جي حڪم موجب ڪيس ٻانهين وٽ رهائڻ جو بندوبست ٿيو. هڪ لڳا محل جي بورچياڻي بيمار ٿي پئي، جنهنڪري ڪيس طعام تيار ڪرڻ جو حڪم مليو. هن ويچاريءَ نهايت خبرداري سان طعام تيار ڪيو. جڏهن راجا ۽ راڻي طعام کاڌو، تڏهن کين ڏاڍو پسند آيو ۽ حڪم ڏنائون ته اها نئين بورچياڻي گهرائي وڃي. جڏهن چمپا راڻي روبرو آئي، تڏهن راجا ۽ راڻي ان کان حال احوال پڇيو ۽ جنهن تي هن پنهنجي مصيبتن جو سڀ احوال ٻڌايو. راجا اهو ٻڌي، ڪيس پنهنجي پيڻ ڪيو، ۽ ڏولا کي پنهنجو گود جو ٻاڇيجو ڪيائين. پوءِ چمپا راڻي ۽ ڏولا اُتي محل ۾ رهڻ لڳا، تان جو ڏولا اچي جوان ٿيو. ڪن ورهين پڄاڻان ڏولا پنهنجو نرور جو راڄ وري هٿ ڪيو، پر هِل تائين جيڪي ٿي گذريو هو، تنهن جي خبر پونگل وارن کي پئجي ڪانه سگهي هئي. راجا پونگل ۽ راڻي اُما کي جو هيترن ورهين اندر ڏولا

بابت ڪو سماءُ ملي نہ سگهيو هو، تنهنڪري مارئيءَ کي ٻڌايائون بہ ڪين تہ ڪو ننڍپڻ ۾ سندس شادي ٿيل هئي. گهر جي هرهڪ ڀاتيءَ کي بہ سخت تاڪيد ٿيل هو تہ ٻرور جو ڪو بہ ماڻهو مارئيءَ جي ويجهو وڃڻ نہ ڏنو وڃي.

مارئي هاڻي جوانيءَ ۾ پهچي چڪي هئي. منجهس سموري سوڀيا سمايل هئي:

٦- هنسَ چلڻ، ڪد ليئہ جنگهہ، ڪنت ڪيهر
جم ڪيمڻ،
مُک سسهر، کنجر نيڻ، ڪُچ شري ڦل،
ڪنٺ وڻ.

(مارئيءَ جو هلڻ هنس جهڙو، جنگهون ڪيوڙي جهڙيون، سٿرون ڪيهر جيان چمڪندڙ، مُنهن چنڊ جهڙو، نيڻ کنجن جهڙا، ڇاتي ناريل جهڙي ۽ آواز مڌر.)

٧- اسئہ آراڪئہ مارئي، سوُتي سيڄ وڇاءِ،
ساهہ ڪنور سپنئہ ميليئہ، جاڳ نساسئہ ڪاءِ.

(جڏهن اهڙا ارڪان هئس، تڏهن مارئي سيڄ وڇائي سُتل هئي. سپني ۾ ڍولا مليس. آه ڀري جاڳي.)

هڪڙيءَ رات هوءَ سيڄ تي ستي پئي هئي تہ سپني ۾ ڪنهن اچي کيس جاڳايو. تڏهن سڌ پيس تہ آءٌ پرڻيل آهيان ۽ هي سپني وارو شخص منهنجو ڀتار ڍولا آهي. سُڌ کا پري سڄاڳ ٿي. لاچاري نيٺگر، مائٽن سان اها حقيقت ڪيئن ڪري ۽ ڪيئن ڪانئس پڇي تہ ڳالهہ ۾ ڇا آهي؟

٨- اَنبني سير هٿڙا، چاهندي رس لَڌَ،
ورهہ مهاگڻ اُمتيئہ، ٿاهہ نهالئہ مڌ.

(سر هٿن تي رکي، ٻرهم سان چاهنا پئي ڪري ۽ ٻرهڙس ۾

مگهن لڳي پئي آهي. برهه جا وڏا بادل اچي مٿيا ۽ مينهن پئي سندن تري ۾ نهاري ته منجهه لهان.)

سکين کي ٿي سڻائي ته:

٩- اُلهندءَ اُتر ڏسڻ ۾، ميهڙي اُڀرو مينهن،
تي ورهڻ ڪيم جيوسي، جيانرا ڏور سنيهه.

(اُتر ۽ اُلهه ڪان ميهن پرجي آيو آهي ۽ مينهن مارُئيءَ مٿي پيو وسي. سا وچوڙيل برهه واري ڪيئن جيئري رهي، جنهن جو پرين ڏور آهي؟)

١٠- اُلهندءَ اُتر ڏسڻ ۾، ڳاجندءَ ڳهير ڳنڀير،
مارو ڪلي پيرءَ سنيه ڀئي، نيئڻين وُٺو نير.

(اتر ۽ الهه ڪان، مينهن امارو ڏيئي، پرجي آيو آهي. ڳهرا ڳنڀير (ڪڪر) ڳجڻ لڳا آهن. مارئيءَ پنهنجو پرين سنپاريو آهي ۽ نيڻن مان نير وُٺو اٿس.)

١١- اُلهندءَ اُتر ڏسڻ ۾، ڪاڻهي ڪنڊل مينهن،
هوُن پيهجوُن ڳهر آنگڻيءَ، پيءَ پيهجي پرديهه.

(اتر ڏس کان، ڪاري ڪنار وارا ڪڪر پرجي اچي وسيا آهن. آءٌ گهر اڱڻ ۾ ويٺي پيڇان. پرين پرديس ۾ پيو ٻُسي.)

١٢- سڱيٖ! سڄڻ وڻيها، جڏهن اڄ ڏينا تُوهه،
ڪين ڪين اُنتر سنڀيوڪ، نهين وسارءِ تُوهه.

(سکيون! منهنجو سڄڻ، جي اوهين ڏسو ته ڪين ڪين ۾ پيون اندر ۾ سنپاريوس ۽ ڪيس وساريو ئي ڪين.)

سکيون حيرت ۾ پئجي پڇڻ لڳس ته: اڃين اُطڏلي ساڄن سان ٻه ڪڏهن نينهن لڳو آهي؟

١٣- آمهان مَن اچرج ڀيو، سکيان آکيءَ ايس،
تمن آڄ ڏنا سڄڻا، ڪيوُن ڪر لڳا ڀيم؟

(مارئي! اسان جي من ۾ اڃرج ٿيو آهي ته تنهنجو اڻڏٺي ساڄن سان ڪيئن ٻيم ڪمڻ لڳو آهي؟)

مارئي سندن اڃرج ڏسي چوڻ لڳي ته:

١٤- سَستَئيهي سَمَندان پرءِ، وُسَتَ هِيا منجهار،
ڪُستئيهي گهر آنگڻئَي، جاڻ سَمَنداپار.

(سچو ساڄن سمنڊ کان پري هوندي به سدائين هنئين اندر ٿو وسي. ڪوڙو سڄڻ گهر ۾ هوندي به ڄڻ ته سمنڊن جي پار آهي.)

١٥- جي جيوڻ جيهان تٺا، تيهين مانهه وَسَنتِ،
ڏاره دوُد پيو هري، بالڪ ڪم ڪاي نَتِ.

(جيڪي جن جو جيابو آهن، سي تن جي اندر ۾ ٿا وسن. بالڪ جو ڪاج برابر ٿيو آهي، ۽ سندس جيابو سندس ماتا آهي ۽ سندس ڪاج سندس ماتا اندر آهي؛ تڏهن ئي بالڪ ڄمندي، ماءُ جي ڇاتيءَ مان ٿڃ پيئي ٿو.)

١٦- جب سوئون تب جاگوءِ، جب جاگون تب جاءِ،
مارو ڍولنءَ سانئيرءِ، لڻ ۾ وِيڙه وهاءِ.

(جڏهن سمهان تڏهن جاڳائيم، جڏهن جاڳان تڏهن هليو وڃي. مارو، ڍولا کي سنڀاري ٿي ۽ ائين سندس رات وهامي ٿي.)

مارئي کي اداسي وڪوڙي وئي هئي. جڏهن پپيها پڪارين ته اهي آواز تيرن وانگر چُڀڻ لڳس. تڏهن سهيلين کي چوڻ لڳي ته:

١٧- هي سکئي! پرديس پيري، تنهن نه جاوءِ تاپ
بابهيئَه آشار جيم، ورهڻ ڪرءِ ولاپ.

(اي سکيون! پرين پرديس آهي، سو تن مان جوش ۽ مچ وڃي ئي ڪين ٿو. هيءَ وڇوڙيل پيره جي ماري، ائين پئي

ورلاپ ڪري جيئن ٻاٻيهو آڪاڙ جي مهني ۾، ميگهن لاءِ ورلاپ ڪندو آهي.)

١٨- ٻاٻهيا، ٽِل-ٽِنڪيا! ٻاڏِت ڏُکِي ڏُکِي لُوڻ،
ٻِيءُ ميرا، ميڻ ٻِيءَ ڪي، تون ٻِي ڪهنس ڪُوڻ؟

(نيرن ڪنهين وارا ٻاٻيها! وِڏي، ڇيري، لُوڻ تُو لائينم. پيرين منهنجو، آءٌ پرينءَ جي، تون جو "پِيءُ، پِيءُ" پيو ڪرين، سو آهين ڪير؟)

١٨- ٻاٻهيا، رَتِ-ٽِنڪيا! ٻولئِي مَڌري واڻ،
ڪاءِ لنوَ لُنئِيءِ، مات ڪر، پرديسي پرءَ آڻ.

(ڳاڙهن ڪنهين وارا پپيها! ڪا وڻندڙ وائي ٻول. لنوڻ جو ٿُو؟ مات ڪر. تنهن ڪان وهي منهنجو پرديسي پرين وٺي اچ.)

٢٠- ٻاٻهيا! پِيءُ پِيءُ مَ ڪر، پِيءُ ڪا نام ليهه،
ڪا اڪ جاڳهه ورهطي، پرءِ ڪهيان جيءُ ديهه.

(پپيها! "پيءُ پيءُ" نه ڪر. پرينءَ جو نالو نه وٺ، متان ڪا هڪ ورهطي جاڳي پوي ۽ تنهنجي "پيءُ" چوڻ جو پڌي جان نه ڏيئي ڇڏي.)

٢١- ٻاٻهيا نشه ورهطي، ڌُهُوان اٻڪ سهاوَ،
جب پَرُ سُنت ڳموڻ ڳهطئه تيهي ڪهٿه پيرءِ آوَ؟

(ٻاٻيهو ۽ وڇوڙيل ٻنهي جو هڪجهڙو سڀاءُ. جڏهن ڪڪر گهٽو وسن تڏهن ٻئي چون "پيرين آءُ!").

٢٢- پيهو پيهو ڪرڻ رِي، ٻُري پپيها! واڻ،
تاري سهج سڀاوَ او، مهاري لاڳي ٻاڻ.

(پپيها! تنهنجي اها "پيهو پيهو" ڪرڻ جي وائي خراب آهي. تنهنجي لاءِ ته اها سهج سڀاءُ جي ڳالهه آهي پر مون کي ته ٻاڻ تيو ٿي لڳي.)

٢٣- بابھئيا! ھؤنُ گھر ڏکڻ، چانبڪ ھمارو گام،
ساري رات ڪاريھ، لئہ لئہ پيُ ڪئہ نام.

(بابيھا! آءٌ گھر ڏيائي آھيان، منھنجو ڳوٺ ڇڏي وڃ، جو ساري رات، پيءُ جو نالو وٺي ڪاريو اٿئي.)

٢۴- بابھئيا! تون چور، ٿاري چانچ ڪناوَسون،
رات جي ديھنُھي لور، مين جاڻيئہ پري آويئہ.

(بابيھا! تون چور آھين. تنھنجي چهنب ڪٽائيندس جو ته رات جو تو وٺي لنئيو ته مون ائين ڀانيو ته پرين اچي ويو آھي.)

٢۵- اري ٻپئيا ساٺوَرا! آڌي رات نہ ڪوڪ،
ھواي ھواي سُلگتيي، سو تو ڏاري ٿوڪ.

(اڙي ٻپئيا! آڌيءَ رات جي وقت نہ ڪوڪ. منھنجي برھ جي باھ آھستي آھستي ٻيٺي دُکي تنھن کي تون ٿوڪي تيز ڪري ٿو ڇڏين.)

٢٦- بابئھيا! چڙھ ڪوڳ سين، چڙھ اُونچھري پيٺ،
منت ھي صاحب باھُڙءِ، ڪئہ ڳڻ آوءِ چيت.

(پيھا! تون ڇپھريءَ تي چڙھي ويھ، تون اونچيءَ پٽ تي چڙھي ويھ. ڏس، متان صاحب جي من ۾ ڪا ڳالھ اچي ياد ٻوي ۽ موٽندو ھجي!)

٢٧- رات جي سارس ڪرَ ليا، ڳونجھ رھي سب تال،
جنڪي جوڙي بيڇڙي، تنڻ ڪا ڪوڻ حوال؟

(رات جڏھن ھنس ڪي ڪريڙيو (سوز ڀريئي آواز سان لنئوريو) تڏھن سارو تلاءُ ڳونجي رھيو ھو. جنھن جي جوڙي وڇڙي تنھن جو ڪھڙو احوال ڪبو؟)

ڪونجڙين جا وڳر ڏسي ۽ سندن دلسوز دانهون ٻڌي ٻنهنجي حال تي روئي ٿي ۽ ڪين ونئيون ٿي ڪري تہ ٻنهنجون ٻنڪڙيون اُداريون ڏيوم، جيئن اُدامي وڃي ٻرينم کي ملان.

٢٨- ماروئڙي من رنگ، والئہ تہ آوي وهئہ،
ڪُنجهي ايڪ سنگ، تال چڙنتي ڏڻيان.

(محبت سان من رتل مارئي، انهي وات تان اچي نڪتي آهي، جتي ڪونجڙين جو وڳر ٻاط ۾ سنگ ڪيو تلاءَ تي ٻيو چڳي.)

٢٩- ڪونجڙيان ڪرلائيان، ٽولي ٽولي ٻيس،
مارو ڍولہ سانئيري، اُرسون ٻاڳي ايس.

(ڪونجڙيون، وٽهن وٽهن جا ٽولا ٿاهي ٻيون لنوَن؛ اهو ٻڌي مارئي، ڍولا کي ياد ڪري ٿي، ٻر ٻاط اڪيلي آهي، جنط تہ ايشور (ايس) ڍولا، چاتيءَ کان چنائي پڳو اٿس.)

٣٠- ڪونجهان راس ڪرينديون، ٽولہ ٻنس ڪرير،
سار هلي جيئون سليهان، سڄط مڇهہ سرير.

(ڪونجڙين ٽولو ٺاهي، راس جو، ڪرڙ جي وڻ ۾ وٽهي ٻولٻو، اهو ٻڌي سرير ۾ سڄط جا سيراهيءَ جيان سل ٽيط لڳم.)

٣١- ڪونجهان! دوٻئہ نئہ ٻنڪڙي، ٽانڪئہ
ونئہ وهيس؟
ساير لنگهي ٻري ميلئن، ٻري ميل ٻاڇي ڏيس.

(ڪونجون! ٻنڪڙيون تہ ڏيوم تہ اوهان جو ويس ٻهري وڃان؟ ساير (ساگر) لنگهي، ٻرينءَ کي ملي اچي واهس ڏيندي ساٿو.)

٣٢- مين ڪونجهان سرور-تئان، ٻانڪان ڪتئہ
نہ ڏيس،
پريا سر ڏيکيي رهان، اُڙ آگهيرو هيس.

(هڪ ڪونج: آءٌ سرور (تلاءَ) جي ڪونج آهيان، ٻَئي ڪنهن
کي ڪين ڏيان. ٻيءَ تلاءَ ڏسان ته اتي رهان نه ته اڏامي اڳتي
هلي وڃان. سو مون کي ٻئي نه گهرجن؟)

٣٣- اُتر ڏِس اُڀرانيان، ڏکڻ سامهيان ءِ،
ڪُونجهان ايڪ سنديسڙو، ڍولئه نئه ڪهيان ءِ.

(مارئي: ڪونج! اُتر ڏِس کي ڀَني ڏيئي، ڏکڻ سامهون اُڏامي،
وڃي هڪ سنيهو ڍولا کي ڏيئي اچ.)

٣٤- سند ڀَرءِ سؤ جوڻيي، ڪوَيان وچاليان ءِ،
ڍولئه نرور سهيريئين، ڏکڻ پونگل گليان ءِ.

(سؤ جوجن (جوجن=اٺ ميل) تي سنڌ ۾ وچون پيون ڪيئون.
ڍولو نرور جي گلين ۾ آهي ۽ سندس استري پونگل جي گلين ۾.)

٣٥- مانس هئوان ته مُک چوان، مهي چان
ڪُونجهڙيانٺهه،
پرءِ سنديسه پانوَس، لک دي ڀنگڙيانٺهه.

(ڪونج چيو ته: انسان هجان ته وات سان چوان. پر آءٌ آهيان
ڪُونجڙي. پرين کي سنيهو موڪلڻو اٿئي ته منهنجي ڀنگڙين
تي لکي ڏي.)

٣٦- ٻانڪي ٻاٽيي تساهرءِ، جَل ڪاجَل گهُلاءِ،
سهيڻان تَڻان سَنڌ پسڙا، مُک وچن ڪنهوا ءِ.

(مارئي: ڪنهن تي ٻاٽي پوندءِ، جل، ڪجل (جي مس) کي گهرئي
ڇڏيندو. سهيڻن جا سنيها وات سان چئما آهن.)

٣٧- تال ڇَرنتهي ڪُونجهڙي، سر سَنڌ يئه گمار،
ڪوڙڪ آکر من ٻسيئه، اُوڊِي ڀنک سمار.

(تلاءَ تي ڇگندي، ڪنهن ڪونجڙيءَ ڏي ڪنهن گنوار مارئيءَ
تير چنيو. اهڙي ڪا لک من ۾ پيس، جو ڀنهنجا ٻک سنڀاري
اُتي اُڏامي ۽ ائين وڃي ڪان جدا ٿي وڃي.)

٣٨- ڇپيتار ڏُنتي ڇُڳيان، ڪَنڌجهي رو وَهيانءُ
ڏُورا هَنتا ڏتش ٻلِش، ڇِڻه نه ميلھ هيانءُ.

(وڇڙيل کي ياد ڪري ٻيئي ڇُڳي ۽ ڪينجهي روئي، ڏُور هوندي به کين تڏهن ٿي ڀالي سگهي، جو کين ٻنهجهي هيٺن مان کين ڪڍي ڇڏيو اٿس.)

٣٩- ڇُڳِش، ڇپتارءِ، ٻِي ڇُڳهه، ڇُڳ، ڇُڳ، ڇپتاريهه
ڪُونجهي ٻَچاميهاھ ڪَمن، ڏُورتڪان ڀاليهه.

(ڪُونج ڇُڳي به ٻئي ۽ (ٻچا) ياد ڪري وري ٻئي ڇُڳي ۽ ڇُڳي ڇُڳي وري ٻئي ياد ڪرين. ٻچا ڇڏي آئي آهي ته به دور دور تائين ٻئي سندن ڀالنا جو خيال ڪري.)

٤٠- ڏُونگر ٽهيٺا وِينٽ گهر، جَل سُون جَنمو ٻريت
ڪَٿهين ليکيا ڪُونجهڙي، اُڏُڙي اٿيهه ريت

(سندن [وِينٽ = وٽ + گهر = وٽ لاهڻ جي جاءِ، آکيرو] ڏونگرن ۾، روهن ۾، ٻر جل سان ڪا جنم جي ٻريت اٿس. ڪونج جو لکيو ڪو اهڙو هو، جو انهيءَ ريت روهه ڇڏي اُڏامي.)

٤١- ڪُونجهڙيان ڪَرلش ڪيئي، سُٺيئي ٻَنڪَئي واءِ
جيان ڏهڪي جوڙي ٻيڇڙي، تيان ٽَنس نيند نه آءِ

(ڪونجڙين سوز سان لنوِيو، جو ٻين ٻکين جي ٻرن جي ٿڙ ٿڙ ٻڌائون، جيڪي ڪانئن جدا ٿي ويا هئا. جن جي جوڙي وڇڙي، تن کي رات جو ننڊ ئي ڪين اچي.)

٤٢- ڪُونجهڙيان ڪَرلش ڪيئي، گهر ڀاڳيءَ وَٽيهه
سوتيءَ ساجڻ سنهيريا، ڏَرهه ٻِريا نيڻيهه.

—

٤٣- ڪُونجهڙيان ڪرلش ڪيئي، گهر ڀاڳيءَ ڏرنگ
سوتيءَ ساجڻ سنهيريا، ڪر وَٽ ٻُوهيي انگ.

(گهر ڀنيان، وڻ جي ڏار تي ويهي، ڪُونجڙين سوز ڀريي آواز ۾ لَنئُو ٻُو. هيءَ سُڻي ٻڌي ساجن کي سنڀاري ۽ نيڻن روئي، درياهه ڀري ڇڏيا اٿس. سندس انگ ڇڻ ته ڪارائيءَ ٻسان ڀيا ڇير جن.)

مارئي ٻانڌي ته هن گهڙيءَ ئي ڍولا ڏي هلي وڃان، ڀر آڏا ڏونگر، ٻُونءَ گهٽي، وڻ ٻه اڪيچار، سي ڪيئن پار ڪري؟

۴۴- آڏا ڏُونگر، ٻَن گهڻا، ڪَرا ڀيارا ميت
ڏڀهه و ڏاتا ڀنڪڙي، ميل ميل آوَ نٿه نيت.

(مون آڏو ڏونگر ۽ بن گهڻا آهن، پر منهنجو متر ٻه ڏاڍو پيارو آهي، تنهنڪري اي ڏٺي! ڀنڪڙيون ڏيئي ته ڪيس نيت نيت ڀيٽي ملان.)

۴۵- آڏا ڏُونگر، ٻُٺه گهٽي، سڄن رهئه ودٻس
مانگي تانگي ڀنڪڙي، ڪيتي وار لهيس؟

(آڏو ڏونگر ٻه گهڻا، ۽ ٻونءَ ٻه گهٽي آهي، سڄڻ رهي ٿو پرديس ۾. ڀنڪڙيون ڀيٺي سني ٻه، ڪيترا ڀيرا ڏسي سگهنديس.)

۴۶- آڏا ڍُونگر، ڏُور گهر، وٽهه نه جاڻهه پيت
سڄن سنده ڪارڻهه، هيڻه هيلوُ سهه نيت.

(آڏو ڏونگر اٿم، (ساجن جو) گهر دور آهي، ڪنهن ٻه ريت وڃي نٿي سگهان.)

۴۷- آڏا ڍُونگر، ٻُٺه گهٽي، تِيان ملِيجهه اٿم
مندَڀون گهٽه نه ميلهيئه، چڪوي ڊ ٽريه جيم.

(آڏا ڏونگر آهن ۽ ٻونءَ گهٽي آهي. ڪيس ملڻ جو رستو هيءَ آهي جو هڪ ڪن ٻه من مان نه ڪڍجيس. چڪور جيان سڄ (دڻ = ڏينهن + ڀه = راجا = ڏينهن جو راجا، سڄ) جو ڪانگي تي ويهجي.)

۴۸- آڏا ڏُونگر، وڻ گهڻا، آڏا گهڻا ٻلاس(۱)
سو ساڄن ڪيئن وِسرءِ، ٻَنهِ گُهڻ تَنگا نيواس

(آڏا ڏونگر ۽ وڻ گهڻا آهن. سو ساڄن ڪيئن وسري، جنهن منجهه گهڻا گُڻ آهن.)

۴۹- جيئُن اي ڏُونگر سَنَهُبهانُ؛ تيئُن جيئَن سَڄَڻ هُنَّت
چمپا واڙِي پَنَرُ جيئن، نيهڻ لگاه رهَنْت.

(جيئن هي ڏونگر سُهڻا اٿم، تيئن جي سڄڻ هجي ته انهن نيهڻ لڳائي رهانس جيئن گلن جي باغ ۾ ڀَؤر.)

ساوڻ جي رُت آهي. مينهن اوهيرا ڪيو پيو وسي. هين رُت ۾ خاص ڪري برهه ڪيڏو نه ستائيس ٿو!

۵۰- ٻاوَس آيئَه صاحبا! بولڻ لاڳا مور
ڪَنتا! تون گهر آونو، جوبن ڪيدم جوڙ.

(سڄڻ! برسات جي رُت آئي آهي، مور ٻولڻ لڳا آهن. ڪانڌ! تون گهر ڇو اچين! جوبن ڏاڍو زور لڳايو اٿم.)

۵۱- اُونم آئيي بدلي، ٻولئه آيئَه چيت
ٻو برسئَه رُت آهڻي، نيهڻ هماري نيت.

(بادل پرجي آيا آهن ته ٻولو به چت ۾ ياد آيو اٿم؛ ٻر هو (بادل) وسن ٻنهنجيءَ منڊ ۾، منهنجا نيهڻ سدائين وَسن.)

۵۲- سهڻيا! ساوَنڻ هيا، ڏَر اُلتهي پنبار
وِرهه مهارس اُمتيئَه، ڪي تا ڪَنهُون سنيار.

(سڄڻ! ساوڻ آيو آهي، ڏرتيءَ پنبار ڪڻي ٻلتيا آهن. برهه جا بيحد آلا ڪکر به اچي متيا آهن. چوانءِ ٿي، ڪجهه تون به ياد ڪرينم!)

۵۳- جيئَه تون صاحب ناويئَه، ميهانُ ٻهاڙي ٻُور
وِرچئَه وَهيسيي واهلا، ڏُورس ڏُوري ڏُور.

(۱) ٻلاس = وڻ جو هڪ قسم. راڪاس،

(ساڄن! تون جي مينهن جي ڦڙئين ٻوڙ ۾ نه آئين ته وڇان واهه وهي ويندا؛ جيڪي ڍور آهن، سي هيڪاري ڍور ٿي ويندا.

٥٤- جيئن تون صاحب ناويئن، ساڻوڻ ڀلي تيڄ

چمڪ مريسي ماروي، وڪ کونئا وڄ.

ساڄن! جي تون ساڻوڻ جي ڦڙڻ ۾ تيڄ تائين نه آئين ته هيءَ ماروي وڄ کي ڪوندو ڏسي سندس چمڪات ڏسي مري ويندي.)

وري ٻادلن ۾ وڄون چمڪن ته ڪيس ڳالهه ٿيا لڳن:

٥٥- ٻيڄليمان ڇهلا وهل، آ ڀئين آ ڀئين ايڪ

ڪندي ملون اڻ سڄڻان؛ ڪرڪاجل کي ريڪ

٥٦- ٻيڄليمان ڪيڻو لائيسان، آ ڀئين آ ڀئين ڏوڀ

ڪندي ملون اڻ سڄڻان، ڪيس ڪنچو ڪيي کوڀ.

٥٧- ٻيڄليمان جهبڪائيان، آ ڀئين آ ڀئين ترڀئين

ڪندي ملون اڻ صاحبا، جو ٻستا ٻر ڏڀهه.

٥٨- ٻيڄليمان جهيل ميل ڪيان؛ آ ڀئين آ ڀئين چهار

ڪدري ملونءَ ليي سڄڻان لانڀمي ٻانهه پسار.

٥٩- ٻيڄليمان ڇهلا وهل، آ ڀئين آ ڀئين آ ڀئين پنڄ

جڻ ڏڻ والا لاڳيسي، ساڻ سيسيءَ مڻڄ.

٦٠- ٻيڄليمان ڇهلا وهل، آ ڀئين آ ڀئين ڇهه

ڪندي ملون اڻ صاحبا، او تارنئي سيهه.

٦١- ٻيڄاڻيان، ڇَهلا وَهلَ، آ ٻيئہ آ ٻيئہ ساٿ
ڪَنڌِي ملون ءِ لي سڄڻان، ٻيڄَل سنگ اِءِ راتِ

—

٦٢- ٻيڄاڻيان، ٻَهڪائيان، آ ٻيئہ آ ٻيئہ ڪوڙ
ڪنڌي ملؤن لي سڄڻان، ڪس ڪنڇو ڪي ڇوڙ.

(ڪڪر ڪڪر ٻنيان هڪ-هڪ وچ ٻيٺي ڪينوي. ٻه-ٻه ٻيون ٻهڪن. ٽي-ٽي ٻيون ٽمڪن؛ چار-چار ٻيون چمڪن، پنج-پنج ٻيون ڪنوڻ ڪن؛ ڇهه-ڇهه ٻيون جهرمر ڪن، ست-ست ٻيون وسن، ڪروڙين ٻيون ڪڙڪات ڪن. آءٌ ڪڇل جي ڪنار لڳائي، ڪنجري ءِ جون ڪهيون ڪنٺي، ٻانهون ڏگهيون ڪري، ڪڏهن وڃي اُن ساجن کي ملان، جو پرديس ٿو وسي، جوئي منهنجو ڏيک ڪندو ۽ سيءُ لاهيندو!)

سُپني ۾ اچيو ڏيونا جاڳائيس، پر سڄاڳ ٿئي تہ ساجن گم! ڪانگل کي ٿي نيانا ڏئي تہ:

٦٣- ڪَڪُڙَا! ڏَئون ٻَڌائيان، پريتم مليئہ مُجھہ،
ڪاڻ ڪليجہ آ ٻٺہ، پوڄن ڏئنلي تُجھہ.

٦٤- ڪَڪُڙَا! م چڙ ڪنڌجر، اُوڏي نرور جاءِ،
ٻيئہ هماري ٻانسيلي، لوڙي ڏيکت ڪاءِ.

(ڪانگل! تون منهنجي تلسي تہ نہ چُڳ، اُڏامي نرور وڃ. آءٌ پنهنجي ٻاسري ءَ جو هڏو وڍي تي ڏيانءِ، اهو ڪٺي وڃ ۽ هن جي ڏسندي اُتي ويهي کاءِ.)

جيڪڏهن کي ٻانڌي لنگهن ٿا تہ انهن کي وري پيغام ٿي ڏئي تہ:

٦٥- پنڌيئي! ايڪ سَنديسڙو، لڳ ڏولھہ پهچاءِ،
تن من اُتر ٻاليئہ، ڏکن واجھہ آءِ.

(ٻانڌي! هڪڙو سنيهو ڍولا لڳ، ڀيڄائج تہ ”منهنجو تن من اُتر ٻاري ڇڏيو آهي، تون ڏکڻ تي وڃندو آج.”)

٦٦- پنٿي! ايڪ سنديسڙو، لڳ ڍولہ ڀيڄاءِ،
وِرهہ مهاوڄل گيہ، اگن بُجهاوَ آءِ.

(ٻانڌي! هڪ سنيهو ڍولا کي ڀيڄائج تہ ”برهہ جو ٻن جلي رهيو آهي، تون اچي آگ اُجهاءِ.”)

٦٧- پنٿي! ايڪ سنديسڙو، لڳ ڍولہ ڀيڄاءِ،
ورهہ واگهہ وَن تن بسيہ، سيهر
گاجہ آءِ.

(ٻانڌي! هڪ سنيهو ڍولا کي ڀيڄائج تہ ”ورهہ جو واگهہ تن جي ٻن اندر ٿو وسي، تون شينهن جيان گجندو اچ.”)

٦٨- پنٿي! ايڪ سنديسڙو، لڳ ڍولہ ڀيڄاءِ،
جوبن کير سمندر هوءِ، رتن جہ کاڍءِ آءِ.

(ٻانڌي! هڪ سنيهو ڍولا کي وڃي ڀيڄاءِ تہ ”جوڀن کير ساگر ٿيو آهي، تو اُن مان رتن ڪڍڻ اچ.”)

٦٩- پنٿي! ايڪ سنديسڙو، ٻلماڻس نيہ پڪ،
آتم تُجهہ ٻاسہ آچہ، آ لگ روڙا رڪ.

(ٻانڌي! هڪ سنيهو ٻلماڻس کي وڃي چئو تہ: ”منهنجو ساهہ تہ وٽ آهي، باقي منهنجي سرير کي ٻلي الڳ رک.”)

٧٠- پنٿي! ايڪ سنديسڙو، ڪهجيہ سات سلام،
جب ٿي هم تم بيڇڙي، نيڻي نيند حرام.

(ٻانڌي! هڪ سنيهو ڍولا کي ستن سلامن سان وڃي چئو تہ: ”جڏهانڪر (سيني ۾ ڏسڻ کان پوءِ) تو کان وڇڙي آهيان، تڏهانڪر منهنجي نيڻن کي ننڊ ئي حرام آهي.)

بس هاڻي مارئي کي ٻيا تہ ٻاڏاءَ ئي ٻاڏاءَ آهي، ٻيا اُداس ئي اُداس:

٧١- سنڀاريان سَمَنُتاپَ، وِسارِيان نه ويسري،
ڪاليجا وچ ڪاپَ، پر هر تون ڦاٽي نهين!

(ياد ڪريان ته ڪشٽ ٿئيم، وساري جي ڪريان ته وسري ئي ڪين. ڪليجي ۾ وڇوڙي جا وڍيا پيون پر ڦاٽي ئي نٿو.)

٧٢- والمنسپ! ايڪ هيلور دِي، آءُ سکنتا تنتا آءِ،
ٻانهڙيان ٻيسي ٽڪيان، ڪاگ اُڏاءِ اُڏاءِ.

(پيارا! اچي هڪ لوڏ ڏينءِ. اچي سگهين ته اچ. توڏانهن ڪانگ اُڏائي اُڏائي ٻانهون ئي ٽڪجي پيون اٿم.)

٧٣- پرتن جاري مَس ڪَرَئَن، ڌُونَشان جاهه سرگ،
مُجھه پر يَهَ ٻَدل هوه ڪر، ورس بُجھاوءَ
آگ.

(هي تن جلائي اگر ڪريان، جيئن ڌونهون آسمان ڏي وڃي ته اُن مان منهنجو پرين بادل بڻجي، اچي وسي ۽ باهه وسائيم.)

٧٤- آنکڙيان ڍنبر هئي نيسڻ گُمايا روءِ،
سو ساجڻ پرديس مَئن، رهيا وڇوڙا هوءِ.

(اکيون لال (ڍنبر = ڏيپ لڳل=لال) ٿيون آهن. نيڻ روئي روئي وڃائي ڇڏيا اٿم. هو ساجن پرديس ۾ وڇوڙو (رنل) ٿو رهي.)

٧٥- سجڻ! هَمِ تُم ايڪ هئي، اُوَر مليا اي ليڪ،
مُجھه تُجھه هينڌيءَ ايڪ هئي، پاوءَ ڪاڙي
ديک.

(سجڻ! مان ۽ تون هڪ آهيون. اهو لکيو آهي جو ڌاريا ٻاڻ ۾ مليا آهن؛ پر ٻنهي جون دليون هڪ آهن. وڍيئي ته ڪيڏي ڏس.)

٧٦- جيئنتي جمءَ مَن مانُهه، پُهچ جمءَ ٽپنتي پُلڪ،
مَن ويراڳ نه ٿاهه، وَالمنسپ وڇڙيان تڪي.

(جيترو هيءُ اندريون مَن (ٿو ٻڪڙجي) تيترو آهي هيءُ ٻيرو. هي بدن ٻڇي سگهي ته دوست جي وڇوڙي جو من ۾ وبراڳ ئي نه ٿئي.)

٧٧- وهلڻا آءُ ولها، ناگر چتر سُڄاڻ،
تُجهه بنا ڌڻ وليکي ٿري، گُڻ بنا لال ڪماڻ.

(ولها! تون جلدي اچ. توکان سواءِ هيءَ استري ائين روئندي وتي، جيئن گڻ (ساڱاهه) بنان لال ڪمان.)

٧٨- هوُن ڪملاڻي ڪنتُ بِن، جلهه ڍهوڻي ويل،
وڻجارا ري پاءِ جيئن، گيا ڌو نڪتي ميل.

(آءُ وهاڻيءَ ويل ڪانڌ بنان، ڪوماڻيل باهه جيان ٻيٺي جلان. هو ته مون کي بازار جي باهه جيان ڦٽو ڪري ويو.)

٨٩- جڻ ديسي سڄڻ وسنَ، تڻ ڍس وڄڻ واءِ،
اُنان لڳي مونکيسي، آوهيي لاک پساءِ.

(جنهن ديس ۾ سڄڻ ٿو وسي، ان طرف کان واءُ لڳي ٿو ڪيس لڳي پوءِ مون کي اچي لڳي ته اهو به منهنجي لاءِ لک پساءِ ٿيندو.)

٨٠- مڪ نيساڻسان مونڪتي، نيڻي نيرپرواهه،
سُوليي سڙکيي سيجهڙي، تو وڻ جاڻي تاهه.

(واٽ مان آهون پيون نڪرنس، نيڻن مان نير پيو وهيس، تو بنان مارئي، سيج کي سوُريءَ سمان ٿي جاڻي.)

٨١- تُنڻهين جڻ سڄڻ، مت تون، پريتم تون پرواڻ
هيئڙو پيتمر تُون وسڻ، پاوئن جاڻ م جاڻ.

—

٨٢- لوپي ناڪرَ! آوِ گهرَ، ڪا ڏيهين ڪرَءُ وِديس؟
دن دن جوبڻ تن کيسَڻ، لاپ ڪيسا ڪتڻ ليس؟

(اي لوڏڻي ٽاڪرا! گهر آءُ. پرديس ۾ ڇا ٻيو ڪرين؟ ڏينهون ٻوءِ تن جو جوڙين ڪِسَنڌو ٻيو وڃي. (ڊير ڪيئي ته) ڪهڙو لاڀ پرائيندين؟)

٨٣- ٻَهِه ڏِنڌالُو!آوِ گهر، ڪاسُون ڪَرَءِ وديس؟
سَپِتت سگلي سَنپدا، آدِن ڪَندي لهيس؟

(وڏي ڏنڌي وارا! گهر آءُ. پرديس ۾ رهي ڇا ٿو ڪرين؟ جوڙين جي سموري ملڪيت هن وقت تيار آهي. ههڙا ڏينهن وري ڪڏهن هٿ ايندءِ؟)

٨٤- آوَ سَرَ جي نَهين آوِيا، ويلا جي نه ڀَهَت
سَجوڳ تيڳ سَنڌ پِرٿِه، ڪَر جَيتِه راج ڀَهَت.

(پوري وقت تي جي تون نه آئين، پوريءَ ويل جي تون نه پهتين ته (هي نيابو ڏجانس) پوءِ اتي گهٽوئي راج ويٺو ڪج.)

سڪين گهٽوئي مارئي کي سمجهايو، پر هُو ڪٿان ٿي مات ڪري. نيٺ راڻيءَ اما سان ڳالهه ڪيائون. ويچاريءَ اما کي ڪڏهن ڪو اڳئي هو، سا حقيقت ٻڌندي ئي فڪر ۾ پئجي ويئي. نيٺ راجا کي چيائين ته: راجا! اسان ڳالهه لڪائي، پر سڀني ظاهر ڪري ڇڏي. هاٿي کو جتن ڪجي جيئن ڍولا کي هٿ ڪرائجي نه ته منڌ ٿي مري. راجا هڪيئي ٻنيان گهٽئي ماڻهو ڍولا ڏي موڪليا.

٨٥- نيت نيت نَولا سانديا، نت نت نَولا ساج
ٻنگل راجا ٻانوه، ڍولا آڻڻ ڪاج.

(روز روز نوان اٺ، مهري اٺ، تن تي نوان ساج وجهي ڍولا کي آڻڻ لاءِ موڪلي ٿو.) پر:

٨٦- راجا جِهَ جڳ ٻانوَه، ڍولِهَ نيرت نه هوءِ
مالوڻي مارِه تيهَه، پُوگل ٻهِت جِڪوءِ.

(راجا جيڪو بہ ماڻهو موڪلي، تنهن کي ڍولا ڏسي بہ کين. ٻُونگل رستي جيڪو بہ ماڻهو اچي تنهن کي مالوڻي مارايو ڇڏي.)

٨٧- نان٘ڪو آوءِ ٻُوگلٽَہ، سهہ ڪو نرور جاءِ
مارُوتڻا سَنَندِيسڙا، ٻگڙَ ٻيچاهُون٘ ڪاءِ.

(سڀڪو نرور وڃي ٿو، ڪو بہ ٻونگل (واپس) ڪونہ اچي. مارو ديس جا سنيها، ڪن کي وچ ۾ ڪي ٻگهڙ کايو وڃن. ڪٿَن سو ڪٿَن چا!)

ڪن ڏينهن بعد گهوڙن جو هڪ سوداگر، واپار سانگي ٻونگل ۾ اچي نڪتو، ۽ راجا جو مهمان ٿي رهيو. اڳي بہ اُتان ٿي ويو هو، پر هن دفعي سڀني کي غمگين ۽ اُداس ڏٺائين. خبر پيس تہ مارئي هاڻي جوان ٿي آهي. ساڄن کي سپني ۾ ڏٺو اٿس، پر سپني وارو ساڄن اچي ڪٿان؟ پڇيائين تہ آخر اهو سپني وارو ساڄن سڃاتو اٿوَ تہ ڪير آهي؟ ٻڌايائونس تہ: هونءَ تہ مارئيءَ ڪان ڳالهہ لڪايل هئي پر سپني ۾ سڃاتو اٿس تہ سندس پتار نرور جو راجڪمار ڍولا آهي. سوداگر، ڍولا جو نالو ٻڌي عجب ۾ پئجي ويو. پڇيائونس تہ ڪهڙي ڳالهہ آهي، جنهنڪري عجب ۾ پئجي ويو آهين! سوداگر جيڪي کين ٻڌايو، تنهن تہ وپتر ڳڻتيءَ ۾ وجهي ڇڏين. چئي: راجا! آءٌ تازو نرور ويو هوس. اوهان مارئيءَ جو تہ برابر ننڍپڻ ۾ وهانءَ ڪري ڇڏيو هو، پر ان بعد ڍولا وارن سان ڪهڙي ويڌن ٿي، تنهن جي تہ اوهان کي خبر ئي ڪانهي. ڍولا جو مارو سان وهانءَ ٿيل آهي سا ڳالهہ تہ اڄ هتي ٿو ٻڌان.

جڏهن هيل نرور ويس تڏهن مونهنجو ڍولا سان پاڻهي جو رستو ٿي ويو. اُتان سڀ احوال مليم، پر ڍولا ۽ مارو جي خبر ڪانہ ڪيائون. هاڻي ڍولا سان ٿيل مصيبتن جو حال ٻڌو: مارئيءَ

جي وهاڻءَ بعد جلد ئي راجا نل گذاري ويو. ڍولا هو ننڍو، سو سندس چاچي ڏوهه ڪري، راڄ ڀاڳ، پاڻ هڙپ ڪيو. راڻي چمپاوتيءَ ڊپ کان ڍولا کي کڻي الائي ڪٿي وڃي لڪي. ماڻهن ليکي ته ڍولا مري ويو، پر ٿورا ڏينهن ٿيندا، جو هو چڙهائي ڪري آيو ۽ پنهنجو راڄ هٿ ڪيائين. ڍولا هاڻي ڦوهه جوانيءَ ۾ آهي، سو ماڻس کيس 'مالوا' ديس جي راجڪماري 'مالوڻي' سان شادي ڪرائي. هاڻ ڍولا مالوڻي سان خوش پيو گذاري. مالوڻي به ڏاڍي سندر آهي، پر چالاڪ وڌيڪ آهي. پاڻهي ٿو ته کيس ڍولا ۽ مارو جي ننڍپڻ واري زماني جي خبر آهي، سو ڍولا کي چالاڪيءَ سان اهڙو ته پنهنجيءَ محبت ۾ قابو ڪيو اٿس، جو سندس موڪل ڌاران کيس ڪوبه ڌاريو ماڻهو گڏجي نٿو سگهي.

قدرت جا کيل کهڙا نه عجب آهن. هيڏانهن مارئيءَ کي نرور جو ڪو ماڻهو نه گڏجڻ ڏين، هوڏانهن ڍولا کي ڪو پونگل جو ماڻهو ملڻ نه ڏين. هاڻي ڇا ڪجي! آسرو لاهي ويهجي يا ڇا ڪجي! پر مارئي ڪٿي ٿي آسرو لاهي! رويو پئي روئي. راجا سمجهائي، راڻي سمجهائيس. راڻي سمجهائي، سکيون سمجهائينس. پر سندن نيڻ روئي روئي درياءَ پيا ٿين. راجا پنگل، مارئيءَ جو اهو حال ڏسي وري ساڳئي وزير جيسل کي تيار ڪيو. چئي: مون پيري به جيسل پاڻ ملهايو هو، هيئنر به جيسل ئي جس کٽندو. وڃي ڪيئن نه ڪيئن ڍولا کي رسندو ۽ ريهي ريهي وٺي ايندس. جيسل کي تيار ڪري، مارئي کي ٻڌائين ٿا ته من کو آٿت اچيس. مارئي ماءُ سان ته ڪا ڳالهه ڪانه ڪئي، پر سکين کي چيائين ته: خبر به اٿن ته مالوڻي، پونگل جي ڪنهن پکي کي به پير رکڻ نٿي ڏئي. پوءِ به موڪلين ٿا جيسل کي، جيڪو هڪ ته اڳي پيرسن ٿيو آهي، ٻيو ته نرور

۾ ننڍي وڏي جو سڀاڳ. جيسل اُتي بيٺي ته سهي، پر جي مالوڻي کيس ڍولا سان ڳڏجڻ ڏئي! سگهين پڇيس ته: تڏهن ڇا ڪن؟ چيائين ته: مڱڻهار کي موڪلين. اهي رمتا آهن. ڪڏهن ڪٿي ڪڏهن ڪٿي، سو انهن لاءِ ڪوبه ڪونه چوندو ته پونگل جا آهن. ڪيرتن جي ڳالهه ڪَنسي ڪاله ٿئي. پاڻهي راهه رِجهائي وٺي ايندا. سگهين اها ڳالهه ڪئي راڻي اُما سان، جنهن وري راجا پنگل کي چيو ته.

۸۸- راڻـي راجا نُوں ڪَهِئي، ميلهئه مانگڻهار،
مانگڻهارا ريـجهـوَ ئه، ليا وَ ءَ سالهه ڪمار.

(راڻي، راجا کي چيو ته: مڱڻهارن کي موڪل ته اهي وڃي ڍولا کي رِجهائي وٺي اچن.)

۸۹- راجا! پروهت راکڇئي، جَڻ ڪيي آتم جات،
موڪل گهر را منگتا، ورهه جگاوئه گات.

(وزير کي ترسائي ڇڏ، ڇو ته اُن جي اتمذات آهي تنهنڪري سڃاڻجي پوندو. پر پنهنجي گهر جا منگتا موڪل ته اهي وڃي برهه جاڳائينس.)

راجا، راڻيءَ جي ڳالهه مڃي، مڱڻهارن، ڍاڍين جي چڱي مڙس کي گهرائي چيو ته: مارئي وياڪل آهي ته اسان کي به سمجهه وهه ٿي آيو آهي، تنهنڪري ٻاڻ سان کي ڳائيندڙ وٺي نرور ٻڙهه وڃ. ۽ اتي ڍولا راءِ کي راڳ سان رجهائي وٺي اچ. مڱڻهار آگيا مڃي اٿيو ته سوداگر چيس ته: هتان ويس بدلائي نڪرجو، جيئن نرور ۾ ڪنهن کي تر جيترو به شڪ نه پوي ته اوهين پنگل جا مڱڻهار آهيو. ڇو ته هتان جو ڪوبه ماڻهو ڍولا کي ملڻ لاءِ نرور وڃي ٿو ته سر سلامت ڪٿي ڪين ٿو موٽي. راڻي مالوڻيءَ جي حڪم موجب کيس قتل ڪيو ٿو وڃي. مڱڻهار سڀ ڳالهه سمجهي، پنهنجي سائين کي تيار ڪري، وڃڻ لاءِ تيار ٿيو.

جڏهن سکين مارئيءَ کي سُڌ ڏني ته: ڏاڏي سنهڙيا آهن، اجهو ٿا وڃي ڏور رسن ۽ اجهو ٿا تنهنجي ڍولا کي وٺي اچن. تڏهن مارئيءَ چين ته: مون کي انهن ڏاڏڻ سان ملايو ته آءٌ پنهنجا سنيها پنهنجي وات سان ڏيان. سکيون ڏاڏڻ کي وٺي آيون. مارئيءَ پڇين ته: ڪڏهن روانا ٿيندا ۽ ڪڏهن موٽندا؟ جواب ڏنائون ته:

٩٠- آڄ نسيهه مهي چالسيان، ٻَهسيان ٻنڌٽي ويس،
جتہ آوريا ٽيشہ ميلسيان، مُيا جتہ اٹهج ديس.

(اڄ رات روانا ٿينداسين، پانڌين جو ويس پهرينداسين. جيڏانهن هونداسين ته ملنداسين. مڙاسين ته انهي ديس ۾ ئي ختم ٿينداسين.)

تنهن تي مارئيءَ چيو ته: مرن اوهان جا دشمن. اوهان کي خدا وڏي حياتي بخشيندو ۽ اوهان جو وار به ونگو ڪين ٿيندو. پوءِ ڪين مارو راڳا ۾ پنهنجا سنيها ٿي سيکارين. وچاري هڪڙو سنيهو چئي، وري اهو بدلائي. ور ور ڏيئي سنيهن کي بدلايائين، ۽ ورلاپ ڪندي ڪين ڏنائين:

٩١- پرءِ، پلٽئہ، پي پرءِ، پي پر، پي پلٽيهه،
ڏاڏي هات سنديسڙءِ، ڏڻ ولنتي ديهه.

وري چيائين ته:

٩٢- سنديساهي لک لهئہ، جتہ کهه جاڻئہ کوءِ،
جيڙن ڏڻ آکيہ نيڻ پر، جيئن جئہ آکيہ سوءِ.

(سنيها ئي پوري پرک ڪن ٿا. جيڪڏهن ڪو چئي ڄاڻي. جيئن استري نيڻ پري ٿي ٻاڻ چوي، تيئن جي پهچائڻ وارو ڏئي.)

٩٣- ڏاڏي! ايڪ سَنَڌُيسڙءُ، پريتم ڪَهيا جاءِ،
سا ڌَڻ ٻَل ڪُڻلا ڀئي، پسر ڍَنيو ولَئس آءِ.

(ڏاڏي! هڪ سنيهو وڃي پريتم کي چئج ته اها استري پري ڪوئلا ٿي ويئي آهي، باقي اچي رک ميڙ جانس.)

٩٤- ڏاڏي! ايڪ سنديسڙءُ، ڪَهه ڍولا سمجهاءِ
- جوبڻ آنبئہ ڦَل، رهيئہ، ساڳ نہ ڪائئہ آءِ.

(ڏاڏي! هڪ ٻيائو ڍولا کي ڏيئي سمجهائيج ته: ”جوڻ جو انب ڦٽليو آهي. تون شاخ ڪاڻ ٿئو اچين!“).

٩٥- ڏاڏي! ايڪ سنديسڙه، ڍولئه لڳ لي جاءِ
ڪڻ ٻاڪئه، ڪڙ سمڻ هٿئه، ٻوڳ ليئه آءِ.

(ڏاڏي! هڪ سنيهو ڍولا کي پهچائيج ته: ”آئو“ پڪو آهي، کيت تيار آهي، تون لائيءَ ڪاڻ ٿئو اچين؟“).

٩٦- ڏاڏي! جي پريتم ملي، ٻُون ڏاکويا جاءِ
جوبڻ چتر اُبارئه، راج نه بيٺئه آءِ.

(ڏاڏي! جي پريتم ملئي ته هيئن چئجانس: ”جوڻ جو چت متي ٿيو آهي، تون وڃي راج ٿئو اچي ڪرين!“)

٩٧- ڏاڏي! جي صاحب ملي، ٻُون ڏاکويا جاءِ
جوبڻ ڪمل وڪاسيئه، ڀمرڙ نه بيٺئه آءِ.

(ڏاڏي! جي صاحب مليئي ته هئين چئجانس: ”جوڻ جو ڪنول ڦٽو آهي؛ تون ڀؤنر سمان ٿئو اچي ويهينس!“)

٩٨- ڏاڏي! جي ڍولئه ملي، ٻُون هيي ڪهيا جاءِ
آنيکيان سيپ وڪاسيان، سوات جئه بر سئه آءِ.

ڪنڌار، راجا ٻنگل ۽ مارئيءَ کان موڪلائي اُما راڻي وٽ آيا. جنهن کين دعا ڪئي ۽ چيائين ته: الڪل ورهيه اڳ جڏهن منهنجو وهانءُ ٿيو هو ۽ ان بعد، جڏهن مارئيءَ جو ننڍپڻ ۾ وهانءُ ٿيو، تڏهن نرور ديس ۾ پاڻئو نالي هڪڙو پنڊت رهندو هو اسان جو سڄڻ هو، تنهنڪري ڪنهن به طرح اُن سان ملجو ۽ ڪانئس هرڪا مدد وٺجو.

ڪنڌار هلندا هلندا، منزلون ڪندا، واٽ تي ڳوٺ ڳوٺ ۾ ماڻهن کي پنهنجي راڳ سان خوش ڪندا، هڪڙي ڏينهن اچي نرور ڳڙهه جي ٻاهران ڪنيرن جي ڳوٺ وٽ پهتا. ڳوٺ جا پهريدار کين ورائي ويا. چيئي: اوهين ڪهڙي ملڪ جا آهيو؟

مڱڻهارن چيو تہ: اسين رمتا فقير آهيون، هيءَ سڄي زمين اسان جو ملڪ آهي. ڀريدارن کي هنن ۾ ڪوبہ شڪ ڪونہ پيو، سو کين چڱي ڏنائون. مڱڻهارن انهيءَ ڳوٺ ۾ ئي ڏيرو ڄمايو. رات جو ٻني سيني ماني کائي، راڳ جي مجلس ڪيائون. مجلس تي سڄو ڳوٺ اچي شريڪ ٿيو ۽ سيني کي راڳ اهڙو تہ پسند آيو جو واهہ واهہ پڇي ويٺي! اوچتو ان وقت پائُويٽ بہ اچي نڪتو. اڌ رات جو جڏهن مجلس ختم ٿي ۽ ماڻهو ٽڙي پکڙجي ويا، تڏهن هو خالي احوالي ٿيو. مڱڻهارن ڪانئس نالو پڇيو، تڏهن ٻڌايائين تہ آءٌ پائويٽ آهيان. اتي ڏاڍيءَ خوشيءَ مان کيس ٻڌايائون تہ اسين پونگل مان آيا آهيون. پائُو عجب ۾ پئجي ويو ۽ هنن کي چيائين تہ: اوهان کي جي پنهنجو سر پيارو آهي تہ پويان پير ڪري موٽي وڃو. مون کي ٻڌايو آهيو، باقي ٻئي ڪنهن سان سچي نہ ڪجو. تڏهن ڀاڍن چيو تہ: اسان کي راجا پونگل ۽ راڻي آما هتي موڪليو آهي. پوءِ تہ هن کي ماروئيءَ جي جوان ٿيڻ ۽ ڍولا کي وٺي اچڻ جو سمورو احوال ٻڌايائون. اهو ٻڌي پائو کي ڏاڍو ارمان ٿيو. پوءِ کين صلاح ڏنائين تہ: هاڻي اوهين هيئن ڪريو، جو پنهنجي مڏي ڪٺي اچي ڪالهي ڪنهار جي گهر رکو. اتي ڪجهہ ڏينهن ترسو تہ پوءِ آءٌ پورو وجهہ ڏسي اوهان کي ڍولي سان ملائيندس. پائو جي صلاح موجب هو ٻئي ڏينهن ڪالي ڪنهار جا مهمان ٿيا.

هوڏانهن صبح جو پائو پٽ نرور ڳڙهہ روانو ٿيو. ٽن ڏينهن کان پوءِ خبر پيس تہ مالوڻي هڪڙي ڏينهن لاءِ ٻاهر وئي رهي آهي. اهو وجهہ ڏسي هن مڱڻهارن کي چيو تہ: هاڻي اوهين هتان نڪري، پين مڱڻ ڪندا، نرور پهچي وڃو ۽ رات جو محلات جي ٻاهران ڏيرو ڄمائجو ۽ ڪنهن سان ڳالهہ نہ ڪجو تہ ڪو مون کي اوهين سڃاڻو. پوءِ تہ ڀاڍي ڪنهارن جي ڳوٺ

Nabi Bagh Govt. Gir's Sec. School
NISHTAR ROAD, KARACHI.

مان روانا ٿي نرور ڳڙهه آيا. اتي ڀرپور سان ڀريدار کين ورائي ويا. تڏهن ڍاڍين داڻهن ڪري چيو ته: نرور جو راجا هاڻي انهيءَ حالت ڪي اچي رسيو آهي ڇا، جو سندس راڄ ۾ ڪنهن رمتي کي انَ جا داڻا به ڀرڻ کان روڪ آهي! اجا اها ڳالهه پئي هلي ته اوچتو پاڻوئيت به اتي اچي نڪتو ۽ ڀريدارن کي چيائين ته: مسڪين منگڻهار آهن؛ هنن کي ڇڏيو ته ويچارا رات رهي، پنهنجي مان ٻيٽ جي پورت ڪري، صبح جو هليا وڃن. ڀريدارن کين موڪل ڏني. پوءِ ته هنن اچي محلات جي ٻاهران لڏو لاٿو.

اڌ رات جو، ڪي پڪڙ ننڊ ۾ هئا، چوطرف سناٽو ڇانيل هو. رنگ محل ۾ ڍولا گهريءَ ننڊ ۾ پيو هو. ڪنهن محل پاسو ورايائين ته اڪ ڪُٽلي وڄي. سهاڳ ٿيو ته مٺي ۽ دلسوز راڳ، جو آواز ڪنن تي پيس ته:

٩٨- آڪَنَ کهاڻي پريم ڪيي، ڪسطونُ
ڪنهيي نہ جاءِ
گونگا کا سُپنا ڀيا، سمر سمر پڇتاءِ.

(پريم جي ڪهاڻي چوڻ کان ٻاهر آهي. ڪنهن کي ٻڌائي نٿي سگهجي. گونگي جي سُپني مثل آهي. هو ياد ڪري پيو پڇتائيندو آهي، پر ڇئي ڪجهه به نہ سگهندو آهي.)

٩٩- ڍولا! ڍيلي هيرڪيا، مونکيا منهه وسار
سَند يسمَ نَهن پانوءَ، جيوان ڪيسمَ آڌار؟

(ڍولا! تو هڙ (ڳنڍ) ئي ڍلي ڪري ڇڏي. مون کي من مان وساري ڇڏيئي. نياپا به ڪونه ٿو موڪلين. ڪهڙي آڌار جيئان؟)

١٠١- ڪاگل نهين ڪر مَس نَهين، نهين ڪر ليکنهار،
سَنَند پساهيي ناوِيا، جيوُن ڪيسمَ آڌار؟

(ڪاغذ نہ آهي يا مَس نہ آهي يا لکڻ وارو نہ آهي؟ تنهنجو سنيهو ئي ڪين ٿو اچي. ڪهڙي آڌار جيئان؟)

١٠٢- ڪاڳل نهين ڪِ مَس نهين، لِکڻان آڱُرين ڌاءِ،
ڪئن اُڻ ڏيس سنڌيسڙا، مُولِئن وڏءِ وڪاءِ؟

١٠٣- 'وايس' پيچَئن نام تـي، آڱـل 'للهئن' نوَءِ،
تئن تون هٿيي سڄاڻ، تئن تون وَهلِڻ موڪلوَءِ.

("وايس" (ڪاڳ) جو جيڪو ٻيو اکر آهي، تنهن اڳيان "ل" گڏينس ته ٻوءِ توکي (ڪاڳل=ڪاغذ) ياد رهندو ۽ ٻوءِ تون ياد گيريءَ سان جلدي سنيهو موڪليندين.)

١٠٤- سَنڌيسا مَت موڪلِڻ، پريتم تون آويس،
انگلڙي هيي ڳَل ڳنيان، نيڻ نہ واڇوڙ ڏيس.

(پريتم! سنيها نه موڪل. تون پاڻ اچ. آڱريون ٿي ڳري ويون اٿم ۽ نيڻ پڙهڻ ٿي نٿا ڏينم.)

١٠٥- ڏُڄڻ ويڻ نہ سَنڀيرءِ، مَنان نہ ويساريهه،
ڪُنڀُڄهان لال پچانئهه جيئن، ڪيڻ ڪيڻ چيتارِيهه.

(دشمن جيڪي ويڻ ٿا ڏين سي ياد نه ڪر. مارئيءَ کي من مان نه وسار. ائين ياد ڪرينس جيئن ڪُونج پنهنجي لال ٻچن کي پلپل پيٺي ياد ڪندي آهي.)

١٠٦- سَڄڻ ڏُڄڻ کي ڪَهڙي، پڙڪ نہ ڏيجئن ڳال،
هلوَءِ هلوَءِ چنبڙيئن، جيئن جل چنبءِ پال.

(سڄڻ! ڏڄڻ جي ڇٽي تي هڪدم ڳالهه ڪري ڦٽو نه ڪري ڇڏجي. آهستي آهستي ڇڏجيس، جيئن پاڻي ڪناري کان هٽندو آهي.)

١٠٧- ڍولا! ملَس نہ ويسرس، نَوَ آوس ناليس،
مارو تَڻئن ڪرنڪڙءِ، وايس او ڏاويس.

(ڍولا! نڪو ملينس نڪو وسرينس؛ نڪو اچينس، نڪو گهرائينس. مارُوءَ جي ڪرنگهي تان اچي ڪانگ اڏامڻا پوندءِ.)

١٠٨- سَنديسي هيءَ گَهَرُ پَرِيَئَنِ، ڪَٿَ اَنگَڻُ، ڪَٿِ وار،
آوَس جُٿَ لَگا ڍيهَڙا، سوئِيءِ گَئُيَءَ گَنوار.

(ڍولا! مارئي پنهنجن سَنيهن سان گهرُ، اڱڻ، محل جا باغ، مڙيئي پري ڇڏيا هئا. پر اهي پنهنجا سَنڌيسا ڪيئن ٻڌي؟ جيڪي هيءَ وڇوڙي جا ڏينهن لڳا، اهي ئي هن ويچاريءَ ڳهيليءَ ٻي ڳڻيا.)

١٠٩- دک وِسارڻ، من هرڻ، جيئن اِي ناد نه هَنَتَ،
هيئڙَءَ رتن تلاوَ جيئن، ڦوٽي ٿي ڌه ڌِس جَنَتَ.

(دک وسارڻ ۽ من کي شانت ڏيڻ لاءِ جي هيءَ راڳ نه هجي ته هيءَ هيئون رتن تلاءَ جيان ڏهن هنڌان ڦاٽي پوي.)

ٻوهن ۾ وڇوڙي جو اهو دل ڏاريندڙ احوال ٻڌي، ڍولا جي ننڊ جي ننڊ ئي حرام ٿي وئي. هر هر ٻئي ٻاسا ورايائين. نيٺ پنهنڪي جو دربان کي سڏي پڇيائين ته: هي ڪير آهن، جي راڳ مارو ۾ اچي ڳائيا آهن. ۽ دربان چيو ته: هي رمتا فقير آهن، جي پاڻو پٽ جي موڪل سان هن شهر ۾ آيا آهن. آتي ڍولا پاڻو کي گهرائي پڇيو ته: هي ڪٿي جا ڳائڻا آهن؟ پاڻو ڀي ساڳيو ئي جواب ڏنو. تڏهن ڍولي وري پڇيو ته: هي جو راڳ ۾ ”مارو“ جي وِرهه جو بيان پيا ڪن، سا مارو ڪير آهي؟ ۽ هي پيو ڍولا وري ڪير آهي، جنهن ڪاڻ مارئي تڙڦي رهي آهي؟ پاڻو جواب ڏنو ته: اي راجا! مون کي خبر ڪانهي، باقي جي اوهان جي مرضي هجي ته کين اندر گهرايان ته ڪانئن سمورو احوال وٺو. ڍولا اها ڳالهه قبول ڪئي. جنهن تي پاڻوءَ، مڱڻهارن کي اندر گهرايو، ڍولا هنن کان پڇيو ته:

١١٠- ڪوڻ ديس تئن آويا، ڪَنهان تُمهارو واس،
ڪَڻ ڍولئہ، ڪَڻ مارُئي، راڳ ملهايا جاس.

(اوهين کھڙي ديس کان آيا آهيو، ڪٿي اوهان جو واسو آهي
اهو ڍولا کھڙو آهي ۽ اها مارئي کھڙي آهي، جيڪا راڳ
۾ ٻڌي ڳايو؟)

۱۱۱- ٻوڳل هئون تان آ، ويا، ٻوڳل مهانڪئه واس
ٻنگل راجا تاس تيو مهلهيا ڦانڪئه ٻاس.

(اسين ٻونگل کان آيا آهيون، ٻونگل ۾ رهون ٿا ۽ ٻنگل راجا
توڏانهن موڪليو آهي.)

۱۱۲- ماروڻي ٻنگل سدو، آ ٻچر ره اٿهار
بالپڻه ٻرڻي ٻچئه، ڍول نه ڪينهي سار؟

(ٻنگل جي ڪنيا مارئي، آهڙا جھڙي، تون بالپڻ ۾ پرڻيين،
ٻوء ڍل وچان ٻه سندس سار ڪانه لڌي اٿيئي؟)

۱۱۳- چندء مکي، هنسا گمڻ، ڪومل ديرگهه
ڪيس
ڪنچن ورڻي ڪامڻي، ويگئه آو مليس.

(سندس چندرما جھڙو مک، هنس جھڙو هلڻ، ڪومل ڊگها وار،
سون ورڻي ڪامڻي، جلدي اچي ملينس.)

۱۱۴- ڍولئه من آرت هئي، سانڀل اي ورتنت
جي دڻ ٻارو ورڻ گيا، ديئي نه گيان گٿنت.

(اهو بيان ٻڌي، ڍولو من ۾ مارئيءَ جي سوچا ڪرڻ لڳو.
ڪيس ساراهڻ لڳو. چوڻ لڳو ته جيڪي ڏينهن مارئيءَ بنان
گذريا، سي ڳڻائي ۾ ئي ڪين ايندا، اجايا ويا.)

ڍولا، ڍاڍين جي واتان ٻنهي ننڍپڻ جي وهانءَ ۽
ماروي جي سونهن جو بيان ٻڌي افسوس ۾ ٻڌي ويو. خيال
ڪيائين ته ماروي بنان جيڪي ڏينهن گذريا آهن، سي ته منهنجي
حياتيءَ ۾ ڳڻائي ڪين. مڱڻهارن کي رهو ۽ سون ڏيئي،
روانو ڪري، پائو پٽ کي چيائين ته: توکي سڌ هئي ته منهنجو

ٻالپڻ ۾ مارويءَ سان وهانءُ ٿيل آهي، ٻهءِ هيترا ورهيہ مون کان اها ڳالهه ڪيئن لڪائيئي؟ پائو جواب ڏنو تہ: ڍولا! تنهنجو حڪم هو تہ مالوڻي جيئن چوي تيئن ڪرڻ ۾ اچي. درحقيقت آءٌ ئي آهيان، جنهن هٿان تنهنجو مڱڻو-ٻرڻو ماروي سان ٿيو. سو انهيءَ ڳالهه جي مون کي سڌ ڪيئن نہ هوندي؟ پر مالوڻي جي حڪم آڏو لاچار هئس. ڍولا، پائو پٽ کي رخصت ڏئي، وچار ڪيو تہ: هاڻي جيڪڏهن وس پڄير تہ ٻڪيءَ وانگر آڏامي وڃي مارويءَ سان ملان.

١١٥- مَن سيڻنچاڻيَ جيَ هُوَءِ، پالڪان هُوَءِ تہ پراڻ
جاءِ ملهيجان ساجڻان، ڍوهيي جيَ مهراڻ.

(مَن جو سيچاڻو باز هجي، پراڻ جي سندس پَر هجن تہ مهراڻ کي ڍوهي ڏيئي وڃي ڪيس ملان.)

١١٦- آڏا ڍُونگر، وڻ گهڻا، تانهہ مليجيَ ڪيم؟
اُولالي جيَ مُونٽ پر، من سيڻنچاڻيَ ايم.

(آڏا ڏونگر ۽ گهڻا وڻ آهن، سو ڪيئن ملجيس؟ مَن کي باز سمان مُٺ ۾ پيڙي آڏائي روانو ڪجيس.)

١١٧- اِهان نُس ٻنڄر، مَن اُهانُ، جيَ جاڻيَلا لوءِ
نيڻان آڏا وِرنجهہ وَن، مَنَهہ نہ آڏا ڪوءِ!

(هيٺي هيءُ پڃرو آهي، مَن تہ هٽي آهي. لوڪ جيئن وڻين تيئن سمجهن. نيڻن جي آڏو پراپر گهاڻا وڻ آهن، پر من جي آڏو ڪي ڪينهي.)

١١٨- جيَمن من ٻسَرَءِ چيهن دِسئَ، جم جيَ ڪر
پسرنت،
دُوُر ٽڪانُ هي ساجڻانُ، ڪَنَنّا ڪَرَهڻ
ڪَرَنّت.

(جيئن هي من چؤطرف ڀٽڪجي ٿو، تيئن جي هيءَ ٻانهون ڀٽڪجن ته اي ساجن! دور دور تائين ڀٽڪجي، آهي تنهنجي گلي کي لڀيئين.)

جِيَم جِيَم سَڄَڻ سَنڀِريم، تِيم تِيم لڳمئين تير،
ٻَنڌڪ هوءِ ته جاءِ مل، مَڻان ٻَنڌڻ ڪا ڏير.

(جيئن جيئن سڄڻ سنڀاريان، تيئن تيئن تير لڳنم. ٻرهڻم ته وڃي ملانس؟ من جو ڏيرج ٻڌان.)

١٢٠- جَلَ مَنهه وسَنِ ڪمودڙي، چنڊءُ وسَنِ آڪاس،
جيئَنِ جياهين کي مَن وسَنِ، سَنِ
تيياهين کي پاس.

(ڪنول گل جل ۾ رهي، چنڊ آڪاس ۾ وسي. جيڪو به جنهن جي من ۾ وسي سو تنهن وٽ ئي آهي. آءٌ جي ماروي جي من ۾ وسان ٿو ته وٽس ئي آهيان.)

ٻئي ڏينهن مالوڙي نروڙ موٽي آئي. وهنجي سهنجي هار سينگار ڪري، ڍولا وٽ آئي. پر ڏسي ته هوءُ ڏاڍو اداس آهي:

١٢١- مالوڙي سينگار سيج، آئي والنهپ پاس،
مَن سَنڪوچيو پدمڙي، پريتم ديک اداس.

(مالوڙي پاڻ سينگاري ٺاهي، پنهنجي ڍولا وٽ آئي. پريتم کي اداس ڏسي هوءَ من ۾ شڪجڻ لڳي.)

١٢٢- مَنهه سَنڪاڙي مالوڙي، پره ڪانءَ چلچت،
ڪئه ماروڙي سُت سَنڙي، ڪئه ڪانُولي
وَت؟

(مالوڙيءَ جي من ۾ شڪ ٿيو ته پريتم ڇو ويڳاڻو آهي؟ ڇو آنڌ مانڌ ۾ آهي. ائين ته نه آهي ته ماروئيءَ بابت خبر پئجي ويئي اٿس! يا ڪا نئين ڳالهه ٿي آهي؟)

١٢٣- جيها سڄڻ ڪالهه ٿيا، تيها نانهين اڄ،
ماڻهن تيرسؤ لئه، ناڪ سنل، ڪوءِ وٽنا ڪنج.

(سوچي ٿي ته: ”جهڙو سڄڻ ڪالهه هو اهڙو اڄ نه آهي. مٿي ۾ جڻ ته تيرشؤل (ٽن ڇهنبن وارا تير) ۽ نڪ ۾ ڳهنب ٿي پيا اٿس. ڪو ڪم ته ڪين بگڙيو آهي؟)

١٢٤- ول، مالوڻي وينوءِ، هون ٻيري داسي تنهنجي،
ڪا چنتا چيت آنتري، سا ٻيري داڪهه مڃهه.

(ٻوءِ، مالوڻي ٿي وينتي ڪريس ته: ٻرين! آءٌ تنهنجي داسي آهيان. چيت اندر ڪا چنتا اٿئي ته مون کي ٻڌاءِ.)

ڍولا جواب ڏنو ته:

١٢٥- چنتا ٻنڌيش سڀل جڳ، چنتا ڪيٺهه نه ٻڌ
جو نر چنتا وس ڪرئه، سو ماڻس نهه سڌ.

(چنتا ساري جڳ کي ٻڌو آهي پر چنتا کي ڪنهن نه ٻڌو آهي، جو نر چنتا وس ڪري ٿو، سو انسان نه آهي، پر ڪامل شخص آهي.)

تڏهن وري مالوڻي چيو ته:

١٢٦- چنتا ڏائڻ جيان نران تيان، درد انگ نه ٿاءِ
جهڙا ڍيرا مَسن ڏيروءِ، تهڙا تن پيتر کاءِ.

(چنتا ڏائڻ، جنهن نر کي لڳي، اُن جا انگ درد (ٻختا) ڪين ٿين. جي ڏيرج وارو ڪٽي ڏيرج ڏاري ته ٻه سندس تن کي ٻئي اندرئي اندر کائيندي.)

اِتي ڍولا، مارئي جي سڪ واري ڳاله لڪائي، ٻهاني ٻنيان بهانو ڏيڻ لڳس ته:

١٢٧- مالوڻي! تون من سمي، جائنه سهو ووڪ
همرٽاڪي! هسنهه ڪهنه، ڪرئس
دساور ايڪ؟

(ماروئڙي! تون منهنجي من اندر سمايل، توکي منهنجي دل جي سڀ خبر آهي. مرگهه نئڻي! ڪلي موڪل ڏي ته هڪ ڏينهن ڏيساور تان ٿي اچان.)

تڏهن ماروئڙي وراڻي ڏني ته:

١٢٨- ڪنگ نرور آت ڊيپتا، اونچا محل آواس
گهرَ ڪامڻ هرڻاکيا، ڪيسَ ڊساورَ جاس؟

(هيءُ نرور ڳڙهه نهايت ڀڪندڙ، هن محل جون ديوارون اوچيون، گهر اندر توکي ڪامڻ مرگهه نئڻي، آهي ڇڏي تون ڪيئن ڏيساور تي ويندين؟)

ڍولا جواب ڏنس ته:

١٢٩- سڌَ سهسي ايکوتري، سر موتيهر سڌ
نڊي نواسڌ اترءِ آڻون ايک آوند

("توهان جهڙي سمنڊ ۾ گهڙي، هڪ لک هڪ سؤ هڪ جو، شڌ موتي آڻي ڏيانءِ.")

تڏهن ماروئڙي ڏک ۾ ڀرجي چيس ته:

١٣٠- مرجيوڙ ڀاڙي تڻَ، سالهه! اگهڻ ڪاڄ
ڏک سهڻا ڀرا ڊيڻ، ڪَمَنت ڊساورَ جاءِ

(ڍولا! ڀاڙيءَ ۾ توهان کي ڪي جانور صفائيءَ سان ڪائي ڇٽ ڪري ڇڏيندا. اهو ڏک سهڻ ۽ اوسيڙو رکڻ آهي. جو ڪانڌ ڏيساور تو وڃي.)

ڍولي وراڻي ڏني ته:

١٣١- ايڊر ڪي ڏر اُنلگڻ، جسَ تون ڪهسَ ته جانُهه
آڻت گهڙائون آيرَن، ماروئڙي! ميلانهه؟

(جي تون چوين ته ايڊر جي ڌرتي اورانگهي تولاءِ گهڻو گهڙائي اچان. ماروئڙي! ڇڏي وڃانءِ؟)

مالوڻي چيس ته:

١٣٢- ايڍر ڪي ڏر آئلڳڻ؛ هوُنُ تَهَ جاڻ نه ديس
گهر ٻڌنا هيي آيَـرَڻ، مـول مهنگا لهيس.

(ايڍر طرف وڃڻ هينئر بدسوڻ آهي. آءٌ توکي وڃڻ ڪين ڏينديس. مٿي تي موهجي توکي ڪيم، وڃائينديس. مٿيو گهر ويني ئي ڪٽي وٺنديس. ڀوءِ ڪٽي مهانگي ملهه تي ملي.)

تنهن تي ڍولا دلداري ڏيندي چيس ته:

١٣٣- ڪاڇي ڪرهه ٻيئو ٻنڌيا، گهڙيئَه جوڙڻ جاءِ
هرٽا ڪي! جتهَ هس ڪهتَه، آڻس ايڪ وڪاءِ.

(ميرگهه نئني! ڪڇ جو ٻن ٽوهن وارو ڪرهو، جيڪو گهڙيءَ ۾ ٻوجن (٨ ميل) پنڌ ڪري، سو هڪ وڪ ۾ اچي واپس پهچائيندم. تنهنڪري ڪيلي موڪل ڏي.)

مالوڻي چيس ته:

١٣٤- صاحب! ڪَـہِ نه جائيئَه، تِيهان ٻَرِ ٻوءِ درنگ
پيهل نهڻ، سونڪ ڏڻ، پُولهه جائيس سنگ

(نه ڙي ڍولا نه. ڪڇ متان وڃين! اهو ٻرائو راڄ آهي. ائي جي ڪهلين اکين ۾ سندر استرين کي ڏسي تون مون کي وساري سندن سنگ ۾ هليو ويندين.)

ڍولا ڏٺو ته موتين ۾ ڳهڻن تي مالوڻي راضي نٿي ٿئي. ڪپڙن جي لالچ ڏيانس، من راضي ٿي موڪل ڏئي، سوچيائين ته:

١٣٥- گئيگمڻي! گجر ڏرا، آڻانُ دکيڻي چير
منهه سيهڪوڙي مالوي، سوهتَه تجهه سرير.

(هاٿي جيان هلندڙ ناري! گجرات کان تولاءِ دکني ڪپڙو آڻيان. اي شڪي مالوڻي! تنهنجي بدن تي اهو ڪپڙو ڏاڍو سونهندو.)

پر اِتي به مالوڻي جواب ڏيئي انڪار ڪيو:

١٣٦- سَهُڻسي لاکي ساٿوڻ، ٻَرَ ڳَهلِ آڻان وِس.
گهر ٻڌائي پريتمان! ڍولا ڍَهر ٻِس.

(ڍولا! سهسين لکين وِس ٻري ٻري ملڪن کان آڻائي رکيا اٿم. اي ٻريتم! گهر ويني ئي آءٌ ڍولا ٻهري سگهان ٿي. تنهنڪري تنهنجي وڃڻ جو ضرور ڪونهي.)

اتي ڍولا لاجواب ٿي ويو. سڀئي ڳالهه ٻڌائي مالوڻي کي رنجائڻ نٿي گهرايائين. ۽ مالوڻيءَ کيس ڪنهن ڀانئي سان موڪل نٿي ڏني. سو انسوس ۾ ويهي رهيو ۽ آخر جي تنهن سان ويهي پيٽ ڪوٽڻ لڳو. مالوڻي، ڍولا جي اها حالت ڏسي، کيس چيو ته:

١٣٧- ڍولا آمڻ ڏُومڻڻ، ننڪنءَ ٿي ڪنوڌءِ پيٽ.
هنڀ ٿي ڪڻڻ جمهر اُگلي، ٻَسي تنهارءِ چيتِ؟

(ڍولا ڪي ڏاڍي آنڌ مانڌ آهي. تنهن سان پيٽ پيو ڪوٽين. اهو ڏسي مالوڻي ٿي پڇيس ته مون کان وڌيڪ ٻي ڪير آهي جيڪا تنهنجي چيت ۾ ٿي وسي؟)

آخر جڏهن ڍولا ڏٺو ته مالوڻي پير ئي نٿي ڪوڙي، ۽ ڪو ڀانو ئي نٿي ٻڌي، تڏهن سڀئي ڪيائين ته:

١٣٨- سُڻ سُندرا! سچ چوان، پانڄيءَ مَن کي پَرنئت
مُو مارُو ملواڻي، ڪري ونگي ڪئنت.

(سڻ سندري! هاڻي سچ ٿو ٻڌايانءِ. من ۾ جيڪو شڪ آٿئي سو پڇ. مون کي مارئي جي ملڪ جي ڏاڍي آنڌ مانڌ ٿي پئي آهي.)

ڍولا جي واتان اهي لفظ ٻڌي، ويچاري مالوڻي بيهوش ٿي ڪري پئي.

١٣٩- چانئيي ٻاڻيي ڪمڪ مڻن، وِڇڙهڻ وِڇڙيا واءِ
هڻي سُڄيتي مالوري پري آگل وِلاءِ.

(ڍولا مٿس گُلن جو پاڻي ڇٽيو ۽ وِڃڻي سان واءُ ڏنائينس. مالوڻي هوش ۾ آئي ۽ ٻنهيءَ اڳيان ورلاپ لڳي ڪرڻ.)

۽ سڏڪا ڀريندي چيائين ته:

١٤٠- ٿَل تَتّالُو سامهين، واجهولا ٻَهياهه
مهانڪڙَ ڪنهيڙَ جڙَ ڪرئُ، گهر بيٺا رهياهه.

(ٿر ملڪ ٿتل هوندءِ. سامهون لُوهڙَ بيٺي لڳنديءِ: جهولو بيو جلائيندءِ. جي منهنجو چوڻ ڪرين ته گهر ۾ ئي ويٺو رهه.)

مالوڻي، ڍولا کي ترسائڻ لاءِ ڏاڍيون منٿون ڪيون، پر هو ترسڻ جي نه ٻيو ڪري. تڏهن ڳچيءَ ۾ ٻانهون وجهي چيائينس ته: ڍولا! جي وڃڻو اٿيئي ته منهنجي هڪڙي ڳالهه مڃ. اُها هيءَ ته ساوڻ جي مند تائين ترس. جيئن تر ۾ وسڪارو ٿئي. ساوڪ ٿئي. پاڻي به جام هجي. پوءِ ڀلي وڃجانءِ جيئن توکي وات تي ڪا تڪليف نه ٿئي. اها ڳالهه قبول ڪري ڍولا ويهي رهيو.

آخرڪار، اونهارو گذري ويو ۽ ساوڻ جي موسم آئي. هڪڙي ڏينهن ڍولا مالوڻي محلات ۾ ويٺا هئا. ڍولي چيو: اي مالوڻي! تولاءِ اونهارو ترسيس، هاڻي ساوڻ جي موسم به اچي ويئي آهي. هينئر وڪ وڪ تي پاڻي موجود آهي ۽ مٿان آسمان ڪڪرن سان ڇانيو بيٺو آهي. برسات جي مند آهي، تنهنڪري موڪل ڏي ته پونگل وڃان.

١٤١- ٻَنگ ٻَنگ پاڻي ٻَنُسڻ سَرَ، اوپر آنبرَ ڇانئهه
ٻاوس ڀير گنيڙَ ٻدمڻي! ڪهڙَ ته پونگل جانئهه.

مالوڻي چيس ته:

١٤٢- چَڻ رُت ٻَنڪ ٻاوس ليڙَ، ڏرڻ نه ميلهڙَ ٻاءِ
تَڻ رُت صاحب ولهـا! ڪوءِ ڊِساوَر جاءِ.

(جنهن رُت ۾ ٻگهه بکي به برسات ڪارڻ ڏرتيءَ تان پير نٿو ڇڏي (هلڻ جي نٿو ڪري)! تنهن ۾ پيارا، ڪو ڏيساور ويندو به آهي ڇا؟)

١٤٣- ساوَڻ آيئہ صاحبا! ٻڳئہ وِلَنئِمِي ڳار،
ٻرچ ولنبي ڀيلَڙيان، ترَان وِلَنئمي نار.

(ساجن! ساوڻ آيو آهي. (وات تي) هڪ تہ ٻيون ۾ ڳاروڳب چنبڙندءِ. ٻيو تہ هن مند ۾، وڻن کي وليون ائين وڪڙجي ويندڙيون آهن، جيئن نرن کي ناريون چهٽي وڃن؛ تنهنڪري توکي ڳس بہ هٿ نہ اچي سگهندو.)

١٤٤- ٻاوس ماس ٻرَ ڳنيئہَ، ٻڳئہ ولنبي ڳار،
ڏڻ ڪيي آهيي وينتيي، ٻاوَس ٻنَٽ نوار.

(ٻاؤس جي رُت ٻرگهٽي آهي؛ (وات تي) ٻير ڳب ۾ ٻرجي ويندءِ، تنهنڪري هيءَ استري توکي اهائي وينتي ٿي ڪري تہ ساوڻ ۾ سفر ڪرڻ جو ارادو ڇڏي ڏي.)

تڏهن ڍولا جواب ڏنس تہ:

١٤٥- ڏَر نيليي، ڏڻ ٻؤنبري، ڳهرَ ڳنهگهيئہ ڳهار،
مارو-ديس سُهامڻئہ، ساوڻ سانجهيي وار.

(مالوڻي! هن وقت ڏرتي ٻوڪ سمب نيلي ٿي ڏسجي؛ ٻر هوءَ استري (مارئي) اللو (وڇوڙي ۾) جهڪي ٿي وٿي هوندي. جيتوڻيڪ ڳنوار ماڻهن جي ڳهرن ۾ خوب خوشي لڳي ٿيئي هوندي. مالوڻي! ساڻوڻ ۾ سانجهيءَ سمي، مارو-ديس ڏاڍو سهڻو لڳندو آهي.)

١٤٦- ٻاجهڙيان هرَياليان، ٻيچ ٻيچ ڀيلان ڦول،
جهئہ ٻرو وڻ پادرُوئہ، مارو-ديس آمُول.

(مالوڻي! ٻاجهرين جا کيت ساوا ٿي ويا آهن. وچ وچ ۾ ولين جا ڳُل ٽڙيا آهن. چاڪاڻ تہ ڪڪرُ ٺا آهن، تنهنڪري مارو-ديس آملهہ هوندو.)

تڏهن مالوڻي وري بہ چيس تہ:

۱۴۷- جَنهِن رُت ۾ پاوَس جهڙي، ٻابيهڙا ٻولائنِ،
تَنهِن رُت صاحب ولها! ڪيو مَنُڌر ميلهينِ.

(جنهن رُت ۾ گهڻي برسات وسي ۽ ٻاٻيهو ٻولي، تنهن رُت ۾ منهنجا ساجن! ڪو پنهنجو محل ڇڏي؟)

۱۴۸- ٻابيهڙا پيءُ پيءُ ڪريءَ، ڪوئل سُرَ نڪشا ناد،
ڍوليا! تَنهِن رُت آلڳ رهان، تاهه سؤن
ڪيسڙا سواد؟

(ٻاٻيهو ’پيءُ پيءُ‘ ڪري ۽ ڪوئل مٺي مٺڙي آواز سان ڳائي. ڍولين! اهڙيءَ رُت ۾ الڳ رهان، تنهن مان ڪهڙو سواد ايندم؟)

۱۴۹- جَنهِن رُت ٻهوڻ بادل جهڙي، نَديان نير نِرواهه،
تنهن رُت صاحب ولها! موڪم رَيڻِ وِهاءِ؟

(جنهن رُت ۾ گهڻا بادل پيا وسن، ندين ۾ نير پيو وهي، تنهن رُت ۾ منهنجا ڍولين! منهنجي رات ڪيئن وهامندي؟)

۱۵۰- نديان، نالا، نِيجهرڻ، پاوَس ڇڏيا پُور،
ڪَرهڻا ڪيچ تيلڪيسيڻا، پَنٿي!
ٻوڳل دور.

(ندين، نالا ۽ جهرڻا، سڀئي برسات ڀري پوري ڇڏيا آهن. ڪرهو چڪڻ ۾ تير ڪندو. واٽهڙو! ٻونگل ڏاڍو پري اٿي.)

۱۵۱- ڪاليءِ ڪنٺل باد ليءِ، ورس جي ميلهڻ واءِ،
ڍيري ورڻ لاڳڻ ٻونڌڙي، جاڻ ڪناري گهاءِ.

(ڪارن ڪنارن وارا بادل، تن کي جي واءُ هلائي ٿو ته وسن ٿا. ڍولين جي ٻنان ٻونڊڙيون ائين ٿيون لڳن، ڄڻ ته ڪناريءَ جا گهاءَ.)

۱۵۲- ڦوج گهٽا، ڪنگ دامڻي، ٻونڌ لڳڻ سَر جيم،
پاوَس ٻيڻ ورڻ، ولها! ڪهه جيوڄڻ ڪيم؟

(ڪڪر فوج وانگر، وڄ تلوار مثل، بوند لڳي ٿي تير جيان. وڪها! اهڙيءَ رُت ۾ ٻڌاءِ تہ ٻرڙيءَ کان سواءِ ڪيئن جيئنديس؟)

١٥٣- چيہارَءِ ٻاسَنَ گهٽ-گهٽَنَ، ويل ڪيوَءِ آڪاس،
هَرياليي رُت تَنَمَ پَلِيي، گهر سَنَڻپَت، ٻيُ
ٻاس.

(چوطرف گهگهوٽ لڳي ٿي آهي. آڪاس ۾ وڄ ٿي ڪينئوي. ساوڪ واري رُت تڏهن ڀلي، جڏهن گهر ۾ خوشي هجي ۽ ٻرڙين گڏ هجي.)

١٥٤- مهہ موران' مَنَڊَپ کَرَءِ، مَنَمَت آنگ
نہ ماءِ.
هوُن' ايڪلڙي ڪيم رهشَن، ميهہ ٻَڌار پَنَہ ماءِ.

(ڏرتيءَ تي مور پنهنجا کنڀ پکيڙي، منڊپ جوڙي، نچي رهيا آهن. انگن ۾ مدن ديوتا نٿو ماپي. آيل! هيءَ برسات ۾ تو ٻڌاري، آءٌ اڪيلي ڪيئن رهي سگهنديس؟)

١٥٥- ميهان' وُ وٺان، آن" ٻَنهَل، ٿَل ٿاٻا، جَل رُيس،
ڪَرسَڻ پاڪا، ڪَڻ ڪرا، تد ڪَنَہ هَلَڻ
ڪريس.

(ڪڪر وُٺا آهن. ان" گهٽو ٿيو آهي. ٿر ٿڌو ٿيو آهي. جل گهٽو ٿيو آهي. کيت پڪا آهن. ان" تيار ٿيو آهي. تنهن وقت ۾ ڪو هلڻ جي ڪري؟)

١٥٦- ڏُونگرَيا هَريا هُيا، وٺي جهنگوريا مور
اڻ رُت تيہنہ نيہسَرہ، جاچَڪَ، چاڪر، چور.

(ڏونگر ساوا ٿيا آهن. وٺن تي مور پيا جهونگارين. اهڙيءَ رُت ۾ فقط ٽن قسمن جا ماڻهو گهر کان ٻاهر نڪرن: هڪڙا فقير، ٻيا نوڪر ۽ ٽيان چور.)

١٥٧- چاڪر مَنَ آتس رَهَنَّ، چاچڪ رَهَنَّ لُڀاء
راجيمَندَ! جي ڏرَڪيهَن رَهَنَّ، مال ڀرايا ڪاء.

(نوڪر جي من ۾ ٻه ٻهضي سستي ٿئي، ڦقير ٻه ڪڏهن قضاني موهجي ويهي رهي. باقي ٻيو ڪهڙو ڀرائو مال ڪائڻ ٻڇيو، جو اصل گهر ويهي نٿو رهي؟ راجن! ٻڌاء ته تون اهو آهين؟)

تڏهن ڍولا وراڻي ڏني ته:

١٥٨- آج ڏرا دس اُنميهَّنَ، مَهلانُ اُپَر ميهه
باهر ٿاچهڙ اُوڳرء، ڀيگا منجهه گهرَ ڍيهه.

(اج برسات، محل تي ڏڙا ڏڙ ٿي وسي. ٻاهر ڇَڇهرَيون ٿيون آليون ٿين ۽ آءٌ گهر اندر [ٻنهنجن ۽ مالوڻيءَ جي ڳوڙهن سان] ٿيو ڀيڄان!)

تڏهن مالوڻي ڪيس ترسائڻ لاء وري ٻي اٽڪل ڪئي، ۽ چيائينس ته:

١٥٩- ڍولا! رَهس نه واريئَنَ، ميلس ڏئي ڪنَّ لهيڪ
ٻُوگل هُوَس جه ڀراهيڻَتَ، دَسهرالڳ ڏيڪ.

(ڍولا! جي رهين ٿو ۽ وڃڻ واري ٿو ڇڏين، جي ڪنهن لکيي سبب توکي ساٿس اوَس ملڻو آهي، جي تنهنجا ڀراڻ ٻونگل ۾ آهن ته دسهڙي تائين ڏس.)

هاڻي ڍولا ڪان مارئيءَ جي سِڪ سهَني نه ٿي، سو زار زار روئڻ لڳو. سندس اها حالت ڏسي مالوڻيءَ چيو ته: ڪانڌ! جي تون ترسي ٿو سگهين ۽ توکي مارئيءَ سان ملڻو آهي، ته منهنجي مينٿ مڃ ۽ سياري تائين ترس، لکيو هوندو ته اوس ڀرندو.

برسات جي مُند ٻه ائين ڪندي پوري ٿي ۽ سيارو شروع ٿيو. هاڻي ڍولا، وري مارئيءَ کي منٿون ڪرڻ لڳو:

١٦٠- مالوڙي! ڍولڻ کھڻي، هيون مها سيڪ ڪريھ
اُونھا لڳڻ، وڪا، ونهي، رهيا تُجھ سنيھ.

(مالوڙي! هاڻي مون کي موڪل ڏي. اونهارو ۽ وڪا رُت بہ ٿي تنهنجي سنيهہ ڪارڻ رهيس.)

پر مالوڙي اڃا ڪٿي ٿي موڪل ڏئيس؛ چوڻ لڳي تہ:

١٦١- سيما لڳڻ تہ سي ٿئي، اُونهيا لڳڻ لُڪ واءُ
وَسَا لڳڻ پُٺين چمڪڻي، چالڻ رُت نہ ڪاءُ.

(سيارو تہ سيءُ ٿوي، اونهارو تہ لُوءَ لڳي. برسات جي ۾ پُٺون ترڪڻي، وڃڻ جي رُت ڪابہ ڪانہ ٿئي.)

پر ڍولو چوي تہ: سيءُ ڇا ڪندو، آءٌ هاڻي اصل نہ ترسندس. ڪيئن بہ مارئيءَ سان وڃي ملندس.

تڏهن مالوڙيءَ چيس تہ:

١٦٢- جنهن رُت موتي نپجي، سيپ سمنڊ ۾ مانُهہ
تنهن رُت ڍولڻ اُٿهيئڙن، اُنہ ڪو ماڻس جاءِ؟

(جنهن رُت ۾ سمنڊ اندر سپ ۾ موتي نپجن، اهڙيءَ رُت ۾ تو ڍولو اُٿهي! ان رُت ڪو ماڻهو ويندو آهي؟)

١٦٣- ڏين ڇولا، موتيي رَيڻ، تہ ڏاڍيرا هُون
تنهن رُت نيهہ نہ ڇانڊيڻ، هي ٻالم، ٻڌمن.

(ڏينهن ننڍا، راتيون وڏيون، تڏ جا مينهن وسن، اهڙيءَ رُت ۾ اي ٻالم! نينهن ڪونہ ڇڏيو.)

١٦٤- اُتر آج س اُتريئڻ، ٻرسي واهڻيانءَ
اَر اوري ٻيري راڪيڻ، مُنڌان ڪاهليانءَ.

(اڄ اُتر هلڻ شروع ٿيو آهي. سيءَ جا واهہ ٻيا وهن. انهيءَ رُت ۾ نماڻيءَ نار کي ڇاتيءَ ڪان بہ اوري رکڻ گھرجي.)

١٦٥- اُتر آج س اُتريئڻ، سيءُ ٻريسي تَتُ،
سُوهاڳڻ گھر آنڱڻي، دوهيا ڳڻي گهتُ.

(اڄ اتر ڀيو اتري. سخت سيءُ ٿيو ٿوي. سهاڳڻ کي برابر گهر اندر سيءُ جي ڄاڻ ٿوي ٿي. پر ڏهاڳڻ جي ته ٻنهي گهٽ اندر سيءُ آهي.)

١٦٦- اُتر آڄ س اُترئينَ، ڀالڻَ ٿِسْڙءِ تُرَنْتَ،
مالوڻِيءِ اِمِ وِينوءَ، هون کِيمِ جِيوُن
کَنَنْتِ؟

(اڄ اتر اتريو آهي. ٽڪڙو ٽڪڙو ٿارو ٿيو ٿوي. مالوڻيءَ جي هيءَ وينتي آهي ته: "ڪانڌ! آءٌ ڪيئن جيئنديس؟")

ائين سيارو به اچي ختم ٿيو ۽ بهار جي سند آئي. اتي ڍولا وري مالوڻي کان موڪل گهري. مالوڻي وري به چيس ته هينئر نه ٿئي دفعي. تنهن تي ڍولا به منٿ ڪري چيس ته:

١٦٧- ماهه مهارس مَيَنْع سي، اَتَ اُتَلهءِ آنگ،
مُومن لاگو مارو ڻَ، ديکڻ ٻُوگل درنگ.

(مانگهه ۾ مدن جو مهارس سهڻي کي هوندو آهي. منهنجو من به مارئيءَ سان لڳو پيو آهي ۽ ٻونگل نگر ڏسڻ لاءِ خواهان آهي.)

١٦٨- ڦاڳڻ ماس سُهاميٺيهِ، ڦاگ رَمَڻَ نَو ويس،
مُو من کرهُ اُماهيئَنَ، ديکڻ ٻُوگل ديس.

(ڦڳڻ جو مهينو وڻندڙ آهي. ڦاڳ جا کيل، هرڪو نوان نوان ويس ٿهري ڪيڏندو آهي. ٻونگل ديس ڏسڻ لاءِ منهنجو من ڏاڍي اتساهه ۾ آهي.)

١٦٩- آوِي سيوَ رُت آن' پلي، تيريان کرهُ سينگار،
جِکتا هيئان' نه ڦاٽهِين'، دُور گيا ڀتار.

(سهڻي رُتين ۾ هيءَ پلي رت آئي آهي، جنهن ۾ استريون سينگار ڪن. پر جنهن استريءَ جو ٻرين ٿري ويندو تنهن جو هنيون ڪيئن ڦاٽندو؟)

هاٿي ڍولا کان وڏيڪ سٺو نہ ٿيو. ڏاڍي آنند ماڻڻ هئس. مالوٽي گهٽي ڳلڻا ٻڌا ۽ ٻهانا ڏنا، پر ڍولا کان وڃڻ وسري ڇا! مالوٽي ڏنو تہ ڍولا کي هاٿي ويهڻ نہ ٿو اچي، ڇو هلان هلان پيو ڪري، تڏهن چيائينس تہ:

١٧٠- هلائين هلائين مت ڪرئي، هيڙي سال م وڃ
جي ساڃي هيي هلسين، سؤتان بلاٽيه.

(هلان هلان (وڃان، وڃان) نہ ڪر، منهنجي هٿين ۾ سٽل نہ ڪر. جي سڄ پيڃ هلڻو (وڃڻو) اٿئي تہ پوءِ تڏهن پلاٽج جڏهن آءُ سُتي پيئي هجان.)

ڍولا جي دل ٽپا ڏيڻ لڳي، ڇو تہ اها ڳالهہ هن لاءِ ٻنهہ سهڻي ٿي. خيال ڪيائين تہ: اڄها ٿي مالوٽيءَ کي ننڊ اچي، ۽ اڄهو ٿو روانو ٿئي. سو مالوٽيءَ کي وڃڻ ڏئي، ريباريءَ وٽ ڪرهو ڇولائڻ ويو.

١٧١- ٿان سؤتان، مهي چاليسان، ايهہ نيڇنئي هوءِ
ريباري! ڍولهہ ڪنهڻ، ڪرهو آڇڻ جوءِ.

(تون سٽل هونديءَ تڏهن آءُ ويندس. اهو ٻنان چينٽا جي، آوس ٿيندو. پوءِ ڍولا ريباري (اُٺن واري) کي چيو تہ: هڪ سٺو اُٺ گهرجيم.)

ريباريءَ چيس تہ:

١٧٢- ڍولا! ريباري ڪنهڻ، ڪرهڻ ايڪ سڇنگ
ناگر بيلي نيت چري، پاڻي پيوءِ گنگ.

(ڍولا! هڪ ڪرهو ڏاڍو چڱو اٿم، اهو سدائين ناگر ول چري ۽ پاڻي بہ گنگا جو پئي.)

١٧٣- دُوجا دووڙا، چووڙا، اُونٺ ڪنالهہ ڪاڻ
جيڻ مُڪ ناگر بيليان، سو ڪرهڻ ڪيڪاڻ.

(ٻيا اُٺ ٻه-نسلا يا چؤ-نسلا آهن، جيڪي ڪائين اُٺ-ڪتارو (ڪنڊ جو وَڙ). جن جي وات ۾ ناگر ول ٻيل، سي اُٺ گهوڙن جهڙا ٿين.)

ريباريءَ جي اها ڳالهه ٻُڌي ڍولا اُن جي وڻ ۾ وڃي ويٺو. سمجهيائين ته متان ريباري ٻه مالوڻيءَ جو سهڪاريل هجي، تنهنڪري اُن ڏي منهن ڪري چيائين ته:

١٧٤- ڪيڻ مُڪ گهالون گهُوگهرا، ڪيڻ مُڪ
واهُون لنبج"
ڪؤڻ پَلهيرءَ ڪَرهلڙَن، مؤنڊ ملاوه اج"؟

(ڪهڙي اُٺ جي ڳچيءَ ۾ گهنگهرا، ۽ ڪهڙي جي وات ۾ مهار وجهان؟ ڪهڙو ڪَرهو ڀلو آهي، جو اڄ ئي اڄ منڌ سان ملائيندم.)

تڏهن جيڪو ڪَرهو ناگر ول چَرندو هو، تنهن ورائيس ته:

١٧٥- مڙُ گل گهالڙَ گهُوگهرا، مؤ گل واهڙَ لنبج".
هؤن' جڻ پلَيرءَ ڪَرهلڙَن، مؤنڊ ملائيون' اج.

(منهنجي ڳلي ۾ وجهه گهنگهرا ۽ منهنجي ڳلي ۾ وجهه مهار. آءٌ ئي آهيان ڀلو ڪَرهو، جو اڄ ئي اڄ منڌ سان ملائيندوسانءِ.)

ڍولا خيال ڪيو ته مارئيءَ جي ملڪ ۾ ڪکائان محل آهن، متان ڪرهو انهن تان ڪِلي. تڏهن ڪَرهي کي چيائين ته:

١٧٦- سُڻ ڪَرها! ڍولڙَ ڪَهڙَ، ساچي آکي جوءِ
آڪتر جيها جهونپڙا، تڙَ آسنگي موهه.

(ٻُڌ ڪَرها! جيڪي چوان ٿو سو سچ اٿئي. منهنجو سنگتي ساٿي اهو ڪَرهو ٿيندو، جيڪو جهوپڙن کي محل (اگر) سمان سمجهندو.)

ڪَرهي ورائي ڏنيس ته:

١٧٧- سُڻ ڍولا! ڪَرهڙَ ڪَهڙَ، سام تڪڙَ مؤ ڪاج
سر ڍري ٻيت نه لهيتيو، مؤنڊ نه ميلؤن آج.

(ٻُڌ ڍولا! اهو ڪارج منهنجي ذمي ڇڏ. آءٌ سانڍيڻيءَ (اُن) جي ٻيٽان ئي ڪين نڪتو آهيان جي اڄ ئي منڌ سان نه ملايانءِ.)

ڍولا، ڪرهي کي سينگاري، موٽي محلات ۾ آيو. رکيو انهيءَ انتظار ۾ هو ته مالوڻيءَ کي ننڊ اچي. پر مالوڻيءَ کي اهڙي سولي ننڊ ڪٿان ٿي اچي. سا لنگهي ويٺي ريباريءَ وٽ ۽ پڇيائينس ته: اهو ڪهڙو ڪرهو آهي، جو مون سان قهر ٿو ڪري؟ جڏهن هن اهو اُٺ ڏيکاريس، تڏهن اُن کي چيائين ته: ڇا، تون منهنجو پريتم مون وٽان نيئي، مون کي ڏهاڳ ڏئي ويندين؟

١٧٨- ڪَرَها! سَڻِ سُنڌر ڪَنهِنَ، مهر ڪَرِءِ اَڄ
صاحب مُهارو اَمَهنجِيَنِ، هيوَس ڳيلي تو لاڄ.

(سُندر مالوڻيءَ چيو ته: ڪَرَها! اڄ مون تي مهر ڪر. منهنجو صاحب ٿو اُسهي. هاڻ سڀ لڄ تو تي آهي.)

ويچارو ڪرهو ٻن ٻاهين ۾ اچي ويو. ڪهڙو جواب ڏئي! ڪيس مات ۾ ڏسي، مالوڻيءَ سمجهي ورتو ته ڪرهو ڪجهه راضي ٿيو آهي. سو چيائين ته: ڪرها! توکي ڍولا هينئر ڪهرائيندو. تون منڊ ڪائيندو اچج. ڍولا ڏسندو ته تون ٻيو آهين منڊو ته ڪڍي ڇڏيندءِ. تون به تڪليف کان ڇٽي پوندين، ۽ آءٌ به وڇوڙي کان بچي وينديس.

١٧٩- مالوڻي ڪَرَهَنَ کي مَنهن، اي وينتي ڪريه
صاحب مارو اَمَنهيا، کوڙَءِ هُوءِ رَهِيهَ.

(مالوڻي اُٺ کي وينتي ٿي ڪري ته: منهنجو ساجن ٿو اُسهي، تون (مڪر ڪري) منڊو ٿي ويهي رهه.)

پر اُٺ وراڻي ڏنيس ته:

١٨٠- کوڙ ءَ هَون تہ ڍانہ ڇيڻَن، ٻانڌيڻہ پوک مَريس،

تيءِ ٻهُن سڄڻ رلي ميلي ڻہ، هَون ٻيهَ دُک سهِيس!

(منهنجو ٿيس تہ ڏنپ ڏيندم. پوءِ پڌل پيو ٻڪ مرندس. توهين ٻئي سڄڻ تہ ٻاڻ ۾ رلي ميلي ويندا، وچ ۾ آءٌ پيو دُک سهندس.)

١٨١- کوڙ ءَ هڻَن تہ ڍانہ ڇيڻَن، ٻنڌيڻہ پوک مَرُونهہ

جائَن ڍولا رَءِ ساسَرَءِ، سڱلا مُونگ چَرُونهہ.

(منهنجو ٿيس تہ ڏنهيس ۽ پڌل پيو ٻک مرندس. آءٌ تہ وڃان ٿو ڍولا جي ساهُري گهر، جتي سُٺا مُڱ وڃي چرندس.)

تڏهن مالوڻي کيس دلداري ڏيڻ لڳي تہ:

١٨٢- ٻانڌيَن ٻڙ ري ڇانهڙي، نيرُو ناگر ٻيل

ڍانسُپ سنڀالُون ڪَرهلا! چوپڙ سون چنبيل.

(ڪَرهلا! آءٌ توکي ٻڙ جي ڇانوَ هيٺ ٻڌنديس، توکي نيرُو ۽ ناگرموٿ چَرڻ لاءِ ڏينديس. تنهنجا ڏنسپ سنڀاليندس ۽ مٿن چنبيليءَ جو تيل مکيندس.)

ڪَرهي، مالوڻيءَ جي چالاڪي سمجهي ورتي تہ مالوڻيءَ جو خيال آهي تہ اُٺ کي اهڙو ڪري ڇڏجي جو هلڻ جهڙو نہ رهي، جيئن ڍولا کي ڪَٽي نہ وڃي. تڏهن چيائين تہ:

١٨٣- رهہ رهہ سُندرِ، مان ڪر، هَل ڦَل لڳي ڪاءِ

ڍانسُپ ڍراوءَ ڪَرهلءُ، سهڪنتا مرجاءِ!

(رَهہ رَهہ، مان ڪر، سُندري! هاءِ گهوڙا لڳي اٿي، جو ويچاري ڪَرهلي کي تي ڏنپ ڏيارين تہ هو پلي سيڪيندو مري وڃي.)

ماروئڙيءَ ڏنو ته ڪَرهي ته سندس اَڪل سمجهي ورتي. هاڻي خوشامد ڪريانس، متان ترسي پوي ۽ ٻولا کي ڪٽي نه وڃي. سو چوڻ لڳس ته:

١٨٤- پائيي ڪَنهِ ٻَتلاوِ سوُن، ناگر ٻيلَ نيريس
هِتِي هِتِي ڪَرَها! ڪُنئُورنَئِي، مَتَ لِي جايِ
وِڌيس.

(آءٌ توکي پاڻ کري چاڙهينديس. توکي ناگر ول کارائينديس. هاءِ هاءِ ڪَرَها! منهنجي ڪُنئُور کي پرديس نه وٺي وڃ.)

١٨٥- ڪَرَها! ماڙيو ڙِي ڪَنهِئَہ، ڪوڙَ هوءِ رَهيس
جي ڍولئہ راکڻ ڪَرَه، ٻانئيڻ تَڇِهه نه ڌيس.

(ڪَرَها! تون منڊو ٿي پئو. جي تون ڍولا جي ڳالهه نه رکڻ تو گهرين ته آءٌ انجام ٿي ڪريان ته توکي ڏيهڙ ڪين ڏينديس.)

اُٺ کي ماروئڙيءَ تي قياس اچي ويو، سو هائوڪار ڪيائين، ۽ چيائين ته:

١٨٦- سُندر! ٿانڪي هِيِ ڪَنهِئَ، ڪوڙَ هوءِ رَهيس
جَئہ ڍولئہ ٻانئيڻ ڪَرَه، ٻانئيڻ مُڇِهه
نه ڌيس.

(سُندري! تنهنجي ئي چوڻ تي آءٌ منڊو ٿي پوان. پر جي ڍولا ڏيهڙ جي ڪرينم ته تون مون کي ڏيهڙ نه ڏج.)

١٨٧- ڪَرَها نوُن سمجهاءِ ڪَئہ، گهر آئي ٻَنهِجاڻ
سالهه ڪَرَهئہ منگاويئہ، آئيئہ مانئب ٻَلاڻ.

(ڪَرَهي کي سمجهائي، هي گهڻو جاڳندڙ (لڇي) گهر آئي. راجا ڪَرَهو گهرايو ۽ ٻنهنجي مڏيءَ سان ڪيس ٻلاٽيائين.)

اُٺ سينگارجي آيو، پر ڍولا ڏسي ته مار! اُٺ منڊڪائي پيو. يڪدم ريباريءَ کي سڏائي چيائين ته: اُٺ کي ڏنب ڏيار ته منڊڪ لهيس.

١٨٨- ڪَرهلئي من ڪُوڙي تيئي، راکي ٻُون ٌ هي ٻگ،
ڏولئه من چِنتا هئي، ڍِنجهہ ڪي اڪ ڏگ.

(ڪَرهي من ۾ ڪُوڙ ڪيو هو ؛ ٻيئر انهن ٻئي رکيائين (چرڻ ته منڊو آهي) ڏولا جي من ۾ چِنتا ٿي ته ڪيس ڪو داغ ڏيارجي).

اُن وٽي رڙيون ڪيون. چئي: مون ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي جو مون کي ٽا ڏنيو؟ ۽ ڏولا، اُن جي ڳالهه ئي ڪانہ ٻُڌي. ريباريءَ کي چيائين ته: جلد ڏنيمنس، جو چاڙ ته مالوٽيءَ کي ننڊ آئي. اُن جي رڙ هيٺ رڙ مٿي. اتي مالوٽي ٻہ اچي نڪتي ۽ ڏولا کي چوڻ لڳي ته: هيئن اُن کي ڏنب ڏياري گهر ڇڏڻ، ڪو نهي تو ڇا؟ منهنجي مائٽن وٽ پوہال ۾ اُن جا وڳ آهن. آءٌ اتان ٿي توکي عاليشان اُن گهرائي ڏيان. انهيءَ منڊي اُن کي ڪٽي ڇڏ.

١٨٩- صاحب! مهانُڪا باپ ڪَنہَ، چِنہَ ڪَرهان ٌ
ڪَنہَ و ڳَـا
جِنہَ ڪَم هئہَ ڪوڙَہ هَوَءِ، ڪوڙا رک آلڳـا.

(صاحب! منهنجي پيءُ وٽ اُٺن جو وڳـا آهي. جي تنهنجو ڪَرهو منڊو ٿيو آهي ته منڊي کي الڳـا رک.)

۽ ڏولا چيو ته: واه جا ڏس ٿي ڏين سيڙائڻ جا! آءٌ اجهو ٿو اُن کي ڏنب ڏياري سڌو ڪريان. اتي اُٺ ورِي ٻہ وٺي رڙو رڙ مچائي. چئي: مون ڪهڙو ڏوهه ڪيو، جو مون کي ٽا ڏنيو. مالوٽيءَ ڏٺو ته منهنجي ڪري بيگناهه اُٺ تو ڏنجي، سو ڏولا کي چوڻ لڳي ته: اُن جي ڳالهه ته سمجهه. هو چوي ٿو ته مون کي ڇو ٽا ڏنيو؟ منهنجي مائٽن وٽ اُٺن جا وڳـا آهن. مون کي خبر آهي ته اُٺ منڊڪائي ته پرسان بيٺل ڪنهن ڳڏهه کي ڏنجي ته اُٺ چڱو ڀلو ٿي پوندو. ويچارو ڏولا، مارئي جي سڪ

۽ اهڙو ته انڌو ٿي پيو هو، جو اها خبر ئي نه پيس ته اهو سمورو مالوٽيءَ جو مڪر آهي. سو نه ڪيائين هر نه تر، پر ۽ ٻيڻل ڏوٻيءَ جي گڏهه کي ڪٽي ڏنب ڏياريائين. گڏهه ايذاءَ کان وٺي رڙيون ڪيون. گوڙ ٿي ڍولا جي ماءُ راڻي چمپاوتي نڪري آئي، جنهن سموري حقيقت معلوم ڪري، ڍولي کي چيو ته: منڊڪائي اٺ ڏنيجن گڏهه! اٺ جڏهن ٻاڪاري پيو ته مون کي چوٽا ڏنيئو، مون کهڙو ڏوهه ڪيو؟ تڏهن ظاهر آهي ته اٺ منڊو ڪونهي، پر ڪيس ڪنهن مڪر سيکاريو آهي. اتي سيڻي سمجهيو ته: اٺ نڪي منڊو آهي، نڪي ڏنبئي ڪيئس. پوءِ ته ڍولي خوش ٿي ڀهاريءَ کي، موڪل ڏني ته پلي اٺ کي وٺي وڃي ٻيهاري، جيستائين مالوٽيءَ کي ننڊ اچي:

۱۹۰- هيوَ مالوٽيي وينوءِ، هُون ٻيريءِ! داسي توهه.
هيوُتيي ڇيس جيء چاليا، سُوتيي مهلهڻ موهه.

(هاٿي مالوٽي ٿي وينتي ڪريس ته: ٻرين! آءٌ تنهنجي داسي آهيان. هن کان پوءِ جي چڙهي روانو ٿيڻو هجيئي ته آءٌ سمهان پوءِ چڙي وڃج.)

اجهو اجهو ته گهٽڙي ٿئي ٿي، پر مالوٽيءَ کي ننڊ ڪٿي ٿي اچي. اوسيڙي ۾ ڍولا به اوجاڳو ڪندو اچي. مالوٽي جاڳي به پئي ۽ ڍولا کي ويڙ به وڃڻي ڏئي:

۱۹۱- ڍُونگرَ ڪهيرا واهلا، اوچان ڪهيرا نيهه
وَهنتا وَهنَه اُتاملا، جهنَٽڪ دِکاوه ڇيهه.

(جبلن تان وهندڙ واهه ۽ ڪميڻن ماڻهن جي نينهن تي ڪهڙو اعتبار! وهن ته اُتاولا وهن، پر ڇيهه به جهٽ پٽ ڏيکارين.)

۱۹۲- ٻيهَ ڪوٽان را ايهوا، جيها ڪاتيي مهيهه
آڍَنبرَ اُت داکوَءِ، آس نه ٻوُري تيهه.

(ڪوٺي قسمت وارن جا ٻرڀن اهڙا، جهڙا ڪنتيءَ جا ڪکر. آڌ ممر گهٽوئي ڏيکارين ٿا منجهانئن آس پوري ڪانه ٿئي. نه هو وسن، نه هو وڙڪن.)

١٩٣- ڍولا! ٻريتي ڪوُت ڪيي، دونون ٻاسي دُک
ڪيجهي نه ڪاٺي ٻنگن ڪئون، رجهي نه
چاٺي مُک.

(ڍولا! ڪنتي جي ٻريت، ٻنهي ٻاسي ڏُک. خار ٿئيس نه ٻيو ڪاٺي، رجهي نه مُنهن چٽي.)

١٩٤- ناتا نيهه نه ڇودهي، جو هوُٺي سا هوءِ
ٻريت ڪري ڦيرجايه جو، اوڇيي ڪهيئه سوءِ.

(چا به ٿي وڃي، پر نينهن جو ناتو نه ڇڏجي. ٿيي سا ٿيي، جيڪو ٻريت ڪري ڦري وڃي، سو ٻيڙو سڏجي.)

١٩٥- چوٽري نرڪهي بيت مين، رهي نه موٺيي بات
آڌ سير ڪهي ٻات مين، ڪم هي سهير سمات؟

(چوٽي ماڻهو جي بيت ۾ وڏي ڳالهه رهي ڪانه سگهندي. اڌ سير جي ٿانءَ ۾، سير ڪيئن سمائبو؟)

مالوڻيءَ کي اوجاڳو ڪندي ٻندرهن ڏينهن گذري ويا، هن هڪ ٻئل جي لاءِ به اک ڪانه ٻوري ته متان ڍولا هليو وڃي. نيٺ سورهين ڏينهن کيس ننڊ جو جهُوٽو اچي ويو. ڍولا به کيس جاچيو ويٺو هو، سو ٽپ ڏيئي اٿيو ۽ اُٺ تي چڙهي روانو ٿيو:

١٩٦- ٻنڌرهه دن ٿيي جاڳتي، ٻيره سوُن وٻيڇ
ڪهنت
ايڪ دوس نيندرا ستيل، سوُتيي جاڻ
نيچنت.

(ٻنهي ڏينهن تائين جاڳي پئي ۽ پرينءَ کي پئي ويٺي ڏنائين. هڪ ڏينهن ڪنهن گهڙي ننڊ اچي ويس ۽ جڏهن ته بي چيتائيءَ تي سمهي پئي هئي.)

۱۹۷- ڍولئه ڪرهو ڇيلاويئي، ڪري سينگار اپار
آسيان تنهنجا ميلسيان، وليءَ نرور ڪوٽ جهار.

(ڍولا، اپار سينگار ڪري، اٺ هلايو ۽ پري کان ڇيائين ته: نرور ڪوٽ! جي واپس آيس ته ملنديس، نه ته سلام.)

۱۹۸- سڄڻ ڪٺڙا، ڪري لاج گرهو، چڙهيئه ساهه ڪنوار
ڪرهو ڪرنڪئه شيرو ورسڻ، ننڊرا جاڳي نار.

(ڪٺڙا سڄائي، مهار هٿ ۾ ڪٺي، ڍولا چڙهيو. اٺ جي گهنگهرن جي آواز تي نار ننڊ مان سجاڳ ٿي.)

اٺ کي ٻڌل گهنگهرن جي کڙڪي تي، مالوڻي يڪ پري سجاڳ ٿي، دريءَ وٽ آئي. ڏسي ته ڍولا اٺ کي واڳ جيان پڇائيندو وڃي. واڪا ڪري سرتين کي ٿي چوي ته:

۱۹۹- ڏاوڻ، ڏاوڻ هي سکي! ڪو دائون،
ڪو لاج
صاحب مهاڪئه چاليئه، جنهن ڪئه راکئه آج.

(ٻوڙو ٻوڙو سکيون! ڪا دامن پڪڙيس، ڪا مهار جهليس. منهنجو ساجن هليو ٿو وڃي، من ڪا اڄ ڪيس ترسائي!)

پر ڍولا هليو ويو. پوءِ ته مالوڻي ورلاپ ڪرڻ لڳي ته:

۲۰۰- ڍولئه چاليئه، هي سکي! واجيا ورهه نيساڻ
پالنڪي ورسيهر پئي، مندر ڀيا مساڻ.

(سکيون! ڍولا هليو ويو. برهه جا نغارا پيا وڄن. پلنگ زهر تي پيو اٿم ۽ مندر (محل) ئي مساڻ ٿي پيو اٿم.)

۲۰۱- ڍولئه چاليئه، هي سکي! ٻجيا ڏماما ڏول
ماليوڻي تنهنجي تجيا، ڪاجل، تلڪ، تنبول.

(سکيون! ڍولا هليو ويو. دهل ڌماما پيا وڄن. مالوڻيءَ ٽيڪي (سهاڳ جا نشان) ترڪ ڪيا آهن: ڪجل، تلڪ ۽ پان.)

٢٠٢- سڄڻ چاليا، هي سکي! واڄٽ واڄا رنگ
جيڻ وانئڻ سڄڻ گيا، سا وانڙي سرنگ.

(سکيون! سڄڻ هليو ويو. رنگ رنگ جا واڄا پيا وڄن. جنهن واٽ تان سڄڻ ويو، سا واٽ سهڻي ٿي پيئي آهي.)

٢٠٣- سڄڻ چاليا، هي سکي! نيڻي ڪيئو سوگ
سر سارڙي، گل ڪنچوءِ، هوءِ نڇوڙڻ جوگ.

(سکيون! سڄڻ هليو ويو. نيڻن سمڪجهه ٻسائي ڇڏيو آهي. مٿي جي ساڙهي ۽ ڳچيءَ جي ڪنجڙي نچوڙڻ جي لائق ٿي پيون آهن.)

٢٠٤- سڄڻ چاليا، هي سکي! واجيا وره نيساڻ
هاٿي چوڙي کيس پڙي، ڍيلا هيا سنڌاڻ.

(سکيون! سڄڻ هليو ويو. وره جا نغارا پيا وڄن. هٿن مان چوڙيون کسڪي ويون ۽ سنڌ ڍلا ٿي پيا آهن.)

٢٠٥- سکي هي! راجنڊ چاليئه، پلاڻيا ڏماج
ڪيهر، پن و نتي سامهين، متهان اپرانتڻ آج.

(اي سکيون! منهنجو راجا، (منهنجي اندر ۾) ڌماما وڄائي (اٿ) پلاڻيو آهي.)

٢٠٦- ڍولئه چڙهه پڙتاليا، ڍونگر ڏينها ٻوٽ
کوجي واوو هنتوا، ڏوڙ پڙيسي مٽ.

(ڍولو سوار ٿي، تيز هليو ويو ۽ ڏونگرن کي ٻٽ ڏئي اٿس. هيءَ منهيون ڏوڙ سان پري (آهي اڇلي) هٿن سان واءَ جو طرف پيئي جاچي.)

٢٠٧- ڪونتهه جيڻ نه موجڙي ڪڙيان نهين
ڪيڪاڻ.
ساجنڻان سالئي نهين، سالئي آهي ناڻ.

(ڪيڙهي تي نه ڙين آهي ۽ نه جُتي؛ ڪڙيءَ تي نه آهي گهوڙو؛ (سيني اندر) ساجن ڪو نه پيو ڇُهيم، هيءَ سندس نانءُ پيا ڇُهندم.)

۲۰۸- سڄڻ جيئون سنيرءِ، ڏيکيان آهي ناڻ
جهرجهر ٿئي پنجر هٿئي، سمرسمر سهڻاڻ.

(هيءَ ناڻ ڏسي، سندس اهڃاڻ ياد ڪري ڪري، جيئن جيئن پيئي سڄڻ سنيار يان، تيئن تيئن جهرندي پيرو ٿيندي پئي وڃان.)

۲۰۹- سارسيڙي موتيءِ ڇُٽيءِ، ڇُٽيءِ ته ڪرلئي ڪانءُ؟
سڳڻ پيارا جيئه ميلئه، ميلئه ته پيئڙءِ ڪانءُ؟

(هنسڙي، موتيءَ ڪاڻ پيئي ڇڳي. جي چونڊي لنهي ته جيڪر ڏمڪ مان لنوڙي؟ سنو پيارو (ڪنهن کي به) جي ملي، پر ملي ته پوءِ ڇاڪاڻ تو وڇڙي؟)

۲۱۰- چال سڪيي! تيڻ مندرءِ، سڄڻ رهيئه جيڻ
ڪو اڪ ميهنئه پولڙءِ، لاگو هوسئه تيڻ.

(سکي! انهيءَ مندر (محل) ۾ مون سان گڏجي هل، جنهن ۾ سڄڻ رهندو هو. ڪو ميئو اڪر اتي لڳو پيو هوندو.)

۲۱۱- سپيڻان! پانڪان پريم ڪيي، تتمن ان پهري تات
ليڻ ڪرنگئه جيئون بهئه، لگئه ڏينهن نهين رات.

(ساجن! تو هيئر پريم جون پنکڙيون پهريون آهن (سو تڪڙو پيو وڃين) منهنجا نيڻ به هرڻ (ڪرنگي) جيان تکا پيا ڊوڙن ۽ نه ڏينهن نه رات لڳن ٿا.)

۲۱۲- پريتم هوتيي باهري، ڪوڙي هيي نه لهانءِ
جب ڏيکون گهر آنگنئه، لاکيي مول لهانءِ.

(ٻرينتم ٻاهر آهي ته ڪوڏي نه لهان. جي گهر جي اڱڻ تي هجي ته لڪ لهان.)

٢١٣- سڄڻيا وَلاءِ ڪِئن، گهڻي ڇنڊِڙي لهڪ
پريا نيڻ ڪتور جئن، مُنڌا هيئي ڍهڪ.

(سڄڻ ويو، اُن مهل آءٌ ٽڪري محل ۾ متي چڙهي ويس. منهنجا نيڻ ڪتورن وانگر پرجي پيا. هيءُ مُنڌ ڏاڍي ڏهڪايل هئي.)

٢١٤- هيءَ ري جيو نيلنج تُون، نِڪسيئهَ جات نه توهه
هيره ٻريڃُڙَت نِڪسَسيئهَ نهين، رهيئهَ لڄاوڻ موهه.

(هاءِ ڙي نيرلڄا ٻيراڻ! توکان نڪتو چو ڪين تو ٿئي؟ ٻرين وڇڙيو تڏهن ٻه تون نڪتين ئي ڪين. رَهيين مون کي لڄائڻ لاءِ.)

٢١٥- سڄڻ گُڻين سمندر تون، ترتر ٿَڪيي ٿيڻ
اوگڻ ايڪ نه سانئيره، رَهُون وِلنيي جيڻ.

(سڄڻ! تون گُڻن جو سمنڊ آهين. آءٌ منجهس تري تري ٿڪجي پئي آهيان. آءٌ توسان جڪڙيل آهيان، سو تنهنجو هڪ اوگڻ ٻه ياد نٿو پويم.)

٢١٦- سڄڻ وَلسي، گُڻ رهي، گُڻ ٻسي وَلٽهار
سُوڪڻ لاگيي ٻيلڙِي، گيا جِئهِ سينچڻهار.

(سڄڻ ويو، سندس گُڻ رهيا، هاڻي گُڻ ٻه هلٽهارا ٿيا آهن. هيءَ وَل سُڪڻ لڳي آهي، ڇو ته پاڻي ڏيڻ وارو ويو هليو اٿس.)

٢١٧- اي واڙِي، اي باوَڙِي، اي سرڪي ري پال
وَهَ ساجڻ، وهَ ڍِينهڙا، رهيي سنڀال سنڀال.

(هيءَ ڦلواڙي، هي تلاءُ، هيءُ تلاءُ جو ڪپ؛ هو ساجن ۽ اُهي ڏينهڙا، سنڀاري سنڀاري رهي آهيان.)

٢١٨- سُوتي ٻَڙي رَڙيھ، جويَنَ دِس جاتان ٽِڙي
جاڳيي هات مَليھ، وِلڪيي هُوئيي وَلها!

(سُتھي ٻَئي، ٻيئي رَڙي. جنهن طرف ڏولا ويو، اُهو طرف ٻيئي ڏسي، ٻيئي جاڳي ۽ ٻيئي هٿ مَلي چوي ته: وَلها! تو بنان آءٌ ڏاڍي وياڪل آهيان.)

٢١٩- رُوئيي چڙهي رَڙيھ، جويَنَ دِس جاتان تِڙي
اُيِيي هات مَليھ، وِلڪي هوئيي وَلها!

(روئي مٿي چڙهي ۽ ٻيئي رڙيون ڪري. جنهن طرف ڏولا ويو اُن طرف ٻيئي نهاري. اُيي تي ٻنهنجا هٿ ٻيئي (افسوس ڪان) مَلي ته وَلها! ڏاڍي وياڪل آهيان.)

٢٢٠- ٻهلي ٻريت لَڳاءِ ڪَري، ٻَنهي چورايو چيتَ.
راهيي ڪيرا رُوپ جُنونُ، تيئُون مُنهِن گهوڙا چيتَ.

(ٻهرين برابر مون سان دل لڳائي ٻر ٻوءِ (هن نموني) منهنجو چيت چورائي. تون ته راهيءَ يا ياتريءَ جو روپ اختيار ڪري نڪتين. ٻر منهنجي گهٽَ اندر گهوڙا هڻي وئين.)

٢٢١- جو مَٿن اِٺهيج جاڻيتي، ٻريت ڪيئنَ ڏُک هوءِ
ڏِيس ڏُهائي ڦيرتي، ٻريت ڪرو مت ڪوءِ.

(جي مون کي اها ڄاڻ هجي ها ته ٻريت ڪرڻ مان ڏک ٿيندو آهي ته ديس ۾ ڍنڍورو ڏياريان ها ته ڪوبه ٻريت نه ڪري.)

٢٢٢- تَمِ مَت جاڻو ٻريت گَئي، ڏُور وَسايَنَ واس
نيڻ وِڇوڙها ٻَڙگيا، ٻيراڻ تُمهاري پاس.

(تون ائين نه سمجهه ته وڃي ڏُور ديس وسايو اٿئي تمهنڪري منهنجي ٻريت وئي. نيڻن لاءِ برابر وڇوڙو آهي ٻر ٻيراڻ جو تو وٽ آهن!)

٢٢٣- ڍولا وَليئه، هي سکيپ! جنڪي تي هونُ داس
دَهي وِلويا گهي ليا، مُجهه ڪنُونُ ڪر
گيا چاس.

(سکيون! جنهن ڍولا جي داسي هيس سو هليو ويو. ڏهي وِلوڙي گيهه ٻاهر ڪڍي ويو ۽ مون کي ڇاڇ بنائي ڇڏي ويو.)

٢٢٤- ڇو ٽيي وِڪ نه آ ٻڙانُ، للنڀي لاج مريهه
سهڻ وڻائو والـري، لنڀڻـه ساد ڪريهه.

(ننڍيون وکون کڻي ٻهچي نه سگهان. لنبي وِک کڻندي لڄ ٿي مران. واڻهڙو سيڻ هليا ويا ۽ ٻويان هيءَ لنبا شبد اچاري، ورلاپ پيئي ڪري.)

٢٢٥- ساد ڪري ڪيم دُور هيءَ، ٻَل ٻَل ٿڪي ٻانئوُ
سهڻي گهاتا وَڪليا، وئرج هنُوئا واؤ.

(شبد ڪرڻ ۽ آواز ڪرڻ کان دُور آهي. هلندي هلندي پير ٿڪجي پيا آهن. پريتم گهاٽ اُڪري هليو ويو، واهُ جو ويري ٿيو!)

٢٢٦- چندا! تون ڪيڻ ڪيندڙيئه، مُو ڪيندڙي ڪرتار
ٻُونئم ٻُورهَ اُڪسيي، آوَنتڻـه آوتار.

(چنڊ! تون ڇو ٽُڪر ٿيو آهين؟ مون کي ته ڪرتار ٽڪرا ڪيو آهي. تون ٻُونم رات، ورڪي سڄو اُڀرندين. باقي آءٌ ته وري ٻيءَ حياتيءَ ۾ ئي سڄي ٿي جمنديس.)

مالوڻيءَ کي رات ڏينهن روئڻ کان سواءِ ٻيو اُجهندو ئي ڪين هو. هڪڙو ڇتون مالوڻيءَ جون دانهون ٻڌي، ٻاهر اچي وڻ جي هڪڙي ڏار تي ويٺو ۽ ٻوليون ٻولڻ لڳو. مالوڻي چيس ته:

٢٢٧- سُڻ سُوڙا! سندر ڪَهيئه، ٻَنڪي! ٻُڙگن ٻال
پريتم ٻُوگل ٻنتن سر، ڪيم هيي ٻاڇؤ وال.

(مٺي سُرَ سان ڳائيندڙ ٻکي! ٻونگل جي رستي تي ويندڙ ٻرپتم کي ڪيئن ٻه وڃي واپس ورائينس.)

٢٢٨- سُوڙا! ايڪ سَنَنڌيسڙءَ، وار سريسي تُجهہٗ
ٻرپتم وانسُنہٗ جاءِ نٿي، مٺي سُٺاوي مُجهہٗ.

(چنتوَن! هڪ سنيهو آهي، جو تون ئي ڏيئي سگهندين. ٻرپتم وٽ وڃي سڻائينس ته مالوڪڙي مٺي آهي.)

چنتوَن اڏامندو اڏامندو نيٺ چنديري ۾ ٻوندي ننگرن جي وچ ۾ ڍولا کي اچي رسيو. ڍولا ڏٺس ته: چٺو چنتوڙا! مالوڪڙي مڪو اٿئي يا مون سان ڪڏ ماروئءَ وٽ هلڻو اٿئي؟ چنتونءَ جواب ڏنس ته:

٢٢٩- سالهه ڪُنمُرا! سُوڙءَ ڪهيئہٗ، مالوڪڙي مڪ جوءَ
ٻيراڻ تَجيسي ٻدمڻي، لچتڻ ڍيسيئہٗ لوءَ.

(چنتونءَ کي جيڪي مالوڪڙيءَ مڪ ۾ وڌو آهي، سو وڃي تو سالهه ڪمار (ڍولا) کي چئي ٻڌائي ته: تنهنجيءَ ٻدمڻيءَ ٻراڻ تياڳيا آهن، لوڪ توکي ننديندا، نه ته موٽي هل.)

ڍولا سمجهي ويو ته چنتون ٻاڙهيل آهي. ٻنهنجي ٻولي ڪين تو ڳالهائي. ضرور سکي آيو آهي. سوچيائينس ته:

٢٣٠- سُوڙا، سُگُڻ جڻ ٻنکيا! مُهانڪئہٗ ڪهيئہٗ ڪريڄ
تَو مڻ چنندڻ، مڻ آگر، مالوڪڙي دا ڳيڄ.

(سُگُڻ وارا ٻکي! منهنجو چوڻ ڪر. تَو مڻ چندن جا ۽ هڪ مڻ آگر جو وٺي وڃي مالوڪڙيءَ (جي مڙهه) کي چکيا تي چاڙهه.)

٢٣١- سُوڙا، سگڻ ج ٻنکيا! مهانڪئہٗ ڪهيئہٗ ڪريهہ
سائيي ڍيجهو سڄڻان، مُهان سامهان جو ايهہ.

(چنتوَن! منهنجو چوڻ ڪر. سڄڻ بابت جيڪو ڏک مون کي ظاهر ڪرڻو آهي، سو مون بدران تون ڪج.)

چتون ڏٺو ته ڍولا چترائي ۾ اڄڻ وارو ڪونهي. ۽ مارويءَ ڀنيان سندس سيڪ ڏسي چيائين ته:

ڍولا! مون کو ڪوڙ ڪوڙ ڳالهايو آهي. مالوڻي تنهنجي ڀنيان ائين مٺي آهي، جيئن تون مارويءَ ڀنيان. هاڻي تون بلاشڪ مارويءَ ڏانهن وڃ. آءٌ پاڻ مالوڻيءَ کي دلداري ڏيندس.

۲۳۲- تي سيڏاوءَ، سيڏ ڪرءِ، پوڄه ٿانڪي آس
ويڇر تانُ هيي ماڻسانُ، ميلڻ ديڻه اُلهاس.

(اُتي وڃي، اُتي جي ماڻهن جي سنڌ پوري ڪري، پنهنجي آس پوري ڪري، پوءِ اچي وڇڙيلن ماڻهن سان ميلي ڪين خوشي ڏي.)

ائين چئي چتون، ڍولا کان موڪلائي، اُڏامندو اچي نرور ڳڙهه پهتو. ڏسي ته مالوڻي پٽي روئي ۽ ڍولا کي وڃڻ ڏئي. تڏهن چتون چيس ته:

۲۳۳- رهه، نيماڻي! مان ڪر، سڄڻان وڃڻ نه ڪنت
جيانُ پنگ ديڏا ڀاڳرهه، واڳ اُوا نُهيي هنت.

(رهه نماڻي! مان ڪر. سڄڻ کي وڃڻ نه ڏي. (اهو ڪرتار) جنهن سندس پير ڀاڳڙي تي رکيا آهن، واڳ به انهيءَ جي ئي هٿ ۾ آهي، اهوئي واپس ورائيندس.)

پر مالوڻيءَ کي مان ڪٿان تي اچي، آهون دانهون هليون اچنس:

۲۲۴- صاحب! تُجهه سنيهڙءَ، پريت تڻي پت جاءِ
جَل ڪيڻ هيي جاڻشه نهين، منهه مره ڪيڻ مانُ ءِ.

(ساجن! تنهنجو سنيهو، پريت جي پت تو وڃائي. منهنجو (پاڻيءَ بنان) ڪين ۾ مريو وڃي، پر انهيءَ جل کي ڪين ماتر به لڪ ڪانه پوي.)

۲۳۵- هيت وڃ پيارا سڄڻان، چنل ڪر چيتر پاهه
پهلي لاڦ لئداهه ڪر، ڀاڳشر پنرهس پاهه.

(پيارا سچل! تون منهنجو پلو ڪونه ٿو ڇاهين. ڇل ڪري جدا ٿي وئين. ڀوري لاءِ سان لڏائي (ڇت ڇريو ڪري) ٻوءِ مون کي ڇڏي، ڀاڻ ڪيڏي وئين.)

٢٣٦- ٻانڀُوَل ڪانءُ نه سيرجيانُ، مارُو مَنجهه ٿلانُهه
پريتم ٻاڍَت ڪانڀِڙي، ڦل سيو نَت ڪرانُهه.

(مون کي مارو ديس جي ٿرن ۾ ٻير جو وڻ ڪري ڇو ڪين سيرجايئي، اتي پريتم ڪا ڪام (ڇڙي) وڍي ها ۽ وڍيندي منهنجا هٿ ڇهيم ها ته اهو ڦل مليم ها.)

٢٣٧- سانئُوَل ڪانءُ نه سيرجيانُ، آنبرَ لاڳ رَهَنتَ
وات ڇلَنتان سانهه پيروَ، اُوپر ڇانُهه ڪرَنتَ.

(مون کي سانوڻ جو ٻادل ڪري ڇو ڪين پيدا ڪيئي ته مان آڪاس ۾ رهان ها ۽ پيارو ڍولا جنهن وات تان لنگهي ها تنهن مٿان ڇانوَ ڪري ڀيهانس ها.)

٢٣٨- سَچَڻ آلگا تانُ لگنتَ، جانُ لگ نيڻهي دِٺ
جب نيڻان هُون بيچڙي، تب اُرُ منجهه پئيَنتَ.

(سچڻ الڳ، تيسين ٿو لڳي، جيسين نيڻ ڪيس ڏسن ٿا. جڏهن نيڻن کان وڇڙي ٿو تڏهن ته ڇاتيءَ ۾ پيهي ٿو وڃي.)

٢٣٩- مالوڻيي لاڻ ورَت گهڻَت، وِرَهه وِڪل ولپَنتَ
ڍولِئَ ٻُوگل پَنتَ سر، آڻَنَنُد آڏ ڪنتَ.

(مالوڻيي انهيءَ ريت، ٻيرهه ۾ گهڻو وياڪل، ورلاپ پئي ڪري، (هوڏانهن) ڍولو ٻونگل جي وات تي، وڏي آنند ۾ پيو وڃي.)

هيڏانهن ڍولو، مارئي ڪاڻ اُٺ کي ڀڄائيندو اچي ارولي گهاٽ وٽ رسيو. ٻاٽيءَ سان پرپل تلڪ ڏسي اُٺ کي جهڪائي ڇيائينس ته:

٢٤٠- ڪَرَها! ٻاٽي ڪَنتَ پيءَ، تيراسا گهڻا سنهيس
ڇيلڙ پئَي، ڍُوڪس نهين، پربا ڪهيت لهيس؟

(ڪرها! هتي ٻاڙي ڪشي ٻيءَ. اڳتي هلي گهٽي اڃ سهڻي اٿئي.
ڇيلڙ (ڊُٻن) مان تون ڍُڪ ٻه نشو ٻيئنِ، پريا تلاءَ ڪٿان لهندين؟)
اُت جواب ڏنو ته:

٢٤١- ڍيس ورنگئہ، ڍولڻا! ڍُڪي هُيا اِهانِ آءِ
مَن گمتا ٻامپا نهين، اونٺ ـ ڪَتالا ڪاءِ.

(ڍولا! هي ديس ڏاڍو اٽانگو آهي، هتي اچي ڏاڍو دکي ٿيو
آهيان، دل گهريو ڪاج مليئي ڪونہ ٿو، رڳو اُٺ ـ ڪنڊڙي ۽
ڪرڙ ٻيو ڪانِ.)
ڍولا وراڻيس ته:

٢٤٢- ڪرها! نيرُو جئہ چرءِ، ڪئٽالئہ نئہ ڦوڳ،
ناگر ويل ڪَهانِ لهئہ، ٿارا ٿوبڙ جوگ؟

(ڪرها! تون چرَ نيرُو، ڪنڊا ۽ ڦوڳ. جيڪي هٿ اچئي.
تنهنجي پيٽ لائق آهي ناگر ويل، اها ڪٿان لهندين؟)

٢٤٣- ڪرها! نيرو سوءِ چر، وات چلنتہ ٻور
ڍراک ورجئرا نيرتيي، سوڏَڻ رهئيس، ڍُور!

(ڪرها! اهو نيرُو چرَ جيڪو وات تي هلندي هٿ اچئي.
اها ڏياڙي جيڪا ڊاک ۽ بيجورا ڪارائيندءَ سا اجا ٻري آهي.)
اُت ٻه ڍولا کي وراڻيو ته:

٢٤٤- سُڻ ڍولا! ڪرهئہ کهئہ، مُو مَن موٽي آس
ڪئرا ڪوُنپل نتو چروُنِ، لنگهڻ ٻڙءِ ٻچاس.

(ٻُڌ ڍولا! منهنجي من ۾ ٻه موٽي آس اٿئي. ڪنڊن وارن
وڻن جا چُوپا آءٌ ناحق ٿو چرانءِ، توڻي ڪٽي ٻچاهہ لنگهڻ
ڪيڏا ٻولو.)
تڏهن ڍولا چيس ته:

٢٤٥- ڪرها! لنئب ڪراڙئا، ٻي ٻي آنگُل ڪَن"
راسه جئہ چينهي ويلڙي، تَنڻ لاڪيڻي ٻَن"؟

(لنبي ڳڇيءَ وارا اُٺ! ٻه ٻه آڳر تنهنجا ڪن آهن. رات جيڪا ولَ چينشي، تنهن جا ٻن ڪين لاڪيڻا هئا؟)

٢٤٦- ڪرها ديس سنهامڻئَ، جي مَون سان سرواڻ
آنب ستَريڪئَ اُڪ ڪيڻ، جال ڪَرِيران ڄهاڙ.

(ڪرها! منهنجو جيڪو ساهرو ديس آهي، سو ڏاڍو وڻندڙ اٿئي. اُتي جي اَڪن کي تون اَنب ڪري سمجهج ۽ اُتي جي ڄار کي تون ڪرڙ جو وڻ ڪري ڄاڻج.)

هنن اهين ڳالهيون ٻڌي ڪيون ته اوچتو اتي هڪڙو چارڻ اچي نڪتو. ڪيڪاري هڪيئي کي خبر چار ڏيڻ وٺڻ لڳا. چارڻ ٻڌيس ته:

٢٤٧- اُجل ڏنتا گهوٽڙا! ڪَرهئَ چڙيئَ جاھ
تئن گهر مُنڌ ڪنيهوري، جه ڪارڻ سيي ڪاھ؟

(اڇن ڏندن وارا گهوٽڙا! اُٺ تي چڙهيو ٿيو وڃين. گهر ۾ ڪا نينهن واري مند اٿئي ڇا، جنهن ڪاڻ سيءَ سهندو ٿيو وڃين؟)

ڍولي خوشيءَ ۾ ٻرجي وراڻيس ته:

٢٤٨- جئَ رُنڪا مارُو هُئي، چَوڏئَ ٿيَئَ تاس
تئَ هُنتي چندُءَ ڪيئَ، لئَ رَچيئَ آڪاس.

(هائو! اُها مند خبر اٿئي ته ڪير آهي ۽ ڪيئن ٻڌي؟ هڪڙي وڻ تان چوڏو هيٺ ڪريو. قدرت ڪيس ڪڍي، منجهانئس چنڊ جوڙي، آڪاس ۾ ڪڍي ڪڙو ڪيو. اهو چنڊ اٿئي منهنجي مارئي.)

چارڻ، مارئيءَ جو نالو ٻڌي سمجهي ورتو ته هي ڍولا آهي، جيڪو مارئيءَ سان ملڻ ٿيو وڃي. سو ڪيلي چوڻ لڳس ته:

٢٤٩- ڍولا! موڙا آويئَ، ڪئَ بالاپڻ ويس
آب ڏڻ هوئيي ڪورڙي، جائي، ڪيها ڪريس؟

(ڍولا! موڙو آيو آهين، دير ڪري چڙهي اٿئي. ٻالاپڻ جا ڏينهن ويا. هاڻي اها استري تي وئي آهي ٻوڙهي، سو وٽس وڃي ڇا ڪندين؟)

ائين چئي چارڻ ٿهڪ ڏيندو هليو ويو. اتي ويچارو ڍولا مُنجهي ٻيهي رهيو ته اڳتي وڃان ڪين واپس وران! اُت کان صلاح پڇيائين ته:

٢٥٠- ڪَرَها! ڪَهه ڪاسون ڪَران، جو اِي هيئي جڪاهه

نـرور ڪهيرا ماڻسان، ڪاسُون ڪهسيان جاهه؟

(ڪَرَها! چئو ڇا ڪريان. هيءَ جا ويڌن تي آهي، نيرور جي ماڻهن کي واپس هلي ڇا چئبو؟)

اجا ائين ٻُڌَ تَر ۾ هئو ته ٻريان هڪڙو اُٺ واڇوڙي واڳر ايندو نظر آيس. اُٺ ويجهو آيو. اوٺي سوار ۽ ڍولا حالي احوالي ٿيا. هن ٻڌايو ته آءٌ ويسوُ مڱڻهار آهيان، پونگل ڏانهن پيو وڃان. تڏهن ڍولا چيو ته: پونگل ته مون کي به هلڻو آهي، پر هوُ جو چارڻ پيو وڃي، تنهن مُنجهائي ڇڏيو اٿم. ويسوُ پڇيو ته: اُهو وري ڪير ڪيئن؟ ڍولا وراڻيو ته آءٌ نيرور جو راجا ڍولا آهيان. ويَنس پئي مارئيءَ ڪاڻ، پر هن چارڻ ٻڌايو اٿم ته مارئي ٻوڙهي ٿي ويئي آهي. هاڻي اڳتي وڃان ڪين واپس وران. انهيءَ اُڻتڻ ۾ آهيان. تڏهن ويسوُ ٽهڪ ڏئي چيو ته:

٢٥١- ڍِيَمُبَ وَرس رِي ماروي، تُرهَتَنْ ورسانْ رَهٰ ڪَنَنْتْ

اُڻ رَهٰ جوبن نَهه گَئيشَنَ، تـوُن ڪئن جوٻن وَنْتْ؟

(ڏيڍ ورهيه جي هئي ماروي جڏهن تن ورهين جو سندس ڪانڌ هئو. جي هن جو جوٻن هليو ويو ته تون ڪيئن جوان آهين؟)

اتي ڍولا جو هوش جاءِ ٿيو. ڳالهه دل سان لڳس ته ويسؤ سچ ٿو چئي، پر تڏهن به پڇيائين ته: توکي اها خبر ڪيئن پئي ته مارئي جڏهن ڏيڍ ورهيه جي هئي، تڏهن آءٌ ٽن ورهين جو هئس. ويسؤ جواب ڏنو ته: ڍولا! اسين مڱڻهار، ڪڏهن ڪٿي ته ڪڏهن ڪٿي. اٽڪل ويهه ورهيه اڳ آءٌ پشڪر ۾ اچي نڪتو هئس تڏهن سڀ ٻڌم. ڍولا چيو ته: ڀوءِ هن چارڻ اهو ڪوڙ ڇو ٻڌو ته مارئي پوڙهي ٿي وئي آهي. ويسؤ چيو ته:

٢٥٢- ڏُرجَن ڪيرا بولڙا، مَت پانُتر جئه ڪويہ
اَڻ هُنُتي، هُنُتي ڪَهيئہ، سگلي ساچ نہ هويہ.

(ڏُڇڻ جي چوڻ تي لڳي متان ڪو گمراهه ٿئي. اهي اڻهوندي ڳالهيون ڪي هوندي چوندا ۽ اُن ۾ سچ اصل نہ هوندو.)

ڍولا پڇيو ته: هن چارڻ ڇو سچ کي لڪائي مون سان ڪوڙ ڳالهايو؟ تڏهن ويسؤ ٻڌايو ته: اُومرا راڻو نالي، ذات جو سومرو، ڪو ننڍو وڏو ڏڳيدار ٿو پائجي. پونگل جي پريان ڍٽ ڪان هيٺ ٿو رهي. مارئيءَ جي سونهن جي هاڪ سڻي، راجا پنگل وٽ آيو ۽ مارئيءَ جو سڱ گهريائين. راجا جواب ڏنس ته: مارئي اڳ ئي ڍولا سان پرڻايل آهي، پر اُومرا راڻو هوڏ تي ٿي بيٺو آهي. راجا ته ڪيس ٽڙائي ڪڍيو آهي، پر هاڻي هو به وڏيڪ سيٺيل ٿو ڏسجي. شڪ ناهي ته اهو چارڻ انهيءَ ڪمر جو ئي موڪليل هجي. پونگل ۾ هلنديون ته پاڻهي سموري سڌ پوندءِ. تڏهن وري ڍولا پڇيس ته: تو مارئي ويجهڙائي ۾ ڏٺي آهي؟ ويسؤ جواب ڏنس ته: ڍولا!

٢٥٣- مارُو گهُونگهٽ ڍڪ ٽَڪَن، ايتا سَهت پُٽَند
ڪيِر، ڀَمر، ڪوڪِل، ڪمل، چَنڊر، گَئيند، مَيند.

(توڻ رڳو گهونگهٽ ۾ مارئي ڏسين ته به چنونءَ، ڀِرُنِ، ڪوئِل، ڪنئُول، چنڊ، هاٿي ۽ شينهن جا گڻ جيڪر منجهس ڏسين.)

اهو ٻُڌي ڍولا خيال ڪيو ته ويسُو مٿان مارئيءَ جي هر پرو ساراهه ڪندو هجي، سو وري به خاطري ڪرڻ لاءِ ويسُو کي چيائين ته:

٢٥٤- ٻَرَ مَنَ رنجڻ ڪارڻي، پرم مَ ڌاکس ڪوءِ
جيهي ڍيٺي مارئي، تيها آکِئه موهه.

(ٻرائي مَن کي خوش ڪرڻ لاءِ، ڪنهن کي به پرم واري غلط ڳالهه نه چوڻ گهرجي. تو مارئي جهڙي ڏٺي هجي، تهڙي مون کي چئي ٻڌاءِ.)

پوءِ ته ويسُو اچي مارئيءَ جي سونهن جي تعريف ۾ پلٽيو. چيائين ته:

٢٥٥- گت گنگا، مک سرستي، سيتا سيل سڀاءَ
مَهِلانِ سرهر مارئي، اوُر نه ڏوجي ڪاءِ.

(سنڌس هلڻ گنگا نديءَ جهڙو، مُنهن سرسوتيءَ جهڙي، سيل سڀاءَ سيتا جهڙو آهي. ٻين استرين جي ڀيٽ ۾ مارئيءَ جهڙي ٻي ڪا آهي ئي ڪانه.)

٢٥٦- ڍينيُو لنڪ، مرال گيه، پڪ سر ابهي واڻ
ڍولا! ابهي مارئي، جيها هنس نواڻ.

(چيله ڏينيُوءَ جهڙي سنهي، هلڻ هنسڻيءَ جهڙو، ڳالهائڻ ڪوئِل جي سُر جهڙو. ڍولا! مارئي اهڙي اٿئي جهڙو نيماڻ (تلاءُ) ۾ هنج.)

٢٥٧- پيڍ پيڍَ ناهه، نيسنڪ پيڍ، انگ سوُن آگ لگاءِ
ڪيلي جنه ڪاچي ڪينڪي، پمر نه پاڳئي آءِ.

(هوءَ ڏينيُوءَ جهڙو ڏينيُو ڪين اٿئي. بلڪل بيد بن ڏينين جي ماناري جيان اٿئي. انگ کي لڳئي ته آگ لڳائي ڇڏيندءِ.)

گلن جي ڪنڍي ٽاري، تنهن کي ڏوڏ نه، متان ڏينهُن نه آڏامي
اچي وڻئي!)

٢٥٨- مارُو آهن گهڻ ٻتليي، ٻان ڦرڪئه ڪاءِ
ناهه ڏڙڪئي پيڙ تان، مَت مُنڌ ڪڙڪئه جاءِ.

(مارئي تمام گهڻي ٻتلي اٿئي، جڏهن ته ٻان جو ٻيو ڦڙڪي.
ڏرتيءَ تي پيڙ (زور) سان نه هڻ، متان مُنڌ ڇڇي آڏامي نه وڃي!)

٢٥٩- سُندر، سووَن وَرُن تيس، آهر آلتا رنگ
ڪيسر لَنڪيي، ڪيڻ ڪٽ، ڪؤمل نيتر
ڪرنگ.

(سُندر، سون ورني، چَپ گُلال، چيله شينهن جهڙي، چمڪندڙ
۽ نيڻ هَرڻ جي اکين جهڙا.)

٢٦٠- آڏي تان هُون اُوجَلي، مارو ٽي مُک ورن
جهيڻا ڪپڙ ٻهرٽئه، جاڻ جهنڪئه سوورن.

(سچ کان به وڌيڪ اُوجل آهي مارئيءَ جي مُک جو رنگ،
جهيڻا ڪپڙا ٻهري ته جڻ ٻنيان سون ٻيو ٻهڪي.)

٢٦١- تَل پُورا، وَن جَهنگرا، ٻهينس، چَنپَڪ جاءِ
گُڻي سگندِي مارُوِي، مهڪيي سَنهُ وڙاهه.

(تَر مُلڪ، واريءَ سبب ٿئي پُورو، اُتي وڻ ٽين جهنگلي ٻُوٽن
سمان. چنپا گُل جي ته اُتي جاءِ ئي ڪانه آهي. ٻر مارئيءَ جي
گُڻن جي سُگنڌ ئي اهڙي آهي جو سارو وڙاهه خوشبودار ٿي
ٻيو آهي.)

٢٦٢- آهر، ٻيوهر، ڏهه نيڻ، ميڻا جيهها مَکڻا
ڍولا! ايهي مارئيي، جاڻي مينيي ڏ کڻا.

(سندس چَپ، ڪنڍ (چپ) ۽ ٻئي نيڻ، ماکيءَ جهڙا مٺا آهن.
ڍولا! مارئي اهڙي مٺي اٿئي جهڙي ڏاک.)

٢٦٣- اُرڳيا ورَ، نَئہ ٻگ ڀَمر، هالَنتيءِ ڳيہ هنجهہ
مارُو ٻاريواهہ جيئون، آنکي رَتا منجهہ.

(هاٿيءَ جي منهن ۾ ڄيڪو وَرَ ڳول آهي، تنهن سمان آهي سندس اُرهہ. ٻيو اُنس ڀؤنر جهڙا. ڇو جو هلي ٿي تہ ٻيرن ۾ ٻيل ڇير ڀؤنر جيان وڄي ٿي.)

٢٦٤- نَمڻي، کَمڻي، ٻهڪڻي، سَڳُڻي آنئہِ
سِياڻ
جي ڏَڻَ ايهي سَمپجَنئہِ، تَنئہ جَم نَلائُن جاڻ.

(هُوءَ سُياڻ جي نماڻي، کيميا واري، کهڻن ۽ سُنن ڳُڻن واري ۽ سياڻي اٿي. جي اها ملي وڃي تہ هوءَ متان تلهو وڃين!)

٢٦٥- آنگ ايوکَڻَ آڇيئنئہ، تَنَ سوون سَگلاءِ
مارُو آنبا-مؤرجيمَ، کرانگنئہِ کمَلاءِ.

(سندس بدن سون جهڙو اٿي، جنهن تي اڇا ئي اڇا زيور ٻيل اٿي. انب جي ٻور مثل اٿي مارئي. هٿ لڳائيندينس تہ هڪدم ڪومائجي ويندءِ.)

٢٦٦- ٻانهڙيان رُوناليان، ڏڻ ٻنکڙي نيڻيهہ
جَڻَ جَڻَ ساٿ نہ بولَهي، مارُو ٻَهُتَ ڳُڻيهہ.

(سندس ٻانهون بہ ڏاڍيون وڻندڙ آهن. نهاري سدائين تيڏين اکين سان. جڻي جڻي سان ڪين ڳالهائيندي اٿي. مارئي ۾ ڏاڍا گهڻا ڳُڻ اٿي.)

٢٦٧- تهيتا مارُو مانهہ ڳڻ، جهيتا تارا آپءِ
اَچل-چِتا ساجڻانُ، کهہ کيئن داکنئہِ سَنپءِ.

(جيترا آپ ۾ تارا آهن، اوترا آهن مارئيءَ ۾ ڳُڻ. چنچل چيت وارا، ڦيرڻا گهرڻا ساڄن! ڇو تہ سيئي ورنن ڪري ٻڌايانءِ.)

٢٦٨- ايکڻ جيڀ کسا کهون، مارو روپ اپار
جي هيرديئنئہ تہ ٻانميش، اُديئنئہ آڻ سنسار.

(ڇپ اُٺ هڪ ۾ مارئيءَ جا روپ آهن اٺ. سو سڀئي ورڻن ڪيئن ڪريان؟ جي پرماتما هن سنسار ۾، پنهنجيءَ رضا سان (اهڙي چيز) ڏئي تڏهن ئي نصيب ٿئي.)

اِيترو ٻڌائي ويسُو چيو ته: ڍولا! مارئيءَ بابت اچا ٻه ٻڌايانءِ يا بس! ڍولا، مارئيءَ جو مذڪور ٻڌي وڌيڪ بيقرار ٿي ويو هو، تنهن چيس ته ويسُو! ٻيلي، اَڌام. ڪرهو هڪليندو وڃ. آءٌ پهچان ئي پهچان، تنهن ڪان اڳي تون وڃي ٻونگل ديس ۾ ٻونگل وارن کي منهنجي اچڻ جي واڌائي ڏي. آءٌ ٻه ٿو اُٺ کي اَڌايان. اجهو آيس.

٢٦٩- ويسُو! سُڻ، ڍولئه ڪهئه، هيو ڪڙ ٻوُگل جات
دِيهه وَڏائي دِرن تڪئه، مهي آئيسان رات.

(ويسُو! ٻُڌ. هينئر ڪڙي ٽڙي ٻونگل وڃ. ڏينهن ٻوري تيڻ ڪان اڳي وڃي منهنجي اچڻ جي واڌائي ڏين. آءٌ رات تائين اچي ويندس.)

ويسُو واءُ جيئن اُٺ ڪاهيندو ويو. ڍولا ٻه پنهنجي اُٺ کي ڪامن سان سَٽڻ لڳو ته جيئن تکو هلي. تنهن تي اُٺ تو چويس ته: ڍولا! ڏاهو ٿيءُ:

٢٧٠- سڙ سڙ واهه مَ ڪنهڙي، رانگا ديهه مَ ڇوُر
پئين ديهان بيچ مارئي، مُو ٿيي ڪيتي دوُر؟

(ڪامون سٽي نه واهيم، منهنجون رانُون ڇُور نه ڪر. ٻن ديهن (ملڪن) وچ ۾ مارئي هجي ته ٻه مون ڪان گهڻو دُور نه ڇمي.)

تڏهن ڍولا ٻه چيس ته:

٢٧١- ڪرها، ڪاڇي ڪاليا، پئين ياري، گهر دوُر
هنترا ڪانءُ نه ڪينچيا، راهه ڳلنتم سوُر؟

ڪرها! ڪنهن جي ڪاريءَ اُٺ جا ٻت، اڳيان ڀُونءِ ٻاري،
(ساجن جو) گهر ڏُور. راهوءَ جنهن مهل سڄ کي ڳُڙڪائڻ شروع
ٿي ڪيو، ان مهل هن ٻنهيجا هٿ ٿڻي روڪيا ته هيٺِ اونده
نه ٿئي ها.)

آٺ وراڻيس ته: ڍولا! اهو ته راهو جو ڏوهه آهي. مون کي
ڇو ٿو سڏين؟

۲۷۲- ڍولا! واهه مَ ڪَنهن ٻَري، ڏَسَڻي ايڪڻ ٻُور
جي ساجڻ وِيهين ڳَڙِي، وِيهين ڳَڙهَ نه ڏُور.

(ڍولا! ڪام هڪ هڪ دفعي هڻ ٻر ڏهه ڏهه ٻيرا نه واهيندم.
جي ساجن وِيهن شهرن جي ٻنڌ تي هجي ته ٻه وِيهه شهر ڏور آهن
ڇا؟ اجهو پهتاسين.)

ڍولي ڇيس ته: ڳڻتي کي ڇڏي، وڌندي وِک ٻاءِ. ڏ سڄاڻ
مٿان اڄ نه رسين؟

۲۷۳- ڪرها! وامن رُوپ ڪر، ڇَهن ڇلڻي ٻگ ٻور
تُون ٿاڪَڻَ، هو اُوسِڻَڻ، ڀُڻَنُ ٻاري،
گهر ڏُور.

(ڪرها! واڻ جو روپ ڌار ۽ چار ٽي ٻير ڊبائيندو هل. تون برابر
ٿڪو آهين، ٻر آءٌ ٻه ته اڃي اوسنڀ (اُباڻڪو) ٿيو آهيان. اجا ڀُونءِ
گهڻي آهي ۽ گهر ڏُور آهي.)

۲۷۴- ڪَرَها! لَنڀُيي وِيڪ ٻَر، ٻَوِنَانَ جيئُون
وَهه جاهه
جَهنُپ وَلَنُتَڻَ ڍو لَڻَ ڏَٺ جاڳَنُتي جانُهه.

(ڪرها! لنڀيون وکون ڀر ۽ واڻ جيان هلندو هل. جيئين ڏِيا
ٻرن ۽ ماروي جاڳندي هجي، تيئين هلي رس.)

جنهن رات ڍولا نرور کان نڪتو، ان رات مارئي موتين
جڙيل منڍيءَ کي سڳنڌ مکي، سيج تي ستي ۽ خواب ۾ ڏسي

ٿي تہ ڍولا اڄي ڪيس جاڳايو آهي. روئي سندس ڳلي لڳي ۽ ٻپ وچان ٻلڪ ئي نہ ٻئي ڪولي تہ متان سپنو ھجي ۽ سپني وارو ساجن ڪاٿس وڇڙي وڃي!

۲۷۵- موتيي جڙي جہ ھاٿ، سَرُهہ سُڳنڌي واسلي
سُوتي مانُجهہ رات، جاڳُونَ ڍولوُن جاڳوڙي.

(مارئي، هڪ موتين جڙيل سُرهي سڳنڌ ٿيل منڍي ٻائي سٽي آهي. آڌيءَ رات جو ائين ٿي سمجھي تہ ڇڻ ڍولا ڪيس جاڳائي رهيو آهي.)

۲۷٦- سَپنہ ۾ پريتم مُجهہ مليا، هُون گل لاڳي روءِ
ٻَرُ ڀَت ٻلڪ نہ کولهي، مَتہ وڇوڙهئہ هوءِ.

(سپني ۾ پريتم مليم؛ روئي وڃي ڳلي لڳيسانس؛ ٻپ ڪان ٻلڪ (ڇپر) ئي نہ ٻئي ڪوليان، متان وڇڙي وڃيم.)

۲۷۷- سَپنہ ۾ پريتم مُجهہ مليا، هُونَ گل لڳي ڏاءِ
ٻَرُ ڀَت ٻلڪ نہ ڇوڙهيي، مت سَپنہ ھئہ جاءِ.

(سپني ۾ پريتم مليم، ڊوڙي وڃي ڳلي لڳي سانس. ٻپ ڪان ٻلڪ ئي نہ ٻئي ڪوليان، متان سپنو، سپنوئي رهجي وڃي.)

ٻئي ڏينهن سکين کي ٻڌايائين تہ:

۲۷۸- رات جہ بادل سُگهڻ گهڻ، وِڄ چمڪئہ هوءِ
اِڻ سَمَيَہَيَہ، هي سِکي! سالهہ جاڳايو هوءِ.

(سکيون! رات جڏهن بادلن ۾ وڏندڙ گهگهوڙ هئي ۽ وڄ ٻئي چمڪي، ان وقت سالهہ (راجا) اچي مون کي جاڳايو.)

۲۷۹- سو هڻ ٻائي ڦر گيا، مَٿَن سَرَ پَرِيا روءِ
آوَ سوهاڳڻ نيندري، وَل پرہ ڏيکون سوءِ.

(سپنو اچي وري هليو ويو. مون روئي تلاءُ ڀري ڇڏيا. اي سهاڳڻ ننڊ! اچ تہ اهو پرين وري ڏسان.)

٢٨٠- جڏ جاڳُون تڏ اڪلي، جب سوئون تب ٻيل
سوهڻا! تي مني چيتري، وڇڙي ٻيڄي هيل.

(جڏهن جاڳان تڏهن هيڪلي، جڏهن سمهان تڏهن هجان ٻيلهه. سپنا! تون نوان نوان کيل ڪري مون کي ٺڳي رهيو آهين.)

٢٨١- سوهڻا! هون تڻَ ڏاهوڙي، توڻَ ڏهيڻَ آڳ
سؤ ٻوجڻ ساجڻ وسڻَ، سُوئيي ٽيي ڳل لڳ.

(سپنا! آءٌ توکي ڏنيائيندينس. توکي باهه ڏياريندينس. ساجن وسي سؤ ڪوهه ٻري، ۽ آءٌ ستي ٻيٺي هيس ڪيس ڳلي سان لڳائي!)

٢٨٢- سهڻا! تـوهه مراوسون، هيڻَ ڏرائون چيڪ
جڏ سوئُون تڏ دوهه جڻ، جڏ جاڳون تڏ ايڪ.

(سپنا! تـوکي مارائيندينس، توکي هنڌين ۾ سَٽَل ڪرائيندينس. سمهان ته ڏسان ٻه ڄڻا آهيون، جاڳان ته هڪ ئي هڪ!)

٢٨٣- سهڻي ڦر سمجهاويڻَ، سُهڻَ دوس نه ڪوهه،
سوهه ٻوجڻ صاحب وسڻَ، آڻ مـلاوئـ توهه.

(ٻوهه سکيون تيون سمجهائينس ته مارئي! سپني کي ڏوهه ڇاڪاڻ ٿي ڏين؟ هو ته ٻاڻ سؤ ڪوهن تي وسندڙ صاحب کي تو توسان آڻي ملائي.)

٢٨٤- سهڻي! صاحب آ وَسيڻَ، مؤ مَن هڻي سُجاڻ،
آڳم واڌائؤ هُيا، انگ تڻا اهڃاڻ.

(سکيون! منهنجو صاحب اچي ٿيو. منهنجي من ۾ اها خوشخبري آهي. منهنجا انگ ڦرڪي، اهڙن اهڃاڻن سان مون کي اڳواٽ واڌائي ٻيا ڏين.)

٢٨٥- آهڙَ ڦرَڪنڌِ، تَنَ ڦُرَڪَ، تَنَ ڦرَ نَيڻ
ڦرَنْتْ،
نايِي منڍل سَتهڻَ ڦرَڪ، سانڃهڻَ نات ميلَنتْ.

(منهنجا چپ اُڀا ٿرڪن، تن ڀيو ٿرڪيم. تن ٿرڪيي ڪان ٻوءِ نيڻ ڀيا ٿَرڪن. سارو سرير ڀيو ٿرڪيم. ناٿ سانجهيءَ جو ملڻو اٿم.)

٢٨٦- آنڪ نماڻيي ڪيا ڪري، ڪنٿوا لوءِ نيليچ،
سوءِ ٻوجن صاحب وسڻ، سو ڪيم آوءِ اَج.

(اڪ نماڻي ڇا ڪري؟ اهو ڪانءُ آهي جو نرلڇو ڀيو لنئوي؛ نه ته سؤ ڪوهن تي ساجن وسي، سو ڪيئن چوان ته اچ-اچي ٿو؟)

سنجها ٿاڻي سکيون ڪوهه تي پاڻي ڀرڻ ويون ته مارئي به ساڻن گڏجي هلي.

٢٨٧- سانجهي ويــلا ســامهل، ڪنئل تڙي آڪاس،
ڍولڻ ڪرهو ڪنبائيو، آيڻ ڀوڳل پاس.

(سانجهيءَ ويل، سامهون آڪاس ۾ وج چمڪي. ڍولو ڪرهي کي ڪامون هڻي، ڀڄائي اچي ڀونگل کي ويجهو ٿيو.)

اونده ۾ هڪڙي ڪوهيءَ ڀرسان اُٺ جهڪائي لهي ڀيو. ڪوهي ۾ ڏٺائين ته پاڻي تمام هيٺ هو. تارن جي روشني تي مس ٿي نظر آيو. اتي هڪڙو ڳوناڻو پاڻي ڀرڻ آيو. ڍولا ٽنول کيس ته:

٢٨٨- اُونڊا پاڻي ڪوُهري، ڊيسڻ تارا جيم،
اُو سارَنٽا ٿا ڪٿيڻ، ڪهيڻُ ڪاڍ سيڻ ڪيم؟

(ڪوهه ۾ پاڻي تمام هيٺ پاتار ۾ آهي. تارن جي چمڪات تي تو پاڻي ڏسڻ ۾ اچي. ڇڪي ڇڪي ٿڪجي ٻوندين، ٻڌاءِ ڪيئن ڪيندين؟)

ڳوناڻي وراڻيس ته:

٢٨٩- تُم جاوءَ گهر آڻي، مُهاري ڪيهڙي تات،
ڊيهي ڊيهه آسارسيان، ڀَرسيان مانجهم رات.

(تون وچ ڀِنهنجي گهر؛ منهنجي ڇو ٿو تات ڪرين؟ آءٌ ڪٿي سچو ڏينهن ڇڪيان، آڌيءَ رات تائين پريان!)

ڍولا، ڳوناٺي سان ڪؤنسيو بيٺو هو ته ڪرهو ماٺ ميٺ ۾ ڪسڪي ويو. ڍولا کي پتو ئي ڪونه پيو. ڪجهه وقت بعد ڏسي ته اُٺ آهي ئي ڪونه. اڳتي وڌي ڪن ڏنائين ته پريان پئي ڪنهن کوهه تي نار هلڻ جو آواز ڪن پيس. آواز جي اوٽ تي اُنهيءَ طرف وڌيو. مهاڙ جو ڪرهو به اتي وڃي پهتو هو. ڪن ماروئڙين کوهه تان پاڻي پئي ڀريو. اٺ به ڪنگرين مان پاڻي وهندو ڏسي ڪٿي انهن ۾ ٻوٿ وڌو. تنهن تي ماروئڙين اچي ورايس ۽ ٻه-ٽي چڙيون وهائي ڪڍيائونس. اٺ وٺي رڙيون ڪيون ته:

۲۹۰- مارُو مارُو تانُ ڪرو، مارُو ڍيڍيٺيانُهه
پاڻي پيتو ڍولڻا ماريو ڪانمڙيانُهه.

(ڍولا! تون پيو مارُو مارُو ڪرين، پر ماروئڙيون کي ڍيڍياٺيون ٿيون ڏسجن، رڳو پاڻي پيتو اٿم ته لٺيون هڻي ماري ڇڏيو اٿن.)

اهي ماروئڙيون، مارئيءَ جون سکيون هيون. مارئي به انهن ۾ موجود هئي. ڍولا جو نالو ٻڌي ڪانئس دانهن نڪري ويئي ۽ اُٺ کي چيائين ته:

۲۹۱- ڪرها! پاڻي ڪَنهِنُ پيءَ، جو ڍولا رو هوءِ
پنُولي واهي ڪانمڙي، وَلي نه واهڻ ڪوءِ.

(ڪرها! پاڻي ڪٿي پيءُ، جي تون ڍولا جو اُٺ آهين. پَل ۾ تو تي ڪانمڙيون واهيون اٿن، وري ڪو به ڪين واهيندءِ.)

اتي ڍولا به اچي پهتو. ڪرهو پاڻي پيئندي ڳيس ڏسي تو. ڍولا به سڄي ڏينهن جو اُڃايل هو، تنهنڪري ڪرهي چيس ته:

٢٩٢- ڍولا! مارو ديس ۾، پاڻي نيٺ ڪَنيائه
ڀلو آميٺو ديسڙو، سيوَ جل ڀميائه.

(ڍولا! مارو ديس ۾ پاڻي ڏاڍو مشڪل ٿو نڪري. ڀلو آهي پنهنجو ديس، جتي پاڻي جيترو ٻيٺو هجيئي اوترو ملندءِ.)

ڪرهي ڍولا کي وڌيڪ چيو ته:

٢٩٣- بالڻَ، بابا، ديسڙءِ، پاڻي جهان ڪُوانهه
آڌي رات ڪُهڪڙا، جيئَن ماڻسان مُوانهه.

(بابا! اوهان جي (مارواڙ) ديس کي ٻاريُون ۽ ڄلايُون، جتي جو پاڻي کوهن ۾، جن تي آڌيءَ رات تائين ٻيون دانهون ڪوڪون هلن، ڄڻ ته ڪي ماڻهو مئا آهن.)

هڪڙي مارووڙي جواب ڏنو ته:

٢٩٤- ٻالئُون بابا، ديسڙءِ، جهان پاڻي سيوار
نا پنهاري جهُولرءِ، نا ڪُو وَءِ لڪار.

(بابا! اوهان جي (مالوا) ديس کي ٻاريون، جتي پاڻيءَ تي سينور چڙهيل هجي، جتي کي ٻه پنهاريون کوهن مان پاڻي ڪڍڻ لاءِ نولا ناهي، لڻي سان ڳائيندڙيون نه پڏجن.)

اُت وري ٻه چيو ته:

٢٩٥- ٻالون، بابا، ديسڙءِ، پاڻي سنڌي تات
پاڻي ڪيرءِ ڪارڻءَ، ڀري چنبت اڌ رات.

(بابا! اوهان جي ديس کي ٻاريون، جتي پاڻيءَ جي تات لڳي پيئي آهي، جتي پاڻيءَ جي ڪارڻ اڌ رات جو پنهنجو پريتم ڇڏڻو پوي.)

وري ٻي مارووڙي ڪرهي کي وراڻيو ته:

٢٩٦- ٻالون، بابا، ديسڙءِ، جهان ڦيڪريا لوگ
ايڪ نه ديسڻ گوريان، گهرگهر ديسڻ سوگ.

(بابا! اوهان جي ديس کي ڀاريون، جتي جا ماڻهو ڦِڪا، آيو ڳا ٿين. جتي هڪڙي گوري ٻه نه ڏسجي. جتي گهر گهر ۾ ضم چانيل هجي.)

اُت چيو ته:

٢٩٧- ڀهرڻ اوڍڻ ڪنبلان، سائين ٻڙسڃي نير.
آهڻ لوڪ اياڻکرا، گاڏر چاگل کير.

(توهان جي ديس ۾ ڀهرڻ اوڍڻ لاءِ رڳو ڪمبل ملي. جتي سٽ ٻره اونهو هجي ڪوهن ۾ ٻاٽي، جتي جا ماڻهو اَپ ڏي، ٻرسات ڪاڻ نهاري سدائين ڪڙا آهن بيٺا. ٻرسات لاءِ ٻيا هڪڙي هنڌان ٻئي هنڌ هلن، جتي کير ملي ٻڪرين جو ۽ سو ٻه گڏيل.)

ماروي ڪرهي کي چيو ته:

٢٩٨- جهوڪيي ڪرها ٻشيمَ، جو تون ڍولو هويه
جي مَين جاڻت وَلها، ڪويه نه مارت تويه.

(تون ڍولا جو اُت آهين، جهُڪي ويهه. مون کي جي جاڻ هجي ته تون ڍولا جو اٺ آهين ته توکي ڪير ٻه نه ماري ها.)

اُت وراڻيو ته:

٢٩٩- اُونچا ٻاٽي ڪوهره، ٿلي چڍيجهَ نيت
مارِئي ڪئهَ ڪارڻهَ، ديس آدينا دِت.

(ڪوهن جو ٻاٽي ٿر ۾ مٿي تڪليف سان ٿو چڙهي. مارئيءَ جي ڪارڻ نه ڏسڻ جهڙو ديس ڏسڻو پيو اٿم.)

اُت جي واتان ڍولا جو نالو ٻڌي مارئي آنند ۾ اچي وئي هئي. تنهن پنهنجي سکين کي چيو ته:

٣٠٠- صاحب آيا، هي سکي! ڪجاسهه سَرِيانهه،
پُونم ڪيرِي چنب جيوُن، دِس چياري ٿليانهه.

(سکيون! ساجن اچي ويو آهي. منهنجا ڪارج سڀ سريا آهن. پورنماسيءَ جي چنب جيان چارئي ڏسيون ٿليون آهن.)

٣٠١- سڪڻي! صاحب آيا، جانهڪي هؤنئي چاهہ،
هيرڙ ءِ هيمالگر پيشَ، تن پنهيري نان ماءِ.

(سکيون! ساجن آيو آهي، جنهن جي چاهنا هيم. منهنجو هيردو وڏي هماليہ جبل جيڏو ٿي پيو آهي ۽ هن پيري ۾ ماپجي نٿو سگهي.)

٣٠٢- سڄڻ مليا سڄڻان، تن من نيڻ ٺرنتَ،
آڻ پيئيءَ پڻنگ جيئن، نيڻين ڇاڪ چڙنتَ.

(سڄڻ سڄڻن کي ملن تہ تن، من ۽ نيڻ ٺريو وڃن. آڻ پيتي نشي جو اکين تي خمار چڙهيو وڃي.)

اتي ڍولا بہ اچي کين ويجهو ٿيو هو. ڏسي تہ کوهہ تي جيڪي بيٺيون آهن، سڀئي سهڻيون آهن، ۽ ورن واريون سهاڳڻيون آهن. پر جنهن ڪارڻ ٿر جهاڳيو هئائين، سا سڃاڻي نہ سگهيو. تڏهن ڪرهي کان پڇيائين تہ: انهن مان منهنجو ساجن ڪهڙو آهي؟

٣٠٣- جڻ ڪارڻ ٿل لنگهيا، تيان چت* نہ ڪوءِ،
ساجن ڪيها ڪؤ وَسير، ڪرهئيہ تيرسيئہ توءِ؟

(جنهن ڪارڻ ٿر لنگهيو آهيان، سا تہ ڪا چت ۾ ئي نٿي اچي. ڪرها! تو جو کوهہ تي اڄ لاٿي آهي، پڌاءِ تہ ساجن ڪهڙو آهي؟)

٣٠٤- سڀئي لوؤل واليان، نان جاڻؤن ڏڻ ڪاپَہ،
آوجل ڏنتي مارو ڻ، پدم جڙاوي پاپہ.

(سڀئي ڏس تہ ورن واريون، نہ ڄاڻان تہ منهنجي استري ڪهڙي آهي. ماروئڙيون تہ سڀئي آهن اوجل ڏندن واريون، سندن پڳ، پڳ، پدمن کي ٿو ڀڪائي، يا پدمن سان ٿو ڪلهو هڻي.)

٣٠٥- سڀئي لوؤل واليان، سَنهڙين کي ڪنَل هار،
ايڪڻ مارؤ باهري، بيهجي سگلس جُهار.

(سيڻي ڏس تہ ورن واريون. سيڻي جي گلي ۾ هار. هڪ مارو ٽڙي منجهانئن ٻاهر نڪتي ۽ ٻيون سيڻي کيس سلام ڪيون ڪن. جنهن تي ڍولا پنهنجي مارئي سڃاڻي ٿو.)

٣٠٦- جڳسون سپني ديکتيي، پرگٽ ڀئي پروَ آهه،
ڏرتي آنکہ نہ مونڌهيي، مت سپنئہَ هئيہ جاءِ.

(جنهن پرينءَ کي سپني ۾ پئي ڏٺم، سو اڄ پرگهٽ ٿيو آهي. ڏپ کان اکيون ئي نٿي پوريان متان سپنو ٿي وڃي!)

٣٠٧- ڍولئہَ جاڻيئہَ بيجلي، مارؤ جاڻيئہَ مهه،
چيار آنکڙيہ ايڪٺ هئي، سئيٽي ڏوبو نيهه.

(ڍولا ڀانيو تہ وڄ چمڪي رهي آهي ۽ مارئيءَ ڀانيو تہ بادل وسي رهيا آهن. چار اکيون هڪبئي ۾ کپي ويون.)

لهاري مارئي، لوڪ لڄ کان اُتي وڌيڪ نہ ترسي. سکين کي ساڻ ڪري وڻي اَڏاڻي. اَڏامڻ جي تہ ڍولا بہ تو ڪري، پر ڪرهي روڪيس تہ: ڍولا! اٿين ڪين جڳائي، جو ساهرن اڳيان اهڙي هلڪائي ڪجي. تون بہ راجا آهين. ڪجهہ دم جهل. ڍولو ڪرهي جو چوڻ مڃي، ايهي ٿو زهي.

هوڏانهن ويسؤ مڱڻهار، راجا پنگل جي محلات ۾ وڃي ڍولا جي اچڻ جي خوشخبري ٻڌائي.

٣٠٨- لڻ سنميشيئہَ آويئہُ، ويسؤ تيڻهين وار،
پنگل راجا نؤن ڪهئيہ، آيئہُ سالهہ ڪمار.

(انهيءَ سمي، انهيءَ وار، ويسؤ اچي ويو ۽ راجا پنگل کي چيائين تہ: ”سالهہ ڪمار آيو آهي.“)

٣٠٩- راجا راڻي هير کيا، هير کيئہُ نگر آهار،
سالهہ ڪنورَ پڌاريئہُ، هرکي مارؤ نار.

(راجا ۽ راڻي حرکيا، خوش ٿيا. سارو نگر خوش ٿيو.)

سالھ‌ڪمار ڀڏاريو ته مارواڙ جون مڙيئي ناريون آنند ۾ ڀڄي ويون.)

يڪدم ڍهل دمامن سان ڍولا کي وٺي لاءِ ويا. توريءَ ڍبر کان ٻوءِ ڄڃ سميت محلات ۾ گهڙيو. شهر ۾ خوشي ٿي وئي. انهي مهل ئي شاديءَ جي رسمن جي تياري ڪرڻ لڳا. راڻي، راجا کي چيو ته: اڄوڪي ڏينهن جيڪر پائو پٽ هجي ها ته چڱو. چو ته جيڪي ٿيو آهي، سو سمورو پائو جي هٿان. اُن مهل ويسؤ ٻنهنجي ڪاري ڏاڙهي ٻتي ڪٽي آچلائي. ڏنائون ته پائو پٽ! سيني جس ڏنس.

ڍولا جو ڪرهو، جيڪو ٻاهر ٻڌو هو، تنهن محلات ۾ ڪنڌ وجهي پائو کي چيو ته: ارا ولي ٻهاڙيءَ وٽ هُن چارڻ چيو ته ماروي ٻوڙهي آهي. ۽ مون اڳهرو ماروِيءَ کي سڏيو ڍيڍيٺي. حيف هن کي ۽ حيف مون کي. ٻر ٻيلي! هينئن ماروئڙين ٻڪ ٻاڻيءَ تان سنڀهي وڌم، سو رڳوُن ٻيون ڏکن. اينترو چئي ڪنڌ ڪيڍي ٻاهر ڪيائين. ٻوءِ ته مهل سارو سڪين، ماروئيءَ کي سينگاري، سنيرائي ڍولا وٽ روانو ڪيو.

٣١٠- گهڻگهمتئہ گهوڙ گهرءِ ٻنگ سونيري ٻال،
مارؤ چالي مندري، جاڻ چيتو چنچال.

(ماروئي مندر ڏي وڃي رهي آهي. پيرن ۾ سونا ٻاڙا، گهنگهرا اٿس، سي ائين پيا گهيڙ گهيڙ ڪن، ڄڻ ته تُوهاري چمڪ جي چمڪاٽ ٻيئي ٿئي.)

٣١١- مارُو چالي مندري، چنڊ ه بادل مانُهه
جاڻو گيندي آليئنيئہ، ڪجل وَنَ مَهين جاهه.

(ماروئي مندر ڏي ائين هلي رهي، جيئن چنڊ بادلن ۾ گهڙندو آهي يا ته ڪو مست هاٿي، هاٿين جي ٻن ۾ ٽپ ٽپ ڪندو هلندو آهي.)

٣١٢- ٻوليي وڄڻا ھنس ڳنت، ٻڪنا ٻاجنتي ٻال
رائجادي گهر انگڻن، ڇنٽهي ٻتي چنچال.

(سندس ٻولي وڄڻ (ساز) جهڙي مٺي، ھلڻ ھنج ٻڳيءَ جهڙو، ٻين جا ٻلڙا ٻيا وڄنس، راءِ زادي گهر جي اڱڻ مان ائين ڇمڇم ڪندي، ٻٽي هلندي وڃي، ڄڻ ته سچو ڪوليل ٿوهارو اڇي ڇنتو آهي.)

٣١٣- سوئي سڄڻ آويا، جانڪي جوتيي وات
ٿانهيا ناچنئي، گهر ھنسنئي، ڪيلڻ لاڳيي ڪات

(مارئي تي ويچاري ته سوني سڄڻ اچي ويو آهي، جنهن جي وات نهاري رهي هيس. پاڻئي تي ته خوشيءَ ۾ ٿنيا ٿا نچن، گهر تو ڪيلي ۽ ڪت تي ڪيلڻ لڳي.)

٣١٤- سکيئي أو ڳنت مانڄڻن، ڪيجمت ڪرءِ آننت
مارُو تن منڊپ پر چيئن، ميلڻ سهاوا ڪنت.

(سکين مارئيءَ جي بدن تي اُبٽڻ مهٽيو ۽ ٻي گهڻي خدمت ڪيائونس. مارُوءَ جو بدن منڊپ جيان سينگاريائون ته ٻنهنجي منوهر ڪانڌ کي ملي.)

٣١٥- مارو ٻٺي سيج سير، ٻيري مک ديکئي تاس
ٻونم ڪيري چند جيئون، مند ر هوءَ أجاس

(مارئي سيج تي ويٺي آهي. ڍولا سندس گونگهٽ مٿي ڪري، سندس منهن تو ڏسي. مار! ٻورنماسيءَ چنڊ رات جيان، جيئن مندر ٻهڪي.)

٣١٦- ڍولئه ميليه مارو ي، دي آلينگڻ چيت
ڪر گير ه آڻيي آنڪ مڻ، سيج سٽهيسي ٻت.

(ڍولا، مارئيءَ سان مليو آهي، چيت سان، چاهه سان لڳ ساٿس لڳايا اٿس. ڍولا ٻاکر ٻاتو اٿس. هاڻي سيج اجها تي سندن ٻاتيون سٽي.)

مارئي چيو ته:

۳۱۷- هُون بلهاري سَڄڻان، سَڄڻ سَڄڻ مُون بلهار
مُون سڄڻ ٻگ ٻانهي، سَڄڻ مُون گل هار.

(آءٌ بلهار سڄڻ تان، ۽ سڄڻ ٻه بلهار مون تان. آءٌ سڄڻ جي پيرن جي جُتي ۽ سڄڻ منهنجي ڳلي جو هار.)

ڍولا سندس سونهن ڏسي، ساراهه ڪرڻ لڳو:

۳۱۸- ڪايا جهمڪڻ ڪنڌڪ جنهن، سُندر ڪهڙي سک
تهه سُر ڏگا ڪيم هُوَ ٿين، جيڻو ڀڃاهه دُک؟

(سندري! تنهنجو بدن سون جيان ٻهڪي پيو، سو ڪهڙي سُک ڪارڻ؟ جنهن گهڻا ڏک ڏٺا هجن، سا هيئن ڪيئن ٿي ٻهڪي سگهي؟)

۳۱۹- مَن سَنڌڪا ٿِيي ماروَڻ، ڪُٺڻي راڪهي ڪنت
هَنسستان ٻِري سُون وِيئوه، سانئيل ٻِري!
وِرِ تَنت

(مارئيءَ کي مَن ۾ شڪ آيو ته ڪانڌ هاڻ خنڪي تو ڏيکاري، سو ڪيلي ويٺي ٿي ڪريس ته: ٻرين! ڳالهه ٻُڌ.)

۳۲۰- ٻهرَ هُوءَ جڻ ٻدريان، مو چاهينتي چيت
ڍيڍريا ڪيڻ مڻيه هُوءَ، گهڻ وُنڻيه سرجت.

(تون هيت ٻهتو آهين ۽ آءٌ ٻنهنجي چيت ۾ توسان ملڻ جي چاهنا رکي ويٺي آهيان، تنهن کي ٻهر مس ٿيو آهي. ٻر هوءَ ڏيڏري مهينن جا مهيتا، برسات جي انتظار ۾ ٿي رهي، ته ٻه بادل وسن ٿي ڪين ته ڪين ۾ هوشيار ٿيو ٻوي ۽ ٻود ۾ ڀرجو ويي.)

۳۲۱- ڍولڻه مَن آڻنديڻه، چنتر تنڻي وَجنهيه
مارُو مُک سورَنييڻه، آو ٻِمر ٻُڻڪيه.

(سندس سياڻا وچن سڻي، ڍولا جو من آنند ۾ ڀرجي ويو ۽ مارئيءَ جي سُرهن چپن کي ڀُونئر وڪوڙي ويا، يعني چُميائين.)

٣٢٢- ڪَنمُن ونگَڻي مارُوِي، ڪرڪَنڇُووا ڏُور
چَڪوري مَن ۾ آڻنڊ هُوءِ، ڪيرَڻ ٻَساويا سُور!

(گلي ۾ چنبڙيل مارئيءَ جي ڪنجري هٽايائين. اهڙو آنند ٿيس، جهڙو چڪور کي چنڊ جي ڪرڻن ڏسڻ ڏي ٿيندو آهي.)

٣٢٣- آسا لُونڌَ آتار يَئي، ڏڻ ڪَنڇُووَءَ ڳلانهه
گهُومَنئي ڀڙيا هَنسڙا، ٻُولا مانسرانهه!

(هينءُ بيحد آسائوءَ، استريءَ جي ڪنجري ڳلي تان لاٿي ته هنج ٻکي (اُرهه) ڏٺائين، جي ڄڻ مانسرووَر ڍنڍ کان ٻاهي هتي اچي گهمڻ لڳا آهن.)

٣٢٤- مَنَ ميليا، تَن ڳنڍيا، دوهڳَن ڏُور ڳيا
سَڄڻ ٻاٽي ڪير جيئُون، ڪيلو ڪَل ٿيا.

(ٻنهي جا من توڙي تَن ٻاڻ ۾ ڳنڍيا. وڇوڙو دور ٿيو. ائين ڪيليندي سڄڻ هڪٻئي ۾ کير ٻاٽيءَ جيان ملي ويا.)

٣٢٥- سَڄڻ ميليا، من اُمنگيئُن، آنُگڻ سَهُ ڳليا
سُوڪ اُٿا سو ٻاليهو ٻا، ٻالَنهو ٻا ڦليا.

(سَڄڻ ٻاڻ ۾ مليا، من ۾ اُمنگ ٿين، اوڳڻ سڀ ڳري ويا. جيڪي سُڪل هو سو آلو ٿيو ۽ جيڪي آلو ٿيو سو ڦَليو ڦوليو.)

٣٢٦- لَهَري سايَرَ سَنييان، ڏُو نَنڌ سَندَءَ واو،
وِڇُڙيان ساجڻ ميلئي، وَل ڪيئُن ڪايَءَ تاو؟

(ساگر جون لهريون ۽ وسندڙ واءَ وانگي وڇڙيل سڄڻ مليا آهن، تَن جو تاءُ ڪيئن سانڍيو؟)

٣٢٧- آڄي رَليي وَڌامڻا، آڄي نَنولا نيهه،
سکيي! اُميهڻي ڳوٺ مَئن، ڏُو ڏي ڏُو نا ميهه.

(اڄ رلمل ٿيڻ جون واڌايون وريون آهن. اڄ نئون نيهن لڳو آهي. سکيون! اسان جي ڳوٺ ۾ اڄ ڪير جو مينهن وٺو آهي!)

٣٢٨ـ سيج رَمَنُتا مارو ڙي، ڪيڻ ميلهَنِي مُ جاءِ،
جاڻڪ و ڪَسيِي کيهيت ڪيِي ڀَمَرَ و ڀَنَشَڻُ آءِ.

(مارُئيءَ کي سيج مان اهو مزو اچي ويو آهي، جو هڪ گهڙي به ڇڏڻ ڪين ٿو ٿئيس. ڄڻ ته ڪيتڪي ڦلاري آهي ۽ ڀؤنر اچي منجهس ويٺو آهي.)

٣٢٩ـ ڀيڻُون ڇتَرَ سُڄاڻ، ڀيرَ رَنگَ رَسَ ڀيا،
وڪا رُت ڳَهِڻ وَرَک جاڻ ڪَ هَرِ ڪِيا.

—

٣٣٠ـ ڀِئي سِڻِگار سَنوار ڪ آئي سيج ڀَر،
جاڻي آڀِرِ اندرِ ڪ ڀِئنا آپ گهر.

(ٻئي سياڻا ۽ سمجهُو، ٻنهي ٻرِ رنگ جو رس پيتو؛ ڄڻ ته برسات جي رُت ۾ بادل وسيا ۽ هنن موج ڪئي؛ ٻئي ٻاڻ سينگاري ۽ سنواري سيج تي آيا هئا؛ ٻر، هان! ڄڻ ته اندر ۽ آڀِرا ٻنهنجي گهر ويٺا هئا.)

٣٣١ـ ماروي اِمَ وِينوءَ: ڏَنِ آجڙِئي رات،
گاها، گوڊا، گيت، گُڻ، ڪَهِي ڪانوَلي وات.

(پوءِ مارئي هيئَن تي وينتي ڪري: ڏَنُ آهي اڄوڪي رات، واه واه آهي اڄوڪي رات. هن رات جو ڪا ڪَٿا، ڪا ٻرولي، ڪو گيت، ڪا نئين ڳالهه ٻڌاءِ.)

٣٣٢ـ گاها، گيت، وِنود رس، سَگُڻان وِيهه ليهَمت،
ڪَثِي نيندِرا، ڪَثِي ڪَلهَ ڪر، مورک
وِيهَ گَمَمت.

(گُڻوان انسان جا ڏينهن ڪٿا ۽ گيت جي موهيندڙ سواد وٺڻ ۾ ٿا گذرن، باقي مورک ئي ٻنهنجا ڏينهن ننڊ يا ڪِلڪِل ۾ ٿا گنوائين.)

ڍولا، مارئيءَ کي چيو ته:

٣٣٣- وِرهه وياڳي، رئيڻ پر، پريتم وڻ تن کيہڻ،
ويڄڻ آلاپي، ديک سنس، کيس گهڻ
ميلهي ويڄ؟

(پرهه پر وياڪل، سڄي رات پريتم ٻنان، بدن پر ڏٻري، ويڄ (ساز) وڄائي رهي هئي، پر چنڊ ڏسي، ڪهڙي سبب ويڄ ٻاسيري رکي ڇڏيائين؟)

مارئي وراڻيو ته:

٣٣٤- ويڄ آلاپي ويک سنس زيتڻي ناد سناپيڻ،
سنسيهر ميرگنهه رت موهيئه، تيڻ هنس،
ميلهي ويڄ.

(ويڄ وڄائيندڙ استريءَ ڏٺو ته چنڊ سندس وڄندڙ ۽ سلونو آواز ٻڌي، پنهنجي رٿ جي هرڻ سوڌو هوش وڃائي ويٺو، سو مرڪي استريءَ ويڄ ٻاسيري رکي ڇڏي.)

ڍولا چيو:

٣٣٥- سُندر چوري سنيگر هي، سڀ ليهڻا سيڻگار،
نڪ ڦُولي ليندڙي نهين، ڪهي سک
ڪوڻ وچار؟

(چوڙ، سندريءَ کي ڪڙيو ۽ سندس سڀ سينگار لاٿائين پر نڪ جي ڦلي ڪين ڪنيائينس، سو سکي، ٻڌاءِ ته ڪهڙي ويچار ڪان؟)

مارئي وراڻيو:

٣٣٦- آهر رنگ رتڻ هوءُ مُک ڪاجل مس ورن،
جاڻيڻ گنجا ڦل آڇڻ، تهڻ نه ڍوُ ڪڻ
مَن.

(نڪ جي ڦلي چپن تي لڳل رنگ سان لال ٿي ويئي، ان جو

مُکَ ڪجل جهڙو ڪارو هو، سو ڀور ڄاتو تہ ڳُنجا ڦل (ٽڙ) آهي؛ من ۾ اهو خيال ئي ڪين پيس تہ ڪا ڦلي آهي.)

ڍولا وري پڇيو تہ:

٣٣٧- پرديسان پيري آويَئَہ، موتيي آڻيا جيڻَ،
ڏَڻُ ڪَرَ ڪنولان جهاليا، هَنسڙ ڪر
ناڪيا ڪيڻ؟

(پرديس کان پرين آيو، جنهن موتي آندو. استريءَ ڪيلي ڪيلي اهو پنهنجي ڪنول جهڙن هٿن ۾ جهلي ورتو، سو ڇو؟)

مارئي وراڻيو:

٣٣٨- ڪر رَتَا، موتيي نيرمَل، نيڻي ڪاجَل ريهَہ،
ڏَڻ پوليي ڳُنجاڦلي، هس ڪر ناڪيا تيهہ.

(استريءَ جا هٿ لال هئا، موتي سفيد هو. نيڻن ۾ ڪجل جي ڪاري ڪنار هئي، سو استريءَ پَلَ ۾ سمجهيو تہ ڪو وڻندڙ ميوو آهي، سو ڪلي ڪلي ہاڻ وڌائين.)

ائين ہاڻ ۾ ڳالهيون ڪندي، قرب ونديندي، ٻنهي پريمين کي رات وهامي وئي.

٣٣٩- سينهي سڄڻ مليا، ريڻ رهي رَس لاءِ،
چيهُن پَهُرِي چڪڪڻ ڪيهَئَہ، وَکيرَڻ
ڳَئي وهاءِ!

(سچا سنيهي سڄڻ مليا هئا سندن رات رَس سان گذري، پر رات ويرياڻي، ڇنن پهرن جو ڇنڪو ڪري، وهامي وئي.)

صبح ٿيندي ئي مارئي سهيلين کي ٻڌايو:

٣٤٠- مهين ٽي جهونميا، لونگهي لڪڙ پيهہ
مٿهاني پيرءَ جڻ مارِيا، چنٻارِي ڪَلِيهہ.

(مون کي ڍولا، لونگ جي ٽاري ڪٽي جنمي ويو، مون کي منهنجي پرينءَ، چنباڪُل جي ڪليءَ سان مار ڏني.)

٣٤١- مُهين ني ڍولا جهُونٽيا، مُهانُون آوي ريس
چووا ڪيري ڪُونپلي، ڍولي صاحِبَ
سيس!

(ڍولا جو مون کي ائين جُهمبي ويو، سو مون کي به ريس ٿي. مون به سڳنڌي تيل جي ٽِڙي سان وٺي صاحب جو مٿو ڌوتيو.)

٣٤٢- پهلي پوهري ريڻ کي، ڍُولا اُنبر ڍُول
ڌڻ ڪستُوري هُئَ رهي، پيرو چمپارَ ڦُول.

(رات جي پهرئين پهر، آڪاس ۾ ديپڪ لُڏي رهيا آهن. هيءَ پريتما ڪستوري تي رهي آهي ۽ هو پريتم چمپا جو گل.)

٣٤٣- دُوجهَ پوهري ريڻ کي، مِلييت ڪَنڪا ڪُنَد"
ڌڻ ٻالپي، پيءَ ٻاڪريئَ، وهَن پلاڻي ڦُند.

(رات جي ٻئي پهر ۾، ٻئي هڪٻئي ۾ جُهمبي ويا. استري پيدل، ڌڻي سوار، لڙائي لڳي.)

٣٤٤- تيرڄهي پوهري ريڻ کي، ميليا تيها تيهه
ڌڻ تهن ڌرتي هُئَ رهي، ڪَنٿ سهاوي
ميهه.

(رات جي ٽئين پهر، ائين جو ائين مليا آهن. استري آهي ڀُوميءَ سمان، ڪانٿ آهي ميگهه سمان.)

٣٤٥- چوٿي پهرئي ريڻ کي، ڪُوڪر ميلي رال
ڌڻ سنڀالَ ڪَنڃُوري، پيري مُوڇان را بال.

(رات جي چوٿين پهر، ڪُڪڙ بانگ ڏني آهي. زال پنهنجي ڪَنڃري ٻيهڻي سنڀالي ۽ مُڙس پنهنجين مُڇن جا وار پيو وٽي.)

٣٤٦- پنڇمي پرهريءَ ديهريءَ، سائڌڻ ديئَه ٻُهار
رم جهم رم جهم، هُئَ رهي، هٿ ڌڻ تيري
جُهار.

(ڏينهن جي ٻنجين ٻهر، هي زال ڇڇي ٻيل هار جي داڻن سڄڻ لاءِ ٻُهاري تي ڏئي. ٻيرن ۾ ٻيل ٻازيب جي ڇم ڇم جهم جهم تي ٿئي ۽ ٻَت ۾ وڻهي زال مڙس هڪٻئي سان مُشڪن مُرڪن ٿا.)

۳۴۷- ڇَتِـﮧ ٻيرهرئن' دِوَس ڪي، هُٿَـي جـﮧ
جهيمڻ وار
تَن چاوَل، مَن لاهَسي، ليڻ جـﮧ گهري ڪيي
ڏار.

(ڏينهن جي ڇهين ٻهر، ڪاٺ جي ويل تي آهي. تَن اٿس چانورن سمان، مَن اٿن لاهسي (ڪڪ جي لٺيءَ) سمان (ڳنڍيل) ۽ ليڻ اٿن گيهه جي ڍوريءَ مثل.)

۳۴۸- ستَتَم ٻيرهٿَن' دِوَس ڪي، ڏڻ واڙيان' جاءِ
آٺَـيِ ڍراک وِجوڍان، ڏڻ ڇيلڻَـﮧ ٻرءِ ڪاءِ.

(ڏينهن جي ستين ٻهر، استري واڙيءَ ۾ وڃي ٿي، اتان ڍاک ۽ ٻيجورا ٿي آڻي، هوءَ ڇلي ٿي ۽ هُو کائي ٿو.)

۳۴۹- آٺَم ٻيرهرءِ سَنُجها سمـﮧ، ڏَڻ نوئي سڻيگار
ٻان، ڪَجل، ٻا ڪرڪرءِ، ڦُولان' ڪي گل هار.

(سنجها جي اٺين ٻهر، زال سينگار ٿي ڪري. ٻان ۽ ڪَجل لاتو اٿس ۽ ڳڇيءَ ۾ گلن جو هار ٻاتو اٿس.)

۳۵۰- ٻيرهريءَ ٻرهـ جـﮧ آٺريون، ديو'لا ساک ڀرِٻس
ڏڻ جيتيي، ٻيرو' هاريئي، ويلها ميلڻ ڪرِٻس.

(ٻهر ٽان ٻهر جيئن ٻيو لهي، اُن ۾ ڇا ٿو ٿئي، تنهن جي ساک ڏيئوئي ڀري سگهندو. جو تہ سندن ميلڻ جي ويل اهو ڏيئوئي ٿو جوڙي. اهوئي ٻڌائيندو تہ استريءَ ڪٿيو ڪين ڀَتار هارايو!)

ڍولا، ٻندرهن ڏينهن ٻونگل ۾ آنند سان رهيو. سورهين ڏينهن ٻاڻ ٻـ موڪلايائين ۽ مارويءَ جي ٻـ موڪل ورتائين. راجا ٻنگل، گهڻئي سُندر ڳهڻا، آڇا وڳا، هاٿي، گهوڙا ۽ ٻالڪيون

ونيره ڏاج ۾ ڏنا. مارئي کي ٻانهيون ٻي ڏنائين ۽ ڍولا کي پنهنجا نوڪر ڏنائين ته وڃي نيرور رسائي اچن. پائُوپٽ کي راڄا ٻاڻ وٽ ٽڪائي ڇڏيو.

٢٥١- پنڌرهن ڏين لنگ ساسرو، رهيو سالهه ڪمار
ٻُوگل پگتان، نتو نتوي، ڪيئڙي هيرک ابار.

(ڍولا ساهري گهر پندرهن ڏينهن رهيو. ٻُونگل نواسين سندس هرطرح جي شيوا ڪئي ۽ گهڻيون خوشيون مڃايائون.)

٣٥٢- سو وَن جَڙت سينگاربه، مارو ڪي مُڪلاءِ
گَئِيه، هينئوَرَ، داسي بهت، ديئهي ٻنگل راءِ.

(سونا جڙاءُدار مٽيا ڳهڻا ڏئي، مارئيءَ کي موڪل ڏنائون. هاٿي، گهوڙا، گهڻيون داسيون راڄا ٻنگل ڏنس.)

سمورو اڻالو آئي هليو. رستي ۾ هڪ هنڌ رات پئين، سو اُتي ڏابو ڪيائون. رات جو سڀ ننڊ ۾ ستل هئا ته اڌ رات جو مارئيءَ جي رڙ تي ڍولو ڇرڪ ڀري اٿيو. ڏسي ته هڪ پيڻو بلا، مارئي جي پيرانديءَ کان سُرندي ٻئي وڃي. يڪدم هٿ لائي مارئيءَ کي ڏٺائين ته سندس لنگ برف جهڙا ٿڌا ٿي پيا هئا. سمجهي ويو ته اها بلا، مارئي جو ساهه ٻي ويئي آهي.

٣٥٣- نيس پر سُوتيي سُندري، والَنب ڪنَنت
وِلنگ،
موهڻ ويلي مارئي، پيڏي ناگ ڀُيَنگ.

(رات جو پنهنجي پياري ڍولا جي پاسي ۾، هيءَ سندري ستي پئي هئي، هين موهن لتاول جهڙي مارئيءَ کي پيڻو بلا پيي وئي.)

ڍولا ورلاپ ڪرڻ لڳو. مارئيءَ جي انهيءَ اوچتي موت تي سڀني ونئي ماتم شروع ڪيو. صبح جو مارئيءَ جي لاش کي ساڙڻ لاءِ چڪيا ٺاهيائون. تڏهن ڍولا هوڏ ٻڌي ويٺو ته آءٌ به مارئيءَ سان گڏ چکيا تي چڙهندس:

٣٥٤- واهيءَ تي ڳَٺڻ ويلڙي، واهيءَ تي رس ويل،
پيٺڻ پيڊري مارئي، چاليا سُوَ تي ميل.

(هوءِ ئي هئي ڳَٺڻ جي ول، هوءِ ئي هئي رس ڀري ول. پيٺڻ بلا مارئيءَ کي پيئو ۽ سنهي ئي جدا ٿي ويئي.)

٣٥٥- وِسارِيان نه وِسرِءِ، چِيتاريان نه ناوَنُتِ
مارو ساڻر لهر جيئُون، هيو ڙي درو کايُنت.

(وساريان ته نٿي وسري، ياد ڪريان ته موٽي نٿي اچي. سمنڊ جي لهرن جيان، منهنجي سرير ۾ پئي سٽل ڪري.)

٣٥٦- سوهڻ سهه پيلا ڪيا، تڻ ويلا تڻ وار،
نر ناري سهه بلبلڻ، هئي هئي سرجڻهار!

(انهي ويل اتي جو اتي سڀ ڳائيندڙ گڏ ٿيا. نر ۽ ناريون سڀئي باڏائڻ لڳا ته هاءِ هاءِ! هي ڇا ٿيو.)

ان مهل اوچتو هڪ جوڳي، وات وٺي، آتان اچي لانگهائو ٿيو. ڏسي ته چکيا تي هڪ نئين ڪنوار جو مڙهه پيو آهي ۽ سندس مڙس پيو باڏائي ته آءٌ به هن سان گڏ چکيا تي چڙهندس.

٣٥٧- اِڪ جوڳي آئنند مڻ، آويڻ تِڻهيج وات
جاڻو شيرينت پيچيا، پانچڻ سالهه اُچات.

(هڪ جوڳي انهي وات تان اچي لنگهيو، جڻ ته شيو مهراج ئي ڪيس ڍولا جي ڏک دور ڪرڻ لاءِ موڪليو هو.)

جوڳي وڏي اچي ڍولا کي چيو ته:

٣٥٨- نَر ناري سوُن ڪيئُون جلڻ، نَر سوُن نار جلنت
سالهه ڪنوَر، جوڳي ڪهڻ، اهلڻ ڪيم مَرنت.

(نر ڪيئن ٿو ناريءَ سان جلي؟ ناري نر سان جلندي آهي. سالهه ڪمار! اهڙي نموني ڪيئن ٿو مرين!)

تڏهن ڏولا وراڻيس ته:

٣٥٩- جوڳي سڻ، ڏولا ڪهه، تو ڏٺ ڪيهي تات
تي ٻنتي، هٿو ٻنت س م ڪر ٻرائي بات.

(جوڳي، ٻڌ! توکي ڪهڙي تات ٻڌي آهي؟ واڻهڙو ھٿين، تيي واڻهڙو. ٻرائي بات نه ڪر.)

اتي جوڳيءَ سان گڏ جيڪا جوڳياڻي هئي، تنهن هٿ ٻڌي جوڳيءَ کي چيو ته: ناٿ! آءٌ هن استريءَ کي سڃاڻان. هيءَ اٿئي سٽ سيل واري مارئي. ٻالپڻ ۾ ڪيس هن گهوٽ سان ٻرڻايائون ۾ نه ڪيس سڌ ۽ نه وري گهوٽ کي سماءُ. ورهيه وچ ۾ ٻڃي ويا. گهوٽيتن ٻي ڪنوار ڳولي، ڏولا کي ٻرڻائي ڇڏيو. مارئيءَ کي سپني ۾ ڏولا جو درشن ٿيو. تنهن کان پوءِ ڏولا به نرور مان آيو، ڪنوار ساڻ ڪري واپس وريو آهي. هينئر ڪين ۾ سڀ معاملو ختم ٿي ويو. هاڻي نرور ۾ ڪهڙو منهن ڪڻي ويندو. توکي خدا طاقت ڏني آهي. هين ابلا کي ڪڻي جيار. جي نه ته آءٌ به تي انهن ٻنهي سان گڏ چکيا تي چڙهان.

٣٦٠- جوڳڻ جوڳي سون ڪهه، سانئيل ناٿ سمٿ"
ڪا جيوارءَ مارئي، هون هڻ اٿهج سٽ".

(ناٿ! تون سمرٿ آهين. تون ئي ويچار ڪر: يا ته مارئي کي جيار، يا ته آءٌ به تي چکيا تي چڙهان.)

جوڳيءَ کي سموري وارتا ٻڌي، ڏولا ۽ مارئي تي قياس آيو. تنهن جل ڪڻي، منتر پڙهي، مارئيءَ جي نيڻن تي ڇنڪاريو. ڏيري ڏيري مارئيءَ ۾ ساهه پيو ۽ هوءَ سچيت ٿي اُٿي ويٺي.

٣٦١- هٿئي سچيتي مارئي، ڏولهه من آنند
جاڻ آنڌاري ريڻ مين، ٻرگٽيه پونم چند.

(مارئي سچيت ٿي. ڏولا جي من ۾ آنند ٿيو، ڄڻ ته انڌاريءَ ۾ پونم چند ٻرگهٽيو.)

ڍولا ۽ مارو پنهنجا سمورا ڳهڻا لاهي، جوڳي ۽ جوڳياڻيءَ اڳيان پيٽا رکي، پيرين پئي ڪانئن موڪلايو. ۽ هو به ڪين آسيسون ڏيندا راهي ٿيا.

٣٦٢- ڍولئه مارو آهڻا، سڀ سينگار اُتار،
جوڳيڻ جوڳيي نُون دِيا، تيڻ ويلا تيڻ وار.

(ڍولا ۽ مارئي پنهنجا زيور لاهي، اُتي جو اُتي جوڳي ۽ جوڳياڻيءَ کي ڏنا.)

هاڻي ڍولا کي نرور پهچڻ جي اُتڪڻ ٿي. ڏنائين ته ساٿرن ڪان جيڪي مال اسباب مليا آهن، انهن ڍر وڏي آهي. تنهنڪري ٻونگل وارا ماڻهو واپس ڪري، ٻه-چار ماڻهو سامان سڙي سان جدا نرور ڏانهن روانا ڪيائين؛ ۽ پاڻ مارئيءَ کي پيلهه چاڙهي، اُٺ کي سنڌ لڳو.

اڃا ڏکن هنن جي پهر ڪانه چڏي هئي. مارئيءَ جي موت وقت جيڪو ڪوڙ ٿيو هو، ان تي "اُومرا راڻه" جا ڪي چاڙتا به اڃي ڪنا ٿيا هئا. تن وجي اومر راڻه کي ٻڌايو ته: هاڻي پيا سڀ هليا ويا، باقي رهيا انئي ڍولا ۽ مارئي به جڻا. وجهه سٺائو انئي، هاڻي ڪو هٿ پير هلاءِ.

٣٦٣- هيرا گيا اُومرا ڪنهين، ڪهجئه ايهڙي ٻات
ڍولئه مارو ايڪلا، لهس نه ايهڙي ڏات.

(چاڙتو، اومرا وٽ ويو ۽ هيءَ ڳالهه ڪيائينس ته: ڍولا ۽ مارئي هاڻي اڪيلا انئي. اهڙو موقعو وري ڪونه ملندءِ.)

اُومرا جو لڏو هو گهوڙن تي. ڍولا، مارئيءَ کي پيلهه چاڙهيو، وات وٺيو پئي ويو. اُومرا پنهنجو لڏو ساڄي طرف ڪان جهنگ مان وٺي، ڍولا جي پويان پئي آيو. پنيان گهوڙن جي ٽاپ ٽاپ ٻڌي مارئيءَ کي ڪو سنسو پيو؛ سو اُٺ کي چوڪ لڳي ته:

٣٦٤- ايھي ڀَلي نہ ڪرھا، ڪلھيا ڪيڪاڻ
ڪا ٻرين! راڳا ٻراڻ ڪر، ڪائن اچنتي ھاڻ.

(ڪرھا! ھيءَ سُٺي ڳالھ ڪانہ ٿي، جو گھوڙن جي ھڪار ٻُڌي اچي. (وري ڍولا کي چيائين) ٻرين! ڇا آھي؟ ھي اُٺ پنھنجي ساھہ جي خوف کان ٻيو ڀڄي؛ يا ڪا اوچتي ھاڃي رسٽي آھي؟)

ايتري ۾ اومراڻہ بہ اچي پُهچن. سوداگر جي ويس ۾ ھو. ڪيڪاري چوين ٿو تہ:

٣٦٥- ڪيئَن ٺاڪر اُلڳا وَھن، آوءَ آمَل ڪَرانٺھ
مُھي ڀڄ جاسيان ٿرورءَ، ايڪڻ سات ڪڙانٺھ

(ڇو ٺاڪر الڳ ٿيا ھلو؟ اچو تہ آمَل پاڻي ڪريون، مون کي بہ ٿرور وڏو آھي. گڏجي ھلنداسين.)

ڍولا کي دولاب جي کھڙي خبر! اُٺ جھڪائي، ٻئي لھي پيا. اُٺ جي اڳين ۽ پوئين ٽنگ کي ڍلي رسي ٻڌي، مھار مارئي جي ھٿ ۾ ڏيئي مارئيءَ کي اُٺ جي پرسان ويھاري، پاڻ ويو اومراڻہ جي لڏي ۾ آمَل پاڻي ڪرڻ.

اُمرا جي لڏي ۾ مارئيءَ جي ملڪ جي ھڪ ڍومڻي ھئي، جنھن کي اومرا جي انھي چال جي سڄي سڌ ھئي. تنھن تند وڄائي پونگل وارن جي ٻوليءَ ۾ راڳ ڳائڻ شروع ڪيو تہ:
ٿر جي ھن اُجاڙ ديس ۾ ھڪ استري اچ ڪڇندي، سندس ٻرين ماريو. استري جيڪڏھن چتر آھي تہ منھنجي ڳالھ تي ڌيان ڏيندي. پر جي گنوار آھي تہ پاڻ بہ وڃائيندي ۽ ٻرين بہ وڃائيندي. استريءَ کي جي پنھنجي ڪانڌ سان ڪم آھي تہ ڪرھي کي ڪام ھڻي. ڪرھو ڀڄندو، تنھن جي پويان پڄي استري، تنھن جي پويان پڄندو ڪانڌ. پوءِ ٻئي ڀڄي وڃن.

٣٦٦- ٻيھر سندي ڍُومڻي، اومر ھُنڌءَ سَٿ
ماروئڙي ٿُون تَنسَت مين، کھسمجھاوَءَ ڪَنٿ

(مارئيءَ جي راڄ جي هڪ ڏومڻي، اومرا جي سٿ ۾ هئي، اُها تند وڄائي، مارئيءَ کي راڳ ۾ سمجهائي چئي ٿي.)

٣٦٧- ٿَل مَٿَٿَ اُوچا سِرُهَ، ٿيِي اڻ کيهَڻَ رنگ
ڌڻ ليجهه، ٻيري مارجهه، چانڊُ وڀاڻهَ سنگ

(ٿر جي پٽن مٿي هي هڪ اُجاڙ هنڌ، اُتي هيءَ کهڙو رنگ ٿو ٿئي! استري ٿي ڪڍي، ۽ ٻرين ٿو مارجي، اهو ڪروڌي! سنگ ڇڏ.)

٣٦٨- مارُوڻي تون آت چتر، هيڻَمَ ڇيت گنوار
جيڻ ڪَنَنُتا سُون ڪامڙءَ، ڪرهڻَ ڪاڻبي مار.

(مارئي! تون تمام سياڻي آهين. گنوار! هيڻين سان ڇيت. جي ڪانڌ سان ڪم آڻئي ته ڪرهي کي چڙهي هڻ.)

مارئي، ڏومڻيءَ جي واتان پنهنجي ٻوليءَ ۾ اها ڳالهه ٻڌي سمجهي وئي. اُٺ کي ڪام هڻيائين ته اُٺ اُٿي ڀڄڻ لڳو. مارئي واڪا ڪندي اُٺ کي ورائڻ لاءِ سندس پويان ڊوڙي. جڻ ته اُٺ ورائڻ ٿي ويٺي. آواز تي هِتان ڍولا به اُٿي ڊوڙيو، اڳيان اُٺ پويان مارئي، تنهن پٺيان ڍولا. اومرا ڪيس هڪل ڪئي ته: ٺاڪر! اُٺ ٿڪيو آهي، تنهن پويان اوهين ڇا ڪاڻ پيا ڀڄو؟ منهنجا هيترا ڪيڪاڻ بيٺا آهن، اجهو ٿا اُٺ ورائي ڏيون، اوهين ٻاڻ کي هٿين هلاڪ ڇو ٿا ڪريو؟ مارئيءَ اوندهه ۾ وڃي وٺي ڍولا کي سموري حقيقت ٻڌائي. ڍولا، اومرا راڻه جو ٺاٺو ٻڌندي ئي اڏ ويٺي اُٺ تي لانگ ورائي، تب ڏنو ۽ مارئيءَ کي به ٻانهن کان ڇڪي کڻي اُٺ تي چاڙهيو ۽ ڪرهي واهيائين ڪانڀڙي. ڍولا، وات ڇڏي جهنگ ۾ ڪاهي پيو. ايتري ۾ اومرا راڻه جا ڪيڪاڻ به تيار ٿي، سندن پويان پيا. ٻر اندازي رات، سو جهنگ مان ٿري موٽي آيا. اومرا راڻه چيو ته: نرور اجا گهڻو دور آهي سياڻي شام جو مس رسن. پنهنجو ٿئي ته هلي رسون ويندا ڪيڏانهن!

ڍولا ڪڇ پنڌ جهنگ مان هلي، وري اچي گس تي چڙهيو. ٻوء تہ اُٺ کي واءُ وانگر اُڏائيندو هليو. ٻره ڦٽيءَ جو سامهون ڪو اوٺي ايندي نظر آين. اوٺي ويجهو اچي، هڪل ڪين تہ ڪهڙي قسم جا اوٺي سوار آهيو؟ جو اُٺ جا پير ڪَنوت (ٽوڙهي) سان ٻڌا پيا آهن ۽ اوهين ڪيس ٽپا ڏياريندا پيا وڃو! ڍولا ڏسي تہ اُٺ جي اڳين ۽ پوئين پير کي ڪَنوت سان ٻڌي ڇڏيو هئائين. پڇاڙ مهل ڪين يادگيري ئي ڪين رهي. ٻوء تہ ڪتاري ڪيڏي، اوٺيءَ کي ڏني، جنهن ٻنهنجو اُٺ جهڪائي، ڪَنوت ڪتاريءَ سان ڪپي ڇڏي. هلڻ وارو ٿيو تہ ڍولا چيس تہ: اڳيان اومرا راڻہ جو اٺالو ملندءِ، تو کان اسان بابت ضرور پڇندا تون چئجانءِ تہ ڍولا مارو ڪڏهوڪو وڃي نرور رسيا. ڍولا جو ٽالو ٻڌندي ئي، اوٺي کيس نمسڪار ڪري روانو ٿيو ۽ ڍولا وري ڪرهي کي واهوڻ ڪاهيُون.

هوڏانهن ڏينهن چڙهئي، وات تي اوٺيءَ کي اومرا راڻہ جا ڪيڪاڻ گڏيا. هن کان پڇيائون: اڙي اوٺي! تو ڪا جوڙي ٻيلهہ ڏٺي؟ اوٺيءَ هائوڪار ڪئي. تڏهن اومرا راڻہ پڇيو تہ: اوري هئا ڪين پري؟ اوٺيءَ وراڻيو تہ: تمام پري. ڪڏهوڪو نرور وڃي رسيا هوندا. اومرا راڻہ شڪار هٿن مان ويندو ڏسي، ٺِڪو ٿي، جتان آيو هو اوڏانهن روانو ٿيو.

ڍولو، مارئي کي وٺي نرور پهتو تہ ڏاڍا آنند ٿي ويا:

٢٦٩- ڍولہ نرور آويہ، منگل گاويہ نار
اُڇو هُوءِ آيہ گهري، هر ڪيہ ننگر آبار.

(ڍولو نرور آيو تہ نارين منگل ڳايا. گهر آيو، خوشيون ٿيون. ننگر ڏاڍي ٻود ۾ آيو.)

ڍولا، اُٺ جهڪائي، مارئيءَ کي محل ۾ اندر وٺي مالوڻيءَ وٽ ويو. خوشيءَ مان مالوڻيءَ جي اکين مان لڙڪ وهڻ لڳا. ڍولا چيس تہ:

مالوڙي! منهنجي من ۾ سدائين تون سمايل آهين. توکي سڌ آهي ته منهنجي اندر ۾ ڇا ٿيو وهي! ائين چئي هن کي کٽي گرانڍي پاتائين. ڪنهن ڪنهن مهل ڏولا، مالوڙيءَ اڳيان، مارئيءَ جي واڪاڻ ڪرڻ لڳو ته:

٣٧٠- مارُو ديس اُهنيا، تهانڪا دَنت سُپيت
ڪُونجهه ٻچي گورنگيا، ڪَنَنجر جيها نيت.

(جيڪي مارو ديس ۾ اُهنيون آهن. تن جا ڏند سفيد، هو ڪونج جي ٻچن وانگر رنگ برنگيون، هنن جا نيڻ خنجر جهڙا.)

٣٧١- مارُو ديس اُهنيا، سَرَ جيهن پدريهه
ڪوڙا ڪَدي نه ٻولهي، ميٺا ٻولڻياهه.

(جيڪي مارو ديس ۾ اُهنيون آهن، سي جڻ ته پڌري ٻت تلاءَ آهن، ڪوڙو ڪڏهن نه ٻولين، سدائين مٺو ٻولين.)

٣٧٢- سُڻ سُندر، ڪيتا ڪَهانُ، مارو ديس واکاڻ
ماروڻي مليا ٻيهَه، جاڻيهَه جنم پرواڻ.

(مالوڙي، سندري! ٻڌ جيڪي چوان ٿو مارو ديس جي واکاڻ ۾. مارئي ملي اٿم، تنهن ڪان ٻوءِ جڻ ته ٿئون جنم پاتو اٿم.)

مارئي وري چترائي سان مالوڙيءَ جي ديس ۽ اتي جي مڙني نارين جي ساراهه ڪري، مالوڙيءَ جي دل ڇڪي ورتي.

٣٧٣- مالوَ ديس وَکاڻيا، مارُو ڪيا وَکاڻ
مارو سُهاڳڻ ٿئي، سُندر، سُگهڻ، سُجاڻ.

(مارئي ٻاڻ مالوا ديس جي واکاڻ ڪئي. ائين مارئي سهاڳڻ، سندر، سُگهڙي ۽ سجاڻ ٿي.)

٣٧٤- جهگرءَ پاڳتهُ گوريان، ڏولهَ ٿوري سَنگ
مارو رُلياٽت هڻئي، ٻامي ٻري ٻرڪ.

(ڏولا اهڙو ورتاءُ ڪيو هو، جو ٻنهي گورين جي وچ مان جهڳڙو ٻچي ويو. ڏولي ٻنهي جي ساک ٻري. مارئي رليملي ويٺي ۽ ٻرينءَ سندس ٿوري ٻرڪ ڪرائي.)

ٻوءِ نرور ۾ آنند ٿي ويو. مارئي توڙي مالوڻي، هڪڙي ئي پتار سان ساڳئي محل ۾ گهڻي پريم سان گهارڻ لڳيون.

٣٧٥- مـاروڻـي نـڻـدَ مـالـوڻ ڏيـولـڻـدَ تـڻ پـرتـار
ايڪڻ مندر رنگ رمڻ، ڪي جوڙي ڪرتار.

(مارئي ۽ مالوڻي، تن جو پتار ڏولو، هڪ مندر ۾ سيئي گذارين ٿا، ڪرتار اها جوڙ جوڙي)

٣٧٦- آڻنڊ آت، اڇـاهـ آت، نـرور مـانـهه ڏول
سنيهي سهڻان تـڻـان، ڪلجڳ رهيا ٻول.

(گهڻو آنند، گهڻو اتساهه آهي جو نرور ۾ ڏول تو رهي. سڄڻ سنيهين، پريتمن جي هي وارتا، ڪلجڳ ۾ ٻڌائڻ لاءِ رهجي ويئي.)

روايت [٢]*

ٿر مُلڪ ۾ ”ٻنگل گڍ“ نالي هڪ سهڻو شهر هو. هن بادشاهيءَ جا رهواسي سکيا ستابا هئا. هن شهر جو حاڪم ’ٻنگل سين‘ نالي هڪڙو ڄاڙيچو جاگيردار هو. سندس زال جو نالو ”راجيا“ هو ۽ کين ”مارئل“ نالي هڪڙي تمام سهڻي ڌيءَ هئي. اُن وقت ڪڇ رياست جي اُڀرندين ڪُنڊ ۾ ”ننگر ٺيڏا“ نالي شهر هو، جنهن تي ”نارسين“ نالي هڪڙو ناليرو راجا راڄ ڪندو هو. سندس نياءَ سببان سارو شهر خوش گذاريندو هو. ”نارسين“ کي ”ڍولو“ نالي هڪڙو سهڻو پُٽ هو.

جڏهن ڍولو ٽن ورهين جي وهيءَ کي پهتو، تڏهن نارسين، گرنار جبل تي ”امباجي“ جي تيرٿ ياترا لاءِ پنهنجي راڻيءَ راجيا ۽ ڍولي سميت روانو ٿيو. گهوڙيسوار ۽ پيادن جو لشڪر به سندس پٺيان آهستي پئي آيو. گرنار کان اڃا ٻارهن ميل اوريان هئا ته هڪ ٻي سواري سيگهه مان ايندي ڏٺائون. سهي ڪيائون ته اها سواري به ڪنهن راجا جي ٿي ڏسجي. سو راجا نارسين پنهنجو رٿ اڳيان ڪري، هنن کان پڇڻ لڳو ته: توهين ڪٿان ٿا اچو؟ جواب مليو ته: ٻنگل گڍ مان، ۽ آءٌ ٻنگل سين ڄاڙيچو، اُتي جو راجا آهيان. پر اوهين ٻڌايو ته ڪير آهيو ۽ هيڏي ڪٽڪ سان ڪيڏانهن پيا وڃو؟ نارسين وراڻيو ته: ڪڇ ۾ ننگر ٺيڏا رياست جو راجا آهيان، پنهنجي پُٽ ڍولي کي تيرٿ ياترا ڪرائڻ لاءِ گرنار پيو وڃان. ٻنهي جي خوشيءَ جي حد نه رهي، ڇاڪاڻ ته ٻئي ڄڻا، ساڳئي هنڌ ۽ ساڳئي ارادي

* هيءَ روايت منگهارام ”اوجها“ (تعلقو ننگرپارڪر) کان پهتي، جا هن ڪنهن گجراتي ڪتاب تان ترجمو ڪئي.

سان ٿي ويا. ٻوءِ ته ڏاڍي سک ۽ محبت سان ھڪڙي ئي رت ۾ گڏجي وينا ۽ کلندا خوشيون ڪندا، سڀ لٿي مھل ھڪڙي بستي ۾ اچي ٻهتا. رات اتي گذاري، ٻنڌ جو ٽڪ پڄي، صبح سويري گرنار جي تيرٿ تي وڃي ٻهتا.

گرنار ۾ سڀني تيرٿن جي ياترا ڪري، ٽي - چار ڏينهن گھمي ڦري، خوب رھاڻيون ڪيائون. آخرڪار پنھنجي مُلڪ ڏانھن موٽيا. وچ واٽ تي، جتان ننگر ٺٽا ۽ پنگل گڍ جو رستو جدا ٿيو، اتي موڪلائڻ مھل نارسين، پنگل سين کي پنھنجي ملڪ ھلڻ جي دعوت ڏنائين. پنگل چيو ته ھڪڙو وچن ڏي ته ٻوءِ ھلنداسين. نارسين وچن ڏنو. پنگل چيو ته: ڍولي ۽ ماروئل جي شادي قبول ڪجي ته ھلون. نارسين چيو ته: ٻالڪ اڃا ننڍڙا آھن، پر وچن ڏيئي ويٺو آھيان، سو ڳالھ قبول اٿم. راڻين کي به جڏھن انهيءَ صلاح جي خبر پئي، سي به ڏاڍيون خوش ٿيون. ٻوءِ ته سڀئي گڏجي ننگر ٺٽا ۾ آيا، جتي پنھنجي راڄائن ڌام ڌوم سان "ڍولي" ۽ "ماروئل" جي شادي ڪئي.

ننگر ٺٽا ۾ ڪجھ ڏينھن رھڻ کان ٻوءِ پنگل پنھنجي وطن وريو. ماروئل ننڍڙي ھئڻ سبب پنھنجي پيءُ سان گڏ پنگل گڍ رواني ٿي. ٻه سال گذرڻ بعد ڍولي جو پيءُ نارسين مري ويو، سندس راڻي راڄيا، ڍولي جي ٻالھن پنھنجي سڳي ڀيڻ چندراولي جي حوالي ڪري، چوڻ لڳي ته: ڍولي کي پُٽ ڪري پالجانءِ، وڏو ٿئي ته گاديءَ تي ويھارجانءِ، ۽ پنگل جي ڌيءَ ماروئل کي گھرائي ونجانءِ. ائين چئي، راڻي پنھنجي مُڙس سان گڏ وڃي چکيا تي چڙھي. ڍولي جي ماءُ پيءُ مرڻ کان پوءِ سندس ٻاران راڄائي، سندس ماسي چندراوليءَ جي مُڙس جالمسين جي حوالي ٿي. جنھن نارسين جي مرڻ جو احوال پنگل سين کي قاصد ھٿان موڪليو.

ڏينهن گذرندي ويڙهي کان ٿي لڳي. ماروئڙ جڏهن سورهن ورهين جي وهيءَ ۾ پير پاتو، ۽ سندس حسن چنڊ جيان ڀڪڻ لڳو. تڏهن پنگل سين هڪ اوٺيسوار هٿان ڍولي ڏانهن خط لکي موڪليو ته: ماروئڙ جي شادي توسان ٿيل آهي، تنهنڪري پنهنجي ڪنوار کي وٺي وڃ. پر جالم سين ۽ چندراولي، ڍولي سان ڊونگ ڪري، کيس انهيءَ ڳالهه کان اڻواقف رکيو، ۽ وچ ۾ ئي واٽ تان اوٺيسوار کان خط کسي ورتو، ۽ پنگل سين کي جڙتو جواب ڍولي جي صحيح سان ڏياري موڪليو ته: مون کي مالوڻي کان سواءِ ٻي ڪا عورت نه گهرجي. پنگل سين کي جو اهو جواب مليو، سو ارمان ۾ پئجي ويو. ڇو ته ماروئڙ ڍولي سان پرڻيل هئي، تنهنڪري هاڻي سڄي عمر ڪيئن ويهي گذارڻي هئي. سو پنهنجي زال سان صلاح ڪيائين ته اها خبر ماروئڙ کي اصل نه ٻڌائجي. ڇو ته خبر ٻڌڻ سان سندس خوشيون سڄي عمر لاءِ ختم ٿي وينديون. سو دل جو سور دل ۾ رکي، ماروئڙ کي بيخبر رکيائون.

چندراولي چاهيو ٿي ته ڍولو ڀلي ته غافل رهي. جي سُرت ۾ آيو ته پوءِ راڄ اسان کان کسي پنهنجي هٿ ڪندو، ۽ وري جي ماروئڙ آئي ته پوءِ هيڪاري رهڻ جي به جاءِ ڪانه ملندي سين. تنهنڪري اها ڍولي جوانيءَ ۾ پيرَ ئي مس پاتو ته چندراولي چترائي ڪري، مالوڻي ٿائي هڪ ويڙها ڍولي جي حاضريءَ ۾ رکي ڇڏي. مالوڻي پنهنجي موهه جي ڄار ۾ ڍولي کي اهڙو ته ڦاسايو جو مالوڻي کان جدا هڪ گهڙي به گهاري نه سگهندو هو.

نارسين جي مرڻ کان پوءِ پرجا پڙجڻ لڳي. جالم سين راڄ جي نشي ۾ الوٽ ٿي انڌير سان حڪومت ڪرڻ لڳو.

مڙيئي ماڻهو اندر نگري ڇرڀت راجا وارو لقاءُ ڏسي، ڍولي وٽ دانهن ڪٽي ويا. چيائونس ته: هاڻي تون ڀاڻ ساماڻو آهين، راج ڀاڳ سنڀال. پر ڍولي کين جواب ڏنو ته: جالر سين ۽ چندراولي جيڪي ڪري سو ٺيڪ آهي.

هاڻي ماروئل جو مُکڙو گلاب جيان ٽيڙڻ لڳو. سندس ڦوهه جواني گهڻن کي گهائل ڪرڻ لڳي. تڏهن وري ٻنگل سين ڍولي ڏانهن چٺي موڪلي ته:

اُر ٽيڪا مُنهن ٻتلا، ڏند ٻتيهه ٻاڻ
ڍولا! تاري ماروئل، جاڻي ڪيسوڙو ڪماڻ.

(مارو ئل جو مُنهن مخمل جهڙو نرم ۽ ٻتلو، سندس ڇاتي ڇوٽري جي ڇوٽيءَ وانگر ٽيڪي ۽ ڏند ٻتيهه ئي موتي جيان چمڪندڙ آهن. اي ڍولا! تنهنجي مارو ئل جا انگ ائين ورن ٿا، جيئن ڪمان ڪشيل هجي.)

اُر ٽيڪا مُنهن ٻتلا، نيڻ تہ ونگت ونگ
ڍولا! تماري ماروئل، هٺي ٻاڻ ٺيهنگ.

--

اُر ٽيڪا، مُنهن ٻتلا، ڏند ٻتيهه ٻاڻ
ڍولا! تاري، ماروئل، جاڻي ڪيڪاريون ڪيڪاڻ.

(مارو ئل جي ڇاتي ڇهنماري، ڇَپ سنهان ۽ ڏند تيرن وانگر گهائيندڙ آهن. اي ڍولا! تنهنجي مارو ئل گهونگهٽ ڪري ائين هلي ٿي، جيئن گهوڙي ناچ ڪندي هلندي آهي.)

اُر ٽيڪا، مُنهن ٻتلا، ڏند ٻتيهه ٻاڻ
ڍولا! تاري ماروئل، جاڻي هيل ميل اوگو ڀاڻ.

(مارو ئل جو مُنهن سهڻو، ڇاتي آنار جهڙي، ڏند ڇانهه جي ڦُل جهڙا اڇا آهن. اي ڍولا! تنهنجي مارو ئل اهڙي حَسين آهي، جهڙو صبح جو آسمان ۾ سج تجلا ڪندو آهي.)

ڪٿ ڪيهر، ٻال ٻوڙينگ، ڪٿونئج بدن،
ڪٿ لنڪ
هيرا ڏسن ٻوڏرڪ ٻهن، مارو مڱهٽ
مهنڪيه

(چيله چيتي جهڙي، وار واسينگ جهڙا، ڳچي ڪونج جهڙي، ڏند هيرن جهڙا چلڪندڙ اٿس ۽ ٻيو ماروئڙ جو موڙ (منهن تي ٻنڌل) مڙني کان مٿيادار آهي.)

اک ڪاجل، نڪ سيل، خنجر نيڻ خننگ
مارو تيرانوڙي ميرگهه جيون، اوپي موڙي انگ.

(سندس اکيون ڪجليون، نڪ سنهي سوراخ وارو ۽ اکيون تلوار مثل آهن ۽ مارو چرڪندڙ هرڻيءَ وانگر ڪر موڙي ٻيٺي نهاري.)

گهمر گهمر ٻائي گهوگهرا، جاڻ اٽيمو گهمنڊ
راڻ آنگڻ مارو رمي، ٻيني واڏر چنڊ.

(مارو ٻيرن ۾ جڏهن ٻازيب ٻائي گهمي ٿي، تڏهن سمجهجي تو ته چڻ ڪڪرن ۾ گوڙ ٿي رهي آهي. اهڙي سهڻي مارو، راڻا جي رنگ محل اڳيان نيرمل روشن چنڊ جهڙي منهن سان راند ڪري رهي آهي.)

جتو جيڏي ٻرٽيو، تير جيڏي تڙيي
ار نه سمائي ڪانچڙو، ٻولا وهيلي ورڻ
ڪري.

(اي ٻولا! جڏهن تون ٻرٽيو هئين، تڏهن آءُ جتو جيڏي هيس، ۽ تنڻ تير جيڏا هئا. ۾ هينئر ڪنجري ۾ ارهه ئي نٿا سمائجن. تنهنڪري اي ٻولا! تون جلدي اچ.)

ار تيڪا، منهن ٻتلا، ڏند ٻتيهه ٻاڻ
ٻولا! تاري ماروئل، جيئن سا هنج نيڻ.

(ارهه نڪتل، منهن ويڪرو، ڏند ٻتيهه ٻاڻ. اي ٻولا! تنهنجي ماروئل اهڙي ملوڪ آهي جهڙو ٻاڻيءَ جو هنجهه.)

أرَتيڪا منهن ٻتلا، نيڻ تہ منجهو منجهہ
ڍولا! تاري ماروئل، هٿي ڪرَنڊا هينج.

(أرهہ نڪتل، منهن ويڪرو، اکيون اکين منجهہ ٻيون ٻون. اي ڍولا! تنهنجي ماروئل اکين جي تيرن سان هنجهن کي بہ ڪيرائيو ڇڏي.)

آمان ٻڪا آميان، وڻ ٻَڪا وڻيان
گوري گرجن سپ ٻَڪا، رس وهي نيڻان.

(انهن جي وڻن ۾ انب ٻچي ٻيا ۽ ٻيا بہ انيڪ وڻ ٻچي ٻياه. ماروئل جا بہ سڀ عضوا ٺهي راس ٿيا آهن ۽ اکين مان عشق جو رس ٻيو ٽپڪي.)

راتي ڪُونجان ٻوليان، ٽولي ٽولي ٻيسَ
سُتي ڍولو سنيريو، أرهہ دي ڀنگيي ايسَ.

(رات ويهن جي ٽولين ۾ ڪونجن پئي ٻوليو. مون کي سُتي اچي ڍولو ياد ٻيو ۽ أرهہ سان ايس ڀچي وڌم.)

هاٿي ماروئل جي من ۾ نہ ماني لاءِ محبت، نہ ٻاٿي سان ٻريم، نہ ڪاڏي جي خواهش. ويهڻ وهڻ، أٿي تہ آرام نہ اچي. مطلب تہ خواب ۾ بہ ڍولي ڪان سواءِ ٻي ڳالهہ نہ ڄچيس.

جوڀنَو ٽشي جوٽيي ڪَرتيي، آنتَر أچات
ڏرتيي ڏيان ٻرٽياتڻو، بالم ٿيي جوتيي وات.

(ماروئل ٻُور جوڀن ۾ أداس ڦيرندي هئي ۽ سدائين پئي پنهنجي محبوب جي اچڻ جي وات نهاريندي هئي.)

ترُوڻيي ترسيي ٻريم ٿي، چتر چاتڪَ جات
ڪڏهن ميلسي صاحبو، ساچيي هيئين ساٿ.

(ماروئل چاتڪ پکي جهڙي چتر ۽ چالاڪ سدائين ٻريم جي ٻُکي هئي، ۽ سدائين پئي چاهيندي هئي تہ منهنجو ٻريمي سچي دل سان مون سان الائجي ڪڏهن ملندو!)

ماروئڙ جي ماءُ سمجهي وئي ته اها اُڪير ڍولي جي اٿس. تڏهن ماروئڙ جي هڪڙي ساهيڙيءَ کي سمجهائي ماروئڙ ڏانهن موڪليائين ته: تون ڍولي جي ڳالهه وڃي ماروئڙ جي ڪن تي وجهه ته تون ڀنهنجي هٿ سان ڍولي ڏانهن خط لک ته من ڪا ڍولي کي کهل ٻوي. ساهيڙي، ماروئڙ وٽ آئي، ڏسي ته هوءَ ٻڪين کي ٻئي چئي ته:

ٻڪيي ايڪ سنڌ ٻسڙو، جائي ڍولهي نان ڏي
مارُو جوبن ابڙي وَهي، خبر ڪائيين نه لهي.

(اي ٻڪي! تون هي منهنجو نياپو ڍولي ڏانهن کڻي وڃ ته ماروئڙ ڀور جوبن ۾ آهي، مگر تون ان جي خبر نٿو لهين.)

ٻڪيي ايڪ سنڌ ٻسڙو، ڍولي نان ٻوتارَ
جوبن ٽن َ کيلي رهيو، ٻُونڌا سيڌ َ اُجارَ.

(اي ٻڪي! منهنجو نياپو ڍولي کي ٻهچاءِ، ته ماروئڙ جي جوبن جو باغ ٽڙيو آهي، تنهن کي تو اُجڙ ڪري ڇڏيو آهي.)

ماروئڙ تنظو سنڌ ٻسڙو، ڪهي جو ڪُرڙيان
جائي ڍولهي ري آنڱطي، وانڇيا ڇُونچڙيان.

(اي ڪونجون! منهنجو هي نياپو کڻي وڃو، ۽ وڃي ڍولي جي محل وٽ ڇڄو.)

ماڻس هوئون تو مُک سين ڪهُون، مين
تو ڪونجڙيان
مارو تارو سنڌ ٻسڙو، ليک ڏي ٻنڪڙيان.

(اي ماروئڙ! اسين جيڪڏهن ماڻهو هجون ها ته تنهنجو نياپو کڻي وڃون ها. ٻر اسين ته جهنگ جون ڪونجون آهيون، تنهنڪري نياپو اسان جي ٻرن تي لکي ڇڏ.)

ڍولا! تجھ سي ڍور ڀلا، چري جھنگل کو گھاس
سانجھ ڀڙي، ڏرن آتمي، ڪري گهران ڏي آس.

(اي ڍولا! توکان اهي ڍور ڀلا آهن، جي صرف جھنگ جو گاهه کائين ٿا، ۽ سج لٿي هو ٻه گهرن جي آس رکيو اچن ٿا.)

ماروئل جي سهيلي جڏهن اهو ٻڌو، تڏهن ماروئل کي چيائين ته: ڪونجون ڍولي کي نياپو ڪونه رسائينديون.

ٽڙي سنو ٽيو ڀس، ماروئل ڪاغذ موڪليا
ايڪ ٻاچو نه آويو، جاڻي هماليه ڳريا.

(ڍولي جي اچڻ خاطر ٽي سؤ ۽ ٽيويهه خط روانا ڪيا آهن، مگر انهن مان هڪ جو ٻه جواب واپس نه آيو آهي. شايد هماليه جبل جي برف ۾ ڳھرجي ويا آهن.)

۽ تون پنهنجي هٿ سان خط لکي ڏي، ڍولي تائين ڪنهن ڍنگ سان پهچائڻ منهنجو ڪم. ماروئل ڏاڍي خوش ٿي. خط لکي سهيليءَ هٿان ماڻ کي ڏنائين، ۽ چيائين ته:

ماڙي! مَ ميلَ ٻانڀڻو، جا ڪيي سيٺتَل جات
ميل گھر رو سانگٺو، گائي گَرَتِي رات.

(اي امڙ! هي خط ٻانڀڻ کي نه ڏج، جو اُن جي ذات ٿڏي آهي. گھر جو مڱڻهار موڪلج، جيڪو ڍولي کي پنيءَ رات وڃي ڳائي ٻڌائي.)

ماروئل جو خط "سانگو" نالي مڱڻهار کڻي ٿي ويو، تنهن کي ماروئل چيو ته:

سانگا! ميرو سنڌيسڙو، ڍولي سان ٻوتاڙ
مارؤ ٻڪيي انب جيان، رَسَ گھوٽڻ گھري آءَ.

(اي سانگا، منهنجو هي نياپو وڃي ڍولي کي ڏي ته ماروئل انب وانگر پچي راس ٿي آهي. تون اُن جو رس چکڻ لاءِ گھر اچ.)

سانگا! ميرو سَنڌُ ڀسڙو، سانوڻ ڀلي ٽيج
آنکيئي ڪاجل چوڙيئو، ٻاوي ڪائين نہ چيج.

(اي سانگا! ٻولي کي وڃي ٻڌاءِ تہ هي سانوڻ جي ڀرين ٽيج آهي. تنهنجي وڇوڙي ۾ اکين ڪجل ڇڏي ڏنو آهي، ۽ ڪنهن بہ چيز تي دل نٿي ٿئي.)

سانگا! ميرو سَنڌُ ڀسڙو، ٻولي ـ نان ڀوتاڙ
ڪيڻ رَس ڀڪي ڪيڪي، رس گهوتڻ
گهري آءِ.

(اي سانگا! ٻولي کي منهنجو نياپو وڃي ڏي تہ ڪيتڪي جو گل ڀڪو بينو آهي، رس چکڻ لاءِ جلدي اچ.)

جا ڀنترَ ڀرمر تي، جيان ڀراڻ آڌار
هيئڻ راکي ميتَ تي، جها جها ڏي جُهار.

(اي ڀرمي ڀنر، جلدي اوڏانهن وڃ جيڏانهن منهنجو ڀراڻ آڌار آهي. ۽ منهنجي محبوب کي ڀيار سان وڃي نياز ڇڱان.)

مهيندي رَڱڙون ڀيت ڀر، ڏيان هار آثار
بالم ٻين معلوم ڀڙي، سڀ ڦيڪو سڻگار.

—

ٽيڪيي ٽاڪئون آنگڻي، ڪاجل ڊالون ڏوءِ
نيڻ نير سيون اُوجهلي، ڪيڻ وَڏروڪسي ڏوءِ.

—

ساجن مين تَسان جوڙيو، ٻارَهي تيرهي ماس
اکئين ڪاجل چوڙيو، هيئين چوڙي نہ آس.

—

چندن ڪاٺ چيرا ڪر، رڻ ۾ ڏيجو داڳ
ٻولو اڃان نہ آريو، ماروئل ڀڙي آياڳ

(چندن جون ڪاٺيون ڇيرائي اُنهن ۾ مون کي ساڙجو. اڃا ڍولو نہ آيو آهي، تنهنڪري ماروئل وڏي آياڻي آهي.)

سانگو مڱڻهار، اُٺ تي چڙهي، خط کڻي، جادوگرن وارو ويس ڪري، واڳڙ جي واٽ تي واهي ٿيو. ننگر ۾ گهڙيو تہ سپاهين روڪيس. جن کي ٻڌائين تہ: جادوگر آهيان. ڍولي کي جادو جا ڪرتب ڏيکاري ٻيٽ گذر ڪندس. سپاهين اعتبار آڻي ڪيس ڇڏي ڏنو. سانگو بہ ڍولي جي محل جي ڀِرا ڪري اُن ۾ گهڙي ويو. ڍولي ڌاريي ملڪ جو ماڻهو ڏسي ڪانئس پڇيو تہ: ڪهڙي شهر جو آهين؟ سانگوءَ چيو تہ: پنگل گڍ. ڍولو ويچار ۾ ٻڏي ويو، ۽ پڇيائينس تہ اهو شهر ڪهڙي ملڪ ۾ آهي؟ سانگو مڱڻهار چيو تہ: ٿرپارڪر ۾. جتي

پَرٿوي پَهلا پرمار، پرٿوي پرمار اُٿلي
ايڪ اُجين ڌار، ٻيجو آبُو پيسڪو.

(هن پرٿوي تي پهرين پرمار (ڍولي جي ذات) اُٿپن ٿيا ۽ هي پرٿوي پڻ پرمارن جي قبضي هيٺ آهي. سندس گادي اُجين ۽ ٻيو آبُو آهي.)

جيان راج ڪري راجپوري، پنگل پوج پرماڻ
جا ڪي سَتيي سيتا راڻي، هٿ سيت سمان.

(جتي پونگل راجا راج ڪري رهيو آهي. جنهن جي راڻي سيتا سمان سَتيي ۽ پتورتا آهي.)

ڪُماري رُوپوَنتي مارئل، وِشيو ٿاءِ وَڪاڻ
پتيهہ لڪڻ، چوسٺ ڪلا، سَڏَ گُڻ ڪيري ڪاڻ.

(جتي پونگل راجا راج ڪري رهيو آهي. جنهن جي راڻي ستي ۽ پتورتا آهي. جنهن جي سهڻي ڌيءَ مارئل آهي، جنهن جا لڇڻ سڀي ملڪ ۾ ڳائجن ٿا.)

سورهن ورهين نيري سُندري، جهلڪي جوبن تن
سورهن ڪلا ۾ کيلتون، چندر سرکو بدن.
(اها ناري سُڪماري پياري، سورهن سالن جي آهي ۽ سندس چنڊ جهڙو سهڻو بدن، سورهن ڪلائن وانگر کيلي رهيو آهي.)
پاتر پينڊري پينگهه ڏن، ون واسينگان وت
ڍولا! ناري مارو ئل، پلي گهوڙي ڪا نت.
(سنهڙو جسم، پينگهي جهڙي لوڏ، رفتار ۾ واسينگ جهڙا وت.
اي ڍولا! تنهنجي مارو ئل کي پلي گهوڙيءَ جهڙو نخرو آهي.)
پاتر ڀرڻ، پل چڙهڻ، پوم تُريان، آتم ڪُل
لالچ ڪيئي نه لڀڻا، ڍولا، ليکيا لاويا ول.
(نفيس ڪپڙا پهرڻ، پلين گهوڙين تي چڙهڻ، جنهن جو بنياد آتم هجي، ڍولا! هي بخت لالچ ڪندي نٿو ملي، البت لکيئي نصيب ٿو ٿئي.)

ڍولا! مارو ايسي پاتلي، ڏوبو ڏان نه کاءِ
ڏيکي ڏڻ ڍولو ڏهڪيو، هاٿ لڳي ڪُرماءِ.

(مارو اهڙي پتلي آهي جو اناج جو وڏو گراهه به نٿي کائي.
ڍولو ڏسي ڏکي ويو ته هي هٿ لڳائڻ سان شرم ٻوٽي وانگر ڪُومائجي ويندي!)

ساميهن ڏسي آڄوالون، ڪيوي بيجليان
مارو پاسو ڦيريو، جهپڪي پاسريان.

(اي ڍولا! ساميهن ڏس تي جيڪو چمڪاٽ ٿي رهيو آهي، اها کنوڻ نه آهي. اهو ته مارو رڳو پاسو ورايو آهي، تنهنڪري ان جي چيلهه جو چمڪاٽ آهي.)

آڄوٺي آتر آڏ ۾، اونڏي ڪيوي نيهل
ڪا ٻونگل ري پاڳني، ڪا مارو ري مهل.

(اڄ اُتر جي اڌ ۾ اونهي ڪينوڻ ڪيوي رهي آهي. هيءَ وڄ يا ته پونگل جي مارڳ تي ٿي ڪيوي يا ماروءَ جي محل ۾.)

ماروئڻ جي سونهن جو بيان ٻڌي ڍولو حيران ٿي ويو، ۽ چيائين ته جنهن ماروئڻ جو تون بيان ٿو ڪرين، اها ڪنهن سان پرڻيل آهي؟ تڏهن سانگوءَ جواب ڏنو ته:

ميلي سـَرَوگ ني سُندري، سُوامي ۾ نٿيِ
ساجَ
ٻارس مٽِي ٻرکي نهين، مانيي ٻينو ڪاڄ.

(جنهن ڀتار کي سهڻي عورت ملي آهي، تنهن ۾ ڪاٻه سچائي سمايل ڪانهي. سندس بيوقوف ڪانڌ ڪهڙي املهه هيري کي ڪچ سمجهي ويٺو آهي.)

ڍولو ڳڻتيءَ ۾ ٻُڏي ويو. آخر سانگوءَ کان پڇيائين ته: تون ڪهڙي ڪم سان مون وٽ آيو آهين؟ تڏهن سانگوءَ کيس ماروئڻ جو خط ڪڍي ڏنو.

نَر، پينگل چوپٽ رَمـي، ٻـارس ٻـر هيت
تـڏڪا ٻـولـيـا ٻولڻا، ڍولو ماروئڻ ٻـيـت.

(راجا نر ۽ پنگل راءِ، ٻنهي دوستن، جي وڏ هيت چوپڙ راند ڪندي هڪٻئي کان قول قرار ورتا هئا.)

تمـيـي هـتـا تـرڻ وَرس نا، هـُون ٻيي وَرس نيي
ٻال
ڻنگر نيڏا ۾ پرڻـيـا، سنپاورتي ڪـال.

(تون ٽن ورهين جو هئين ۽ آءٌ ٻن ورهين جي، تڏهن ٻاڻ ننگر ٺيڏا ۾ پرڻيا هئاسين.)

مـاتـا ڀيـتـيـا مـيـتـر تـيـا، آٿـڻـي هـيـڪ
والم جڻ وسـري گيا، واتلڙي اي چيـڪ.

(ٻنهنجا ماءُ پيءُ هڪٻئي ۾ مائٽ ٿيا، تڏهن ٻاڻ هڪ ٿياسون. پرڻائي تو اها ڳالهه وساري ڇڏي آهي.)

هُون ٻنگل راءِ نيي ڀُتري، تُم تَر نا ٻول

ماءُ تَتري ڀَراٺاوِيا، ٻورا ڪيڏا قول.

(آءٌ ٻنگل راءِ جي ڌيءَ ۽ تون راجا نَر جو پُٽ هئين. ٻالڪ ٻنهي جي شادي ڪري مائٽن ٻنهنجا قول ٻورا ڪيا.)

ڏاڙ ڪنهن ڪيي ڪاڪِرو، رَجيي ڪنهُوڪي نيڻ

گيو ڪنهُوڪيي والمو، ڪرُوئو ڪنهُوڪيي ويڻ.

(جيئن ڏندن ۾ اک ۾ ڪڪرو ڪتڪندو آهي، تيئن دوست جو نه اچڻ به ڏکيو لڳندو آهي.)

ٻارت چِتا ٿيي ٻوليو، مارو روپ ٻيان

ننگر ٿيڏا نو تَر ٻتيي، ٻوليو ٻوليو ٻان.

(مگظهار سونهن جو بيان ڪيو چيو ته ٻوليو هن ملڪ ۾ رهي الائجي ڇو ماروئل کي ٻلجي ويو آهي!)

ٻولي ماروئل جي سونهن سوٻيا سڻي سانگوءَ کي چوڻ لڳو ته: ماروئل منهنجي مالوَئي جي مَٽ آهي؟ سانگوءَ تهه ٿهه جواب ڏنو ته:

جي مائيي مارُو گهَڙِي، ٿي مائيي وَڏيليي خاص

تيينو ٻناوِري چَندَ رَما، جوڙيو ٻيي آڪاس.

(جنهن ميٽي مان ڌڻي تعاليٰ ماروئل کي ٺاهيو آهي، تنهن مان جيڪا ميٽي بچي اُن مان چنڊ ٺاهي آڪاس ۾ لڳايو آهي.)

نيمَٽون ٺاڪَ عجب آنڪ، جهانڪَتان جَٽاءِ

مُڪ ڏِسَنتَ ڏول ڏَنتَ، گَمَنتَ گَٽاءِ.

(ماروئل جو نڪ ڪُنڊو ۽ اک عجيب ۽ ڪَڪري آهي. مُنهڙو ڏسڻ جهڙو، ڏند اڇا آهن.)

ڏوڪَ سرس ڪنڪ ڪَلَشَ، چاتيهَ چپائيي

اڌر اوپر عجب نائيي، ٽِرڪي ٿير آوي.

(سندس ڏکڻي ڳچي، ۽ ٽڙ چونڊري جي چوٽي جهڙا آهن ۽ وري مٿن موهيندڙ چيلهه ڏسي چکر اچي وڃي ٿو.)

هَسنتَ چُرَڻ، کَرَڻ ٽڻي، کَرَٽي پيرَ م
لاڳي

هنسنتي ڳمڻي، رَسيڪَ رَمڻي، جوئي پريم
جاڳي.

(هنس ۽ پير سهڻا ڏسي ڏاڍي سُٺي پيٺي لڳي، هنس جهڙي هلڻي ۽ رُوپُوَنت رهڻي کي ڏسي اندر ۾ پريم پيدا ٿئي ٿو.)

مارو چالي مالَيِنتي، چوُنا ميلِي کيسَ

جاڻي چنتر پنتي چاليو، کوئي نيماوڻ ڏيسَ.

(مارئل پنهنجا سهڻا ۽ ڏگها وار چوٽي ائين هلي ٿي، ڄڻ ته راجا ملڪ فتح ڪرڻ لاءِ چڙهيو آهي.)

تيل ڦُليل مَهڪَتان، وار رهيا وِکَراءِ

جاڻي چندن وَرکش تي، ڀُجنگما رهيو پيڙاءِ.

(مارئل تيل ڦليل ڪري وارن کي چوڙي ٻيهي ٿي، تڏهن ڄڻ ته چندن جي وڻ تي ڪاريهر نانگ لٽڪي رهيو آهي.)

اڌ چندر ڪير شڻ پنڪتي، آوَلوڪيي آوي
خيال

اڌ ٽڪڙو آوَني مان، مارُو نو ڪپال.

(مارُو جو چمڪندڙ ڪپار ڄڻ ته چنڊ جو اڌ ٽڪر آهي.)

وِکَرَ پير ڳُوني ڏيکتان، ڀُولي باٽا وَليي پانَ

کَرَ لنباوي ڪارمو، سمجهي تير سمان.

(مارُو جو نراڙ ڏسي، تير هڻندڙ حيران ٿي ويا ۽ هوءَ جڏهن ڪَرَ موڙي ٿي تڏهن تير ڪمان وانگر ڏسڻ ۾ اچي ٿي.)

وچن مَندورُ، چنچل چتُور، پتيور تا
سنگوڻي

پُورو جنم نان پُنيه هوءِ، اي ميلي سلوُڻي.

(ماروئڙ جا ٻول مِٺا، گفتگو ۾ چالاڪ ۽ ڀتوڙتا آهي، اهڙي حسين حور جنهن جا ڀاڳ سُٺا هجن تنهن کي ئي نصيب ٿئي.)

چوٽو چاري هاٿ، گوڻيٺيو گوري ماڻسي
تي ڳُٺ ني واريئڙ ڳانٺ، ڍري ٿئي ڍولا!

(ماروئڙ گوري جي مٿي جي چوٽي ۾ ڏنل ڳنڍ ٻرڻ جي آهي. اي ڍولا! ائين نه سمجهه ته ڪا اها يڪدم ڍري ٿيندي.)

ٻار ٻيچانيي چال، ڏرڳ مِگنا تان ڏگُنلا ڀري
هنسلا جهڙي هال، منڪالي مارُو تڻي.

(ٻين استرين جي هلڻي کي ساڙي ڇڏجو. گهڙي نه خراب نموني سان هلن ٿيون. ٻر مارُوءَ جي لوڏ هنس سمان آهي.)

ٻار ٻيچانا وار، اَرَ تيي اونچا رَهيا
چوٽو چوسَرِيال، ڪَڙِيئي هيٺو مارُو تڻو.

(ٻين استرين جا وار اَڌهه ڪان ڀِڻ مٿي هوندا آهن. ٻر هن ماروئڙ جا ڊگها ڪيس، چيلهه ڪان به گهٽو هيٺ لٽڪي رهيا آهن.)

شُڪ ڪنچُو سترَ ناسِڪا، نيڻ مرگهه مان
اَدَر لال ٻترَ والَ شا، ڪنٺ هنسلي سمان.

(جنهن جو نڪ طوطي جهڙو، مرگهه جهڙا نيڻ، مَجِمَٺ جهڙا ڳاڙها چپ، ۽ هنس جهڙي ڳچي آهي.)

ڏنتَ ٻتڪيت ڏيپنتيي، هيرا ڪنٺي هوءِ
ڳاترَ ٻتر ڦُل گلاب سترَ، اَرَ نارنگي سوءِ.

(جنهن جا ڏند هيري جهڙا چمڪندڙ ۽ گلاب جي گل جهڙا ڳل ۽ نارنگين جهڙو اَڌهه آهي.)

هيم ٻترَن ٻالڪ بدن، جهيڻ لنڪ مِرگهه چنڪنا
سو سُندر ڪب ورسري، جيرو ايڪ جيبو ڳُٺ لنڪنا.

(سنڌس سون جهڙو رنگ، ٻار جهڙو نازڪ بدن، سنهڙي چيلهه، ۽ ميرگهه جهڙيون اکيون آهن. اها ڪيئن وسري جنهن جي جان هڪ ۽ ڳڻ لک آهن.)

ڍولا! تاري ڏيس ۾، ڏيکتا تيين رتن
هيڪ ڍولو، ٻيجي ماروئل، تيجو ڪسونڀو
رنگ.

(اي ڍولا! تنهنجي ديس ۾ ٽي هيرا آهن. هڪڙو ڍولو، ٻي ماروئل ۽ ٽيون ڪنهنبو رنگ.)

ٻينس مکڻي ڏيڏر لڪي، جاڏا چپ ڏپ چڪ
سو ڏائڻ ڪر سنهري، هيڪ جيو ڏک لک.

(تنهنجي مالوڻي جو منهن مينهن جهڙو، چيلهه ڏيڏر جهڙي، چپ ٿلها، ۽ اکيون تمام سنهڙيون آهن. اها ڏائڻ ڪيئن ياد پوي جا هڪ جان ۽ لک ڏک آهن.)

هڙ وڙ هالي ٻڙ ٻڙ ٻولي، ڪيچ گهڻيرو ڪاهه
ڍولا! تاري مالوڻي، آنو ٻهر اونگهاهه.

(اي ڍولا! تنهنجي مالوڻي جو هلڻ ڀرو ۽ ڳالهائڻ ڪانو جهڙو تيکو ۽ ڪڙو آهي، ۽ سارو ڏينهن ڪائڻ ۾ ٽي وڃائي ۽ اٺ ئي ٻهر ننڊ ۾ ستل آهي.)

ٻيهنڏي جيري ٻتلي، ڪڙ ڪيهر ڪٽو
اي ڏڻ ڍولا ڏاريئي، ماتي رکي رٽو.

(اي ڍولا! جنهن جو جسم سنهڙو، ۽ چيلهه شينهن جهڙي سنهي هجي، اهڙو حسين هيرو سيڙ قرض ۾ رکي ٻه هٽ ڪجي.)

ٻيهنڏي جيري دڳ دڳي، جهاجهي لتمڪي
ليڪ
سوڏڻ ڍولا نه ڏاريئي، تيسين ٻلڪيري ليڪ.

(اي ڍولا! مالوڻي جو جسم ٿلهو آهي ۽ نراڙ ۾ گهڻان گهنج اٿس، اهڙي زال ڪڏهن به ڏارڻ نه کپي، انهيءَ کان ڇڙو ڀلو آهي.)

ماروئڙ ايسي پاتلي، جيسي رڻَ ڪجور
توڙَ بولي گهڻَ سنهو، تو ڪيم ميلي دُور.

(ماروئڙ ڪڇيءَ جي وڻ جهڙي سنهڙي ۽ ٿور ڳالهائو آهي. اهڙي پدمڻي تو ڏور ڇو ڇڏي آهي.)

ماروئڙ ايسي پتلي، ڏوبو ڏان نه کاءِ
ڏيکي ڏڻَ ڍولو ڏهڪيو هاٿ لڳي ڪرَماءِ.

(ماروئڙ اهڙي سنهي آهي، جو آنءُ جو گراهه به مس ٿي کائي، ۽ هٿ لڳائڻ سان ڪومائجو وڃي.)

سانگوءَ جيئن جيئن ماروئڙ جي ساراهه ڪرڻ لڳو، تيئن تيئن ڍولي کي اندر ۾ عشق جا تير کپندا ويا، ۽ سانگوءَ کي منٿون ڪرڻ لڳو ته ماروئڙ جا اڃا وڌيڪ ڳڻ ڳاءِ. سانگوءَ چارڻ جي واتان ماروئڙ جي سونهن ۽ محبت جو داستان سڻي ڍولو غش کائي ڪري پيو ۽ دل ئي دل ۾ چوڻ لڳو ته حيف اٿم جو مارُوءَ جهڙي پدمڻيءَ کان پاسو ڪري مالوَڻي تي موهت ٿيو آهيان.

ڀَمرَ ڀُولي ڀُشَنپَ نـي، ڀينو ڀاول جائـي
مالوڻي نـي موهه مُو، مارُو ڀُولائي گئي.

(ڀؤنر گل کي ڇڏي وڃي ٻير تي ويٺو. تڏهن مالوڻي جي ڪوڙي موهه ۾ مون ماروئڙ کي وساري ڇڏيو.)

جُونا نيڻ ڪنتا ڪنش ني، جُونا وچن وَڏ نار
جُونا هاوَ ڀاوَ سڀ، جُونا تينما پيار.

(مالوڻيءَ جون اکيون اٿيون، وچن ڪوڙا، پيار ڪُوڙو، هر گفتار ڏنگي، رفتار ڏنگي ۽ هر ڪار به ڏنگي هئي.)

ڍولو مَن وياڪل ٿيو، مارُوءَ ملڻ وا آج
هوت ڀانڪوُن اَڏ ملڻ، سُلهي ٿي آج.

(ڍولي جو مَن وياڪل ٿيڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو ته ڀَرَ هجن ته هڪ گهڙي به دير نه ڪريان، اُڏامي وڃي ماروءَ کي ملان.)

ڍولي هڪ گهڙي به ترسڻ مناسب نه سمجهي، سانگوءَ کي تيار ڪيو ته مون سان گڏجي مارو وٽ هل، ۽ پاڻ مارو ئل ڏانهن هلڻ جي تياري ڪرڻ لڳو.

ڀَرَ نهين ڀانوَ نهين، ڀيڄ نهين ڀيوُ دوُر
اُڏ نه سکهان سهيليان، مرون سوُر به سوُر.

—

ڀَر هوءَ تو اُڏ ملون، مجهه نيت نيت مارَتَ ڀيڙَ
جيوُن جيوُن ساجن سنيري، تيوُن تيوُن
لاگت تيرَ.

—

هَرَ هَرَ ٽاڪس مارِيو، مهي وِلور تي مَٿَ
تڏڪي وِچڙي گورل، رهي ڪَشي تَرَ وَتَ.

ڍولي جي بي آرامي ۽ ماروءَ سان ملڻ لاءِ بيقراري جي خبر چندراولي ۽ مالونيءَ کي پهچي ويئي، تن ڍولي کي ڌوهي وجهڻ لاءِ هڪ نئون گهاٽ گهڙيو. مالوني هار سينگار ڪري، ڏاڍي ناز نخري سان ڍولي جي اڳيان وڃي وٺي چوڻ لڳي ته:

پيراڻَ پياري ڀَرَ هَرِي، جاسو ڪيٺا جيوَنَ
ڪَهي جادوگري جيٺيو، موهن تُمارو مَن؟

(اي پراڻ پيارا! مون کي ڇڏي ڪيڏانهن تو وڃين؟ ۽ پڌاءِ ته ڪهڙي جادوگرڻ تنهنجو من جيتي ڇڏيو آهي.)

ڍولي جواب ڏنو ته:

هَوِي ڳَمي نهين مُڇهه ۾ نين، مالوني مُک تارُون
ڪَرَ مارُوُ مُوڪ نين، سانيھَڙي مارو.

(اي مالوني! هاڻي تنهنجو منهن مون کي نٿو وڻي. منهنجي لاءِ مارُوئڙن کان سواءِ سڀ اونداهه آهي.)

تڏهن مالوڻي چيو ته:

جُوليي ڀَرَهَڙي ڀريت، نٿين ڪَرَ سونهين
ناٿ جي
تسو ڏڪيا ڪَڇِيبتَ، مالوني نيي ڀَرَهَڙي.

(اي ڍولا! ڀراڻي ڀريت ڇڏي نٿين نه ڪر چو ته مون کي ڇڏي ڏکيو ٿيندين.)

ڍولي جواب ڏنو ته:

مارُوُ ماري ڍيلڙي، هُون تيمنو مور
ڀَرَڻيا تي ڏينهن ڀوڍي تان، چت ٿيا چڪور.

(اي مالوني! مارُوئڙن منهنجي ڍيلڙي آهي، ۽ آءٌ اُن جو ئي مور آهيان. شادي واري ڏينهن کان وٺي اسان جو من هڪ آهي.)

تنهن تي مالوڻي چيس ته:

ڀوڍو ڀلنگ ساهيبا، چڙهه سيوون هاٿ
رات ني رات ڀوڍي رهو، سڪي جاوَ جو ڀريات.

(ڍولا! هينئر تون ڀلنگ تي سمهي رهه، ۽ صبح جو سک سان هليو وڃج.)

تڏهن ڍولو چوڻ لڳو ته مون سانگوءَ سان انجام ڪيو آهي ته هينئر ئي هلنداسين جيئن سج اڀرئي کان اڳ هلي مارو سان ملون.

هوُن ڀريمي مارُوُ تڻو، مارو ڪليجي نيي ڪور
نيشتن ڀه جائيي ني پيتوُن، رَوي آڳمتي پور.

(آءٌ هاڻي مارو جوڳي آهيان، ۽ مارو مهنجي آهي. مون اهو ارادو ڪيو آهي ته سڄ اُڀرڻ کان اڳ، ۾ وڃي مارو سان ملندس.)

تڏهن مالوڻي چوڻ لڳس ته:

ڪاري اونداري راتڙي، وارَلڙي وِڪَٽ اپار
راڄَوڙي اڪيلا جَوائي نهين، اڪو پيراڻ آڌار.

(اي ڍولا! اڄ اونداهي رات آهي، تهنڪري وات ڀلجي ويندين. اڪيلو وڃڻ جان جوکي ۾ وجهڻ برابر آهي.)

۾ ڍولو چئي ته:

چور چاڪَرَ نسي ڀلو، راتلڙي ڀَمَتَ
ايڪ رات ۾ جائي ميلون، جو هوئان ساچو ڪَنَتَ.

(چور، چاڪر ۽ رات جو ڀڻڻ تيئي ڀلا آهن. جيڪڏهن سچو ڪانڌ آهيان ته رات وچ ۾ ئي وڃي مارؤل سان ملندس.)

مالوڻي سمجهي ورتي ته هاڻي ڍولو نه ترسندو، سو اُٺ کي چوڻ لڳي ته:

ڪوڙو ٿا نان ڪرَهيليا! ڪرو رَهي جاءِ
مارونی ميلوا جا ٿو، اڪي ڍولو راءِ.

(اي اٺ! تون منڊو ٿي وڃ. اهڙيءَ طرح جيئن مارو سان ملڻ وارو ڍولو وچ رستي ۾ رهجي وڃي.)

ڪوڙو ٿا نان ڪرَهيليا! نَربئي سيڇاوَيس تيل
بندا ويس اونڌي پونٿري، نيرا ويس
ناگَر ويل.

(اي اٺ! جيڪڏهن تون منڊو ٿي هلندين ته توکي جهو تيل ڏيندس، ۽ انداري ٻَهري ۾ ٻڌي ناگرويل چاريندس.)

وري مالوڻيءَ جي ساهيڙين اچي اٺ کي منٿ ڪئي ته:

ڍولو ڏوئي ڏوتيا، مالوني ڏان نہ ڪاءِ
ڪوڙو ٿي تون ڪرهيليا، ڍولو گام م جاءِ.

(ڍولو اڄ گام وڃڻ لاءِ سنبري بيو آهي، ۽ مالوني اناج ڪائڻ ڇڏي ڏنو آهي، تنهنڪري اي اٺ! تون منبو ٿي جيئن ڍولو پرديس وڃي نہ سگهي.)

مالونيءَ جي ڳالهہ ٻڌي اٺ چوڻ لڳو تہ:
ڪوڙو ٿائون تو ڏام ڪائون، ٻلنڌيو ٻڪ مرون
جائون ڍولي ري ساسري، هريا مڱ چرون.

(اي مالوني! جي منبو ٿو ٿيان تہ ڏنيندم يا تہ هڪڙي هنڌ ٻڌو بک مرندس، پر ڍولي جي ساهرن ۾ ويندس تہ ساوا مڱ چرندس، تنهنڪري منبو نہ ٿيندس.)

اٺ جي انهيءَ جواب تي مالوني، اٺ جي پيرن ۾ لوهہ جا ٽڪرا هڻائي ڪيس هلڻ ڪان رد ڪري ڇڏيو، ۽ پاڻ بہ نااميد ٿي مات ڪري ويهي رهي. ڍولو بہ سهي سنبري توڏن وٽ اچي پهچڻ لڳو تہ:
ڪُوڻَ گَنَلَ ٻانڌا گهُوگهرا، ڪُوڻ پيت
ٻانڌاڻ ساج
اهڙو ڪيهُو ڪَرهيليو، جو مارُو ميلائي آج.

(ڪهڙي اٺ جي ڳچيءَ ۾ گهنگهرا ٻڌان ۽ ڪنهن جي پٺيءَ تي سنج رکان؟ اهو ڪهڙو اٺ آهي جو مون کي راتو رات مارو سان ملائيندو؟)

تڏهن اُنِ سان پهريندڙ رَباڙي چوي ٿو تہ:
آ گَنَلَ ٻانڌو گهُوگهرا، پيٺي لاڏو ساج
آ ٻَوَنَ ويگَ ڪَرهيليو، مارو ملائي آج.

(ربباري چوي ٿو تہ: هي واءُ کان وڌ تيز وارو توڏو آهي، هن کي سينگاري ڪاهي وڃ تہ توکي اڄ راتئي مارو سان ملائي.)

مالونيءَ کي جڏهن اها خبر پيئي، تڏهن توڏي کي چوٽ لڳي ته:

ٻيهڇا ڪم نه ٻوليا، تون ڪم ٻوليي ٽوڏ
ٻيهڙي ٻانگا ٻاسڙي، ماٿو ڪاسي ڏروڏ.

(اي توڏا! ٻيا ڪُڇيائي ڪونه تو ڇو ٻوليو؟ تنهنجا هڏ ڪَڍ جدا ڪنديس، ۽ متو ڪانوَن کي اڇلائينديس.)

۽ اڻ مالونيءَ جي دڙڪي ڪان ڊنو ئي ڪونه. ڍولو ۽ متس ٻلاڻ ٻاڪڙو رکي ڍيت ڏانهن ٻري ٻيو.

ڪاڇيي ڪرَهو ٻلاڻيو، ڪونٿرَ ٻارا ويسَ
ڍولي منڙو هيريو، جاءِ مارو ري ڏيس.

(ڍولي ڪاڇي اٺ ٻلاڻيو ۽ ان کي سنجيو، ڍولي جي من چڪ ڏني آهي، هاڻي هو مارو جي ملڪ ڏي ٿو وڃي.)

اونيڙا اونٺاڙ، جائوون ٻونگل ٻوڇتان
تون مارگ وَٽاڙ، چڙهي جائون جهپٽي.

(اي اُٺن ۾ ٻهريندڙ اونٺاڙ! ٻونگل جو رستو ڏيکار ته ڪٿان واٽ وڃي ٿي.)

سامهين ٿوڻ ري جوڙ، ڪوئٿر ڪتسنو ٽهل
ڪپڙي
ڏائو مارگ ڇوڙ، جيمڻو ٻونگل جاوسي.

(سامهين وڏي ڏهري وڃي ٿي. ان جي موڙ وٽ وڇڻ سان ۾ رستا ايندا، ڏائي رستي کي ڇڏي مارگ وٺندين ته اهو ٻونگل ويندو.)

سائيي ٻانڪ را سوُنوٽتا، ٻينو ڏاوي هٿ
ڪا ٻونگل ري مارگي، ڪا چال هماري سٿ.

(ساون ڪنين وارا ڇنٽون! تون ڏائي هٿ تي ڇو وينو آهين؟ يا ته مون سان گڏ ٻونگل جي مارڳ تائين، يا ليت مون سان گڏ هلند ٻن.)

سج لهي ويو ۽ ڪرهي اڃا تڙ نہ ڇڏيو هو. تڏهن ڍولو چوڻ لڳو تہ:

ڏينهن گيو ڏڙ ڏونگري، وهيا گيا وري
ڪاري ڪاڏي ڪرهي ني، راکيو رڻ تري.

(اي اٺ! هاڻي سج لهي ويو آهي ۽ وهيا ٻڪي ۽ ٻنهنجن آکيرن ۾ وڃن ٿا. تو کي ناگ کائي جو مون کي رڻ ۾ اچي روليو اٿئي.)

تڏهن اٺ چوڻ لڳو تہ:

ڪنڌي ٻنگان را ٽنگڙا، ڍيلي ڇڏ مهار
هلان ڍولي ري سا سري، گهر گهر ڏيان جهار.

(اي ڍولا! مالوني منهنجي پيرن ۾ لوهہ جا ڪير هڻائي ڇڏيا آهن، اهي ڇڪي ٻاهر ڪڍ ۽ پوءِ مهار ڍري ڪر تہ ترت ئي تنهنجي ساهرن ۾ پهچي وينداسين.)

ڍولي اٺ جي پيرن مان لوهہ جا ڪلا ڇڪي ٻاهر ڪڍيا، ۽ مهار کي ڍرو ڇڏي ڏنو تہ ترت ئي پونگل گڏ پهچي ويا.

پونگل گڏ جي ٻاهران هڪڙو کوهہ هو، ماروئل پنهنجي سهيلين سان گڏ انهيءَ کوهہ تان پاڻي ڀري پئي، تہ ڍولو بہ اٺ تي چڙهي اُتي اچي پهتو. اٺ سچي وات جو اجايل هو، سو پاڻي پيئڻ لاءِ آواڙي ۾ گهڙيو تہ ماروئل اٺ کي زور سان سونٽي وهائي ڪڍي. تڏهن اٺ چوي ٿو تہ:

هون ڍولي رو ڪرهو، تون ڍولي ري نار،
ڪٿا ڪنٿڻ ري ڪانبڙي، ڪرهي ني
مت مار.

(اي مارو! تون ڍولي جي نار آهين، ۽ آءٌ ڍولي جو اٺ آهيان. مگر تو منهنجو قدر نہ ڪيو، جو ڪنٿي کي مارڻ واري سونٽي مون کي هنئي اٿئي!)

ان جي جواب ۾ ماروئل چوي ٿي تہ:

مين جاٺيو ڀاٺيان رو ڪرهو، جاسي جيسلمير،
جي هوئين ڍولي رو ڪرهو تو وري آئي گهير.

(مون ڀانيو، هي اُٺ ڀاٽين جو آهي، جو جيسلمير ڏانهن وڃي رهيو آهي. جيڪڏهن ڍولي جو اُٺ آهين ته وري آواڙي ۾ گهڙي ٻاٽي ٻيءَ ڍڙ ڪر.)

تون ڍولي رو ڪرهو، هُون ڍولي ري نار،
هُون آنگڻ ري ڏاسڙي، مارُ راجڪمار.

(تون ڍولي جو ڪرهو آهين ته آءٌ ماروئل ان جي اڱڻ جي ٻانهي آهيان.)

اُٺ کي مارُ جي سونٽي سيني ۾ سخت گهاءَ ڪيو هو، سو وري ڪاوڙ مان هيٺن ڪُرڪڻ لڳو ته:

ٻاٽي مَني نه ڀاوَسي، ٻونگل ري ڪُوئي،
آوَسَر وائي ڪانبڙِي، وِسرَ سي مُوئي.

(اي مارُوئل! هاٽي ٻونگل جي ڪوهه جو ٻاٽي ٻيڻ حرام آهي. اها تنهنجي سونٽي مون کي مري وڃڻ کان ٻوه وسرندي.)

مارُو ڏَڻ مُرڪو ڪيو، ڏيکي ڍولو ڪَنتُ،
چَهُون ڏَس چمڪو ٿيو، ڏاڙمَ لکيا ڏَنت.

(مارو ٻنهنجي ڪانڌ ڍولي کي ڏسي جڏهن کلڻ لڳي، تڏهن ان جو ڏاڙهون جهڙن ڏندن چٽني ڏِسين ڏانهن ٻجلي جهڙو چمڪاٽ ڪيو.)

ٿَر ٿُوهَرَ ڪيجهڙ گهڻا، اونڌو جَل آٿاهه،
ڍولو ٻُوڇي مارُوئل، اِتنو روپ ڪِتاه.

(ٿر ملڪ ۾ ٿوهرن جا ڪيجهڙ وڻ گهڻا، جتي کوهن جو ٻاٽي بلڪل هيٺ (کوهه اونهان) ڍولو ٿو مارُوئل کان ٻڇي ته تو ههڙو حسن ڪٿان آندو؟)

ڏولي ۽ مارئيءَ سچي رات محلات ۾ ويٺي رهاڻ ڪئي، ۽ اُن جي ڪابه سار ڪانه لڌائون، جيڪو هڪ رات ۾ سؤ ميل پنڌ ڪري آيو هو. جڏهن صبح جو اچي ڏولو اُن کي ڏسي ته، اُن ڪاوڙيو ويٺو آهي. اُن ڏولي کي ڏسي چيو ته:

ڪاري مٿي روما نتوري، ڏوري مٿي رو اُونٺ،
نيگُٽان سي گڻ ڪريا، تاڻي ٻڌيو تُونٺ.

(ڪاري مٿي وارو ماڻهو ۽ اڇي رنگ وارو اُٺ، بيگُٽي سان گڻ ڪيم، جنهن وري ٻنڌ سان ٻڌي ڇڏيو.)

ائين چئي اُٺ اُتي جو اُتي ڪري پيو ۽ مري ويو.

چون ٿا ته ڏولو جڏهن نگر ٺيڏا ڪان نڪري ٿر ڏانهن سانباهو ڪيو، تڏهن ظالم جالرسين اڳ ۾ ئي هڪ اوٺيسوار کي عمرڪوٽ ڏانهن امري سومري ڏي قاصد ڪري موڪليو هو ته ٿر مان مارئيءَ کي ڪيئن به ڪري ڪٽي اچ. ان وقت عمرڪوٽ ۾ ”امري سومري“ جو زور هو. قاصد پهچڻ تي امرو سومرو، مارئيءَ کي راتو رات ڪٽي اچا عمرڪوٽ پهتو ئي ڪونه ته واٽ تي ڏولو اچي رسيو، ۽ امري کي سخت شڪست ڏيئي مارئيءَ کي واپس مائٽن ۾ وٺي آيو، ۽ اُتي ڪيترا ڏينهن رهڻ بعد پئي ڄڻا سک سلامتيءَ سان پنهنجي راڄڌاني ۽ ديس نگر ٺيڏا ۾ اچي پهتا. چندراولي، جالرسين ۽ مالوڻي جي منهن ۾ ڌوڙ پيئي. ڏولي، مالوڻيءَ کي پنهنجي راڄڌاني مان هڪالي ڪڍيو، ۽ پنهنجي مارئيءَ سان ملي محبت جون گهڙيون گهارڻ لڳو.

صحتنامو

صفحو	سٽ	غلط	صحيح
١٦	١٣	ھڪڙي ڪچھري	ھڪڙي ڏينھن ڪچھري
١٨	١٨	ڳالھ	ڳاھ
٢٢	١٨	تنھن	تيئن
٢٢	٢٤	جو	جي
٢٣	٢١	ڍول شھر	ڍول جي شھر
٣٠	٢	آيرندي	آيرندين
٣٠	٢٠ ۽ ھن بعد	ميراسي	ميراثي
٣٦	٩	ڳي	ڪي
٤٥	٢٠	پوگل گيد	پنگل گيد
٥٤	١٠	راجا نل جو	راجا جو
٩٠	١٤	لڇڻ نوڪر	لڇڻ مان نوڪر
٩٨	٩	منگھار	مڱڻھار
١٠٢	٩	آٿ	آٿ
١٠٨	حاشيه	ڳالھ	ڳاھ
١١١	١٧ ۽ ٢٠	ڳانٺھ	ڳاھ
١١٩	٩ ۽ ھن بعد	ڳانٺھ	ڳاھ
١١٩	١٦	اڪلائي	اڪيلائي
١٢١	٦	ڍوڏ	روڏ
١٢٦	٧	ڳانٺھون	ڳاھون
١٢٦	٨	ڳانھن	ڳاھن
١٣١	٨	"سالمڪمار"	"سالھڪمار"
١٣٧	٢٤	واھ	×
١٣٨	٨	چڏي	چڏيو

Marwar and Gujrat. The 'story' is known in the southern and central parts of West Pakistan, and also in the adjacent Indian territories of Rajputana, Bikaner, Jesalmer, Jodhpur, Kachh and Gujrat. Its epicentre, as determined by the different versions, lies in the South-Western part of the Lower Indus Valley of Sind and the adjacent territories of Marwar.

The substance of the story (the early engagement and separation of Dhol and Maru and their later reunion after trials and tribulations) remains the same in all the versions, but they differ in subisdiary details, such as the nomenclature of personal and place names, the original home lands of the parents of Dhol and Maru and the circumstances bringing them together, the name and position of the crafty girl who ensnares Dhol, the way Maru succeeds in getting her messages across to Dhol, the way Dhol plans to leave by riding the swift-footed camel to meet Maru, and the name, position and plans of the local chief who tries to snatch away Maru from Dhol.

The appeal of the story lies, mainly, in the circumstances attending the initial marriage and the long separation between Dhol and Maru, the romantic messages of Maru depicting the details of her physical beauty and charm, and the role of the swift-footed camel who carries Dhol but suffers from the iron-nails pierced into its feet.

'Dhol-&-Maru' is predominantly a 'story' but it also contains some features of 'tale' whereby the animals (camel, donkey) and the birds (flamingo, swan) also speak. This indicates that as compared to the other 'Romantic Stories' this story is of an earlier origin.

University of Sind,
Hyderabad, Pakistan.
July 30, 1969.

N. A. BALOCH
Director Folklore Project

In substance, the story of Dhol-Maru runs as follows:
'The famine having stricken his lands, the king migrates to another country where he is received most cordially by the local ruler. Both then become friends, and when a son (Dhol) is born to the one and a daughter (Maru) to the other, they marry them when they are still children under the care of their parents. The guest king eventually returns to his own country, years roll by, the parents die, and the children (Dhol and Maru) grow up separately in their own countries. As Dhol attains youth, he is captivated by a crafty girl of his country who knows about his early marriage with Maru, and contrives to keep him absorbed so that he forgets all about her. But Maru does not forget Dhol and she sends him messages which apparently do not reach him. When Dhol fails to respond and Maru knows the reason, she sends him most affectionate messages telling him that she was no more the little girl he had seen long ago; now she was in the prime of her youth and a paragon of beauty.

These messages finally reach Dhol, and being moved by them, he decides to leave for Maru. A young swift-footed camel plays the important role of carrying him to her. The villain girl pierces iron nails into the camel's feet to prevent Dhol from reaching his destination; but on the way, Dhol discovers the camel's plight, takes out the nails and finally meets Maru.

Maru and Dhol pass some days together there, and when Dhol intends to return to his own country, a local chief attempts to snatch away Maru from him. This trial is but short-lived, and Dhol and Maru join together and return safely to Dhol's country. The design of the villain girl stands defeated and the two live together a happy life.'

Eleven differing versions of this story have been recorded, nine from the oral tradition current in the Hyderabad, Sanghar and Tharparkar districts of Sind region (W. Pakistan) and two from the printed sources which represent the tradition of the adjacent lands of

PREFACE

This is the thirty-fifth book, in serial order, compiled under the Sindhi Adabi Board's Folklore and Literature Project, approved in 1956 for the collection, compilation and publication of Sindhi Folklore.

The work on the Project was started in January 1957, and the first two years were devoted mainly to the collection of the oral tradition and the written record. The oral tradition was reduced to writing through a net-work of field workers, one stationed in each *taluka* area. The compilation and publication work commenced from 1959. So far, 22 volumes have been published and this is the twenty-third of the forty volumes proposed to be published under this project.

A series of ten volumes (No. 28-No. 37)[1] under the project is planned to codify the more popular and time honoured 'Folk Stories'.[2] This volume containing the story of 'Dhol-and-Maru' is one of the seven volumes (No. 29-No. 35) of this series covering specifically the most popular stories with love and romance as their central theme. This is one of the romantic stories which gained popularity and came to be narrated by the professional bards and minstrels during the course of centuries. Some of its versions indicate the more developed form of 'artistic narration' wherein the prose style is vitalized with the introduction of *gahun* (rhymed verses)[3] and the narration is raised to the musical form of recitation-cum-singing.

---

1. With the discovery and accumulation of more information at a later stage, the earlier plan of seven volumes (No. 28 to No. 34), referred to in the 'Preface' to 'Vol. 34', was revised and extended to ten volumes.
2. As differentiated from 'Folk Tales' (see prefaces to Vols. 27 and 29).
3. For *gahun*, see preface to Vol. 27.